

The Project Gutenberg eBook of Naomi eli Jerusalemin viimeiset päivät

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Naomi eli Jerusalemin viimeiset päivät

Author: Mrs. Webb-Peploe

Release date: July 14, 2008 [eBook #26055]

Most recently updated: January 3, 2021

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK NAOMI ELI JERUSALEMIN VIIMEISET PÄIVÄT ***

Produced by Tapio Riikonen

NAOMI

eli

Jerusalemin viimeiset päivät

Kirj.

J. B. WEBB

Jyväskylässä,
Jyväskylän kirjapainossa, 1879.
H. F. Helmisen kustantama.

ENSIMÄINEN LUKU

Aurinko vaipui hiljaksensa Sionin vuotta ympäröiväin komeiden rakennuksien taakse, heittäen viimeisillä säteillään hohtavan loiston temppelein marmorimuureihin ja kullatuihin tornien huippuihin, kun nuori Naomi ja hänen ystävättärensä Klaudia lähtivät pappi Sadokin asunnosta ja kulkivat pienen kauniin Siloe-joen vartta. He menivät Vesiportin kautta ja tulivat uhkeaan hedelmäpuu-tarhaan, jonka itäistä reunaa saarsi Kidronin oja ja eteläistä kasteli Siloe, joka täällä yhtyi Kidroniin. Täällä istuivat he nauttiaksensa ihanan illan suloisuutta ja katsellaksensa kaupunkiin pyhään, joka oli heidän edessään ehtoon hiljaisuudessa.

"Naomi", sanoi Klaudia, "tämä rauhallinen hiljaisuus on suloista päivän hyörinän ja pyörinän perästä! Kun isäni lähetti minun romalaisesta leiristä teidän luokseen tänne, toivoin pääseväni hiljaisuuteen ja rauhaan, mutta entisen rauhallisuuden sijassa, joka asui näiden muurien sisällä, jossa minä suurimman osan onnellisesta lapsuudestani teidän luonanne olen viettänyt, tapaan nyt ainoastaan epäsopua ja kapinaa. Rohkeuteni katoa ajatellessani näytelmiä, joita epäilemättä vielä saamme nähdä. Kun Galilean kaupungit ovat valloitetut, niin varmaan legionamme marssivat Jerusalemiä vastaan ja mitä voivat joukkonne Vespasianon sotilaille, vaikka kuinkakin urhollisia olisivat?"

"Emme teitä pelkää, Klaudia", sanoi tämä innokas juutalaisimpi ja hänen mustat säihkyvät silmänsä säkenöitsivät tätä sanoessaan, "kauniin, pyhän kaupunkimme ei milloinkaan pidä joutuman niiden villien, julmien epäjumalan palvelijoiden käsiin. Suo anteeksi, Klaudia; vaikka he ovat sinun maanmiehiäsi ja sinä olet kasvatettu heidän jumalattomassa opissansa, sanon kuitenkin sisällisen vakuutukseni ja se on, että meidän isäimme Jumala on puolustava meitä näitä pakanoita vastaan, eikä salli niiden, jotka häntä eivät tunne, hänen pyhää temppeliänsä uudestaan tärvätä ja häväistä... Niin", pitkitti hän, "kohta on Hän, meidän hartaasti odotettumme, ilmestyvä kunniasa ja loistoisuudessa pelastamaan lapsiansa sortajilta. Silloin pölkkyjä ja kiviä rukoileva kansa ajetaan pois ja hänen omat valitut lapsensa iijäisesti koroitetaan."

Naomin tavallisesti kelmeät kasvot kirkastuivat ja hieman punastuivat puhuessaan näitä innostuksensa tunteita, samalla kun hän katseli yhä synkistyvää taivasta sellaisella tunnon ilmauksella, kuin olisi hän juuri sillä hetkellä odottanut saavansa nähdä Messian tulevan pilvissä. Juuri usko tällä ajalla kohta tapahtuvasta Messian pikaisesta ilmestymisestä oli sekä yleinen että lujasti juurtunut juutalaisissa, ja selvä on, että tämä luja luulo myös suuresti kiihoitti heitä kapinaan ja itsepintaiseen vastustukseen romalaisia vastaan.

Klaudia tunsu itsensä syvästi liikutetuksi ystävänsä kiihkoisesta tulusuudesta, mutta piti kuitenkin hänen toivojansa paljaina haaveksimisina ja hetkisen kuluttua vastasi hän:

"Sinun villi-uskosi sokaisee ja pettää sinun ja sinä sen ohessa unhoitat hetken vaaran. Sen sijaan kun heittäyt tuollaiseen mitättömään haaveksimiseen, olisi kaikin voimin koettaminen isääsi, kun vielä aikaa on, jättämään tämä kaupunki ja rukoilemaan Vespasianon laupeutta. Sadok'ia pitävät viisautensa, vilpittömyytensä ja rohkeutensa tähden suuressa arvossa sekä sinun oma kansasi että romalaiset; jos saisi hänen ottamaan niin viisaan askeleen ja kehoittamaan maalaisiansa samaan, seuraisi varmaan hänen erimerkkiänsä moni, ja ajattelepa, Naomi, kuinka paljon sen kautta verenvuodatusta ja kurjuutta poistettaisiin. Jos olisit nähnyt niin paljon sodan kauheuksia ja vaaroja kuin minä, niin luulenpa, että myös sinunkin rohkeutesi episi saattaa sellaista onnettomuutta rakastetulle kaupungillesi. Sodan kaikkien kurjuuksien näkeminen myös varsinaisesti joudutti äitinkin kuulemaa. Jos jumalat olisivat hänen ja minun suoneet silloin jäädä Jerusalemiin, kun isäni kutsuttiin sotajoukkoon, ei minun nyt vielä tarvitsisi itkeä hänen kuolematansa; mutta se oli hänen kohtalonsa ja minun oli taipuminen."

Kyyneleet virtana valuivat Klaudian kauniista silmistä, kun hän puhui rakkaasta äidistänsä ja turhaan haki hän rauhaa kylmistä filosofisen opinmietelmistä, mikä oli kaikki, mitä pakanallinen uskonnon järjestys tarjosi hänen lohdutukseksensa. Naomi koetti nyt, kuin usein ennenkin, hänen tummassa sielussansa herättää uskoa kaikkivaltiaasen Jumalaan, jonka valvonnalla kaikki hallitaan ja johdetaan, mutta hänen ystävänsä oli niin perinpohjaisesti vakaantunut oman uskontonsa totuudesta, että ei ollut niin helppoa saada häntä siinä horjumaan tahi houkutelluksi kuuntelemaan halveksittua juutalaisoppia. Hän vaan alkoi taas puhua sodasta ja, huolimatta Naomin närkästyneestä vastauksesta, väitti hän olevan tarpeellista antautua romalaisen vastustamattoman ylivallan alaiseksi.

"Klaudia", sanoi Naomi viimein, samalla nousten ylös ja ojentaen kätensä kohden kaupungin korkeita valleja ja torneja, jotka nyt olivat peittyneet myöhäisen illan varjoihin, "minä tahdon kymmenen tuhatta kertaa enemmän hukkaa noiden pyhien muurien alle, jos Jehovan tahto niin on, että ne taas syöstään maahan, kuin elää ja nähdä kansani vielä kerran romalaisten voittamana. Me olemme kerran jalolla kunnialla heittäneet päältäämme heidän ikeensä ja, niin kauan kuin vielä hengitämme, emme koskaan taukoa vastustamasta heidän sortoansa ja puolustamasta vapauttamme. Kummastelet innostustani, niinkuin sitä nimität, mutta ole varma, että sama ajatus lämmittää jokaista Israelin poikaa ja tytärtä, ja kun legionanne rynnistävät noita muuria vastaan, joita on mahdotoin valloittaa, on vastaanottomme todistava isäimme luonnon vielä Jerusaleminsa elävän".

"Sallikoon Jumalat meidän näkemästä taistelua," sanoi Klaudia väristyksellä ja nousi samansa saattamaan ystävänsä kotio; "minä katuisin silloin pyyntöäni, kun pyysin isäni lähettämään minun tänne eikä Caesareaan. Sydämeni veti minun luoksesi tänne, Naomi, ja minä tiesin täällä löytäväni osanottavaisuutta suruuni. Isäni syvälinen kunnioitus Sadok'ia kohtaan ja äitisi kutsumuskirjeet tekivät myös päätöksen. Silloin myös ei ollut ajatustakaan sodan pitkittämisestä tahi muuttamisesta Galileasta Judeaan. Jos Vespasiano antaa joukkonsa rynnätä Jerusalemiä vastaan — jommoiselle isäni viimeinen

kirje vivahtaa — isäni luonnollisesti tahtoo minun muuttamaan ystäväinsä luokse Caesareaan, josta minä helposti pääsen Romaan, missä veljeni Marcello vielä oleksii setämme Sulpition luona. Kaikista Marcellon kirjeistä olen saanut vilkkaita kertomuksia pääkaupungin komeudesta ja loistoisuudesta. Sieltä muuttaessamme Judeaan olimme molemmat niin pienet, kuten tiedät, ettemme muista Roman näköä. Viimeksi kirjoitti Marcello knhta saavansa paikan keisarillisessa joukossa ja silloin varmaankin hän lähetetään tänne, jos sota pitkittyy. Hupaistahan on saada nähdä rakkaan hyvän veljensä; etköhän sinäkin, Naomi tervehtisi häntä tervetulleena? Olitte aina niin hyvät ystävät, kun hän oli täällä ja kaikissa kirjeissään kyselee hän sinua ja lähettää sydämellisiä terveisiä sinulle. Mutta ah, minä unhoitan, että hän tänne tultuansa on vihollinen ja julma sota on eroittava nekin, jotka lapsuudesta ovat rakastaneet toisiansa kuin veli ja sisar."

Molemmat naiset olivat nyt tulleet Sadok'in asunnolle ja Naomi oli iloinen, että täten pääsi vastaamasta kysymykseen, joka koski häneen enemmän kuin olisi tahtonutkaan ja ett'ei Klaudia sitä älyäisi. Sadanpäämies Rufo oli monta vuotta ollut palkkasoturina Jerusalemin karnisoonissa ja molemmiin puoleinen yhdistys sekä toimensa luonteen kunnioittaminen oli synnyttänyt todellisen ystävyyden hänen ja Naomin isän, Sadok'in, välillä; vaikka viimeksi mainittu oli pappi ja erittäin isäinsä uskoon kiintynyt, huomasi hän kuitenkin romalaisen sotilaan jalat omaisuudet. Heidän perheensä pitivät ahkeraa kanssakäymistä keskenänsä ja heidän lapsensa kasvoivat yhdessä. Naomi ja Klaudia pitivät toisiaan kuin sisarina ja Marcello oli heidän ainainen seuraajansa ja suojelijansa, kun he kulkivat ulkona kaupungin ympäristössä. Vanhemmat kyllä huomasivat Naomin ja Marcellon taipumukset toisiinsa ja heillä ei ollut mitään sitä vastaan, kun sekä Naomi että Marcello vielä olivat lapsia. Mutta sen mukaan kun he kasvoivat, suretti se Sadok'ia ja hänen rakasta vaimoansa Salometa, joille oli mahdotonta ajatella tyttärensä naimiseen meneminen epäjumalan palvelijan kanssa. Sellaista ajatusta ei myöskään Naomilla ollut, joka koko nuoren sielunsa tulisella innolla rukoili isänsä jumalaa. Monesti oli hän koettanut kääntääkin nuoria leikkikumppaniansa, mutta ainoa mitä hän voi vaikuttaa, supistui siihen, että myönsivät Jehovalle, Israelin Jumalalle, jumalallisuuden arvon. Siinä tapauksessa olisi Naomi ennen valinnut kuoleman kuin mennyt yhteyteen pakanan kanssa, ja hän koetti vakuuttaa itsellensä, että taipumuksensa Marcelloa kohtaan oli vaan ystävyyden tunne.

Mutta kun Rufo perheinsä kutsuttiin Jerusalemiin ja Marcello lähetettiin Romaan saamaan täydellisempää sotilaskasvatusta, havaitsi Naomi sydämensä tyhjyydestä, että maallinen onnensa sangen paljon riippui Marcellost, ja hän päätti lujasti tukehduttaa rinnassansa jokaisen ajatuksen, mikä koski Marcelloa. Siihen aikaan kun kertomuksemme alkaa, oli Marcello jo ollut pois kaksi vuotta, ja Naomin kiitosta ansaitseva ponnisteleminen oli niin onnistunut, että hän oli mielessänsä voittanut tasapainon ja saattoi eloisuudella ja innolla toimittaa tehtäviensä. Hänellä oli luja luonto ja selvä ymmärrys, jotka antoivat hänelle voimaa hallita tunteitansa, ja myöskin äitinsä, joka oli hänen uskottunsa niin surussa kuin ilossakin, luuli hänen jo tykkänään unhoittaneen tuon nuoren romalaisen.

Klaudian takaisin tuleminen Jerusalemiin Sadok'in huoneesen turvaan, kun äitinsä kuoleminen teki mahdottomaksi oleskelemisen leirissä Rufon luona, oli ilon lähde Naomille, mutta myös senkautta heräsi monta haihtumaisillaan olevaa muistoa. Monesti hän mielihyvällä kuunteli Klaudian kertomuksia veljestänsä, ja ystävällisiä tervehdyksiä häneltä, mutta koskaan ei hän puhunut hänestä muuna kuin lapsuuden ystävä, jota varmaan ei hän enää milloinkaan saisi nähdä.

Ehkäpä myöskin erillaisuus Marcellon ja hänen oman veljensä Javanin välillä oli hänen silmissään saattanut ensin mainitun omaisuudet parempaan arvoon. Jo lapsena oli Javani ollut luonnoltansa julma ja ynseä; hänen vallanhimoinen luontonsa oli usein synnyttänyt riitoja hänen ja Marcellon kesken, joka aina puolusti niitä, joita Javani oli sortanut. Naomin taipumus Marcelloon nosti hänessä mielikarvautta ja kateutta; hän usein varoitti häntä ystävyydestä epäjumalan palvelijaa kohtaan, ja Marcelloa vastaan ei hän säästänyt solvaussanoja, jotka ehkä olisivat saattaneet loppua verisellä kahakalla, jollei sisaret olisi väliin menneet.

Kun Javani kasvoi, niin pikemmin pahentui kuin parantui hänen häijy luontonsa. Kaikkein enin sitä vielä lisäsi hurja uskon vimma sielussansa; uskonnon pyhät opit eivät nöyryttäneet ja pehmittäneet hänen sydäntänsä, vaan niiden varjossa tuli sydämensä kylmäksi, kovaksi ja tekohurskaaksi. Isänsä Sadok kuului farisealaiseen lahkokuntaan ja oli senvuoksi ankara ja tarkka kirkkomenois-la'in seuraaja. Mutta hän ei kuitenkaan ollut sellainen tekohurskas, ulkokullattu farisealainen, joista meidän Vapahtajamme seitsenkertaisesti lausui: "voi teitä!" Ulkonainen tunnollisen tarkka lain-määräysten seuraaminen kyllä oli vaikuttanut jossakin määrässä koko käytökseensä, mutta hän oli kuitenkin rehellisesti hurskas ja nöyrä mies, joka yhtä useasti yksinäisessä kammarissa vuodatti sydämensä rukouksessa kuin pappien ja farisealaisten tavan mukaan seisoi ja rukoili katujen kulmissa ja torilla.

Javani kilvoitteli myös ja miltei voitti isänsä lain kaikkein pienimpienkin määräyksien tarkassa täyttämässä. Hän teki kaikki laissa määrättyt ja muistossa pidetyt pesennät; hän maksoi kymmenyksen puutarhan mintuista, tillistä ja kuminoista, mutta, onnetonta kyllä, häneltä tykkänään puuttui isänsä todellinen hurskaus; ja hänen hillitön, ylpeä luontonsa oli syynä hellän äitinsä ainaiseen suruun.

Salome oli luonnoltansa paljon toisellainen kuin muut perheenjäsenet. Hän oli lempeä, ujo ja myödenantavainen, ja miehensä johtikin häntä kaikessa, mutta miehensä ollessa pois kotoa virkatoimilla oli hän kykenemätöin hallitsemaan Javana ja Naomia; hänen myödenantavaisuutensa olikin syynä moneen luonnevirheeseen molemmissa lapsissa. Naomin hellä rakkaus äitiinsä, luonnollinen jalous ja oikeuden tunto tekivät, että hän ei vallattomasta vapaudesta, mikä heillä oli, niin paljon pilaantunut kuin jäykkäluontoinen veljensä. Hän oli sydämellisesti kiintynyt äitiinsä ja oppi häneltä hänen luonteensa merkellisimmät puolet, hurskauden ja laupiuden, vaikka hän pontevan sielunsa puolesta oli paljon äitiänsä etevämpi käsityksessä ja toimekkaassa velvollisuuksien täyttämässä.

Naomi oli vanhempiensa ylpeys ja ilo, ja heidän mielihyvänsä, joka, vaikkapa vasten tahtoansakin, osoittivat hänelle, myös tavallansa lisäksi katkeruuden herättämistä Javanin sydämessä. Naomi koetti kaikin keinoin saavuttaa veljensä suosion, vaikka onnistui huonosti. Hän kutoi hänelle mitä kauniimpia tupsuja hänen juhlapukunsa liepeiden kaunistukseksi, samallaisia kuin Herra oli Moosekselle käskenyt, ja jokaiseen tupsuun liepeessä hän kiinnitti purpurasisin nauhan (4 Room. 15: 38). Hän kirjaili Raamatunlauseita valkeoille pergamenttikaistaleille, joita Javani kantoi ajatelmina käärittynä otsansa ja rannettensa ympäri, sen väärän selityksen mukaan, jonka farisealaiset antoivat 2 Moos. 13: 9. Kun hän tuli kotio nyreänä ja tyytymättömänä, oli Naomilla tapana ottaa harppunsa ja laulaa hänelle laulun kuninkaallisen psaltari laulajan lauluista, ja usein vaikutti laulunsa veljellensä saman kuin nuoren lammaspaimenen Sauliin; pahahenki pakeni hänestä. Mutta ne eivät olleet parannus- ja kiitos-psaltaria, joita Javani enin rakasti; riemu- ja voittolaulut tahi ennustukset kostosta, joita on psaltareissa siellä ja täällä, olivat enemmän yhtäpitävät nuoren juutalaisen mielen kanssa ja veivät hänen sielunsa silmät nykyisestä surkeudesta tuleviin loistaviin aikoihin, jolloin hänen kansansa kunnia olisi koroitettava ja viholliset rangaistavat.

Sadok ja hänen oppineimmat virkatoverinsa kokoontuivat usein varsinaisesti tutkimaan niitä kohtia pyhässä kirjassa, jotka selvästi todistavat juutalaisten tulevasta onnesta ja messialaisesta valtakunnasta kuin myös päästäksensä selville, voipiko pian odottaa heidän tulevan kuninkaansa ja vapahtajansa tuloa. Javani oli aina saapuvilla näissä kokouksissa; hänen innokkaat muistutuksensa ja rohkeat arvaamisensa vaikuttivat, että vakavat ja luonnoltansa tynnet rabbinit niiden johdosta toisinaan lausuivat mieltymyksensä ja toisinaan moitteensa, kuitenkin aina suuresti kiittäen hänen ahkeruuttansa ja intoansa Raamatun tutkimisessa. Hän oli syvällisesti tutkinut vanhan testamentin kirjoituksia ja oli useimmat niistä jäljentänyt pergamenttikääryille, jotka siihen aikaan olivat kirjojen sijaisina. Sadok'illa oli useoita kalliita käsikirjoituksia, sisältäviä Vanhimpain Asetukset, joita farisealaiset pitivät yhtäsuurena, jopa milt'ei suuremmana arvossa kuin Raamatun, ja näitä pergamenttikääryjä tutkisteli Javani ahkeraan, saadaksensa kerran maailmassa kunnian päästä Rabbin eli opettajan arvoon.

Tähän perheeseen, jonka jäsenten luonteet olemme koettaneet kuvata, oli Klaudia, pakanallinen tyttö, tuotu ja otettu kuin tyttäreksi. Lukijasta ehkä tuntuu kummalliselta, että hänen isänsä, joka oli epäjumalan palvelija, antoi hänen siten seurustella juutalaisten kanssa, mutta asia oli, että Rufo oli epäjumalan palvelija kasvatuksensa puolesta, eikä sentähden että hän olisi katsonut kumartamisen Jupiteria ja Mars'ia järjellisemmäksi kuin Jehovan palvelemisen. Alituinen sotapalveluksensa oli kääntänyt hänen huomionsa uskonnollisista asioista ja hänestä oli itse asiassa sama, mille jumalallisuudelle suurin kunnioitus annettiin. Ei hän tahtonut tyttärensä kääntyvän juutalais-uskoiseksi ja mahdottomana pitikin hän, että tyttärensä suosisi uskontoa, joka hänen mielestään oli sekä ankara että naurattava; senvuoksi ei hän vastustanut tyttärensä harrasta halua päästä äitinsä kuoleman jäljestä muuttamaan Jerusalemiin sellaiseen perheeseen, jota hänkin kunnioitti ja piti arvossa.

TOINEN LUKU.

Seuraavana päivänä, kun edellä mainittu keskustelu tapahtui, oli suuri ilopäivä Jerusalemissa. Silloin vietettiin Lehtimajan juhlaa, jolloin esikoiset vuodentulosta vietiin polttouhriksi Herralle ja Israelin lapset olivat iloiset Herran edessä, he ja heidän poikansa, tyttärensä, palvelijansa, palvelijattarensa, leviitat, muukalaiset, orvot ja lesket, kuin heidän porteissansa olivat (5 Moos. 16: 14). Tänä juutalaisten kansallisjuhlana, joka oli yksi kolmesta, kun vuodessa vietettiin, kokoontui Jerusalemiin kansaa kaikista Juudanmaan kaupungeista ja kylistä niin paljon, että kaduilla oli ahdinko, vaikka olot maassa olivat levottomat ja monta oli liittynyt kapinallisten joukkoon Galileassa, tahi varustautui odotettavaan sotaan. Soittoa kuului kaikkialla ja monet joukkiot nuoria miehiä ja naisia nousivat temppeliin astuen juhlallisesti tahdissa samalla laulaen ihania hymniä säestettynä psaltareilla ja harpuilla.

Naomin sydän riemuitsi ilosta ja koko siinä nuorukaisjoukossa, jossa hän oli, ei ollut kenenkään askeleet niin kevyet, eikä kenenkään ääni niin suloinen kuin hänen — niin ainakin hänen äitinsä ja

ystävättärensä ajattelivat, jotka muitten seurassa menivät komeaan, loistavaan temppeliin. Klaudia ei ottanut osaa seremoniaan, mutta kuitenkin tunsikin häntä liikituksen nähdessään tämän lukemattoman ihmispaljouden, joka oli kokoontunut yhdellä sydämellä ylistämään Jumalaa ja uhraamaan hänen alttarillansa esikoista äskenkootusta rikkaasta vuodentulosta.

Tämä pulkea temppele, joka yhdisti linnan lujuuden pyhän huoneen komeuden kanssa, oli Makkabealaisten ajan jälestä paljon suurennettu ja kaunistettu ja muodosti nyt nelion, ottaen allensa koko vuoren huipun. Vuoren jyrkät seinät olivat vuoratut mahdottoman suurilla kivillä ja luultavasti ovat ne nämät suunnattoman suuret kivet, erinomaisen hyvästi toisiinsa yhdistetyt, jotka saattoivat opetuslasten sanomaan Jesukselle: "Mestari! katso, minkäkaltaiset kivet ja minkäkaltaiset rakennukset ovat nämät!" — Hirmuisen ennustuksen, jonka hän silloin lausui: "Ei näistä jätetä kiveä kiven päälle, jota ei maahan jaoteta", toteutuminen lähestyi, mutta sokeat juutalaiset eivät siitä tienneet, eivätkä koettaneet nöyryydellä ja rukouksella vaaraa poistaa. Heidän ylpeytensä ja parantumattomuutensa oli verraton ja semmoinen oli heidän rangaistuksensakin tuleva. He eivät tahtoneet kokoontua laupiaan vapahtajansa siipein alle ja katso — heidän kaupunginsa oli autioksi tuleva ja jo kotkat kokoontuivat saadaksensa raatoja repiä.

Mutta kuitenkin tämän yleisen turmeluksen keskellä löytyi vielä muutamia todellisia Abrahamin poikia ja yksi niistä oli Sadok. Hän seisoi alttarilla vastaanottamassa kansalta vakkvoja, jotka sisälsivät lahjoja, ja kun hän siellä seisoi, oli sydämensä täytettynä sisällisestä kiitoksesta ja ylistyksestä Herralle, kaikkivoivalle. Salome katseli häneen rakkaudella ja kunnioituksella ja Naomin sydän tykytti anteeksi annettavasta ylpeydestä, kun nuorten kumppaniensa kanssa kulki ohitse ja silmänsä kohtasivat hänen hellät silmäyksensä. Naomi rakasti sydämestänsä molempia vanhempiansa, ja katseli isäänsä ylenluonnollisena olentona, jonka tahto oli hänen lakinsa ja jonka pieninkin sana hillitsi hänen hillimättömät ajatuksensa ja uneksimisensa.

"Ah", sanoi hän äidillensä tavatessaan hänen taas pylväskäytävällä, sen jälestä kun juhla-kulku temppelepihan ympäri oli loppunut: "jos vaan isäni olisi ylimäinen pappi tahi olisi jonkun lahkokunnan päällikkö Jerusalemissa, niin vielä kaikki kääntyisi hyväksi. Hänen viisautensa, rohkeutensa ja jalot omaisuutensa sovittaisi kaikki riidat ja rettelöt, jotka nyt rikki repivät meidän rakkaan kaupunkimme, ja jos Sadok olisi sotajoukkomme johtaja, niin pian kaikki romalaiset muureiltamme karkoitettaisiin, jos uskaltaisivat niitä lähestyä... Melkein toivon heidän pian tulevan, sillä silloin ainakin olisi loppuva nykyinen riita ja eripuraisuus. Ah, äitini! Näen tämän komean temppelelele marmoripylväinensä ja kullatuine huippuinensa, näen sen kaunistetun liiton ja jalokiviset koristukset. Mutta missä on se Jumala, joka kerran asui kansansa se'assa, kunnioitettavana ja eroitettavana kaikista muista? Hän on eronnut meistä ja sentähden pakanat niin julmasti riehuvat meitä vastaan. Mutta hän on tuleva takasin — Mesias on tuleva takasin ja me saamme nähdä Jerusalemin koroitettavan kunniaan ja loistavuuteen."

"Jumala sen suokoon, Naomi", vastasi hänen vähemmän herkkäverinen äitinsä, "mutta myönnän, että joka kerta kun rukoulen tässä temppelelele, valtaa minua surullinen aavistus, joka sanoo, että Jumalan palvelus pian tulee keskeytetyksi ja tuli sekä miekka tekevät autioksi meidän kauniin, rikkaan kaupungin. Pelkään vielä tulevamme vajoamaan syvempään, kuin jo olemme vajonneet ja vielä saavamme syvemmälle juoda Herran kostonmaljasta, ennenkuin sukumme synnit tulevat pois pestyiksi ja Se, jota kaikki kansat odottavat, ilmestyy rakentamaan uudestaan isänsä Davidin valtakunnan."

"O äiti, miksi olet niin pelkuri ja kuinka annat sellaiset ajatukset täyttää sielusi? Eihän Jehovah koskaan antane pakanain riemuita hänen valitun kansansa yli ja polkea jalkainsa alle hänen alttariansa?"

"Tiedämme, Naomi, että pakanallisten kansojen muinaisuudessa suotiin valloittaa ja hävittää kaupunkimme ja temppelelele, ja kun nyt näen kansamme jumalattomuuden ja uppiniskaisuuden Herraa vastaan, en saata olla ajattelematta kauheain tuomioiden uudistamisesta, jotka jo ovat kohdanneet tätä muinoin niin suosittua maata. Oletko unhoittanut ne kauheat näöt ja äänet, jotka kaksi vuotta sitte, tämän julman sodan alussa, herättivät niin paljon hämmästyä ja pelkoa; sen hirvittävän leimuavan miekan, joka kaksitoista kuukautta häälyi kaupunkimme päällä; sen kirkkaan tulen, joka makianleivän juhalla ilmestyi alttarin tykönä temppelelele — ja vaskiporttien pyhän rakennuksen itäisellä puolella itsestensä aukeamisen, jotka suurella vaivalla vahdit uudestaan saivat suljetuiksi? Moni ystävistämme otaksui sen merkitsevän Jumalan tahtovan avata siunauksen portit, mutta Sadok ei sanonut niin. Hän oli paikalla tämän hirmuisen tapauksen tapahtuessa ja tuli kotio synkkämielisenä ja alakuloisena, sillä hän pelkäsi sen merkitsevän, että temppelelele ei saisi kauan olla turvassa ja että pakanat piakkoin särkevät portit."

"Mutta", sanoi Naomi, "varmaankaan ei isälläni enää ole semmoisia pelkoja. Kuulen hänen kaikille puhuvan kehoittamalla ja hänen lohdutuksensa antaa kaikille toivoa ja luottamusta."

"Niin, lapseni; isääsi innostuttaa oma rohkeutensa ja luottamuksensa Jumalaan. Mitään onnettomuuksia ei suorastaan seurannut näitten ennustuksien jälestä. Ja samoin, kuin useat veljistensä,

pitää hän nyt vaaran olevan ohitse. Mutta minulla ei ole sama vakuutus; en koskaan voi unhoittaa niitä merkkiä taivaalla ja uskoa, ett'ei ne olisi ennustaneet mitään onnettomuutta, joka ei vielä ole kohdannut. Ja katso, katso, tuolla tunkeikse joukon lävitse tuo hirvittävä, salamielinen ihminen, joka sitte sodan alun on kaupungissamme ollut kuin paha henki — jopa jo silloin kun meillä vielä oli rauha ja lepo. Ei mitkään uhkaukset, eikä rangaistukset ole saaneet häntä vaikenemaan, ja nyt, kun olemme kokoontuneet viettämään Herran juhlaa ja ylistämään hänen hyvyytensä, tulee Ananian poika häiritsemään meidän iloamme, ja synkistyttämään jokaisia kasvoja".

Hänen tätä puhuessaan kulki tuo kamala henkilö väkijoukon lävitse, mikä väistyi häntä niinkuin sitä, jonka paljas läsnäoleminen tuottaa kirousta. Hän meni sille paikalle, jossa virkaatekevät papit seisoivat, kohotti paljaat, lihat käsivartensa ja huusi niin kimakalla ja läpituokevalla äänellä, että kaikki sen temppeleissä kuulivat: "Huuto idästä — huuto lännestä — huuto kaikista neljästä tuulesta — huuto Jerusalemissa. Ja temppeleistä — surkea valitus yljän ja morsiamen ylitse — huuto myös kaiken kansan ylitse". Sitte meni hän temppeleikkartanon toiselle puolelle väkijoukkoon. Jokainen tunsu värityksen; jokainen ääni vaikenä ja jokaisen silmät kääntyivät sinnepäin, minne onnettomuuden ennustaja meni. Ei yksikään käsi kohonnut pidättämään häntä, sillä tiedettiin, että vaikka hän ensimmäisen ilmaantumisensa perästä suomittiin luihin asti, hänen ei suustansa päästäneen pienintäkään valituksen tahi huokauksen ääntä, vaan yhä pitkitti vapisevalla äänellä huutoansa: "Voi, voi, Jerusalem." Hän pidettiin hulluna ja kulki nyt vapaasti yöt, päivät ympäri kaupunkia huutaen: "Voi, voi, Jerusalem!"

Ennen kuin tällä kertaa temppeleissä oleva ihmispaljous oli tointunut siitä surullisesta, vastenmielisestä tunteesta, minkä hänen ilmaantumisensa aina saattoi, oli hän laskeutunut vuorelta ja kulki nyt melkein tyhjiä, autioita katuja, joilla vielä kauan kaikui hänen kamala huutoonsa. Hetken kuluttua hajosi kansa ja iloinen hälinä kaupungissa vaikenä, kun jo ennen temppeleipalveluksen loputtua kutsuttiin ylimmäiset papit ja kansan vanhimmat keskustelemaan erään tärkeän sanoman johdosta, minkä juutalaisen sotajoukon päällikkö Galileassa oli lähettänyt. Mutta tämän tärkeän sanoman täydelleen käsittämiseksi on tarpeellista lyhyesti selittää Palestinan tilan ja suhteet tänä aikana ja tapaukset, jotka tapahtuivat kapinan sytyttyä, mikä loppui tämän onnettoman maan perinpohjaisella hävittämisellä.

Useampina vuosina ennen olivat juutalaiset koettaneet heittää päältänsä romalaisen ikeen, mutta kaikki heidän liikkeensä olivat pian tulleet tukahdutetuksi vereen. Heillä ei ollut liittolaisia eikä kunnollisia johtajia ja heidän nimi-kuninkaansa Agrippa oli julkisesti mennyt romalaisten puolelle. Ihme siis ei olekaan, että tämä kurja kansa näki olevansa voitettu ja julmilla hallitsijoiltaan tomuksi poljettu. Mutta romalaisien maaherrojen tyrannisuus oli siihen määrään julma, että kansa uudestaan nousi kapinaan, ja v. 66 j.Kr., kun Floro oli romalaisena maaherrana Palestinessa, syttyi viimeinen kapina, joka loppui Jerusalemin hävityksellä.

Keisari Neroni sekä hämmästyti että pelästyti juutalaisten rohkeudesta ja käski kohta Vespasianon — yksi hänen taitavimpia sotapäälliköitensä — ottamaan ylipäällikkyyden Syriassa ja käyttämään tehokkaampia keinoja kapinan tukahduttamiseksi ennen kuin ehtisi levitä ympäri. Vespasiano lähetti poikansa Tiron Aleksandriasta tuomaan viidennen ja kymmenennen legionan, ja itse lähti hän kohta Syriaan, ja kokosi luoksensa tiellä kaikki romalaiset sotajoukot ja apuverot alusmaista, mitä koota saattoi.

Nämä romalaisten pontevat toimet pelästyttivät monta ja saattoivat kiiruhtain heittäymään romalaisten armoihin; mutta useammat olivat päättäneet tehdä vastarintaa aina viimeiseen asti. Yleinen kokous johtajien ja päälliköin valitsemista varten ylimmäisten kanssa pidettiin Jerusalemin temppeleissä. Juoseppi Gorioninpoika ja ylimmäinen pappi Anania asetettiin hallitusmiehiksi kaupunkiin; Juoseppi Mathianpoika (yleisesti tunnettu nimellä Josephus, historian kirjoittaja) sai päällikkyyden Galileassa. Eleasar Simoninpoika, joka oli ottanut toimekasta osaa ensimmäisissä kapinaliikkeissä, ei saanut mitään etevämpää tointa, mutta kun hän oli temppeleivartijoiden päällikkö, otti hän haltuunsa suuren osan aarteiston rikkauksista ja voitti niillä kansan suosion, jota hän ei kumminkaan käyttänyt kansan hyödyksi, kuten tuonnempana tulemme näkemään.

Josephus kiiruhti kohta virkaansa Galileaan, jossa sota ensin odotettiin alkavan. Tärkeän pääkaupungin Sepphorin varustamisen jätti hän kuuluisalle Johanille Giskalasta, rohkea, yrittävä ja toimekas mies, mutta kavala ja petollinen; sittemmin hän tekikin vastoin kaikkia kuvernöörin käskyjä ja toimia ja kiihoitti jo vireillä olevaa eripuraisuuden tulta, siten häiriten voimakasta vastarintaa yhteistä vihollista vastaan. Jotapata, Tiberia ja muutamia solateita vuoristossa lähellä Genetsarin järveä niinkään vahvasti varustettiin ja 60,000 miehinen armeija jalkaväkeä sekä lukuisa hevosväkijoukko koottiin. Mutta juonikas Johan, joka ennen oli ollut hurjapäinen ryövärijoukon johtaja, saattoi kaikki Juosepin viisaat tuumat tyhjiksi ja tämä pitkällinen kiista päällikköjen kesken heikensi paljon ryntäävää vihollista vastaan käytettävää voimaa. Jerusalemissa varustettiin sotaan toimekkaasti ja innolla; kaduilla ja torilla kuului aseitten kalinaa ja tahdissa astumista, kun sotamiehet joukottain kulkivat harjoituspaikoille. Ananian käskystä korjattiin ja varustettiin kaupungin murit; kaikenmoisia aseita

valmistettiin ja ruokavaroja koottiin siltä varalta, että kestäisi, jos kaupunki joutuisi piiritykseen. Mutta täällä myös vallitsi riita ja eripuraisuus ja kaupungin muurein ulkopuolella ryösti ja hävitti Simoni Gioranpoika ryövärijoukkonensa. Anania lähetti sotajoukkoja häntä vastaan, mutta pahantekijä pääsi pakenemaan Massada nimiseen kaupunkiin, josta sitte kävi Idumeassa ryöväämässä.

Sellainen oli tila Judeassa ja Galileassa keväällä vuonna 67, kun Vespasiano voimakkaalla joukolla tuli Antiokiaan ja yhdistyi siellä kuningas Agrippan ja hänen armeijansa kanssa. Huolimatta Josephon uhkauksista ja rukouksista olivat Sepphorin asukkaat antautuneet romalaisille ja Vespasiano oli sinne asettanut suuren sotavoiman, jonka päällikkönä oli Placido. Josepho oli turhaan koettanut takasin valloittaa pääkaupunkia, mutta kun myös Tito oli yhdistynyt isänsä kanssa, jonka sotaväki nyt nousi 60,000 mieheen, näki hän mahdottomaksi tehdä vastarintaa avonaisella kentällä niin peloittavalle viholliselle ja antoi senvuoksi kaikille maalaisille käskyn muuttaa asumaan varustettuihin kaupunkeihin. Itse meni hän Jotapataan, vahvin ja tärkein kaupunki kaikista Galilean kaupunkeista. Sinne riensi Placido joukkonensa toivossa voida äkkinäisellä päällekkauksella valloittaa tämän linnan, mutta Josepho oli varoillansa ja rynnisti niin ankarasti romalaisia vastaan, että niitten täytyi peräytyä. Tämä oli ensimmäinen etevin voitto, mitä juutalaisilla oli vielä ollut ja se lisäsi suuressa määrässä heidän rohkeuttansa ja luottamustansa.

Tähän asti oli päävoima Vespasianon joukosta ollut toimetoinna, mutta nyt päätti hän antaa sen rynnätä lopettaaksensa kapinan kerrassaan. Sanoma tästä hämmästytti Josephon joukkoa, joka oli leirinsä Gorin luona; odottamatta hajosivat sotamiehet joka haaralle, jättäen päällikkönsä epäilykseen. Sen pienen joukon kanssa, mikä oli hänelle uskollinen, täytyi hänen hakea suojaa Tiberian muurien sisällä.

Se oli kertomus näistä tapauksista kuin myöskin Gadaran valloitus ja hävitys perustukseen asti, joka tuli Jerusalemiin lehtimajan juhlanä.

Josepho kirjoitti, että oli joko lähetettävä vahva joukko Galileaan tahi kerrassaan pantava kaikki aseet pois ja pyydetävä rauhaa. Mutta niin erimieliset olivat jo eripuolueet keskenänsä, että kokous hajosi pitkällisen ja kiivaan keskustelun perästä, tulematta mihinkään päätökseen. Javani tuskastui, kun hän kuuli ettei väkeä ollenkaan lähetetty Josepholle ja sanoi kohta aikovansa mennä vapaaehtoisena sotaan. Tätä hänen päätöstänsä seurasi moni muukin. He lähtivät heti ensimmäisenä Josephon lähettilään seurassa; ja kerkisivät ilman seikkailuja Tiberiaan niin hyvässä ajassa, että ehtivät yhtyä Josephon joukkoon, joka oli päättänyt jäädä Vespasianon uhkaamaan kaupunkiin Jotapataan. Muuan vakooja kertoi tämän romalaisille, joka heti, voittaaksensa vaarallisen vihollisensa, lähetti Ebution ja Placidon hevosväen kanssa piirittämään kaupunkia. Itse tuli hän seuraavana päivänä, toukokuun 15 p. 67 koko voimansa kanssa ja asettui ympäri kaupungin muuria. Erityisseikat nyt seuraavasta, pitkällisestä piirityksestä täytyy meidän toistaiseksi jättää palataksemme Naomiin ja hänen ystävättäreensä Jerusalemissa.

KOLMAS LUKU.

Hälinä kaupungissa ja uhkaavat vaarat ulkopuolella sitä, eivät vielä olleet vaikuttaneet mitään asukasten tavalliseen elämään ja askaroimisiin. Puu- ja viinitarhojen viljeleminen kävi kuin ennenkin, ja Sadok'in puutarhassa Kidronin varrella hääräili Salome ja hänen apurinsa Naomi. Klaudia ja palvelijattaret, aivan kuin ennen, vaikka kuitenkin sydämässänsä oli synkkiä aavistuksia.

Kaikissa huoneellisissa askareissa oli Salomella parain apu Deborah'ista, vanha uskottu palvelijatar, joka oli koko elinaikansa ollut Sadok'in huoneessa. Hän oli imettänyt ja hoitanut molemmat sekä Javanin että Naomin ja oli heihin niin mieltynyt että olisi mielellään uhrannut henkensä heidän edestä, jos siitä olisi heille ollut hyötyä. Samaten olivat nämät molemmat lapset sydämestänsä rakastuneet vanhaan hoitajaansa, ja silloin oli Javani paraimmalla tuulella kun sai pitkän ajan kuluttua vastaan ottaa ja palkita Deborah'n hyväilyjä. Naomi oli kuitenkin Deborah'n koko elämän ilo. Tämän nuoren naikkosen hyvyys ja Jumalan pelko oli hänellä ainasena puheen-aineena ja ylistettävänä; ja puhuihan hän siitä Naomin kuullenkin aina siksi, että tämä nuori nainen piti itseänsä parempana muita naisia. Äidin neuvot ja rangaistukset eivät voineet Deborah'n ylistyksien synnyttämää ylpeyttä masentaa; sen oli masentava ja taivuttava Herran oma käsi, välikappaleilla, joita ei kukaan vielä osannut edes uneksiakaan.

Eräänä päivänä lähetti Salome Deborah'n asialle Bethaniaan, noin neljännes penikulmaa Jerusalemissa. Naomi lähti hänelle seuraajaksi, ja kun olivat kulkeneet Kidronin ylitse ja viinitarhojen

lävitse sen rannalla, alkoivat nousta Öljymäelle. Täältä oli kaunis näköala alas kaupunkiin ja täällä seisoivat Vapahtajammekin kun hän itki Jerusalemin yli ja ennusti sen hävitystä (Math. 23: 37). Tätä ennustusta ei Naomi tuntenut ja sitä olisi hän halveksien kuunnellutkin kun oli pilkatun ja ristiin naulitun Jesuksen natsaretista ennustama, jonka nimeä ei hän koskaan ollut kuullut mainittavan muuna kuin petturina ja pahantekijänä, vihatun Natsaretilaislahkokunnan ensimmäisenä miehenä. Mutta hän oli kuitenkin elävä silloin kun ennustus kaikessa hirmuisuudessaan täytettiin.

Naomi ja Deborah olivat jo melkein mäen-huipulle pääsneet, kun huomasivat vanhan vaimon istuvan tien vieressä. Kyyneleet valuiivat hänen silmistänsä katsellessaan mäen alla olevaan kaupunkiin, ja koko hänen olentonsa osoitti niin syvää ja kalvavaa surua, että Naomi tunsu itsessään syvällistä sääliväisyyttä. Kun tämä vanha vaimo, joka oli halvassa mutta siistissä pukimessa, huomasi nuoren naisen uteliaat silmäykset, koetti hän äkisti nousta ylös ikäänkuin välttääksensä huomioa, mutta sauva, johonka hän nojautui, luisti hänen kädestänsä, ja hän olisi langennut, joll'ei Naomi olisi kiiruhtanut ja ehtinyt sitä estämään. Vanha vaimo kiitti ystävällisesti, otti sauvansa ja tahtoi poikistua, mutta kun Naomi näki että hän oli matkalla Bethaniaan, tarjosi hän kätensä selittäen että heillä oli sama tie käytävänä. Deborah koetti tehdä esteitä ja huomautti Salomen käskeneen kiiruhtamaan kotio, mutta Naomi ei kuulunut niihin ihmisiin, jotka kärsivät vastaan sanomisia. Hän käski Deborahn menemään yksin Bethaniaan ja toimittamaan asian sillä aikaa kun hän pysähtyi uuden ystävättärensä luona. Deborah myöntyi, kun hänestä ei ollut vaarallista jättää lemmittyänsä yksin vanhan vaimon kanssa; mutta jos hän olisi vähänkään aavistanut seurauksia siitä puheesta, joka hänen poissa ollessaan tapahtui näiden molempain naisten kesken, ei hän millään ehdolla olisi myöntynyt lähtemään.

"Tahdotteko sanoa minulle", sanoi Naomi ujosti, kun hän melkein pelkäsi tuppauttua arvoa ansaitsevan vanhan tunteisin, "tahdotteko sanoa minulle, miksi, hyvä äiti, olette niin murheellinen? Minusta on niin ikävää nähdä teidän itkevän ja tulisin varsin iloiseksi, jos voisin kuivata kyyneleenne."

"Jumala siunatkoon sinua, lapseni", vastasi vanha vaimo liikuttuna; "nämä olivat ystävällisimmät sanat, mitä moneen vuoteen on minulle sanottu. Minä olen nyt vanha yksineläjä. Kaikki, jotka olivat minulle rakkaimmat, ovat jo monta vuotta sitte kuolleet. Mutt'en sentähden itke — minä itken niiden tähden, jotka elävät tuolla alhalla luulotellussa turvallisuudessa, eivätkä kavahda hävitystä, joka on heidän päällensä tuleva."

"Kuinka? Hävitystä?" sanoi Naomi. "Oletteko siis yksi niistä, jotka pelkäävät romalaisten valtaa ja uskovat, että me tulisimme jätettyä heidän käsiinsä? Minun äitini niinikään pelkää samaa, mutta minä en ole samasta mielestä. Minä uskon profeettain sanan, että Herra on tuleva ja tappeleva pakanoita vastaan, kun ne kokoontuva Jerusalemia vastaan. Hänen jalkansa pitää Öljymäellä seisoman, sanoo profeeta (Zachar 14: 2-4); jospa eläisin sinä loiston päivänä, kun Messias tulee tänne maan päälle!"

"Messias on jo tullut", sanoi vanha lempeästi ja juhlallisesti.

Naomi säpsähti ja katsoi hämmästyneenä seuraajatartansa.

"Kuinka!" huudahti hän melkein pelästyneenä; "oletteko te natsarenilainen? Uskotteko te sitä galilealaista petturia, joka sai ansaitun palkkansa kapinahankkeistaan ja petoksistaan?"

"Minä olen nöyrä Jesuksen, kaikkivaltiaan Jumalan ainokaisen pojan palvelijatar, Jesuksen joka on annettu synteimme tähden ja siitetty vanhurskauteemme tähden! — Te, tyttäreni", jatkoi hän ystävällisesti, nähtyänsä että Naomi miltei kammoen ja halveksien tahtoi vetäytyä takaisin, "olette kasvatukseenne kautta oppineet pitämään meitä halveksittavana ja erehtyneenä lahkona, joka oikeuden mukaisesti on ansainnut sen halveksimisen ja rangaistuksen, mikä meitä on niin raskaasti kohdannut, kun olimme jättäneet isäimme uskon ja selittäneet uskovamme hänen, jotka ylimmäiset pappimme ja vanhimmat pitivät hirveän kuoleman ansaitsevana, Herraksi Kristukseksi, luvatuksi Messiakseksi. Mutta teidän käytöksessänne ja katsannossanne on sellainen avonainen rehellisyys, että olen vakuutettu ereyksessänne pysymisen tapahtuvan ainoastaan sen vuoksi, ett'ette tunne uskontomme perustuksia ja olette totutettu luottamaan niihin vääriin huhuihin, mitkä ovat levitetty puhdistamaan elämän Herran murhaamista ja peittämään hänen ihmeellistä kuolleista nousemistansa."

"Tiedän", sanoi Naomi, "sanotuksi, että hänen opetuslapsensa tulivat yöllä ja varastivat hänen ruumiinsa ja sitte väittivät hänen ylösnousseen. Mutta kuka näki hänen elävänä kuolemansa jäljestä ristillä?"

"Minä", sanoi vanha. Silmäni näkivät hänen, kun opetuslapset olivat hänen ympärillensä; minun käteni koskivat hänen pyhään ihmiselliseen olentoonsa, minun korvani kuuntelivat hänen sulosta ääntänsä, sydämeni uskoi ja oli lohdutettu. Olin yhdessä hänen murheellisten opetuslastensa kanssa ylösnousemisen päivänä, kun olimme kokoontuneet valittamaan hänen kuolemastansa ja kadonneista toivoistamme; pelkäsimme juutalaisia ja olimme sen vuoksi salvanneet olemme, ja kun istuimme siellä kaikkein enin surussamme, silloin ilmaantui hän keskellämme ja tervehti tavallisella tunnetulla

äänellänsä: "rauha olkoon kanssanne." Ainoastaan läsnäolijat voivat käsittää tunteitamme tästä odottamattomasta ilmestymisestä. Mutta me emme voineet uskoa että hän oli itse ruumiillisesti, sillä silmämme olivat peitetyt ja emme muistaneet hänen sanojansa, kun hän oli sanonut meille, että hän tapetaan ja nousee ylös kolmantena päivänä; me luulimme sen hengeksi. Mutta hän näytti meille kätensä ja kylkensä, äskettäin teloittajain naulain ja keihään lävistämät — ja silloin iloitsimme, kun näimme että hän oli itse. Minä näin hänen myös toisen kerran, kun hän otti leipää ja söi meidän nähtemme, ett'ei enää ollut epäilemistä hänen ylösnousemisestansa kirkastetulla todellisella ruumiilla. Ja kaikkein viimeksi näin hänen kun hän vei opetuslapsensa Bethaniaan ja sitte, kun oli kehoittanut ja vahvistanut heitä lupauksella ainasesta läsnäolostansa, nosti hän kätensä ja siunasi heitä. Kun kaikkien silmät olivat kiintyneet häneen, kohotti hän itsensä hiljaa ilmaan ja nousi siksi kunnes pilvi otti hänen näkyvistämme. O, kuinka palavana hengestä rukoilimme silloin meidän mennyttä ja koroitettua vapahtajaamme! Ja kun me vielä lakkaamatta katsoimme taivasta kohti, seisoi kaksi taivaallista sanansaattajaa meidän vieressämme loistavissa vaatteissa ja sanoivat: "Te seisotte ja katsotte taivaasen. Tämä Jesus, joka teiltä otettiin ylös taivaasen, on niin tuleva kuin te hänen menevänkin näitte." — Silloin tiesimme me, ett'ei hän enää näkyväisessä muodossa tule maan päälle ennenkuin viimeisenä päivänä, ja me palasimme Jerusalemiin, ilolla ja kiitoksella täytettynä."

"Sananne ovat kummalliset minulle", sanoi Naomi silmänräpäyksen vaitiolon perästä. "En kuitenkaan saata uskoa, että kaikki nämä kummalliset tapaukset olisivat todella tapahtuneet, vaikk'en usko, että tahtoisitte minua pettääkään. Minun ei pitäisi kuunteleman teidän sanojanne, ja isäni, joka on pappina pyhässä temppelissä, tulisi pahoillensa, jos tietäisi minun haastelevan natsarenilaisen kanssa, mutta minä tunnen selittämättömän halun saada enemmän kuulla kristittyin Jumalasta. Näittekö useinkin Jesuksen Natsaretista ennen hänen kuolemaansa? Tiedän hänen, opetuslastensa puheen mukaan, tehneen monta ihmetyötä; meidän oppineet sanovat hänen ne tehneen Beelzebub'in avulla, kuten noidat muinoin. Näittekö koskaan jotakin hänen ihmetöistänsä?"

"Näin, lapseni; minulle osoitettiin armo, että sain olla näkemässä yhden hänen laupiaamman ja suurimman ihmetyönsä. Minä olen Maria, sisar sille Latsarukselle Bethaniasta, jonka hän kuolleista herätti, ja minä näin veljeni nousevan haudasta Jumalan Pojan kaikkivaltiaasta käskystä."

"Ah, kerro minulle, kerro minulle siitä", huudahti Naomi ihastuneena.

"Kyllä, sen teen mielelläni", vastasi Maria; "mutta tule, menkäämme vähän eteenpäin. Minun veljeni haudalle ei ole tästä pitkä matka."

He nousivat ja menivät vähän matkaa eteenpäin menevää tietä pitkin jyrkän vuoren rinnettä. Siellä ja täällä oli syviä halkeamia kalliossa, ja yhden kohdalle niistä, joka oli leveämpi ja syvempi kuin muut, pysähtyi Maria ja antoi Naomille merkin, että astuisi alas muutamia harvoja astuimia, mitkä johtivat vähäiselle, tasaiselle paikalle sen hautakammion suulla, jonne Latsaruksen kuollut ruumis oli haudattu. Täällä istuivat he molemmat kivelle, ja yksinkertaisella, koristelemattomalla tavallansa kertoi Maria vaarinottavaiselle Naomille tapaukset, jotka ovat meille kerrotut Joh. Evang. 11: 1-45.

Kun Maria oli lopettanut, istui Naomi kauan vaipuneena hiljaiseen miettimiseen. Viimein kohotti hän päänsä ja eloisa loisto hohti hänen silmistänsä.

"Ah", huudahti hän, "onko mahdollista, että joku on voinut nähdä sellaisia todistuksia hänen voimastansa ja hyvydestänsä ja kuitenkin pettämällä saattanut hänen vihollistensa käsiin? Kertomuksenne on hämmästyttänyt ja kummastuttanut minun; olenpa melkein uskoa, että todellakin hän oli Messias. Mutta minkä vuoksi hän sitte oli köyhä, halveksittu, hylätty ja lopuksi ristiinnaulittu? Miks'ei hän musertanut kaikkia vihollisiansa ja omistanut suurta voimaansa ja kohonnut valtakuntansa Juudan kuninkaaksi?"

"Minulla, tyttäreni, kyllä on vastaus näihin kaikkiin muistutuksiin, mutta ei nyt; minä näen seuraajattaresi tulevan ja itse olen väsynyt ja uupunut. Jos joskus taas tapaamme toisemme, tahdon kernaasti uudistaa puheemme ja koettaa saada sen vielä syvemmin teihin vaikuttamaan, kun näen että sanani jo on koskenut sinun nuoreen sydämeesi."

"Jospa saisin useimmin tavata teitä ja enempi kuulla Natsaretin Jesuksesta", sanoi Naomi. "Tiedän, ett'ei isäni sitä suvaitse, mutta uskallan vastustaa hänen tyytymättömyyttensä. Minä rakastan vanhempiani, jotka ovat niin hyvät ja hellät minulle, ja en tahdo heitä pettää missään muussa tapauksessa; mutta tunnen tämän koskevan sieluni rauhaa, ja suokoon Jumala minulle anteeksi, kun koetan oppia tuntemaan hänen tahtoansa."

Olemme sanoneet, että Naomi oli itsepäinen ja kiivas; hänen tunteensa olivat palavat ja hillitsemättömät, ja yhtä paljon kuin hän ennen halveksi natsarenilaisia, kun hän ei tuntenut sitä herraa, jota he rukoilivat, yhtä paljon hän nyt ihmetteli Marian puhumaa Jesusta ja toivoi saavansa kuulla hänestä enemmän. Kokenut Maria näki selvästi, että Jumalan Henki oli alottanut työnsä nuoren tytön

sydämessä ja piti itsensä velvollisena vastakin olemaan välikappaleena hänelle, vaikeipa hänen erehtyneitten vanhempiensa suostumustakaan voitettaisi. Hän suostui senvuoksi vastaan ottamaan nuoren ystävättärensä, milloin vaan hän pääsisi tulemaan, mutta pyysi hänen käydessään käyttämään varovaisuutta, ett'ei vihamiesten vihaa sytytettäisi.

"Jää hyvästi", lisäsi hän, "ja olkoon Israelin Jumalan siunaus kanssasi ja hänen poikansa Jesuksen Kristuksen armo ja rauha täyttäköön sydämesi."

Maria nousi ylös ja Naomi puristi häntä kädestä, jota hän suuteli hellästi ja kunnioittamisella. Sitte kävivät he hitaasti Deborahta vastaan, jolla näytti olevan hyvin kiiru.

"Pelkään", huudahti hän tultuansa, "että olemme kauan viipyneet, mutta tulin pidätettyä kauemmin kuin luulinkaan. Nyt täytyy kiiruhtaaksemme kotio; Sadok varmaankin on pahoillansa, jos hän palaa temppeleistä, eikä löydä meitä kotona."

"Onko pappi Sadok isäsi?" kysyi Maria hiukan pelosta levottomalla äänellä.

Hän tiesi Sadokin olevan kiivaan farisealaisen, joka kamoksui kristityn nimeä, ja hän pelkäsi, että Naomissa äsken syttynyt usko tulisi kovasti koeteltavaksi ja kenties sammutetuksi, jos Sadok saisi tiedon.

"On", sanoi Naomi, "ja olen ylpeä siitä, sillä mikä isä on niin hyvä ja hellä kuin Sadok? Toivoisin teidän, Maria, tuntevan hänen."

"Jumala siunatkoon sinua", sanoi taas vanha vaimo, ja kääntyi samalla ympäri sekä lähti käymään Bethaniaa kohden.

Naomi nyökkäsi ystävällisesti hänelle ja kiiruhti kohta alas vuorelta ja häntä seurasi vanha, uskollinen Deborah.

NELJÄS LUKU.

Toukokuun 15 p:nä oli Vespasiano koko joukollaan alkanut Jotapata piirittää, ja jo seuraavana päivänä tekivät piiritetyt niin ankaran ulos hyökkäyksen, että romalaisten täytyi vähän perääntyä. Tappelu kesti aina siksi kunnes pimeä teki siitä lopun ja Josepho vei sotilaansa takaisin. Nuori Javani ja hänen seuraajansa kunnostuttivat itsensä hurjapäisellä rohkeudellaan, ja tästä päivästä otti hän nämä nuoret miehet henkivartijoikseen ja käytti Javanian monissa tärkeissä asioissa.

Kaupunki oli erään korkean kukkulan harjalla, jota kolmelta taholta ympäröitsivät syvät melkein pääsemättömät solatiet. Näiltä puolin näin suojeltuna oli kaupunkiin helpompi päästä pohjoispuolelta, jossa kukkulan rinne oli loivempi aina tasaseen maahan asti. Tältä puolen päätti Vespasiano tehdä päähyökkäyksen ja antoi sen vuoksi koko armeijansa valmistaa korkean multavarustuksen, josta hän saattoi heitto- ja ampuma-aseilla levittää kuolemaa piiritetyissä. Nämä olivat varovat ja ainasilla hyökkäyksillä saattoivat romalaisille tuntuvia tappioita, mutt'eivät kuitenkaan voineet työtä keskeyttää ja vähässä ajassa kohosi multavarustus yhtä korkeaksi kuin kaupunginkin varustukset. Piiritettyjen ainoa tehtävä oli nyt varustuksiansa koroittaminen, ja sitä varten käski Josepho tehdä lujat, vahvat telineet varustuksille, ja niille päälle asettuivat sotilaat paksun härännahkasen esiripun taakse, josta ampuivat vihollista.

Romalaiset olivat luulleet hyvinkin pian valloittavansa kaupungin, mutta he eivät vielä tunteneet Josephon ja hänen upseeriensa loppumatointa kekseliäisyyttä ja juutalaisten kukistamatointia rohkeutta. Yhtenäen tehtiin hyökkäyksiä ulos ja yhdessä sellaisessa oli Javani erään valitun joukon ensimmäisenä. Äkkiarvaamatta ryntäsivät he yhden vallitustyössä olevan romalaisen osaston päälle, tappoivat monta ja haavoittivat useamman kärsimättä itse vähääkään. Romalaisten tappio oli melkein täydellinen kun heidän päällikkönsä joutui paikalle, palautti järjestyksen ja karkasi juutalaisiin sellaisella pontevuudella että niiden täytyi väistyä ja tulivat estetyksi palaamasta. Nyt tunsivat kummatkin päälliköt toisensa, ja Rufo, kun ei tahtonut vioittaa vanhan ystävänsä poikaa, antoi sotilailleen merkin, että antaisivat juutalaisille vapaan tien palata takaisin. Javanilla ei ollut romalaisen jaloutta; paetessaan kääntyi hän ympäri ja heitti heittokeihänsä entiseen ystävänsä niin voimakkaasti, että se lävisti sotapu'un ja haavoitti kyljen.

"Haa", huusi Rufo, "minun sääliväisyyteni oli heitetty hukkaan tuolle yltiölle! Edespäin, urholliset

mieheni, ja näyttäkää hänelle, ettemme pelosta vetäyneet takaisin."

Romalaiset ryntäsivät eteenpäin ja saavuttivat pakenevat juuri muurin juurella. Portti, jonka kautta hyökkäys tapahtui, oli suljettu, ja ennen kuin se ehdittiin avata, syntyi hurja käsikahakka. Javanin oikea käsi haavoittui pahasti ja hän oli melkein turvatonna kun se romalainen sotilas, jolta hän haavan oli saanut, kohotti lyhyen kaksiteräisen miekkansa antaaksensa hänelle kuolin iskun. Samassa sattui sotamiehen käsivarteen varustukselta heitetty kivi; hän pudotti miekkansa ja kaatui maahan. Javani tempasi miekan, syöksi sen vihollisensa sydämeen huutaen: "Herra taitelee kansansa puolesta!" ja juoksi sen perästä sisälle.

Lukemattomat olivat tänlaatuiset kahakat, joita tapahtui miltei jok'ainoa hetki tekemättä kuitenkaan mitään päättävää. Välttääksensä turhaa veren vuodatusta, päätti Vespasiano piirittää kaupunkia siksi, että nälkä pakoittaisi asukkaat antaumaan.

Kaupunkiin oli koottu suuret joukot ruokavaroja, mutta vettä puuttui, kun ei ollut kaivoja ja koottua sadevettä ei riittänyt tarpeeksi asti. Veden puute tuli kohta tuntuvaksi, romalaiset alkoivat toivoa pikaista antaumista. Mutta Josepho päätti ilveillä heidän toivoillensa, ja saattaaksensa vihollisten luulemaan, että vettä vielä löytyi kyllältä, antoi hän useoitten miesten kastella vaatteensa vedessä ja riipustaa ne sitte vallituksille kuivamaan. Hänen petoksensa onnistuikin; romalaiset eivät voinee ajatellakaan veden puutetta kun sitä sillälaila tuhlattiin, ja Vespasiano antoi sen vuoksi ruveta uudestaan ryntäämään kaupunkiin, jota juuri Josepho toivoikin, kun juutalaisten rohkeus ja sotainto senkautta virkistyisi. Väsyneenä pitkällisestä piirityksestä käski Vespasiano muurinruhjimia käyttämään. Tällainen peloittava piirityskone oli tehty siten, että mahdottoman suuri pölkky, jonka toinen pää oli raudotettu, kiinitettiin neljän paksun maahan pystytetyn hirren päälle asetettuun poikki puuhun köydestä riippumaan. Tällaista ruhjinta käytettiin sillälaila että nuoralla vedettiin riippuvaa pölkkyä taaksepäin, joka sitte palasi muuria vasten niin kovasti, ettei vahvinkaan muuri voinut kauan sen kolauksia kestää. Josepho keksi kuitenkin keinon edes vähäksi aikaa poistaa uhkaavan vaaran. Hän täytti säkkiä ruumenilla, jotka riipusti muurin ja ruhjimen väliin siten vähentääksensä kolauksien voimaa, mikä onnistuikin hyvin romalaisten suureksi kummastukseksi. Nämä kyllä koettivat sirpeillä, mitkä olivat kiinitetyt pitkiin riukuihin, katkoa nuorat, joista säkit kiikkuivat, mutta juutalaiset ryntäsivät nyt äkisti ulos varustettuina tulisoiluilla ja palavilla oksilla, pakoittivat romalaiset peräytymään, ja polttivat heidän piiritys-koneensa.

Tässä tilaisuudessa teki muuan juutalainen sellaisen urostyön, että hänen nimensä on säilytetty aina meidän aikoihimme asti. Hänen nimensä oli Eleatsar Samaean poika. Kun Josepho sotilaitensa kanssa ensimmäisenä miehenä teki ryntäyksen, seisoj Eleatsar varustuksella, otti hirmuisen suuren kiven ja heitti sen ruhjimeen sellaisella voimalla, että ruhjin taittui ja putosi maahan. Sitte juoksi hän alas varustukselta, syöksyi vihollisjoukon keskitse, otti ruhjin-pölkyn pään ja kantoi sen riemuiten pois. Hurjistuneena tällaisesta häväistyksestä lähettivät romalaiset häneen nuolia ja heittokeihäitä oikein satamalla, joista viisi eli kuusi tunkeusi hänen ruumisensa. Kuitenkaan näistä huolimatta kantoi Eleatsar saalinsa muurille ja näytti sitä riemuiten viholliselle. Hänen haavansa olivat kuolettavat, ja kun hän oli siellä vähän aikaa seisonut, putosi hän kuolleena muurilta alas, vielä pitäen kiini saalistansa, ruhjimen päätä. Hänen urhoikas esimerkinsä kiihoitti maanmiehiänsä, jotka ajoivat romalaiset asemistansa ja niinikään pakoittivat urholliset legionat, viidennen ja kuudennen, pakenemaan.

Mutta romalaiset eivät kadottaneet rohkeuttansa, ja vielä samana ehtoona asettivat he uudestaan hirvittävän ruhjimen, jonka tähtäsivät samalle kohdalle muuria kuin edellinenkin oli ollut. Tätä tehdessä sai Vespasiano heittokeihästä vaarallisen haavan päähänsä, ja sotilaissaan nousi tämän tähden suuri hämmenki. Mutta Vespasiano tointui pian ja hänen sanojensa kiihoittamana rynnistivät romalaiset muuria vastaan. Heitä vastaan tuli satamalla heittokeihäitä ja kiviä, ja miehiä kaatui paljon, sillä ympärillä leimuavien tulien valossa saattoivat juutalaiset tähdätä hyvin samalla kun ei alahalla oleva vihollinen heitä voinut nähdä. Mutta kun joku romalainen kaatui, otti hänen sijansa heti toinen, ja ruhjinkone sekä heittokoneet tekivät työtä niin ankarasti, että jo aamupuolella yötä oli suuri rikko muurissa. Vespasiano antoi väsyneet sotilaansa hetken levähtää, ennen kuin johti heitä väkiryännäkköön, ja käski heidän sitte nostamaan rynnäkkö-tikapuut.

Josepho ei ollut sitä aikaa käyttänyt toimeentomuteen; hän asetti huonoimmat sotilaistaan niihin paikkoihin, joissa vähin vaara uhkasi, mutta sijoitti kaikkein kelvollisimmat muurinrikon kohdalle. Kaikkein vaarallisimmalle paikalle asettui hän itse Javan'in ja neljän muun kanssa ja käski heidän tukkimaan korvansa, etteivät kuulisi romalaisten päällekkarkaushuutoa, ja lyykistyä kilpiensä taakse, ampua viholliseen niin kauan kuin yksikin nuoli kontissa on sekä sitte syöksyä kaikin voimin vihollisen päälle. Naiset ja lapset, joitten tuskan huudot täyttivät ilman, poistettiin ja suljettiin huoneisiin ja käskettiin olemaan hiljaa.

Nyt soivat rummut hyökkäykseen ja romalaiset päästivät hirmuisen huudon ja heittivät niin suuren paljoudenheittoaseita muuria vastaan että ilma pimentyi. Josephon urholliset kumppalit seurasivat

hänen neuvojansa, ja kun olivat ampuneet nuolensa ryntäsivät romalaisia vastaan niin rajusti, että niiden täytyi peräytyä. Mutta kohta taas olivat he muurin juuressa ja tunkeusivat muurinrikkoonkin. Nyt antoi Josepho kaataa heidän päällensä kiehuvaa öljyä, joka juoksi tammeitten saumoista iholle ja teki heidän hurjiksi tuskista. He heittivät aseensa pois ja syöksyivät takaisin saattaen sekasortoa kumppaniensa joukossa; moni heistä putosi päistikkaa kapeilta portailta, joita olivat asettaneet varustukselta muurin reunalle ja mitkä juutalaiset tekivät liukkaiksi siten, että heittivät niille erästä keitettyä yrttiä (foenum graecum).

Illalla täytyi Vespasianon antaa puhaltaa väsyneet joukkonsa peräytymään, joissa mieshukka oli suuri. Nyt ruvettiin taas piiritystyöhön; romalaiset rakensivat kolme korkeata tornia, ehkä piiritetyt koettivat sitä kaikin voimin estää, ja seitsemäntenäviidettä päivänä piirityksen alusta, kuu nämä tornit olivat valmiit, saattoivat romalaiset niistä nähdä kuolemaan vihityt asukkaat kaupungissa. Samana päivänä piti petoksen tekemän sen mitä urhollisuus ja rohkeus tähän asti ei ollut toimeen saanut. Eräs pelkuri juutalainen oli siksi kunniapattoinen, että luikahti romalaisten leiriin ja neuvoi Vespasianoa vielä samana yönä hämmästyttämään ja valloittamaan kaupungin. Ensin luuli sotaherra tämän olevan sotapetosta Josepholta vietelläksensä hänen satimeen, mutta kun hän mielti, ettei seuraukset voi tulla niin vaarallisiksi hänen vahvalle sotajoukollensa, päätti hän seurata neuvoa, ja antoi käskyn rynnätä kaupunkiin; mutta pani karkulaisen tarkan vartion alle.

Petturin ilmoittamana tuntina lähtivät romalaiset hiljaa kulkemaan muuria kohden, ja erään pienemmän joukon, viidettä legionaa, ensimmäisinä marssi Tito ylös kukkulalle. Täällä tappoivat he kohta vahdit ennenkuin ne ehtivät antaa merkin vihollisen tulosta ja tunkeusivat sen perästä ilman vastustusta kaupunkiin, josta valloittivat päälinnan. Avatuista porteista tuli nyt joka paikkaan koko romalainen joukko ja puolustusta ei enää ollut ajatteleminenkaan; siellä ja täällä tekivät kyllä juutalaiset vastarintaa, mutta heidät ylivoima pian voitti ja ennen puolta päivää olivat romalaiset herroina kaupungissa. Vespasiano antoi käskyn, että kaikki asekuntoiset miehet tapettakoon, naiset ja lapset tehtäköön orjiksi, kaupunki ryöstettäköön ja sitte poltettakoon. Hänen käskynsä täytettiin myös tarkasti; likemmä neljäkymmentä tuhatta miestä lasketaan tapetuksi piirityksen alusta siihen asti kun kaupunki uljaine torneinensa ja linnoituksinensa tuhaksi poltettiin.

Verisaunan aikana oli Josephoa haettu, mutta turhaan. Kun hän oli nähnyt, että kaikki toivo pelastuksesta oli turha, oli hän kiirehtinyt yhteen kuivaneesen kaivoon, josta pitkä salainen tie johti eräaseen maanalaiseen luolaan. Täällä tapasi hän noin neljäkymmentä muuta juutalaista, niiden joukossa myös Javanin; yhdelle niistä oli onnistunut tuoda vaimonsa mukanaan tähän piilopaikkaan. Jo ensimmäisenä yönä koettivat Josepho ja Javani paeta, mutta löysivät kaikki tiet niin romalaisten vartioimana, että heidän täytyi palata maanalaiseen luolaan takaisin. Kolmantena yönä tarjoutui mainittu vaimo näyttämään päällikölle vartioitsemattoman tien, jota hän voisi paeta, mutta tuskin oli hän luolan jättänyt, kun jo vaimo karkasi ja ilmoitti hänen romalaisille vartijoille. Kertomus Josephon piilopaikasta ilmoitettiin kohta Vespasianolle, joka lähetti kaksi tribunia, Paulinon ja Gallicanon, kehoittamaan Josephoa antaumaan. Kun Josepho näki olevansa ilmiannettu, päätti hän antautua ehdottomasti romalaisille; mutta juutalaiset, jotka olivat hänen kanssaan luolassa, eivät tahtoneet sitä sallia, vaan uhkasivat tappaa hänen, jos unhoittaisi itsensä ja kunniansa. Javani myöskin oli samasta mielestä ja näytti jo olevan loppu Josepholla, mutta hän ehdoitti, että kaikkien piti kuoleman sitte kun ensin arvalla olisi järjestys määrätty. Ehdotus hyväksyttiin, arpa heitettiin ja yks toisensa perästä näistä uskaliaista miehistä paljasti rintansa ottamaan kuoleman iskun siltä, joka oli tuomittu hänen teloittajaksensa. Joko sattumuksesta tahi petoksesta tapahtui niin ett'ei arpa langennut Josepholle ennen kuin kaikki jo olivat tapetut paitsi hän ja Javani, eikä sitte enää ollut vaikeaa saada tämä nuori Juutalainen valitsemaan vankeuden ennen ehdollista kuolemaa.

Molemmat vangit vietiin sitte Vespasianolle, joka ensi silmänräpäyksessä aikoi tapattaa he, mutta taipui Titon kehoituksesta säästämään heidän henkensä ja lähettämään he keisari Neronille Romaan.

Tämä ei ollut Josephon tuumain mukaista. Hän pyysi kahden kesken puhua Vespasianon kanssa, joka myönnettiinkin, ja sotaherran koko seurue poistui, ainoastaan Tito jäi. Viekas juutalainen sanoi, ett'ei hän rakkaudesta elämäänsä antautunut romalaisille, vaan hän tahtoi ilmoittaa Vespasianolle ja hänen pojallensa, että heistä molemmista tulee keisari. Hän pyysi, ett'ei häntä lähetettäisi Neronille, vaan pidettäisiin vangittuna vaikka siksi, jos tarpeelliseksi nähtäisiin, kun ennustuksensa on toteutunut.

Vespasiano hämmästytti vangin ennustuksesta, mutta epäillen hänen rehellisyyttään kysyi hän, miksei Josepho, jos hänellä todella olisi prophetallisia lahjoja, enemmän nähnyt ja enemmän sanonut Jotapatan kukistumista. Vanki sanoi useasti varoittaneensa kansalaisiansa ja sanoneensa heille, että kaupunki joutuu vihollisille 47 p:nä. Vespasiano antoi asiaa kuulustella vangeilta, jotka todistivat, yhdestä tahi toisesta syystä, niin olevan; siitä lempeentyi hän juutalaiselle päällikölle ja piti hänen aina läheisyydessään, ehkä tosin vangittuna.

Myös Javanin henki säästettiin ja pantiin toisten vankien joukkoon, jotka olivat säästetyt myytäviksi

tahi voittajille orjiksi. Hyvä Rufo kävi usein hänen luonaan ja käytti kaikkia tilaisuuksia hankkiakseen hänelle pieniä mukavuuksia ja kehoittaakseen häntä toivon ja luottamukseen. Hän ei kuitenkaan voinut olla muutamaa kertaa Javanille muistuttamatta hänen petoksellista ja kiittämätöntä käytöstä ennemmin kerrotussa taistelussa, ja tämä romalaisen sadanpäällikön ystävällinen nuhde koski syvälle itsehurskaan farisealaisen sydämeen.

Suokoon Jumala, ett'ei meidän joukossamme löytyisi semmoisia nimikristityitä, jotka itsekäitien töittensä kautta antavat kristinuskon vihollisille tilaisuuden puhua pahaa Herran pyhästä nimestä. Muistakaamme, että jos ei *ne* olleet Abrahamin oikeita lapsia, jotka luottivat omaan vanhurskauteensa, niin emme me myös kaikki ole kristityitä, jotka kannamme kristityn nimeä, jos emme koeta olla Herramme ja Vapahtajamme kaltaisia sydämen laupeudessa ja puhtaudessa.

VIIDES LUKU.

Tieto Jotapatan valloittamisesta ja asukasten teloittamisesta saapui pyhäpäivänä synnyttäen alakuloisuutta ja häiriötä kaupungissa. Heidän etevimmät päällikkönsä ja paraimmat joukkonsa sanottiin kaatuneen ja yhden vahvimista linnoituksista Galileassa valloitetun. Yksityisissä perheissä joka paikassa kuultiin itkua ja voitotusta, kun itkettiin joko puolisoa, poikaa tahi veljeä, ja Sadokin huoneessa vallitsi mitä syvin suru, sillä varmaan luultiin Javaninkin tulleen tapetuksi. Turhaan koetti Sadok lohduttaa surevaa perhettänsä; hänen oma sydämensä oli surun runtelema: hän suri kadotettua poikaansa, hän suri onnettoman isänmaansa pelastusta.

Hänen juuri ajatellessaan näitä synkkiä ajatuksia kuului torven ääni temppelistä muistuttaen olevan iltauhrin hetken. Hänen vuoronsa oli toimittaa alttaripalvelu; ei mikään erityinen suru tahi tärkeä toimi saanut estää tämän pyhän viran toimittamista. Kun hän teki määrätyt pesennät ja puhdistukset sekä pukeutui papilliseen pukuun, kuului torvensoitto temppelistä toisen kerran ja hän kiiruhti temppeliin. Ennen kun hän ehti leveitä astuimia ylös temppelin pihalle, kuului torven-ääni kolmannen kerran, kutsuen kansaa, pappeja ja leviittoja rukoilemaan Herran pyhään temppeliin.

Tänään ei ollutkaan tunkoa tässä suuressa, komeassa temppelissä; äsken tullut surullinen sanoma pidatti useammat kotona ja raskailla askeleilla ja synkissä ajatuksissa kulki Sadok melkein tyhjien temppelipihojen kautta. Tultuansa temppelin sisimpään silmäsi hän sen marmoraseiniin, kulta- ja hopea-oviin, viinirypäle- ja kranatiomena-koristuksiin puhtaimmasta kullasta, purppurasta ja tulipunaisesta kankaasta tehtyyn esiriippuun ja komeaan alttariin kalleilla suitsuttimilla, joista temppeliin levisi mitä suloisin tuoksu. Hän aavisti romalaisten vähän ajan kuluttua seisovan Jerusalemin muurien edessä — ja kuinka silloin temppelille kävisi? Kuinka voivat juutalaisten kuriin tottumattomat ja huonosti johdatetut joukot vastustaa hyvin järjestettyjä romalaisia joukkoja, mitkä siihen lisäksi ovat innostuneet äsken saaduista voitoista?

Sadok koetti haihduttaa tällaiset synkät ajatukset, mutta ne uudistuivat yhtenä. Vasta sitte kun hän seisoi alttarilla, jolle hän oli asettanut teurastetun uhrielukan ja kun savu polttouhrista kohosi temppelin lakeen, sai hän entisen rauhansa takaisin, sillä hän katseli uskossa Messiakseen, jota nämä uhrin kuvailivat, ja odotti apua korkeudessa asuvalta Herralta, jonka piti lupauksensa mukaan ilmestyvän maan päälle. Sadok oli joutunut harhateille ja hänen sydämensä odotti sitä, joka jo tullut oli, mutta hänen hurskautensa oli oikea, hänen rakkautensa Herraan palava, ja lohdutettuna sekä rohkealla mielellä palasi hän temppelistä kotionsa.

Siellä kohtasi hän ensin Naomin, ja häntä kummastutti kohta hänen iloiset kasvonsa, mitkä lähtiessään kyyneleillä kastellut, nyt loistivat ilosta ja riemusta. Naomi polvistui isänsä eteen, kuten hänellä oli tapana ottaissaan isältänsä siunausta, ja kun isä oli siunannut hänen, hypähti hän seisoaalleen, heittäysi hänen syliinsä ja huudahti: "Javani elää ... hän on pelastettu. Kiittäkäämme Herraa hänen hyvydestänsä!"

Kirje oli vastikään tullut Rufolta, jossa hän kertoi vankeudesta ja lausui toivon että Javani pian annettaisiin vanhemmilleen takaisin, jos juutalaiset antaisivat ja vankein vaihtaminen tapahtuisi. Sadok tiesi hyvin, ett'ei minkäänlainen antaaminen tullut kysymykseenkään ja että siis oli varsin tietämätöntä, saivatko koskaan nähdä poikaansa, mutta siitä ei hän mitään virkannut Salomelle ja Naomille, vaan iloitsi heidän kanssansa Javanin elossa olemisesta.

Klaudia oli samalla kertaa saanut pitkän kirjeen veljeltänsä Marcellolta, ja kun tähän asti olemme sangen vähän tulleet tuntemaan tuota nuorta romalaista, tahdomme lukijoillemme ylimalkaan kertoa

tämän kirjeen sisällön. Marcello kirjoitti:

"Kauaan aikaan en ole ollut tilaisuudessa sinulle kirjoittaa, rakkain Klaudiani, ja nyt lähetän tämän kirjeen erään hyvän ystävän kanssa, joka lähtee sotatantoreelle Galileaan. Sinä olet nyt vanhain ystävämme luona Jerusalemissa, ja että hyvin viihdyt heidän luonansa, sen tiedän varmasti, jos ei Javani nyt kuin ennenkin saata sinulle harmia. Sydämestäni halajaisin minäkin olla teidän luonanne, sillä kaikki loistoisuus ja hovit Romassa eivät palkitse minulle eroa lapsuuden ystävästäni. Usein ajattelen kaipauksella niitä onnellisia hetkiä, kun sinun ja Naomin kanssa kuljimme laaksoja ja puutarhoja.

Minä saan kohdakoin paikan armeijassa. Siitä olen iloinen. Setämme Sulpitio on keisarin korkeassa suosiossa ja hän on luvannut minulle paikan kymmenennessä legionaassa, joka nykyään on Titon johdannolla Galileassa. Silloin saan olla yhdessä isäni kanssa ja toivon saavani sinunkin tavata. Juutalaisten täytyy pian antautua romalaisten ylivoiman alle ja minä toivon sen tapahtuvan ennen kuin Vespasiano marssii Jerusalemia vastaan. Mimmainen silloin olisi mieleni, jos minun romalaisena sotilaana täytyisi ottaa osaa sen kaupungin piiritykseen, jossa Salome ja Naomi asuvat, kaikki niin rakkaita minun sydämelleni? Niin — minun sydämeni on Jerusalemissa ja vaikka olen ylpeä siitä että olen romalainen, tunnen kuitenkin kotoni olevan Jerusalemissa.

Sinä tiedät sen huoneen, jossa Romassa asuimme, olevan revityn ja samalle paikalle on rakennettu Merkurion komea temppeli. Sinä varmaankin luulet minun käyvän siellä usein hartauden harjoituksissa, mutta niin ei ole Klaudia. Vaikka minä asun keskellä romalaisten jumalain pääkaupunkia ja olen heidän temppeleinsä ja alttareinsa ympäröimänä, niin en enää notkista polviani heidän edessänsä. Älä kuitenkaan luule, että minä, kuten useat maanmiehistäni, olisin hyljännyt uskonnon tykkänään; en, sitä en ole tehnyt, mutta minä olen oppinut rukoilemaan ainoata totista Jumalaa, ja sano Naomille ettei hän tästälähin enää saa ajatella lapsuutensa ystävän Marcellon olevan sokean epäjumalan palvelijan. En kuitenkaan ele juutalainen, sillä minusta on moni juutalaistapa ja käytös puhdasta hulluutta. Johdattakoon Herra myös sinunkin, Klaudia, tuntemaan itsensä, kuten hän on johtanut minun. Hänen armonsa kautta tulini tutuksi erään vanhan hurskaan ja pyhän Raamatun oppineen miehen kanssa. Hän näytti minulle toteen, että epäjumalan palveleminen on paljasta hulluutta ja että luja usko kaikkivoipaan on autuaallista. Minä pyydän sinunkin ahkeraan ja tarkkaavaisesti lukemaan Raamattua ja Herra on ohjaava sinua kuin minuakin totuuteen. Vanhalla arvokkaalla ystävälläni on monta oppilasta täällä, mutta häntä halveksivat ja vihaavat maalaiseni, joitten synnillisyyksiä julistamansa sana ankarasti rankaisee. Keisari kammoksuu molempia sekä juutalaisia että uuden opin harrastajia, joita kutsutaan Natsaretilaisiksi. Kaikilla julmilla keinoilla, mitä suinkin ajatella saattaa, vainoo ja tappaa hän heitä, kun eivät tahdo polvistua epäjumalain kuvien eteen. Muutamat on hän puetuttanut nahkoihin ja antanut kuljettaa sirkukseen, jossa koirat ovat heidät raadelleet, toiset on hän ristiin-naulittanut ja taas toiset neulottanut päältäpäin vaksilla ja muilla palavilla aineilla voideltuihin säkkeihin, jommoisina sitte sijoitettiin keisarillisiin puutarhoihin, ja pimeään tultua sytytettiin palamaan kuin lamput, joten onnettomat saivat kärsiä sanomattomat tuskat. Älä luule, että itse olisin käynyt katsomassa kaikkia näitä julmuuksia — niistä on minulle kertonut serkkumme Camillo, joka on joutunut filosofien eksyttäviin oppeihin ja hän uskoo hengen kuolemassa myös kuolevan ja häviävän tykkönään. Hänen mielipiteensä mukaan pitäisi tässä maailmassa kaikin tavoin koettamaan iloita ja nauttia elämää ja heittää mietteet tulevaisuudesta sikseen.

Ihan täydellinen vastakohta hänelle on isänsä, Sulpitio, joka pitää kunniana kaiken häntä ympäröivän loistoisuuden keskellä säilyttää yksinkertaisuutta elämän laadussa ja tavoissa, mikä oli huomattava tasavallan aikana vanhoissa romalaisissa. Lisääntyvä komeus ja yltäkylläisyys surettaa häntä, mutta hän kyllä havaitsee olevansa voimaton pahaa vastaan, kun ei edes voi vaikuttaa omaan poikaansa. Neronin kullattu huone — niin nimitetään hänen asuntonsa — häntä kaikkein enin närkästyttää kuin todistuksensa koko kansakunnan turmiosta ja ylenpalttisesta ylöllisyydestä. Se on todellakin komea rakennus, ylöllisesti koristettu kullalla, hopealla, marmorilla, kalliilla kivillä ja itämaisilla taidekutouksilla. Mutt'ei mikään muu ole minua niin ihmetyttänyt kuin vesijohdot ja yleiset tiet, jotka suoraan linjaan pääkaupungista menevät ympäristökaupunkeihin kuin säteet keskipisteestä. Kaikki esteet ovat poistetut, vuoret rikki lohkotut, laaksot täytetyt ja kallisarvoiset sillat rakennetut virtojen yli. Tienkeskus on koroitettu ja laskettu suurista hakatuista kivistä ja niin tiviisti toisiinsa saumattu, että luulisi niiden siinä pysyvän niin kauan kuin maailma seisoo. Joka penikulman päähän on rakennettu huone, jossa aina neljäkymmentä hevosta on matkustavien varalle. Kaikki tämä on suurellainen todistus romalaisten mahtavuudesta ja sivistyksestä, mutta häpeän puhua maalaisteni pilaantuneesta mausta, kun uhraavat mahdollisuuksiaan summia jaloihin helmiin, suitsutuksiin, itämaalaisiin pukuihin j.n.e. Parain todistus romalaisien tapojen turmiosta on, minun mielestäni, kerskamainen orjain paljouden näyttäminen kussakin huoneessa. Surullista on nähdä ihmisiä niin alennettavan. Camillo kyllä sanoo, että ne ovat syntyneet orjiksi, mutta minä en usko, että suuri ja armollinen Luojamme olisi määrännyt yhden su'un toisen vallan alle ja

sorrettavaksi. Surullinen jono vangituita juutalaisia, Vespasianon tänne lähettämiä, kulki näinä päivinä kaduilla; olin niin heikko — kuten Camillo sitä nimittäisi — että kyynelvalut valuiivat nähdessäni näitä onnettomia; enin minua liikutti, kun muistin niiden olevan Naomin maanmiehiä ja että hänen isäänsä, veljeänsä ja häntä itseä saattaisi kohdata sama kohtalo. Poistakoon Herra niin suuren onnettomuuden. Ja avatkoon juutalaisten silmät näkemään vaaran, että vetäisivät takaisin ennenkuin syöksyvät kaikki kadotukseen! Jää hyvästi, rakas sisareni! Sulje minä Naomin ystävällisen muistoon ja tervehdä sydämellisesti hänen vanhempiansa ja veljiänsä. Jumalan siunaus teille kaikille; kuulkoon Herra ne rukoukset, jotka veljesi päivittäin edestänne rukoilee.

Marcello."

Klaudia iloitsi tästä rakkaan veljen pitkästä kirjeestä. Vaikka hän hämmästytti hänen mielipiteitään uskon asioissa, ei hän siitä kumminkaan tullut pahoillensa, ja tästä alkaen kuunteli hän tarkkaamalla Naomin puhetta ja luki ahkerasti Raamattua, kuten veljensä oli häntä kehoittanut. Naomin sydän täyttyi ilosta kun hän kuuli, että Marcello, jota hän niin kauan oli kunnioittanut ja johon sydämensä oli taipunut, oli jättänyt syntisen ja hullumaisen epäjumalan palveluksen, ja nyt hän myös tunsu että ei taipumuksensa häneen enää ollut hyljättävä. Mutta suuri muutos oli tapahtunut hänen mielipiteissään sen perästä kun hän ensi kerran tapasi Marian Öllymäellä. Kaikki mitä oli kuullut tältä vanhalta Herran oppilaalta oli tunkenut hänen sielunsa sisimpään, ja Herra oli antanut heikon palvelijattarensa puhumat totuuden sanat juurtua syvälle nuoren juutalaisnaisen sydämeen. Hän ei saanut niitä ajatuksistansa poistumaan, ja luonnollinen voima sekä päättäväisyys luonnossansa kiihoitti hänen uskaltamaan vaikka mitä saadaksensa enemmän opetusta tässä aineessa, jonka arvosta ja merkityksestä ijankaikkisuudessa hänellä oli aavistus.

Hän oli senvuoksi kääntynytkin hyvän luontoisen, myöntäväisen Deborahin puoleen ja saanut hänen useammin kuin yhden kerran tulemaan kanssansa Marian luokse Bethaniaan. Deborah ei tietänyt Marian kuuluvan natsaretilaisten halveksittuun lahkoon, mutta kun hän ymmärsi, että hänen uskonsa erosi Sadok'in uskosta, lupasi hän puolestaan pitää salassa koko asian, ja pitikin sanansa, kun hän näki että ei sillä vaikuttanut mitään pahaa.

Vanhemmillensa aina niin avonainen ja heitä niin rakastavainen Naomi ei olisi suostunut tekojansa salaamaan heiltä, jos hän ei olisi ymmärtänyt nyt olevansa eron-tiellä. Hän havaitsi totuuden Marian sanoissa ja Raamatussa oli kirjoitettuna, että isänsä ja äitinsä pitää jättämän ja seuraaman Herraansa. että hän vakuutuksensa puolesta jo oli kristitty, sitä hän ei ominut itseltänsä salata, ja varma tieto siitä ijäisestä perinnöstä, joka Kristuksessa oli hänelle annettu, vuodatti hänen sydämeensä riemua ja iloa sellaista, jommoista hän ei koskaan ennen ollut tuntenut.

Mahtaneeko myöskin Marcello uskoa ristiin-naulittuun Jesukseen Natsarethista? Tämä oli kysymys, mikä usein tuli Naomin ajatuksiin ja tuotti hänelle paljon levottomuutta ja murhetta. Kuinka onnellinen ja kiitollinen hän olisi ollut, jos hän olisi tietänyt kaikki, jota ei Marcello uskaltanut kirjeessään kertoa! Hän oli jo paljon enemmän edistynyt hengellisessä valossa kuin Naomi, ja oli totinen, nöyrä ja valistunut kristitty. Opettaja, jota hän oli kirjeessään maininnut, ei ollut kenkään muu kuin Klementi Romano, apostoli Paavalin työkumppali (Philipp. 4: 3.) Kun hän enin oli työksennellyt Philippissä, muutti hän sieltä Romaan, jossa, tarun mukaan, Pietari asetti hänen yhdeksi ensimmäisiä pispoja sekä eli alkupuolelle toista vuosisataa.

KUODES LUKU.

Rufon kirje sisälsi kertomuksen Josephon pelastuksesta ja vankeudesta romalaisten luona ja Sadok kiiruhti kertomaan tätä uutista kaupungin etevimmille. Kertomus levisi nopeasti ympäri Jerusalemiä ja yhtä nopeasti muuttui suru hänen luullusta kuolemastansa hurjimmaksi suuttumukseksi hänen pelkurisuutensa tähden, kun jäi elämään maanmiestensä jälkeen. Muutamat nimittivät häntä kurjaksi pelkuriksi, joka pelkäsi kohdata kunniallista kuolemaa, toiset panettelivat häntä petturiksi, ja halu saada kostaa heittolaiselle vahvisti vaan enempi heidän päätöstänsä vastustaa romalaisia. He toivoivat kohta saavansa nähdä Vespasianon lipun lähestyvän muuria ja olivat vahvasti vakuutetut, että ei mikään voima voisi vastustaa yhteistä uloshyökkäystä ja että kaikki heidän onnettomuutensa ja vastoinkäymisensä pian tulisivat pestyiksi vihatun vihollisen verellä.

Mutta Vespasiano ei antanut heille sellaista tilaisuutta, jota niin haaveksien odottivat. Yhdestä tahi toisesta syystä väisti hän pääkaupunkia ja jätti kapinalliset sinne riitelemään keskenänsä ja sen kautta rikkirepimään ja heikontamaan voimiansa. Romalainen kenraali kävi Agrippan luona Caesareassa

merenrannalla ja vetäysi sitte Caesareasta Philippiin pohjois-Galileassa, jossa hän antoi joukkonsa levätä kaksikymmentä päivää.

Sen perästä meni hän tukehduuttamaan kapinallisia liikkeitä Tiberiassa ja Tarikeassa, kaksi kaupunkia Genetsaretin rannalla, jotka kuuluivat kuningas Agrippalle, mutta joilla ei ollut halua hänen kanssaan kääntyä romalaisten puolelle. Tiberia antaui pian, mutta yksi joukko kapinallisia pakeni Tarikeaan, jonka Josepho oli vahvasti varustanut. Romalaiset asettivat leirinsä kaupungin muurien ulkopuolelle ja rupesivat valmistelemaan piiritykseen. Romasta tuli sotajoukon vahvikkeeksi joukko nuoria rekryyttiä ja niiden joukossa oli Marcellokin, joka isänsä toimesta oli päässyt Titon allekuuluvaan ratsujoukkoon.

Muutamina päivinä jatkoi piiritysjoukko työtänsä häiritsemättömässä rauhassa, ja Marcello kulki joutohetkinänsä yksin ympäri ilahuttavia järvenrantoja. Palmujen varjoja katseli hän kummastuksella ja liikutuksella sitä ihanaa näky-alaa, joka oli edessänsä. Se kuitenkin ei ollut luonnon kauneus, joka valtasi hänen mielensä; hänen sielunsa vaipui ajatuksiin kuluneista ja hänen kuvituksensa maalasi hänelle tapaukset, ennen tapahtuneet juuri näillä rannoilla. Hän uneksi näkevänsä sen laakson, jossa hän nyt oli, uudestaan kansoitettuna galilealaisilla maamiehillä ja kalastajilla, vaimoilla ja lapsilla, jotka kaikki hiljaisena ja tarkkaavana kuuntelivat keskellään seisovan miehen puhetta. Ei ainoatakaan ylenmaallista sädettä loistanut hänen päänsä ympäri — hän oli muodoltaan kuin tavallinen ihminen, ja kuitenkin mikä ero! Koko hänen olentonsa oli hiljainen majesteettillinen, jumalallisen rakkauden ilmaus ja laupeus näkyi hänen lempeissä kasvojensa juonteissa, joiden kautta hän äärettömästi erosi kaikista muista. Ja hänen huuliltansa valui sellaisia runsasarvoisia ja läpitunkevia sanoja, sisältäviä opetusta, kehoitusta, rakkautta ja laupiuutta, että Marcello heräsi syvästä unelmastaan ja huudahti:

"Toden totta, ei kenkään ole puhunut niin kuin tämä mies! Ah, rakas Herra Jesus, pidä minä sanassasi ja ruoki sieluni taivaallisella mannalla, että minä aina olisin sinun sekä ajassa että ijankaikkisuudessa! Minä toivoisin," pitkitti hän puoliääneen, "että Naomi ja Klaudia olisivat täällä! Me puhuisimme Hänestä, joka täällä kerran saarnasi laupeutta kansalle, ja minä kertoisin heille kaikki mitä minun arvoisa opettajani minulle puhui Romassa. Naomi rukoilee yhtä totista Jumalaa, ehkä hän häilyy pimeydessä ja eksyksissä, mutta minun sisar-poloiseni palvelee vielä epäjumalia. Siunatkoon Herra hänen ystävänsä sanat, että hän tulisi tietämään yhden ainoan totisen Jumalan! Ja minun isäni — pitääkö hänen aina pysymän epäjumalan palvelijana? Ei, ei; minä luotan lujasti siihen, että Herra myös on häntäkin etsivä ja vetävä hänen kuin kekäleeseen tulesta! Herra, tapahtukoon sinun hyvä ja laupias tahtosi, silloin tapahtuu kaikki kuin hyvä on!"

Sellaiset ajatukset liikkuiivat äsken kääntyneen sydämessä silloinkin kun hän taas kulki leirin katuja. Isänsä teltassa hän tapasi Javanin, jota hän ei ollut tavannut leiriin tulonsa jälestä. Ystävyys ei ollut koskaan yhdistänyt näitä nuoria miehiä, kuten jo tiedämme, mutta Javani oli nyt vanki ja Marcello oli saanut toisen mielen ja luonnon. Ja kun Javani oli Naomin veli, niin se kanssa vaikutti, että Marcello lähestyi vankia sydämellisellä ystävyydellä. Kun Marcellon ystävyydestä oli etua viekkaalle Javanille, niin hän puolestaan koki näyttää hyvin iloiselta, kun sai tavata entisen leikkikumppalinsa. Hän rupesi kohta puhumaan perheestänsä ja suhteistansa Jerusalemissa, mutta kun hän siinä lausui kerskaamalla juutalaisten lujasta päätöksestä ennemmin kuolla kuin antautua, ei voinut Rufo muuta kuin hymyillä ajatellessaan Jvania ja Josephon omaa käytöstä. Javani huomasi ja ymmärsi tämän hymyilyn ja hänen sydämensä paisui kostonhimosta; itseksensä vannoi hän, että jos hän joskus pääsisi vapaaksi ja saisi aseet käsiinsä, niin hyväntekijänsä saisi kalliisti maksaa tämän pilkkahymyilyn.

Tämän päivän perästä kohtasi Marcello hänen harvoin, sillä sodantapaukset veivät nyt koko hänen aikansa. Seuraavana päivänä meni Tito kuudella sadalla miehellä, niiden joukossa myös Marcellokin, hajoittamaan erästä vahvaa, kaupungin edessä olevalle kedolle kokoontunutta, galilealaista joukkoa, ja niin tuima ja vastustamaton oli romalaisten ryntäys, että paljoa voimallisempi vihollinen ajettiin pakosalle jo ennen kuin Titon perässä lähettämä varaväkikään ehti tulla. Useita sellaisia romalaisille onnellisia taisteluita tehtiin, ja asujamet näkivät, ett'eivät enää kauan voisi puolustaa kaupunkia, jonka vuoksi yksi puolue heidän joukossaan vaati antaumista. Mutta pakolaiset Tiberiasta ja muut vieraat vastustivat sitä, josta seurasi tulisia tappeluita. Kun Tito sai tämän tietää, ryntäsi hän, itse ollen joukkonsa ensimmäisenä, kaupunkiin sellaisesta kohdasta, joka oli vähemmin vartioittu, valloitti sen ja tappoi kaikki, jotka vastustivat. Useoille kuitenkin onnistui paeta venheissä järvelle, mutta heitä lähti takaa ajamaan romalaisten suuremmat alukset, jotka armahtamatta purjehtivat upoksiin pienemmät, väellä ylen täyteen lastatut pakolaisten venheet. Yli koko järven pinnan kellui venheitten kappaleita ja kuolleita ruumiita, sen kirkas vesi oli verellä värjätty ja pitkin rantoja makasi aaltojen heittämiä ruumiita lemullansa ilmaa myrkyttämässä.

Tässä tilaisuudessa myös Vespasiano tahraasi nimensä teolla, jota ei koskaan voida poispyyhkiä. Useita vieraita oli joutunut vangiksi Tarikean valloituksessa. Ne olivat antauneet sitä lupausta vastaan, että heidän henkensä säästettäisiin, mutta kun he olivat kapinoitsijoista enin hurjimmat, asetettiin heti tuomioistuimen eteen, joka tuomitsi heidät kuolemaan. Vespasiano ei kuitenkaan tahtonut täyttää tuomioa itse kaupungissa tahi sen läheisyydessä, vaan oli pitävinänsä vangeille antamansa sana ja käski

heidän lähteä sitä tietä, joka viepi Tiberiaan. Vangit mitään paha aavistamatta lähtivät matkalle; mutta pitkälle eivät ehtineet, kun heidän kohtasi romalaiset joukot kummallakin puolella tietä, mitkä armahtamatta tappoivat kaikki heikommat ja vanhat sekä vangitsivat muut, jotka olivat määrätty myytää orjiksi.

Monta kaupunkia Galileassa pani nyt aseensa pois ja avasi porttinsa romalaisille, pelästyneenä niistä hirvittävästä esimerkeistä, mitkä olivat kapinallisia kohdanneet; ainoastaan Gamala, Giskala ja Itabyrio sekä muutamia pienempiä kaupunkeja pitkittivät vastustusta. Mutta yksi toisensa perästä valloitettiin ja pitkän hirvittävän piirityksen kestänyt joutui Gamalakin viholliselle, joka kuitenkin pidettiin vahvempuna linnana kuin Jotapata. Jok'ainoa kaupungin asukas tapettiin, paitsi kahta, Philippin, Agrippan kenraalin sisarta, ja monta sataa miestä tappoivat ensin vaimonsa ja lapsensa ja viimeksi itsensä siten välttääksensä romalaisten julmuutta.

Pelästyneenä toisten kaupunkien kohtalosta, tahtoi Giskalan asukkaat antautua, mutta etevä puolue, etupäässä Giskalan Johan, vastustivat sitä. Tito, joka lähetettiin kaupunkia valloittamaan, näki sen olevan helpon kohta valloittaa, mutta tahtoen säästää onnettomia, kehoitti hän heitä heti antautumaan. Viekas Johan oli estänyt kaikki muut paitsi hänen puoluehensa kuuluvat näyttämystä muurilla, ja nyt lupasi hän, kaupungin antaamisen, mutta pyysi parin päivän viivytyksen, kun juutalaiset juuri viettivät erästä juhlaa. Tito myöntyi pyyntöön, ja veti joukkonsa edemmäksi kaupungista.

Tämän viivytyksen käytti Johan päästäksensä itse turvaan, ja jo samana yönä lähti hän seuraajiensa ja myös koko joukon kanssa muita matkalle Jerusalemiin. Kun Tito meni kaupunkiin ja sai kuulla petoksen, lähetti hän kohta takaa ajamaan Johan'ia, joka kuitenkin joukkonensa pääsi pakoon, kun sydämättömästi jätti tielle naisia, lapsia ja voimattomia miehiä, joita kaikkiansa kolmetuhatta ottivat romalaiset vangiksi.

Giskalan antaamisen perästä seurasivat muutamat muut kaupungit sen esimerkkiä, ja kun vuodenaika jo oli käynyt sopimattomaksi sodalle, lopetti Vespasiano vuoden sotaretken ja vetäytyi joukkonensa Caesareaan.

SEITSEMÄS LUKU.

Johtajat Jerusalemissa eivät ollenkaan olleet lähettäneet apujoukkoja Galileaan eikä myöskään ryhtyneet mihinkään pontevimpiin toimiin pääkaupungin täydelliseen puolustustilaan asettamista varten. Alituiset riidat ja rettelöt eripuolueiden kesken kuluttivat ajan ja moni mahtoi myöskin ajatella, että romalaiset väsyneenä kovasta vastustuksesta Galileassa jättävät Jerusalemin rauhaan.

Huhu Giskalan Johan'in paosta nosti monessa suuren ilon, ja se seikka, että hän oli nyt vihatun Josephon kilpailija ja vihollinen, vaikutti että häntä tervehdittiin tervetulleena kun hän väkenensä tuli Jerusalemiin. Monta kyllä kummastutti hänen väkensä surkuteltava tila, mutta viekas Johan ymmärsi pian haihduttaa epäilemiset urhollisuudestaan ja rohkeudestaan ja väitti ihan julkeasti, että romalaisten voima jo oli kukistettu ja että heidän samoomisesta Jerusalemiä vastaan ei tulisi mitään, sillä heidän joukkonsa olivat siksi alakuloisia ja sotaan kyllästyneitä.

Johan'in seura lisääntyi paljon kaikellisista sotahalukkaista ja raivoista nuorista miehistä, jotka eivät tahtoneet kuulla puhuttavankaan rauhasta romalaisten kanssa. Rauha- ja sotapuolue syntyi niinmuodoin, ja nämä jakaantuivat vielä pienempiin osastoihin, jotka siitä suurella pääasiassa saattoivat yhtä pitää, mutta muutoin olivat omien tahtojensa ja toivojensa johtamina. Vallattomia joukkoja kuleksi ympäri kaupunkia riistäen, ryöstäen ja murhaten ja yksi sellainen pysähtyi Jerusalemiin ja lisäsi sotapuolueen voimaa. Mutta se myös lisäsi kurjuutta ja häirinkiä kaupungissa sekä vähensi tuntuvasti ruokavaroja, jotka olivat kootut tuleviksi tarpeiksi.

Viisas ja kunnan Sadok, useoiden muiden jalojen miesten kanssa, koetti saada rajan väkivallan harjoittajille, mutta mitä voivat he, kaikille näille villeille, hillimättömille joukoille. Kansa katseli välinpitämättömänä, kuinka etevimmistä miehistä yksi toisensa perästä pantiin vankiuteen tahi laitettiin tieltä pois; kansa kyllä pelkäsi tulevia aikoja, mutta niin kauan kun sai olla rauhassa pysyi se alallansa. Sitte kyllä kun rajut rauhanhäiritsijät kävivät temppelein kimppeun, puhkesi kansa raivoon. Ylimmäisen papin Ananon kiihoituksesta karkasi kansa selootien päälle, joiksi pahantekijät itsensä nimittivät, ja kun nämät sijoituivat temppeleihin, kaikui kohta pyhässä huoneessa raa'at laulut, vannomiset ja herjaukset. Kun selootit myös joukostansa valitsivat erään Mathiaan ylimmäiseksi papiksi, liittyi Sadok ja kaikki muut oikein ajattelevat papit Ananon kanssa ja kehoittivat kansaa

hävittämään nämä jumalattomat joukot. Kansa nousikin kuin yksi mies ja hurja tappelu syntyi; selootit ajettiin takaisin ja pakoitettiin pois ulommaisesta temppelepihasta, mutta kun ei Anano tahtonut tappelua itse pyhässä temppeleissä, käski hän kansan antamaan aseet levätä ja asetti ympäri temppeleitä vartijoiksi kuusituhatta miestä.

Giskalan Johan, joka tähän asti oli olevinansa suurin vihamies selooteille, vaikka hän piti salaista yhteyttä niitten kanssa, lähetettiin nyt heidän luoksensa keskustelemaan. Hän kertoi ystäville, että heillä oli loppu käsissä, jos eivät pian saa apua, josta pelästyneinä he lähettivät salaisen sanan idumelaisille pyytäen heidän apunsa. Tämä villi ja sivistymätön kansa, joka oli juutalaisten kanssa yhdistynyt yhdeksi kansakunnaksi, mutta säilytti hillitsemättömän halunsa sotaan ja seikkailuihin, kokoontui kohta 20,000 miehiseen joukkoon ja samosi Jerusalemiä vastaan Lofon poikain Jaakon ja Johanin, Simonin Cathlan pojan, Phinian Clusothan pojan johdolla.

Kun tämä joukko tuli kaupungin luo, lähetettiin Jesus niminen ylimmäinen pappi heidän tykönsä sopimaan rauhasta. Hän kehoitti heitä joko rupeamaan kansan puolelle taikka aseettomina tulemaan kaupunkiin tahi myös poistumaan muurein luota. Ei ainoatakaan näistä ehdotuksista hyväksyty; Simon sanoi että olivat tulleet suojelemaan isänmaanmielistä puoluetta niitä vastaan, jotka tahtoivat heidän myydä romalaisille, eikä palaamansa takaisin ennen kuin ovat täyttäneet velvollisuutensa. Mitään aikaan saamatta täytyi Ananon lähettilään palata takaisin, ja idumealaiset leirittivät itsensä, niin hyvin kuin taisivat, ulkopuolelle kaupunkia. Mutta yöllä tuli ankara myrsky; salamat risteilivät toisiansa ja sade valui virtana, samalla kun maanjäristyksen vaikutuksesta äkkinäisiä täräyksiä kuului ja tuntui. Anano, joka muuten oli huoleellinen ja tarkka, laimiin löi tänä yönä tavallisen varovaisuuden tarkastaa vartijoita ja useat selootit käyttivät tätä hyväksensä siten että kenenkään huomaamatta hiipivät ulos ja avasivat yhden portin idumealaisille, jotka kohta ryntäsivät sisälle ja pelastivat temppeleihin suljetut selootit.

Verisaunaa, joka nyt alkoi, on mahdotoin kertoa ja kaikkein kauhein ihmisteurastus tapahtui ympäri temppeleä, jossa kansan asettamien vartijoiden päälle rynnättiin kummaltakin puolen ja tapettiin viimeiseen mieheen asti. Ukkosen jyrinä ja myrskyn ulvontaan sekaantui vaimojen ja lasten hätähuudot, idumelaisten julma karjunta ja aseitten kamala kalke. Ympäri temppelepihaa makasi kuolleita ruumiita ylt'ympäriinsä, ja päivän tullessa oli ruumisten luku 8,500. Mutta verisaunaa pitkitettiin kaupungissakin, eikä ketään säästetty, joka joutui näiden hurjien riiviöitten käsiin. Anano ja Jesus Gamalan poika tapettiin ja hurjat tappajat tallasivat jaloin heidän ruumiinsa. Ananon kuolemalla tehtiin kaikki toivokin rauhasta romalaisten kanssa turhaksi, ja se on tästä verisauna-päivästä kun historian kirjoittaja lukee Jerusalemin hävityksen alkavan.

Näiden verisien tapahtumien aikana, joista ainoastaan lyhyesti olemme puhuneet, oli Sadok'in perhe kovin levotoin. Muutamia päiviä ennen idumealaisten tuloa oli Naomi setänsä Amatfiah'in ja hänen vaimonsa Judithan kanssa mennyt heidän maatilalleen lähellä Bethaniaa, ja hänen piti palaaman juuri sinä päivänä kun julmat viholliset tulivat Jerusalemin ulkopuolelle. Kaupungin portit suljettiin ja kova käsky annettiin ett'ei ketään saanut kaupungista päästää ulos eikä kaupunkiin sisälle. Anano kutsui Sadok'in neuvotteluun, ja mitä kauemmin hän siellä viipyi, sitä levottomammaksi tuli Salome. Vihdoin päätti hän lähteä Ananoon saamaan sekä häneltä että Sadok'ilta neuvoa ja lohdutusta murheessansa. Tämä matka oli Salomelle erittäin vaarallinen tällaisena levottomana aikana kaupungissa, mutta onneksi olivat kaikki niin puuhissaan vaaran tähden, joka uhkasi kaupunkia kahdelta puolelta, että hänelle onnistui rauhassa kahden aseellisen palvelijan ja vanhan Deborahn kanssa päästä ylimmäisen papin asuntoon.

Sadok hämmästyi suuresti nähdessään vaimonsa niin kaukana pois kotoa. Hän oli tykkänään unhoittanut Naomin poissa olon, mutta nyt kun häntä siitä muistutettiin, kävi hän sangen levottomaksi hänen tähtensä. Hän meni kiireesti Ananon luo ja pyysi lupaa päästä jostakin kaupungin takaportista ulos hakemaan Naomia ja varoittamaan häntä sekä Amatfiahsta. Anano epi, sillä hänelle oli tarpeen Sadok'in taitavat neuvot neuvotteluissa ja ilman sitä pelkäsi hän arvokkaan ystävänsä joutuvan vihollisten käsiin; pyyntöä ei hän kuitenkaan luullut voivansa kieltääkään ja oli juuri antamassa myönnytyksensä kun Theophilo Amatfiahn poika pyysi sisällepääsyä pyytämään lupaa mennä isäänsä hakemaan. Tämä pyyntö myönnettiin heti ja kun Theophilo kohta lähti matkalle kävi Salome levollisemmaksi ja antoi Sadok'in kuljettaa itsensä kotio. Sadok kuitenkin ei kerinnyt kotona viipymään, vaan palasi uudestaan neuvotteluun.

Pitkät ja ikävät olivat nyt tunnit kolmelle naiselle Sadokin huoneessa. Aurinko laski ja pimeä tuli, silloin lähetti Sadok sanan, ett'ei häntä ole kotio odottaminenkaan ennen puoliyötä. Mutta kun puoliyö tuli raivosi myrsky niin kauheasti, että Salome milt'ei toivoi miehensä olevan yötä Ananon huoneessa. Hetkinen sen jäljestä alkoi harvinainen kummallinen jyminä kuulua myrskyn huminassa; se kuului kuin hurja murhakiljunta tahi hätähuuto, ehkä sitä tuskin saattoi selvään eroittaa Sadokin huoneeseen, kun se oli kaupungin ulkoreunalla, lähellä vallia. Salomen sydän täyttyi sanomattomalla tuskalla ja hänen mielestään ei pitkä, musta yö tahtonut milloinkaan loppua. Mutta kun päivä tuli ja hän sai tiedon yöllä

tapahtuneesta kauheasta verisaunasta — kun aseitten kalke, huuto ja meteli selvästi kuului joka haaralta kaupunkia ja kaikkein enin temppeleistä päin — silloin raukesi hänen voimansa ja hän vaipui tunnottomana permannelle.

Onneksi palasi samassa silmänräpäyksessä Theophilo tuoden levottavia uutisia Naomista. Theophilo oli hädin tuskin päässyt joutumasta muutamien ympäri kuljeksivien idumealaisten käsiin, ja ainoastaan tarkka tietonsa kaikista Öljymäen poluista sekä nopsat jalkansa pelastivat hänen. Jättäen vihollisen kauaksi jälkeensä tuli hän Amatfiahn asunnolle juuri silloin kun tämä oli vaimonsa ja Naomin kanssa lähdössä paluumatkalle takasin Jerusalemiin. Theophilon tuomat kertomukset saivat isän ensin pitämään huolta omaistensa turvallisuudesta niin paljon kuin oli mahdollista ja sitte poikansa kanssa kiiruhtamaan kaupunkiin, jonne seikkailuita pääsivätkin. Kun julma taistelu kerrassaan syttyi, koettivat he kohta tunkeutua Ananon huoneeseen, mutta näkivät sen olevan hurjien seloottien ympäröimänä, jotka huusivat hänelle kuolemaa, kääntyivät Amatfiah kotionsa ja Theophilo kiiruhti Salomea rauhoittamaan, joka suri Naomin tähden.

"Ah", huudahti Salome, "Sadok ei ole tänä kauheana aikana ollut kotona. Hän oli Ananon luona, kun alkoi myrskytä ja nyt en minä tiedä onko elossa vai kuollut. Hänhän on isäsi oma veli, Theophilo — etkö tahdo pelastaa häntä eli edes toimittaa minulle jotakin tietoa hänestä? Ota kanssasi kaikki meidän palvelijat; he ovat uskolliset ja pitävät herrastansa paljon. Mutta joudu; älä kuluta silmänräpäystätkään turhaan ja Herran siunaus on seuraava sinua."

Salome'n suru liikutti kovasti Theophiloa; hän ei viipynyt kauemmin kuin tarvittiin palvelijoiden varustamiseen aseilla, ja niiden seurassa kiiruhti hän ylimmäisen papin asunnolle. Hirvittävä näkymö kohtasi silmiä kaduilla, joita kulkivat. Kaikki huoneet näyttivät olevan autiot ja hyljätyt ja joka paikassa makasi kuolleita, runneltuja ruumiita ja verta juoksi katuojissa. Tuonnempana muista osista kaupunkia kuului hurja huuto ja kirkuna — todistus, ett'ei murhaajat vielä olleet lopettaneet päivätyötänsä, vaan ainoastaan menneet hakemaan uhrea muualla päin.

Kun he tulivat Ananon asunnolle, oli myös sekin tyhjänä ja autiona ihmisistä. Kaikki portit olivat avoinna ja kappaleita kalleista huonekaluista ja talouden kapineista oli hajallaan pitkin kartanon pihaa. Ison porstuan kuistilla oli ollut tuima tappelu, sillä siinä oli läjissä ruumiita, ja yhden sellaisen alta näki Theophilo vaatekappaleen pistävän esiin, jonka hän kohta tunki kuuluvan Sadok'ille. Joutuin nostettiin ruumiit pois ja seuraavassa silmänräpäyksessä oli veriseltä ja revityltä ruumiilta poistettu hirvittävä paino. Vielä hengitti vanha pappi, ehkä heikosti, ja Theophilo antoi heti palvelijain pitkistä keihäistä tehdä parit, jonka päälle pantiin matrassi, jolle sitte nostettiin pahasti haavoitettu Sadok. Surullinen joukko lähti sen perästä liikkeelle ja ilman seikkailuja oli se jo ehtinyt lähelle kotoa, jossa kohtasivat joukon juopuneita idumealaisia, jotka uhkeasti käskivät kantajat seisahtumaan ja kysyivät, mitä he kantoivat. Theophilo nosti vaatetta, joka oli levitetty kuolleen haavoitetun ruumiille ja näytti että se oli lähellä kuolemaa oleva mies. Nähtyänsä sen, poistuivat idumealaiset, kuitenkin heitti yksi pahanilkinen heittokeihäensä pariin, jolla haavoitti Sadok'in käsivarren. Jos hän olisi tiennyt, että parilla makaava oli yksi Ananon paras ystävä, niin eipä niinkään olisi tyytynyt ainoastaan tähän saattamaansa haavaan.

Helppoa on kuvitella Salomen pelästystä ja hämmästyä, kun hän näki miehensä tämänlaisessa tilassa, mutta hän voitti surunsa ja kiiruhti haavoitettua kaikesta voimastansa hoitamaan. Sadok'in haavat kyllä olivat vaaralliset, mutt'ei kuolettavat, ja sitte kun hän tuli täyteen tuntoon, kertoi hän mitä oli tapahtunut Ananon huoneessa siihen asti kun hän itse haavoitettuna vaipui maahan. Anano oli sinä yönä jättänyt vartijat tarkastamatta, kuten jo tiedämme, ja neuvottelu oli kestänyt ison aikaa jälkeen puolen yön, jonka äkkiä keskeytti hirveä meteli. Kaikki kiiruhtivat ulos katsomaan, mikä se oli ja kun tulivat portaille näkivät, että koko kartano oli täynnä hurjia aseilla varustettuja selooteja. Nämä antoivat kulkuistaan kuulua kamoittavan huudon, kun saivat nähdä kaikki ylimmäiset papit ja kansan vanhimmat ja ryntäsivät hurjasti portaille saadaksensa sammuttaa vihansa vihatun vihollisensa veressä. Lyhykäinen sota seurasi; pian olivat muutamat papit palvelijoinensa voitettu ja Sadok makasi haavoitettuna ja melkein vereen tukehtuneena tietämättä mitä sen perästä tapahtui. Perästäpäin saatiin tietää että Anano ja Gamalan Jesus olivat tapetut ja että raivot murhaajat olivat heidän ruumiitansa perässään vetäneet pitkin katuja.

Onneksi oli moni selootti nähnyt Sadok'in kaatumisen, josta syystä sanoma hänen kuolemastansa pian levisi ympäri kaupunkia ja joka todeksi uskottiin. Jos niin ei olisi tapahtunut, olisi varmaan hänen arvokkaisuutensa kiihoittanut murhaajia etsimään ja tappamaan hänen. Haavojensa tähden täytyi hänen olla paikoillaan ja hänen vaimolleen ja palvelijoilleen onnistui niin hyvin pitää salassa piilopaikkansa, ett'ei hänen omalla veljellänsäkään Amatfiahlla ollut siitä pienintäkään aavistusta, ennenkuin hän tuli Salomen luo lohduttamaan häntä surussansa.

Verisaunaa kesti useampia päiviä, tahi siksi kun idumealaisten, joiden ryöväys- ja kostonhimo olivat tyydytetyt, alkoivat tuntea kaihoa matkaansaattamastansa verityöstä. He ilmoittivat sen vuoksi aikomuksensa palata kotiansa, mutta ennenkuin lähtivät, avasivat kaikkien vankilain ovet ja päästivät

irroilleen kaksituhatta hurjaa pahantekijää, jotka kiiruhtivat yhdistymään Simonin Gioran pojan laeista välinpitämättömään joukkoon. Kansa rupesi idumealaisten mentyä saamaan takaisin rohkeutensa, ja piilossa olleet uskalsivat tulla näkyville; mutta selootit eivät laanneet julmuuksiansa harjoittamasta, ja päivittäin kaatoi heidän murhahimonsa uusia uhria. Vespasiano tiesi tarkoin tilan kaupungissa ja moni kehoitti häntä suorastaan marssimaan Jerusalemia vastaan ja kerrassaan tekemään lopun sodasta. Mutta romalainen sotaherra katsoi edullisemmaksi antaa juutalaisten heikontaa voimansa sisällisillä sodilla vielä entistä voimattommaksi.

Tällä sekasorron ja häiriön aikana levitti Giskalan Johan kunniahaluisia tuumiansa ja vihdoin anastikin käsiinsä kaiken todellisen vallan ja hallituksen kaupungissa. Selootit jakaantuivat nyt kahteen osaan, joista toinen puolue piti Johan'ia ylenvaltiaana johtajanansa ja toinen puolue oli lajittomana kansavaltana. Kaikkien niitten onnettomuuksien lisäksi, joita sota, tyrannisuus ja kapina, joka raivosi maassa, hyökkäsivät sicarit eli asfafinit (ryövärit), mitkä olivat valloittaneet Massada nimisen linnoituksen lähellä Kuollutta merta, Engaddiin pääsiäis-yönä 68 ja tappoivat 700 asujanta. Toisia ryövärijoukkoja kokoontui Jerusalemin lähitienoille ja maassa vallitsi nyt täydellinen sekasorto, ryövääminen ja murhaaminen.

KAHDEKSAS LUKU.

Ihan toisellaisissa tiloissa kuin mitä olemme kertoneet oli Naomi ollut, ja jos hän ei olisi ollut levotoin vanhempainsa ja ystävättärensä Klaudian tähden olisi hänestä rakkaiden omaistensa luona viettämänsä päivät olleet onnellisemmat elämässsä. Jo ensimmäisenä iltana oli Juditha ehdottanut hänelle Bethaniaan menemistä, ja Naomi sekä hämmästyti että ilostui, kun tätinsä heti kylään tultuansa meni suorastaan Marian asuntoon.

Vanha Maria oli yksin. Hän nousi ylös ja tervehti Naomia: "Jumalan ja Vapahtajamme siunaus ylitsesi, lapseni." Naomi kauhistui kun tervehtiminen tapahtui tätinsä länä ollessa.

Juditha havaitsi mitä liikkui nuoren naisen mielessä ja kiiruhti rauhoittamaan häntä.

"Minä olen tuonut sinun tänne Naomi" sanoi hän ja tarttui hänen käteensä, "saadakseni sinulle meidän arvoa ansaitsevan ystävämme läheisyydessä tunnustaa, että myös minä olen yksi arvotoin opetuslapsi sille Herralle ja Vapahtajalle, jonka nimeä olet oppinut rukoilemaan. Maria on ollut välikappaleena Herran kädessä nostamassa sitä mustaa hairauksien ja valeluulojen huntua, jolla minun ja mieheni sielu oli peitetty. Meidän on täytynyt tämä pitää salassa kaikilta; kyllä voit ymmärtää minun sisällisen iloni ja kiitollisuuteni, kun sain tietää, että Herra on myös sinunkin saattanut totuuden tuntemaan."

"Ah", huudahti Naomi, "nyt olen niin onnellinen kun en enää ole yksinäinen ja eroitettu kaikista muista, joita rakastan maan päällä! Suokoon Jumala että minun isäni ja äitini ja harhateilla oleva veljeni myös tulisivat uskomaan Vapahtajan ja löytäisivät sen levon sieluissansa, jota minä en tuntenut ennen kuin tiesin syntini olevan puhtaaksi pestyt hänen veresssänsä. Ja kaikesta siitä on minun kiittäminen teitä, minun rakasta opettajatartani. Herra palkitkoon teitä laupiutensa mukaan."

Pitkä ja elähdyttävä keskustelu tapahtui sitte näitten kolmen kristillisen ystävättären kesken. Juditha kertoi tarkemmin Naomille oman sekä miehensä kääntymisen ja kasteen; Theophilo oli niinikään kääntynyt samaan uskoon ja kastettu jo useita vuosia sitte. Nämä kaikki olivat sulia uutisia Naomille ja hän ihmetteli sitä suurta kristittyin paljoutta, kun oli ollut Jerusalemissa aina Jakopin, Herran veljen ja kaupungin ensimmäisen pisan, martyrikuolemaan asti.

"Sen ajan perästä, jonka sinäkin kyllä muistat", sanoi Juditha, "ovat kristityt hajoitettut, ja Jerusalemissa jälellä olevat eivät uskalla ilmaantua niin julkisesti kuin ennen heidän oivallisen pispansa eläissä."

"Minä muistan hänen kuolemansa," sanoi Naomi, "ja aivan hyvin muistan, että isäni kunnioitti häntä suuresti hänen vilpittömyytensä ja lujutensa vuoksi, vaikka hän piti hänen olevan johdetun harhateille ja petetyn. Kun hän kuljetettiin temppelivallin äärimmäiselle reunalle ja toivottiin siellä kansan edessä sanovan, ett'ei Jesus olekaan luvattu Mesias — niin silloin näkevät kaikki pettyneensä toimissaan, kun pyhä Jakoppi huusi, että Jesus todella oli Jumalan poika. Isäni ei yhtynyt huutoon, hänen joka tahtoi syöksemistään muurilta alas — hän olisi tahtonut pelastaa sen kunnia-arvoisen miehen, mutt'ei voinut. Ah, jos olisin tuntenut hänen tahi jonkun toinen apostolin! Mutta te, Maria, tunsitte varmaan heidän, puhukaat minulle paljon näistä pyhistä miehistä!"

"Tunsin", vastasi Maria, "minä olen nähnyt ja tuntenut he melkein mutta minun silmäni ovat myös nähneet mitä profetat ja kuninkaas halusivat nähdä ja eivät kuitenkaan saaneet nähdä — minä olen nähnyt Herran Jesuksen ihmisellisessä olennossa ja alennetussa tilassa, ja nyt on koko sieluni ikävöitseminen saada nähdä hänen kuninkaana kaikessa loistoisuudessa isänsä Davidin istuimella. Kun hän tulee jaloudessansa näkevät kaikki hänen ja tunnustavat hänen Jumalan pojaksi."

"Uskovatko kristityt Mesiaksen pian palaavan loistoisuudessaan?" kysyi Naomi.

"Uskovaiset odottavat hänen tuloansa sekä pian että valmistelematta. Muutamat veljistämme odottavat häntä jo, kun vielä ainoa elävä apostolinsa Johannes on maan päällä. Tämä kuitenkin on väärä käsitys siitä, kun Jesus sanoi Pietarille hänen kysymykseensä rakastetun opetuslapsen kohtalosta: 'Jos tahtoisin hänen siihen asti olevan kuin minä tulen, mitä sinun siihen tulee?' Siitä on syntynyt puhe, ett'ei Johannes kuolisi ennen kuin Herra uudestaan tulee. Itse hän ei niin käsittänyt Jesuksen sanoja, ja hän on nyt Ephesossa varroten ja odottaen ikävöimällä sitä päivää, jolloin hän kutsutaan täältä Kristuksen läheisyyteen."

"Hän siis elää vielä?" huudahti Naomi vilkkaasti.

"Niin, hän elää ja on vielä korkealla iällänsäkin Aasiassa olevien seurakuntien päällikkö, joille hän kirjoittaa herttaisia kirjeitä, jotka todistavat samaa kristillistä rakkautta ja laupeutta, mikä koko hänen elämästään ja luonteestaan näkyy. Mutta hän ei ole aina ollut sama laupias ja rakkahainen Johannes; minä tunsin hänen nuorukaisena ja sekä hän että veljensä Jaakoppi olivat silloin tulsia ja kiukkuisia. Se oli Jesuksen rakkaus, joka muutti hänen ja teki sellaiseksi kun hän on."

"Niin, Jesuksen rakkaudella on todella voima synnyttää meidän uudestaan", huudahti Naomi. "Kuka on niin rakastanut syntisiä kuin hän? Kun ajattelen että hän on vuodattanut verensä minun synteini tähden ja pessyt minun aivan puhtaaksi, niin tunnen itsessäni kuin uuden voiman ja olen valmis kadehtimaan apostolia, Stephanoa ja kaikkia pyhiä marttyria, jotka verellensä ovat saaneet uskonsa todistaa."

"Älä luota vilkkaisiin tunteisiisi, rakas Naomini", sanoi Maria lempeästi. "Ajattele Pietaria, urheamielistä, pelkäämätöntä Pietaria, joka hädän hetkellä vaipui niin syvään sen vuoksi kun luotti omaan voimaansa ja rohkeuteensa."

"Aivan niin, mieleeni muistuu se surullinen tapaus", sanoi Naomi, tuntien itsensä nöyryytyksi Marian lempeästä nuhteesta. "Pietarin kieltämys ja toisten opetuslasten pakeneminen Jesuksen luota on aina minua kummastuttanut; opetuslapset olivat kuitenkin olleet aina hänen luonsa ja oppineet häntä pitämään paraana ystävänänsä."

"Niin, tässä on meillä nöyryyttävä todistus ihmissydämen heikkoudesta, kehnoudesta ja itsekkäisyydestä ja sen johdosta ovat apostolit itsekkin siitä puhuneet pyhissä kirjoituksissaan. Mutta tässä näemme myös todistuksen Jesuksen rakkaudesta ja anteeksi-antavaisesta laupiudesta, joka ottaa syntisen vastaan, kun hän syntinensä nöyränä ja katuvaaisena tulee hänen luoksensa. Sentähden sanoikin Pietari sitte: 'Pysykääst lujasti nöyryydessä, sillä Herra on ylpeitä vastaan, mutta nöyrille hän antaa armon.' Älkäämme koskaan olko mitään olevanamme ja älkäämme koskaan kiittäkö itseämme muusta kuin heikkoudestamme, niin Herra on varjeleva meitä ja tekevä meidän väkeviksi."

Päivä joutui loppuun ja aurinko oli laskemaisillaan, Kun Juditha ja Naomi vihdoinkin ottivat jäähyvästin Marialta luvaten pian tulla uudestaan. Palatessaan pelkäsivät he tapaavansa ympäri kuljeksivia ryövärijoukkoja, joita liikkui seudulla, mutta ennenkuin olivat ehtineetkään aivan etäälle Marian asunnosta kohtasi heidän Amatfiah, joka huolestuneena heidän viipymisestään oli lähtenyt heitä muutamain palvelijoiden kanssa hakemaan. Hän ei tahtonut heitä enään laskea käymään Marian luona, kun he matkalla olisivat yhä alttiina uusille vaaroille, vaan esitteli, että pyydetäisiin Mariaa tulemaan muutamaksi päiväksi heidän luoksensa asumaan. Luonnollista oli että Juditha otti tämän esityksen ilolla vastaan ja jo seuraavana päivänä näki hän ja Naomi vanhan arvoisan ystävänsä muuttavan Amatfiahn oivalliseen maakartanoon. Mutta yhtähyvin kaipasi Maria kaiken häntä nyt ympäröivän mukavuuden ja komeuden keskellä omaa rakasta vanhaa asuntoansa. Sen hän sanoi ja se hänestä näkyikin.

"Mitä ovat nämä marmoripermannot ja upeat huonekalut minulle", sanoi hän yhtenä päivänä Naomille, "sitä maata vastaan, jota Vapahtajamme on polkenut, ja sitä lavitsaa, jolla hän lepäsi, kun minä istuin hänen jalkojensa juuressa ja kuuntelin hänen sanojansa? Ja mitä ovat nämä korkeat pilarit ja kullattu katto siihen vuoren luolaan verrattuna, jossa minä näin hänen seisovan ja kutsuvan kaikkivoivalla sanallaan minun kuolleen veljeni elämään? Ei mikään muu kuin ajatus, ollakseni sinulle, lapseni, hyödyksi totuuden etsimisessä ja löytämisessä, olisi saanut minua edes muutamaksi päiväksi jättämään rakasta kotiani."

"Oletteko aina asuneet Bethaniassa, vielä sittenkin kun veljenne herätettiin kuolleista?" kysyi Naomi.

"Olen; myös senkin perästä, kun hän toisen kerran laskettiin hautaan, olen aina asunut Bethaniassa. Jonkun ajan veljeni kuolleista herättämisen jälkeen kärsimme paljon vainoomista ylimmäisiltä papeilta ja fariseuksilta, jotka harmilla näkivät monen kansasta uskovan Jesukseen sitte kun hän oli tehnyt sen suuren ihmetyön. He koettivat tappaa veljeäni saadaksensa siten poistettua elävän todistajan Jumalan pojan voimasta."

"Mutta kuinka he itse voivat olla häneen uskomatta, kun heillä oli silmänsä edessä sellainen todistus hänen jumalisuudestaan?"

"Ylpeys, kunnianhimo ja omahurskaus teki heidät sokeaksi. He odottivat riemuiten kuninkaallista Messiasta ja eivät tahtoneet siksi tunnustaa halveksittua Jesusta, joka valitsi likimmäisiksi seuraajikseen köyhiä kalastajia ja ylönkatsottuja publikaaneja. Sellainen kuvaileminen Jesuksen loistoisuudesta ja vallasta hänen ensimmäisessä ilmaantumisessaan esti myös minunkin kauan aikaa uskomasta Jesuksen olevan profeetailta luvatus Messiauksen. Nyt on minulle melkein käsittämätöntä, kuinka minä ennen niin usein saatoin lukea profeeta Eliasta ja kuitenkin epäillä, että hän puhui juuri Jesuksesta. Tämä kyllä oli 'enin halveksittu ja ylönkatsottu ihmisten seassa' ja tosin kyllä juutalaiset kätivät kasvonsa hänen edessään. Ah, milloinkahan on Herran käsi ilmestyvä sille kansalle, jota kutsutaan hänen kansaksensa? Me emme tiedä niistä ajoista ja hetkistä, jotka ovat yksin Herran kädessä, mutta sen hän on meille itse sanonut, että ennenkuin se suloinen aika tulee, saamme kuulla sotia ja sanomia sodista ja paljon murhetta ja vaivaa on tuleva."

"Ja luuletteko, Maria, näitten rangaistuksen päivien nyt olevan tulossa?"

"Minä luulen, että kovat rangaistukset pian kohtaavat Sionin tytärtä ja että ainoastaan ne tulevat säästettyä, jotka uskovat Herraan Jesukseen. Hän käskikin tunnustajiensa lähtemään kaupungista, kun näkevät ennustavaiset merkit ja sentähden onkin monta kristittyä sen perästä kun sota alkoi muuttanut Pellaan Jordanin toiselle puolelle. Minä en ole vanha pakenemaan, mutta ikäni, vähäpätöisyyteni ja köyhyyteni on tähän asti suojellut minun ja jos Herran tahto on, niin mielelläni lopettaisin päiväni Bethaniassa. Jos kuitenkin näen vaaran uhkaavan, niin en tahdo hylätä Herran sanoja, vaan muutan Pellaan veljien luo. Epäilemättä muuttaa myös sinne Amatfiah ja Juditha ajallansa. Ja suokoon Jumala, että sinä ja koko perheesi saataisiin kehoitettua tekemään samalla lailla."

"Sitä minä epäilen; isäni ei tahdo jättää Jerusalemiä niin kauan kun siellä on kivikin kiven päällä, ja äitini ei jätä häntä. Älä moiti minua, Maria, jos minä päätän jäädä vanhempieni luo — käyköön sitte miten hyvänsä. Minä tiedän Pelastajani elävän ja hänen käsiinsä jätän itseni huolettomasti, jos kuolema minua kutsuu."

"Hyvä on luottaa häneen, jonka kädessä on elämä ja kuolema, mutta meillä ei ole mitään oikeutta lopettaa elämäämme. Kun päättämisen aika tulee, niin olen varma, että Herra on silloin sinua johtava, mitä sinun tekemän pitää."

Vielä samana päivänä, kun näin puhuttiin, valmisti Amatfiah vaimonsa ja Naomin kanssa paluumatkalle Jerusalemiin, ja Maria myös jätti hyvästi palataksensa asuntoonsa takaisin. Edellisestä tiedämme että juuri lähdön hetkenä tuli Theophilo tuoden sanoman idumealaisten tulosta. Matkasta sen vuoksi ei tullut mitään ja Mariaa lähetettiin heti hakemaan, kun katsottiin hänen olevan paremmassa turvassa Amatfiahn huoneessa, joka oli lujasti rakennettu ja osaksi linnoitettukin viimeisten levottomuuksien jälestä Jerusalemissa ja sen ympäristöllä.

Kun Amatfiah palasi kaupungista, ei hän voinut itseltänsä salata, ett'ei hän eikä perheensä enää kauempaa saattanut olla turvassa maalla, ja hän päätti senvuoksi muuttaa Pellaan. Maria myös suostui ystäviänsä seuraamaan, ja kun Salome kirjeessä Naomille kertoi heidän, vanhempien, toivovan, että hän vielä jonkun aikaa olisi setänsä turvissa ja seuraisi häntä sinne minkä hän katsoisi tarpeelliseksi muuttaa, ei hän enää epinyt seurata sukulaisiansa seudulle, jossa hänellä olisi tilaisuus tavata ja puhutella niin monta uskon sisarta.

Sisällinen sota raivosi yhtä ankarasti Jerusalemissa koko talven ja Naomille oli mahdollin palata sinne takaisin. Hän sai kuitenkin aina tuon tuostakin kirjeitä vanhemmiltansa ja Klaudialta, joiden sisältö oli rauhoittavaa laatua; Sadok oli jo ihan parantunut ja kaikki olivat terveet sekä vielä kapinan hirmuista säästetyt. Naomi ei kuitenkaan täydellisesti rauhoittunut näistä kirjeistä, mutta hän jätti itsensä ja levottomuutensa Herran käteen ja iloitsi siitä että hän yhdessä niin monen uskon-sisaren kanssa sai avuksi huutaa ja ylistää häntä. Päivä päivältä kävi hänen uskonsa syvällisemmäksi ja sisällisemmäksi. Kristittyin kaunis ja yksinkertainen Jumalan palvelus valloitti hänen sydämensä.

Kaikki oli rauhallista ja hiljaista heidän kokouksissaan; sisällisestä hartaudesta ja vilpittömästä sydämen murtumisesta valuivat kyneleet monen ennen paatuneen syntisen ja monen äskettäin

kääntyneen poskille, kun he yhteisesti lankesivat polvillensa ja yhdistivät äänensä rukouksissa ja lauluissa. Usein pitivät he kokouksiansa yön hiljaisuudessa jossakin syrjäisessä vuoren-rotkossa, sillä vaikk'ei juutalaiset Pellassa yleisesti vainonneet kristityitä tahi osoittaneet kiukkuansa heitä kohtaan, niin kuitenkin varovaisuus vaati näitä pakolaisraukkoja käyttäiksemään hiljaisesti, ett'eivät millään tavalla kiihoittaisi vastustajiansa.

Näissä Jumalan palveluksissa kävi Naomi oikein halulla. Hän halusi innokkaasti päästä kasteen kautta kristilliseen seurakuntaan, ja sitte kun hän oppilaana opettajiensa ja vanhempain edessä oli antanut tyydyttävän näytteen taidostansa ja uskostansa, sai hän pyhän kasteen. Nyt tunsu hän itsensä kyllin väkeväksi tunnustamaan isällensä kääntymisensä kristilliseen uskoon, ja vaikka hän tiesi isänsä pitävän pahoja luuloja natsaretilaisten uskonnosta ja hyvin aavisti hänen mielipahansa ja surunsa siitä, kun hän luopui isäinsä laeista, jätti hän kuitenkin itsensä huoletta Herran haltuun, tietäen että Herra oli kaikki asettava parhaimmaksi.

Kun Naomi oli kasteen saanut sai hän myös luvan käydä Herran ehtoolliselle ja ottikin usein kiitollisuudella osaa siinä pyhässä ateriasa sielunsa vahvistukseksi ja virvoitukseksi. Kristinuskon ensi aikoina jaettiin ja nautittiin Herran ehtoollista sangen usein, ja Chrysostomo kertoo, että kun kristinuskon henki vielä oli lämmin ja voimallinen ja uskovaisten sydän täynnänsä palavaa rakkautta Herraan, nauttivat he hänen kallista ruumistansa ja vertansa joka päivä. Herran ehtoollisen viettäminenkin tapahtui silloin ihan toisella tavalla kuin nykyään. Kaikki uskovaiset niin rikkaat kuin köyhät söivät yhdessä ensin niin sanotun agapen eli rakkauden aterian, jossa oli sellaista ruokaa kun rippivieraat olivat varainsa mukaan mukanaansa tuoneet. Tämän aterian perästä jaettiin ehtoollinen, jonka tehtyä erottiin ja kukin meni hiljaisesti kotiinsa.

Naomi ei voinut kylliksi ihmetellä kristittyin yksinkertaista pukua, kohtuullisuutta ruo'assa ja arvokkuutta käytöksessä. Mikä ero näitten yksinkertaisten ihmisten ja rikasten juutalaisten välillä, jotka ylpeilivät kalleilla kivillä koristetuissa tiareissa, (omituinen päähin), silkkivaatteissa, hetuleisissa vyöhyeissä, kultaisissa rannerenkaissa ja soljissa! Hän olisi kernaasti myynyt kaikki isältänsä saamansa koristeet ja antanut niiden arvon köyhille uskon-sisarille, mutta Juditha muistutti, ettei hänellä ollut käyttämisoikeutta isänsä antamiin lahjoihin ilman isänsä luvatta, varsinkin kun oli kysymys lahjoittaa ne sellaisille, jotka Sadokin mielestä olivat kelvottomat samaan sitä ilmaa, jota hengittivät, ja joita lähestyä oikea Abrahamin poika ei saattanut ilman saastumatta.

YHDEKSÄS LUKU.

Talvi kului ja keväällä 68 alkoi sota uudestaan. Vespasianon leiriin paenneet juutalaiset kehoittivat häntä viivyttelämästä lähtemään Jerusalemiä vastaan, mutta hänestä oli parempi jättää se siksi kun muu osa maasta oli lannistettu. Kun Gadara, etevin kaupunki Peraeassa oli valloitettu ja yksi romalainen karnisooni sinne sioitettu, palasi Vespasiano muun joukon kanssa Caesareaan, käskettyänsä Placidon viidensadan ratsastajan ja kolmentuhannen jalkamiehen kanssa pakolaisia takaa ajamaan. Tässä osassa romalaista joukkoa oli myös Rufo ja Marcello, jotka kuljettivat Javanin vankina mukanaan, kun katsoivat viisaammaksi pitää hänen omain silmänsä alla kuin jättää muiden huostaan.

Kun Placido oli saavuttanut ja tapattanut pakolaiset, joista viisitoista tuhatta murhattiin, kaksituhatta otettiin vangiksi, päätti hän joksikuksi ajaksi pysähtyä siihen osaan Peraeaa lannistaaksensa koko maan ja asetti leirinsä Kuolleen meren rannalle.

Kuu oli korkealla taivaalla ja sen kirkkaat loistavat säteet valaisivat suuren järven kirkkaan liikkumattoman pinnan, kun Marcello jätti leirin ja lähti menemään pitkin meren rantaa. Kun hän näki tämän paikan kamalan autiuuden ja hävityksen, jossa muinoin Sodoma ja Gomorrah rikkaudessaan ja loistavuudessaan upposi pohjattomaan syvyyteen, valtasi hänen tunto Jumalan vanhurskaudesta, joka ei anna itseänsä piikata. Hänen oma mielentilansa sopi hyvin yhteen sen jylhyden kanssa, joka häntä ympäröitsi. Häntä inhoitti ajatellessaan niitä julmuuksia ja veren vuodatuksia, joita oli nähnyt. Romalaisena sotilaana oli hän velvollisuutensa täyttänyt ja taistellut urhollisesti, mutta kristittynä oli hän koettanut, missä vaan oli voinut, estää ja poistaa julmuuksia. Ainoastaan harvoin oli hän siinä onnistunut ja alakuloisena haki hän nyt yksinäisyyttä antaaksensa ajatuksiensa häiritsemättä nykyisistä kääntyä siihen, joka lohduttavaisempi oli. Ja vaikka se varma tieto vahvisti ja elähytti häntä, että sama Herra, johonka sydämensä luotti, oli kaikki saattava hyvään ja onnelliseen loppuun, ei hän kuitenkaan voinut olla levollisena Naomin tähden. Hän oli nousnut ylös niitä jyrkkiä kallioita, jotka ovat Kuolleen meren länsipuolella ja niiltä katsoi hän kaukaa siintäviä Jerusalemin temppelin tornein korkeita huippuja ja kullatuita katon harjoja. Mikä on tuleva tämän kaupungin kohtaloksi? Voiko hän tästä

epäillä, kun hän muisti Jesuksen omat sanat ja jalkojensa edessä oli näkyvä todistus siitä, että Herran sanat ovat todet ja hänen rangaistuksensa eivät hairahda. Eikä kukaan muu voi niitä välttää kuin Herran oikea kansa; saattoiko hän luulla Naomin kuuluvan niihin, kun hänen isänsä oli vimmainen juutalainen ja tytär suuresti isäänsä ihanteli? Ja kuinka on käypä rakkaalle sisarelle? Tähän asti ei Rufo ollut mitenkään voinut häntä Jerusalemissa tuoda, ja jos Vespasiano nyt ryntäisi kaupunkia vastaan, on vieläkin mahdollisempi saada Klaudian sieltä pois.

Marcello oli niin vaipunut näihin synkkiin ajatuksiin, ettei hän vuorelta alasastuessaan huomannut mitään ympärillään tapahtua, ennenkuin hän kuuli jonkun kiiruhtavat askeleet, joka tuli häntä vastaan ja kohta näkikin hän miekan välähtelevän silmänsä edessä ja kuuli samassa ymseästi kysyttävän, kuka hän oli. Marcello säpsähti, mutta tunsikin heti Javanin ja arvasi hänen leiristä karanteeniin ja nyt olevan matkalla maanmiestensä luo.

"Oletko Javani?" kysyi hän. "Pistä miekka tuppeen; minulta ei sinun ole mitään pahaa pelkääminen. Mutta sano, minkätähden olet täällä?"

"Olen karannut vankeudesta, Marcello. Vapaus on jokaisen ihmisen ja varsinkin jokaisen juutalaisen oikeus. Jos olisin täällä tavannut kenen muun romalaisen tahansa, olisi kostonhimo tahi itsepuolustamisvaisto saanut minun painamaan miekkani hänen rintaansa, mutta sinuun luotan."

"Minulta puuttuu voimia pakoittaakseni sinun kääntymään takaisin leiriin, muuton sen kyllä tekisin, ehkä vastenmielisesti. Mutta sinä olet juhlallisesti vannonut pysyväsi paalutuksen sisällä ja olet niin muodoin rikkonut valan, jonka vannoit vartijallesi Klaudiolle. Anna minun muistuttaa sinulle tätä valaa ja palaa takaisin leiriin."

"Mikä sitova voima on juutalaisen valalla romalaiselle?" vastasi Javani halveksimalla. "Yhden juutalaisen elämä ja vapaus on enemmän arvoinen kuin sadat lupaukset, ja juonilliset romalaiset eivät ole meiltä ansainneet mitään luottamusta."

"Jokaisen miehen sana olkoon pyhä; kaikkivaltias Jehovah kuuli ja merkitsi valasi ja hänen silmänsä edessä olet tehnyt itsesi syylliseksi väärään valaan."

"Mitä on Israelin Jumala sinulle, Marcello, ja minkätähden mainitset hänen suuren nimensä sellaisella kunnioituksella?"

"Sentähden että olen oppinut tuntemaan Jumalasi kuninkasten kuninkaana ja herrojen Herrana ja tiedän että kaikki meidän ajatuksemme, sanamme ja tekemme ovat alastomana ja paljaana hänen silmillensä. Sentähden pitäisi myös sinunkin, Javani, enemmän pelkäämän syntiä hänen pyhää lakiansa vastaan kuin vankeutta ja kuolemaakin."

"Vaikkapa sinä, Marcello, olet oppinutkin tuntemaan totisen Jumalan, niin Klaudio kuitenkin on pakana ja epäjumalain palvelija. Minä olisin pitänyt valani juutalaiselle, mutta nyt minä olen vapaa ja arvostelen vapautta siksi korkealle etten siitä luovu romalaiselle antamani lupauksen tähden. Hyvästi Marcello; minä kiiruhdan Judeaan, ja kun ensikerran tapaamme toisemme, niin tapahtuu se Jerusalemin muureilla."

"Kun olet päättänyt palata maanmiehiesi luo, niin erotkaamme kuin ystävät", sanoi Marcello ja ojensi kätensä hänelle.

Javani otti sen käteensä kuitenkin epäillen Marcellon tarkoitusta, ja peläten petosta tarttui hän toisella kädellensä miekkaansa.

"Sinä et tunne minua vielä Javani," sanoi Marcello; "mutta minä toivon että sen kerran tulet tekemään. Klaudia on isäsi huoneessa; ole veli hänelle siksi kun voimme hänen luoksemme noutaa. Tervehdi häntä sydämellisesti minulta ja vie samat terveiset sisarellesi, jota myös sisarenani pidän. Sano hänelle, että Marcello tekee kaikki mitä voipi heidän pelastukseksensa ja onneksensa, joita hän niin äärettömästi rakastaa."

Javani tuli liikuttetuksi.

"Anna minulle anteeksi, että hetkisen epäilin sinua", sanoi hän. "Kyllä vien tervehdyses sisarelleni, vaikka pelkään hänen antavan sille suuremman arvon kuin olisi hänen levollensa toivottavaa. Jos niin onnettomasti kerran kävisi, että hän tarvitsisi romalaisen suojelusta, niin ei ole ketään, joille hänen niin kernaasti uskoisin kuin sinulle."

Tämän sanottuaan lähti Javani Marcellon luota, joka silmänräpäyksen katseli hänen jälkeensä ja sitte kääntyi menemään leiriin. Kun hän sinne tuli, tapasi hän Klaudion melkein epätoivossa Javanin karkaamisen tähden. Luottaen vangin valantapaiseen lupaukseen, ett'ei lähtisi leirinpiiristä minkään,

oli hän antanut hänelle tavallista suuremman vapauden ja pelkäsi nyt ankaraa rangaistusta huolimattomuudestaan. Marcello lohdutti häntä vakuutuksella, koettavansa, niin paljon kuin suinkin lauhduttaa isänsä vihaa ja kun ei Rufostakaan ollut aivan vastenmielistä ystävänsä pojan karkaaminen, puhui hänkin Klaudion puolesta ylipäällikölle. Niin kova kuitenkin oli järjestys romalaisessa leirissä, että jollei arvossa pidetty Rufo olisi puhunut Klaudion puolesta olisi hän varmaankin saanut horjahduksensa hengellensä maksaa, minkä hän nyt sai suorittaa helpolla rangaistuksella.

Sitte kun Placido oli valloittanut Peraeen, pysähtyi hän Jerikon läheisyyteen odottamaan määräyksiä Vespasianolta, joka äskettäin oli Romasta saanut sanomia gallilaisen sotaherra Binder'in kapinasta keisaria vastaan. Käsittäen, että hänen joukkonsa tulisi tarvittavaksi kapinan tähden syntyneessä sodassa, rupesi Vespasiano kiiruhtamaan sotaa Palestiinassa loppuun. Sen vuoksi valloitti hän kaupungin toisensa perästä ja voittomatkan tehtyensä Idumean lävitse tuli hän Jerikoon ja yhdistyi siellä Placidon sotajoukko-osastoon. Kaupunki antautui kohta kun suurin osa sen asukkaista oli paennut jo ennen romalaisten tuloa. Jerikossa, jossa Vespasianolla oli päämajansa, lähetti hän osastoja kaikille haaroille ja jo uhattiin Jerusalemiä piirityksen kauhulla. Mutta Herra vielä sysäsi uskottomalle kansalle määrätyn rangaistuksen tuonemmaksi ja pidensi sille armon aikaa, jos se sillä ajalla tahtois etsiä häntä, joka sydämestään antaa anteeksi ja hyvin tekee. Romasta tuli sanoma, että Neroni oli tapettu, hallituksensa kolmetoista vuotta, ja että Galba oli huudettu keisariksi hänen jälkeensä. Vespasiano pysäytti sota-toimet ja kokosi kaikki joukkonsa yhteen käyttäeksensä asianhaaroja, jos sattuisi sopiva tilaisuus romalaisen keisarin arvonnastamiseen.

Kun romalainen joukko lähestyi Jerusalemin seutua, lähetti Sadok sanan Amatfiahlle tervehtien häntä, että Judithan ja Naomin pitäisi jättämän Pellan ja tuleman Jerusalemiin, jonka hän piti turvallisempaan. Amatfiah luotti enemmän Herransa ja Vapahtajansa sanaan ja päätti kaikessa tapauksessa jäädä Pellaan, mutta kun Naomi hartaasti toivoi päästä vanhempainsa luokse, päätti hän saattaa hänen Jerusalemiin ja sitte palata takaisin Marian ja vaimonsa luo Pellaan.

Naomin ottivat kotona sydämellisellä rakkaudella ja ilolla vastaan äitinsä, Klaudia ja vanha Deborah; Sadok oli silloin temppelissä, jossa Jumalan palvelusta vieläkin vietettiin, vaikka pyhä huone oli tullut häväistyksi ja tahratuksi verellä. Naomi odotti isänsä tuloa; mutta hän vapisi sitä hetkeä, jolloin hänen piti tunnustaman luopumisensa isänsä uskosta. Hän oli päättänyt niin pian kuin mahdollista tunnustaa kääntymisensä hänelle ja pyytää että saisi ottaa osaa uskon-sisariensa Jumalan palvelukseen, mutta hän tuns nyt että koko hänen rohkeutensa ei voisi häntä kannattaa sillä hetkellä ja hän kohotti sen vuoksi sydämensä hiljaisessa rukouksessa Herran tykö, rukoillen hänen apuansa siinä ristin kantamisessa, minkä Herra hyväksi näkisi hänen kannettavaksensa antaa.

Mahdotoin on kertoa Sadokin iloa, kun hän sai nähdä tyttärensä ja ystävällisessä ja iloisessa keskustelussa kului ilta. Illallisen perästä kutsui hän perheensä tavalliseen iltarukoukseen, ja vaikka hän siinä tarkoin seurasi juutalaisia muotoja, ei Naomi sentään epäillyt muiden kanssa polvillensa langeta ja toimittaa hartauttansa. Vasta kun hän lopetti hiljaisen rukouksensa, lisäsi hän tietämättänsä kuultavalla äänellä kristittyin tavallisesti rukoillessa käyttämät sanat: "sinun poikasi Jesuksen Kristuksen tähden." Samassa huomasi hän muistamattomuutensa. Hän nousi ylös ja näki isänsä levottomasti, kummastuksen sekaisella katsannolla silmäilevän häntä. Hän oli aikonut jättää päättävän keskustelun seuraavaan päivään, mutta näki nyt salaisuutensa huomatuksi. Arvelematta meni hän nyt isänsä luo, lankesi polvillensa ja sanoi:

"Isäni, minä olen ilmaissut itseni ennen kuin aioinkaan; minä olen avuksi huutanut Herran Jesuksen nimeä. Älä hyljää minua, kun minä nyt tunnustan olevani hänen arvottomin palvelijansa."

Sanoja ei ole tarpeeksi kertoa niitä tuhansia tunteita, jotka liikkuvat Sadok'in sielussa kuullessansa tyttärensä avonaisen tunnustuksen. Kauhistuksesta ja hämmästyksestä oli hän hetken liikkumaton. Sisällinen rakkaus esti vihan raivoon puhkeamista, mutta kaikki hänen kansansa vale-luulot ja koko hänen lahkokuntansa ylpeys tukahdutti luonnollisen helleyden tunnon. Hän katseli Naomiin silmäyksillä, jotka osoittivat katkeraa pettynyttä toivoa ja halveksimista, ja voimattomana hillitä surua, joka kirveli sydäntänsä, repäsi hän vaatteensa irrolle hänen vapisevista käsistään ja olisi mennyt huoneesta, ellei Amatfiah olisi estänyt häntä.

"Sadok, minun veljeni", sanoi hän, "älä jätä meitä noin kiivastuneena. Sinun pitää kuuleman minua, sillä minä olen velkapää kantamaan vihasi. Täytyy tunnustaakseni, että sekä minä että vaimoni kuulumme samaan uskoon ja vakuutukseen kuin Naomi, ja kun kuulumme, että hän jo useita kuukausia sitte oli tullut totuuden tietoon erään enin valistuneimman ja armon saaneen Herran oppilaan johdatuksesta, kehoitimme me häntä ilolla lujuteen uskossansa ja tunnustuksessansa."

"O, sellainen houria kun olin", huudahti Sadok, "kun laskin aarteeni niin kauaksi luotani ja hoidostani! Mutta kuinka taisin sellaista odottaa omalta veljeltäni? Älä puhu minulle Amatfiah! Jos olisit painanut väkipuukon Naomin rintaan olisit vähemmin minua sillä loukannut kuin vuodatuksellasi hänen sieluunsa natsaretilaisen petturin oppia. Hän oli minun ylpeyteni ja kunniani — miksi on hän nyt tullut?"

Kiroukseksi ja häpeäksi vanhemmillensa — uskonhylkääjäksi, joka on jättänyt ainoan totisen uskon — häpeällisen uskonnon oppilaaksi, huonoimman kuin epäjumalan palveleminen, perustettu petokselle ja pahantekijän keksimä, joka ei voinut enempi itseään kuin muitakaan pelastaa oikeudellisesta rangaistuksesta. O, Israelin Jumala kosta suuren nimesi tähden, ja äläkä anna näiden Natsaretin petteurein vietellä lampaita lammashuoneestasi. Tuo minun lapseni takaisin uskontoonsa ja vanhemmillensa, ja älä anna hänen olla kansansa hylkääjänä ja Aronin su'un häpeänä!"

Sadok puhui innostuksella, mikä olikin hebrealaisen veren ominaisuuksia. Hänen kätensä olivat kovasti kokoon puristetut, hänen silmänsä säihkyivät tulta ja koko hänen olentonsa näytti vapisevan. Salome silmäsi välistä häneen ja välistä tyttärensä, jonka pää oli painunut aina permantoon asti nöyryytymisestä ja surusta. Äiti ei tuntenut sitä surua, joka täytti isän sydämen; hänelle oli mahdollista unhoittaa, että Naomi, vaikkapa eksynytkin, kuitenkin oli hänen ainoa tyttärensä, ja koetti nostaa häntä ylös kuiskatakseen hänelle lohduttavia sanoja. Mutta Naomi ei tahtonut nousta ylös.

"O, äitini", sanoi hän, "eikö isäni ole kironnut minua? Anna minun maata tomussa ja tuhassa siksi kun kuulen hänen peruuttavan ne kauhistuttavat sanansa ja siunaavan lastansa."

"Ei hän sinua kironnut, Naomi; hän ainoastaan puhui surua ja vihaa sinussa tapahtuneesta muutoksesta. Mutta sano hänelle, että taas tahdot kuunnella hänen opetuksiansa ja unhoittaa eksymisesi, niin hän tulee jälleen sinun helläksi ja rakastavaiseksi isäksesi. Minä rukoulen puolestasi, eikä vielä koskaan hän ole minulta rukoustani kieltänyt."

Sadok ei saattanut katsoa vaimonsa kyneleihin; hän tunsu itsensä liikutetuksi, lähestyi häntä ja nosti hänen ylös, kun hän oli langennut polvillensa Naomin viereen, ja sanoi:

"Sinun tähtesi, Salome annan minä tyttäreemme horjahduksen anteeksi, jos hän minulle lupaa, ettei milloinkaan enää nimitä natsaretilaisten Jumalan nimeä ja taas noudattaa kaikkia tapoja ja seremonioita. Lupaa minulle, Naomi, ja tule sitte taas syliini kuin rakas lapsi."

Sadokin malttavaisuus oli loppunut ja sydämensä luonnollinen hellyys oli voittamaisillansa sen ylevän tyyneyden, mikä oli hänellä omituista. Salome, Klaudia ja Deborah itkivät ääneensä ja suurella levottomuudella odotti Amatfiah Naomin vastausta. Nuori nainen oli noussut ylös ja seiso hetkisen kelmeänä kuin kuolema. Taistelevaiset tunteet näyttivät liikkuvan hänessä, mutta kerrassaan muuttuivat hänen kasvonsa juonteet hiljaisiksi, mutta päättäväisen näköisiksi, ja hän kohotti päänsä.

"Isäni", sanoi hän, "te olette käskeneet minun luopumaan uskosta, johonka olen kääntynyt sen vuoksi, että tiedän sen olevan toden. Enemmän voin kieltää puolipäivän auringon olevan valkeutta kuin Jumalallisuuden kunnian ja loistoisuuden ilmestymisen Jesuksessa Natsaretissa. Minun sieluni oli pimeä, sydämeni kova, luontoni ylpeä, ja senvuoksi en tuntenut mitään lepoa; mutta kun kallis opettajattareni kertoi minulle, kuinka Jesus jätti isänsä loistavan valtakunnan astuaksensa maanpäälle ohjaamaan syntisiä elämän tielle, kantamaan isän vihan synnin vuoksi ottamalla kaikkein ihmisten synnit ja kärsimään kuoleman niiden tähden, kuinka hän astui isänsä luokse takaisin ja siellä rukoilee puolestamme ja valmistelee uskovaisilleen ijäisiä asuntoja — kun kuulin sen, muuttui sydämeni. Minä nautin Jesusta Vapahtajaani ja minun sieluni sai levon. En koskaan, koskaan jätä minä häntä, joka antoi elämänsä edestäni — enkä koskaan kiellä sitä nimeä, jonka kautta ainoastaan toivon autuaaksi tulevani."

Aina sen mukaan kun Naomi puhui, lisääntyi viehäytys hänessä ja hilpeä punastus nousi poskillensa. Sadok ja toiset hämmästyivät hänen olentonsa juhlallisesta vakavuudesta, eivätkä voineet olla kummastelematta hänen viehättävyyttänsä ja vakavuuttansa. Amatfiah iloitsi sentähden, että Naomi oli koetuksen kestänyt ja oli ylpeä siitä että oli hänen sukulaisensa ja opettajansa.

"Suokoon Jumala, Naomi", sanoi Sadok vihdoin, "että kaikki nämä lämpöiset tunteet ja tämä luja luonto olisi johdettu totuuden tielle. Mene nyt kammariisi ja odota siellä siksi kun minä tulen luoksesi aamulla tahi lähetän rabbini Joatferin. Jos sinä palaat uskontoosi ja velvollisuuteesi takaisin, jääköön kaikki unhoitukseen, mutta jos sinä pysyt luopumuksessasi — o, Abrahamin Jumala, anna minulle silloin voimaa käytellä pyhien lakiesi mukaan ja olla ensimmäinen, joka tuon tuomiolle heittolaisen omasta huoneestani."

Sadok jätti huoneen ja meni omaan erityiseen kamariinsa, missä hän vietti yönsä rukouksessa rakastetun lapsensa edestä. Kukaan perheestä ei mennyt levolle. Salome ja Klaudia jäivät Naomin luo, joka nyt oli väsynyt ja uupunut sielun ponnistuksesta ja Amatfiah viipyy myöskin saadaksensa kiihoittaa veljensä tyttärtä rohkeuteen ja koettaa vaikuttaa molempain toisten vakuutukseen. Jos Sadok olisi kuullut, mitä sinä yönä puhuttiin hänen huoneessansa, olisi hän kohta siitä lopun tehnyt. Amatfiah oli kaunopuhelias kun hän puhui Herrasta, johonka hän luotti, ja Salome, luonnoltansa lempeä, oli jo hyvällä tuulella vihatuita ja vainotuita natsaretilaisia kohtaan. Jos hänen miehensä olisi ollut kristitty olisi hän ilman vaikeudetta ottanut hänen uskonsa, ja jos hän vaan yksinkertaisesti olisi pysynyt

Jumalan sanassa ja rukouksessa hänen henkensä johtamana vakaisesti kysynyt totuutta, olisi hän pian löytänyt sen ja säästänyt itseltänsä monta surua, epäilystä ja murhetta, jotka tekivät hänen levottomaksi.

Klaudialla ei ollut niin monta valeluuloa voitettavana. Aika ja miettiminen, Raamatun lukeminen ja Naomin kanssa keskusteleminen oli vähitellen voittanut hänen hairahduksensa, ja kirje veljeltänsä, jossa tämä sanoi jättäneensä kaikki pakanalliset Jumalallisuudet, oli myöskin hänelle vakuuttanut, että kaikki ne olivat rukousta ansaitsemattomat. Uskonsa ja vakuutuksensa puolesta oli Klaudia tällä ajalla juutalais-nainen, ja Naomi ei ollut hänelle sanallakaan maininnut muutoksesta itsessään sen vuoksi ettei heikontaisi hänessä äsken herännyttä uskoa ainoaan totiseen Jumalaan. Nyt tuli Amatfiah ja puhui Klaudialle Jumalan ainoasta pojasta, luvatasta Messiaksesta, joka jo tullut oli, ja Naomi huomasi sittemmin kohta että Amatfiahin puhe oli tehnyt syvän ja elävän vaikutuksen niin hyvin äitiin kuin ystävättäreinkin, ja sydämellisesti rukoili hän Herraa, että hyvä siemen saisi kasvaa ja kantaa hedelmiä ja että hän tulisi välikappaleeksi johtamaan näitä molempia rakkaita olennoita ijankaikkiseen elämään.

KYMMENES LUKU.

Olemme maininneet Galban astuneen Neronin jäljestä romalaiselle keisarin istuimelle ja Vespasianon koottuaan joukkonsa luokseen olleen toimetonna odottamassa mitä seuraisi. Jos Jerusalemin asujamet olisivat tämän rauhan ajan käyttäneet kaupungin varustamiseen, vielä parempi, jos olisivat päättäneet antautua romalaisille, kun vielä oli aika, olisi monta vaikeaa päivää heiltä säästynyt, mutta sokeudessaan ja ynseydessään käänsivät he aseensa sitä hurjemmin toisiansa vastaan. Gioran Simoni, tämä maansa vitsaus, synnytti uuden puolueen. Kilpaillen Giskalan Johanin kanssa julmuudessa ja hurjuudessa, kuitenkin heikompi älykkäisyydessä ja viekkauudessa, oli hän joukkonsa ensimmäisenä valloittanut Massadan, jossa riehuivat laajalta ja lavealta; kun puolueensa lisääntyi, käänsi hän huomionsa Jerusalemiin, missä hän toivoi voittavansa kaksi ennen löytyvää puoluetta ja itse kievahtavansa mahtavimmaksi henkilöksi.

Kun hän ryntäsi kaupunkia kohden tulivat selootit häntä vastaan, mutta lyötiin ja takaisin ajettiin. Simoni ei kuitenkaan uskaltanut kohta ryhtyä kaupunkiin, vaan päätti ensin lannistaa Idumealaiset. Kahdenkymmenen tuhannen miehen kanssa karkasi hän maahan, mutta ratkaisemattoman tappelun perästä vetäyi takaisin Nainiin, jonka hän oli ennemmin varustanut. Sieltä lähetti hän yhden kenraalinsa, Eleatsarin, vaatimaan Herodiumin linnoitusta ja sen miehistöä antaumaan, mutta väestö suuttui niin tästä kehoituksesta, että tappoivat Eleatsarin. Peläten Simonin kosta, päättivät idumealaiset hankkia tarkat tiedot hänen voimastansa ennenkuin ryhtyisivät uuteen tappeluun ja siitä syystä lähettivät yhden ruhtinaansa, nimeltä Jaakoppi, tiedustelemaan Simonin tuumia. Tämä Jaakoppi oli petturi, ja kun Simoni lupasi hänelle rikkautta ja kunnia-osoituksia, lupasi hän päättävällä hetkellä mennä Simonin puolelle. Kun tämä sen vuoksi koko joukollansa ryntäsi idumealaisia vastaan, oli Jaakoppi äkkiä pelästyvinänsä ja meni väkinensä pakoon, jonka kautta idumealaisten joukko joutui epäjärjestyksen ja muutamassa silmän räpäyksessä hajoitettiin.

Sittekun Simoni sillälaila melkein veren vuodatuksesta oli valloittanut Idumean, hävitti ja ryösti hän koko maan, ja hänen vallattomat joukkonsa, jotka yhä lisääntyivät, käyttivät itsensä niin julmasti ja raivoisasti onnettomia idumealaisia vastaan, että selootit tunsivat sekä sääliä entisiä liittolaisiansa että vihaa Simonia kohtaan. Eivät kuitenkaan uskaltaneet kohdata häntä avonaisessa taistelussa, mutta sitte kun vakojoilta olivat saaneet tietää, että hänen vaimonsa oli matkalla hänen luoksensa, väijyivät he tätä, ottivat vangiksi ja veivät Jerusalemiin. Toivoivat löytäneensä välikappaleen, mikä pakoittaisi hänen suostumaan heidän ehtoihinsa, mutta siinä pettyivät he. Sen sijaan, että lähestyisi heidän muuriansa nöyrästi pyytäen vaimonsa henkeä säästämään, tuli hän kiljuen kuin haavoitettu villieläin. Kaikki, jotka uskalsivat ulkopuolelle portteja, otettiin kiinni ja teloitettiin sanomattomasti piinaamalla. Toisilta antoi hän katkaista kätet ja lähetti ne sitte kaupunkiin tervehdyksellä, että hän on Kaikkivaltiaan kautta vannonut repivänsä kaupungin muurit ja samalla tavalla kohtelevansa jokaista sen asujanta, jos ei vaimoansa kohta hänelle lähetettäisi. Pelästyneinä näistä uhkauksista ja toivoen lauhduttavansa hänen vihaansa, myöntyivät selootit pyyntöön ja lähettivät hänen vaimonsa hänelle, jonka perästä hän vetäyikin muurien luota takaisin.

Juuri kun hän oli lähdössä tuotiin hänen tykönsä nuori juutalainen, vartijoiden vangitsema. Se oli Javani, joka varomattomasti oli lähestynyt liian lähelle vihollista ja menetti nyt taas vapautensa. Simonin kysymykseen, kuka hän oli, sanoi hän rehellisesti nimensä ja kertoi vankeudestansa romalaisten luona.

"Minä olin paluumatkalla isänmaahani", pitkitti hän, "ja toivoin vielä tänä päivänä näkeväni omaiseni pitkän ajan perästä, mutta sinun sotilaasi hyökkäsivät minun päälleni ja ottivat minun vangiksi."

"Minkätähden et jo paljoa ennemmin tullut vapaaehtosena minulle", sanoi Simoni, "sen sijaan kun koetit hiipiä leirini sivutse? Minun ainoa toivoni on pelastaa Jerusalemi noilta kurjilta selooteilta, jotka siellä vallitsevat, ja kaikkien rehellisten juutalaisten pitäisi yhtymän minun kanssani yhteiseen asiaan."

"Jos sen olisin tietänyt, olisin jo aikoja sitte ollut miehesi. Nyt olen valmis vannomaan sinulle ja sinun asiallesi uskollisuutta, ja Kaikkivaltiaan avulla voitamme pian selootit ja annamme pyhälle Herran kaupungille levon ja rauhan."

Javanin puheen synnytti vankeudesta pelastumisen toivo sekä vimmainen harrastus ja kunnianhimo. Hän vihasi selootia ja olisi mielellään suonut heidän valtansa masentuvan; siihen olisi Simoni nyt välikappale ja vaikka hän tarkoin tunsii hänen julmuutensa ja raakalaisuutensa, toivoi hän tulevaisuudessa keksivänsä jonkin keinon tyrannin kukistamiseksi, kun hän nyt vaan saattoi häntä käyttää tuumansa eduksi. Nämä molemmat viekkaat miehet neuvottelivat kauan keskenänsä varimmasta keinosta, miten saada Jerusalemin valloitettua, ja päätös keskustelusta oli, että Simoni tällä kertaa vetäyisi joukkonensa takaisin ja odottaisi siksi kun selootit keskinäisten rettelöittensä kautta vielä enemmän heikontuisivat.

Romalaisten lopettaminen vihollisuudet ja Simonin takaisin vetäminen kehoitti monta kristittyä joksikuksi ajaksi jättämään Pellan ja palaamaan Jerusalemiin yksityisiä asioitansa järjestämään. Muitten palanneitten joukossa oli myös Amatfiah vaimonensa. Hän oli ennemmin päättänyt ainaseksi jättää isänmaansa ja perheenensä muuttaa Ephesoon, jossa heillä oli kristittyin joukossa monta ystävää ja lankolaista. Mutta ennen kuin lähtivät niin pitkälle matkalle tahtoivat ottaa jäähyvästit omaisiltansa Jerusalemissa, ja olisivat niin mielellään vieneet heidänkin mukanaan sinne, mutta tiesivät sen olevan turhaa ajatellakin.

He löysivät Naomin uskossansa pysyneenä ja täydellisesti päättäneenä pysyä siinä tunnustuksessa, johonka hän kerran oli mennyt, huolimatta kaikesta surusta ja kärsimisestä, joka siitä oli hänelle seurauksena. Äiti kyllä oli saanut hillittyä isän tulisimman vihan, mutta entinen hupaisuus ja ilo kodista oli loppunut. Sadok aina väisti häntä ja kun tapasivatkin toisensa, oli kasvoissaan luettavana syvälinen suru ja sorrettu närkästys, että Naomi melkein pelästyi ja vuodatti huoneessaan surusta, eikä heikkoudesta ja päättämättömyydestä, monta katkeraa kyneltä. Vaikein koetus hänelle oli kun hän käskettiin tulemaan isänsä ja rabbini Joatferin luo, joka oli hänen kääntymisestänsä tiedon saanut. Sadok toivoi tämän oppineen rabbinin saavan tyttärensä kääntymään uskoonsa takaisin, ja Joatfer ei säästänyt aikaa eikä vaivaa, mutta kaikista hänen pitkistä puheistansa ja otteista rabbinein kirjoituksista ja vanhempain asetuksista ei ollut muuta hyötyä kuin että yhä selvemmin Naomille näyttivät hulluuden ja mahdottomuuden asettaa ihmisten keksinnöitä Jumalan sanan ylitse. Hän vastasi, osottain profeetain sanoihin, ja näytti toteen, että Jesus todellakin oli Kristus, mutta silloin Joatferin mahdotoin sanavirta hämmensi hänen puheensa ja sai vaikenemaan, jollei hän vihassa ja levottomuudessa suorastaan häntä lähettänyt pois.

Klaudia oli hänen aivanan seurakumppalinsa ja se oli Naomille sanomatoiminen ilo nähdä, kuinka hänen ystävättärensä mielihyvällä kuunteli hänen kertomuksiansa tapauksista Pellassa. Pyhän Hengen työ oli alkanut nuoren romalaisnaisen sydämessä, vaikka se edistyi ainoastaan vitkaan, kun hänen luontonsa ei ollut niin vilkas ja ponteva kuin Naomin. Tämän puhe kuitenkin teki sellaisen vaikutuksen, että hän ikäänkuin pysähtyi saadaksensa hengittää silmänräpäyksen, ennenkuin hän myös avonaisesti ja vapaasti tunnusti uskostansa maailman Vapahtajaan.

Salome oli pääasiallisesti kertonut miehellensä sisällön Amatfiahn puheesta, ja Sadok näki veljensä sanain tehneen tämän sielussa syvän vaikutuksen. Sen vuoksi hän häntä ankarasti käskikin olemaan toiste tästä asiasta vaiti tyttärensä läheisyydessä ja koetti voimakkaimmilla todisteilla kristinoppia vastaan kääntää hänen ajatuksensa toiselle suunnalle. Hänelle onnistuikin saada Salomen omantunnon ääni vaikenemaan ja hyvä siemen tämän rinnassa oli uinuksissa vanhojen valeluulojen ja väärin käsitetyin kunnioituksen syystä tätä rakastettua ja korkeassa arvossa pidettyä miestä kohtaan.

Sellainen oli tila Sadokin perheessä kun Amatfiah ja Juditha saapuivat Jerusalemiin ja Sadok kutsui heidän vaikka vastenmielisesti, asumaan huoneesensa, koska Amatfiahn talo kaupungissa kapinan ollessa oli ryöstetty ja hävitetty. Erinäinen huoneus Sadokin avarassa talossa annettiin veljelle, ja Sadok piti vaaria että seurusteleminen hänen perheensä ja vierasten kesken oli niin vähäinen kuin suinkin.

Vanha Maria myöskin palasi Amatfiahn suojeluksessa Bethaniaan takaisin, ja Naomilla ei ollut vähintäkään lepoa ennenkuin sai käydä tapaamassa rakastettua opettajatartansa. Deborahin vaarinpidolla annettiin hänelle toisinaan lupa kävellä kaupungin ulkopuolella, ja vaikka vanha palvelija kyllä tiesi, ettei Sadok olisi antanut tyttärensä käydä natsaretilaisten joukkoon kuuluvan vaimon tykönä, ja hän nyt selvästi näkikin isän tyytymättömyyden Naomia kohtaan, oli hänelle kuitenkin mahdotoim

kieltää Naomin pyyntöä, ja niin seurasi hän rakastettuansa monta kertaa Marian luo. Naomi teki väärin, että hän niin käytti vastoin isänsä tahtoa ja emme mitenkään voi puolustaa hänen käytöstänsä. Emme ole tahtoneetkaan kuvata pyhimystä, joka kaikessa olisi moitteeton, vaan olemme tahtoneet antaa lukijalle kuvan tavallisesta syntisestä ihmisestä, joka horjahtui siinäkin, jonka katsoi olevan oikeimman ja enin luovallisuuden. Maria oli nyt niin heikko ja menehtynyt, että hänen elämänsä päivät täällä maailmassa näyttivät olevan luetut.

Väliin oli Klaudiakin seurassa näillä käynnillä, ja tunsikin kummallisesti virkistyneensä ja vahvistuneensa Marian opettavaisesta puheesta. Juditha ja Amatfiah olivat Marialle toimittaneet luotettava hoitajan, ja vanha Hanna — se oli hoitajan nimi — joka itse oli Jesuksen opetuslapsi, hoitikin uskon sisartansa mitä hellimmällä huolella.

Eräänä iltana jälestä auringon laskun palasi Naomi ja Klaudia vanhan Deborahn seurassa rakkaalta käynniltänsä Marian luona, ja kun olivat juuri tulleet Sadokin tuuheaan, synkkään puutarhaan, näkivät miehisen henkilön hiipivän pitkin pimeitä käytäviä. Naomin seuraajat pelästyivät ja aikoivat paeta, mutta Naomi kehoitti heitä kovalla äänellä pysähtymään. "Älkää pelätkö," sanoi hän koettaen tehdä äänensä vakaaksi; "jos tuntematon tahtoo meille tehdä jotakin pahaa, saavuttaa hän meidän pian, mutta jos menemme rohkeasti esiin, hän kenties jättää meidät rauhaan."

Naomi astui rohkeasti muutaman askeleen eteenpäin, mutta oli pelästynyt kuuliaaksi, kun tuntematon kerrassaan juoksi häntä vastaan ja pusersi hänen syliinsä.

"Naomi, rakas sisareni, etkö enää tunne veljeäsi Javanian?" kuuli hän samassa tutun äänen huutavan.

Silmänräpäyksessä oli Naomin pelästys muuttunut totiseksi iloksi näkemästään veljensä, joka niin kauan oli ollut poikessa. Hän unohti kaikki mitä oli saanut kärsiä veljensä tulisen luonnon tähden, ja jos häntä vähän kauhistuttikin ajatellessaan veljensä vihaa, kun hän saa kuulla puhuttavan hänen luopuneen isänsä uskosta, tukahtui kuitenkin tämä tunne siihen tunteeseen, jonka hän tunsikin tapaamisen ilosta.

Klaudia ei voinut Javanin tervehdystä vastaan ottaa häiritsemättömällä ilolla. Hän pelkäsi molempain sekä Naomin että itsensä tähden, ja tunsikin ikänsä onnettomuutta sanovan aavistuksen niistä uusista ikävyksistä ja epäsovusta, joita tämän kotiin tulo tulisi matkaan saattamaan. Deborah sitä vastaan oli onnellisin saadessaan nähdä nuoren herransa vapaudessa. Javanin epävakainen ja tyly luonto ei ollut vähentänyt Deborahn mieltymystä häneen, ja kunniaksensa täytyy sanoa, että hän todellisesti piti vanhasta uskollisesta palvelijattarestansa.

Puhellessaan Javanin vankeudesta ja tilasta kaupungissa ehtivät pian kotiin ja Naomi kiiruhti edeltäpäin sisälle ilmoittamaan äidille Javanin tulosta. Hän löysi äitinsä istuvan Sadokin ja Joatferin kanssa penkereellä rakennuksen takana, josta oli kaunis näköala Öljymäelle ja ympäristö seutuun. Naomi pysähtyi ehdottomasti nähtyänsä tämän pienen joukon, joka oli istunut ihanaan paikkaan. Sadok ja Joatferi kiintyneenä vakavaan keskusteluun, eivät kuulleet hänen kevyitä askeliansa, ja kun olivat selin sinne päin, josta hän tuli, eivät häntä huomanneet. Hän tuli senvuoksi vastoin tahtoansa kuulemaan osan heidän puheestansa.

"Hän on kovapintainen heittolainen," huudahti rabbini innolla. "Hän on kelvoton kantamaan Sadokin tyttären nimeä. Hän tulkoon anathema maranatha." [Manausanat, joilla henkilö syöstiin seurakunnan yhteydestä.]

"O, älä sano sanoi niin", sanoi Salome vapisevalla äänellä. "Älä kiroa minun lastani, pyhä rabbini! Jos, kuin te sanotte, hänessä on pahahenki, niin ennemmin rukoilkaamme hänen edestänsä!"

Sadok oli aikomuksessa vastata, Naomin huokaus sai hänen sekä toiset kääntymään. Kivisen sydämen olisi pitänyt oleman sillä, jota ei olisi liikuttanut se surun ilmaus ja kärsiväinen nöyryys, joka kuvastui hänen kalpeista kasvoistansa, joihin kärsiminen jo oli jättänyt syvät jäljet ja sammuttanut loiston hänen kirkkaista mustista silmistänsä.

Kyynel kierähti Salomen poskelle, kun hän näki rakastettunsa, ja kuten hän luuli, hairahtuneen lapsensa, ja Sadok kääntyi pois peittäöksensä liikutuksensa, mutta rabbini ei tuntenut mitään liikutusta. Tämän naisen kalpeassa muodossa näki hän vaan saatanan kujeita ja koetusta pettää sekä häntä että molempia vanhoja vanhempiansa.

"Pois täältä, sinä perkeleen lapsi," huudahti hän, "ja äläkä koeta pettää leväperäisiä vanhempiasi. Jos olisit uskontoa harrastavan veljesi Javanin kaltainen! Silloin olisit sinä ilo ja lohdutus vanhemillesi sen sijaan että nyt tuotat häpeää ja epäkunnia Aronin jälkeiselle! Perkele on pimittänyt silmäsi ja sulkenut taivaallisen valon; ilman äitisi helleyttä olisit jo aikoja syösty kristillisestä seurakunnasta ja annettu saatanalle osaksi."

Onnetoin Naomi ei vastannut tähän kiihkoiseen kiroomiseen. Hän ajatteli kuin Israelin kuningas paetessaan: "Hän kirotkoon vaan, sillä Herra on hänen käskenyttä," ja kääntyen äitiinsä sanoi hän:

"Minä tulin kertomaan, että veljeni raitisna ja terveenä on tullut kotio. Tulkoon hän siunaukseksi teille. Minulla on odotettavana paljasta kiukkua ja vihaa häneltä, kun hän saa kuulla minun oppineen kunnioittamaan nimeä, jota hän halveksii. Minun ylpeä, paha sydämeni tarvitsee kaikkea tätä tullaksensa käsittämään oman heikkoutensa ja kehnoutensa."

Joatferi ei ollut odottanut Naomin puheen loppua, vaan kiiruhti tervehtimään entistä oppilastansa tervetulleena takaisin ja Salome käytti tätä tilaisuutta kiihkeästi pyytääksensä miestänsä, ettei puhuisi Javanille mitään Naomin uskostaan luopumisesta. Sadok taipui siihen vihdoin ja Naomi oli siitä iloinen ja kiitollinen, sillä hän todella pelkäsi kovasti veljensä pikaista ja hurjaa luontoa. Mieluimmin olisi hän nyt mennyt omaan huoneeseensa, mutta peläten sitä katsottavan epäkohteliaisuudeksi seurasi hän vanhempiansa, jotka menivät tervehtimään palannutta poikaansa.

Javanilla oli paljon kerrottavaa vaaroistansa ja seikkailuistansa ja toi uskollisesti Marcellon tervehdyksetkin. Naomi kävi niin iloiseksi terveistä, että melkein unhoitti surunsa ja Klaudia niinikään oli hyvällä mielellä veljensä terveydestä ja hyvinvoinnista. Kauaan aikaan ei Marcello ollutkaan saanut lähetetyksi terveisiä hänelle, mutta viimesessä kirjeessään mainitsi hän isänsä hartaimman halun olevan noutaa hänen Jerusalemissa, ennen romalaisten ryntäämistä pääkaupunkia vastaan, ja viedä turvallisempaan paikkaan. Kun hän ensin tapasi Javanin, luuli hän hänen olevan isänsä lähettämän noutamaan häntä turvallisempaan paikkaan; mutta kun hän pian sai tietää tämän tulleen pakolaisena romalaisten leiristä, jonka kauan aikaa sitte oli jättänyt, kävi hän levottomaksi veljensä tähden, kun hänestä ei ollut mitään sittemmin kuulunut ja alkoi kysellä yhtä ja toista isästänsä ja veljestänsä. Tällä ajalla kutsui Sadok Joatferin erillensä ja pyysi hänen vielä jonkun aikaa Javanilta salaamaan Naomin uskostaan luopumisen. Rabbini, joka oli odottanut apua intoiselta oppilaaltansa tämän nuoren naisen kääntämisessä, suostui vasten mielisesti, mutta lupasi vihdoin komminkin Sadokin tähden pitää suunsa kiinni.

Erinomaisella halulla kuultelivat molemmat juutalaiset kun hän kertoi yhtymisestä Simonin kanssa. Hän kertoi heille tuumansa julki mitenkä hän aikoi Simonin avulla pelastaa kaupungin seloetien ja Giskalan Johanin julmuudesta, ja hän oli luvannut Simonille ilmoittaa heti kun on voittanut etevimpien miesten mielet kaupungissa. Pakonsa ajalla oli hän jonkun ajan oleksinut Peraeassa erään Maria nimisen vaimon luona, hänen, äitinsä sukulaisen, joka oli rikas ja pidettiin seudulla erinomaisen suuressa arvossa, että romalainen päällikkö Placidokin oli katsonut viisaimmaksi jättää hänen omaisuutensa kajoomatta kun ryösti ja hävitti ympäri Peraeaa. Javan oli koettanut kehoittaa häntä poikanensa muuttamaan Jerusalemiin. Ensin ei hän tahtonut kuullakaan sellaista ehdotusta, mutta kun romalaiset toisen kerran tulivat Peraeaan, ehkeivät silloinkaan hänen omaisuuteensa koskeneet, pelästyi hän niin, että ilmoitti suostuvansa ehdotettuun muuttamiseen. Parempi olisi hänelle ollut, jos olisi asunut Peraeassa Jerusalemiin muuttamatta, kun hän siellä tuli osalliseksi kaikista niistä vaihoista, mitä pitkällinen piiritys kaupungille tuotti.

YHDESTOISTA LUKU.

Javanin palaaminen kotio supisti Naomin vapautta, ettei hän päässyt käymään siellä, missä mieluimmin olisi halunnut käydä. Veljensä tahtoi aina olla hänen seuraajanansa ja suojelijanansa kun hänellä vaan oli aikaa Simonin eduksi työskentelemiseltä. Ja sen vuoksi sai Naomi ainoastaan ani harvoin Klaudian ja Theophilon seurassa tilaisuuden käydä rakkaan ystävänsä luona Bethaniassa.

Palattuansa Pellasta Jerusalemiin oli hän oppinut paremmin tuntemaan serkkunsa. Tämä oli luonnoltansa ujo, ja kun hän uskonnossa tiesi olevansa toisesta mielestä kuin Sadokin perhe, niin tahtoi hän niin paljon kuin suinkin olla sukulaisistansa erossa. Salomea rakasti hän kuitenkin hänen lempeän luontonsa tähden ja uskoi vahvasti Herran pian hänen sydämessään löytävän hyvän maan pyhälle villallensa, mutta Naomista ajatteli hän ihan päinvastoin, senvuoksi kun tämä oli luonnoltansa ylpeä ja itseensä luottava. Mutta meidän ajatuksemme eivät ole Herran ajatukset, ja Theophilo tuli sen pian havaitsemaan, kun hän näki Pyhän Hengen kurituksen kukistavan Naomin ylpeyden, mutta Salomen pakenevan tätä kuritusta ja luottavan omaan hurskauteensa.

Klaudiaa kohtaan kävi Theophilo myötätuntoiseksi ja iloksensa huomasi vaarinottavaisen oppilaansa lukevan ja selittelevän Moseksen ja profeettain kirjoituksia. Tällä tavoin vei hän hänen totuuteen ja esiin toi hänelle Mesiaksen todellisen luonteen, näyttäen että hän jo tullut oli ja oli sama, jota

Jesukseksi kutsuttiin. Klaudia ei kuitenkaan vielä ymmärtänyt Theophilon olevan kristitty, mutta kun hän Naomin palattua Pellasta ja sen perästä kun ystävyys tämän ja isän välillä oli rikkoontunut vannonuorelle opettajallensa koettavansa kääntää Naomia isänsä uskoon takaisin, ei Theophilo enää kauemmin epinyt mainita hänelle myös olevansa halveksitun natsaretilaislahkokunnan jäsen. Tämän perästä puhui hän vapaammin ja voimakkaammin sydäntänsä lähimpänä olevista aineista, ja Naomi iloitsi nähdessään, kuinka hänen ystävänsä valeluulot kristinoppia vastaan päivä päivältä enempi ja enempi haihtuivat. Kun Theophilon vanhemmat muuttivat Sadokin huoneeseen, huomasivat he poikansa myötätuntoisuuden Klaudiaan, ja heitä suretti poikansa mieltyminen pakanalliseen naiseen, jommoisena he Klaudiaa pitivät; mutta kun saivat tietää, minkä vaikutuksen totuus jo oli tehnyt Klaudian sydämessä, muuttui surunsa iloksi ja he päättivät, että niin pian, kun hän avonaisesti tunnustaa Jesuksen opin ja kastetaan, pyytää hänen isänsä suostumusta hänen ja heidän poikansa yhdistymiseen, ja hän sitte muuttaa heidän kanssansa Ephesoon.

Naomi iloitsi ystävänsä onnesta, mutta ajatus Amatfiahn ja Judithan pikaisesta matkasta ja Klaudian muutosta heidän kanssansa teki hänen surulliseksi. Itse hän kuitenkin pysyi kylmänä kaikille ystäviensä kehoituksille muuttaa heidän kanssansa. Vanhempiensa suostumuksen olisi hän helposti saanut. Sadokun näki mahdottomaksi häntä saada kääntymään uudesta uskosta, ei olisi tahtonut häntä estää matkustamasta, sillä sen kautta olisi hän päässyt häpeästä kaikille ilmoittaa tyttärensä lankeamisen. Salomen sydän kyllä oli pakahtumaisillaan kun hän ajatteli eroamista tyttärestänsä, mutta hänen onnepsensa ja turvallisuudeksensa olisi hän mielellään uhrannut vaikka henkensä. Mutta Naomi ei mitenkään voinut päättää oman etunsa vuoksi erota vanhemmistansa niitten onnettomuuksien ajaksi, jotka hän aavisti tulevan. Ja Javani, joka ei luullut mitään paikkaa niin turvalliseksi kuin Jerusalemia, tahtoi kernaasti pitää sisarensa, että tämä saisi nähdä juutalaisten voittavan romalaiset, jonka hän varmuudella luuli tapahtuvan. Setänsä ja hänen perheensä kääntymisestä ei hänen ollut vähintäkään tietoa eikä minkään muun syyn nojassa estellyt Naomin matkustamista kuin sen, että oli muka turha pelätä romalaisten valloittavan Jerusalemia. Vaikkei sisarensa ollut samasta ajatuksesta, iloitsi hän kuitenkin kun oli saanut puoltajan, joka puolusti jäämistänsä vanhempainsa luo.

Oli kirkas ja kaunis iltapäivä kun Naomi Theophilon ja Klaudian kanssa meni Bethaniaan Mariaa tervehtimään. Theophilo vei heidän vähän syrjään viimeisestä tiestä Bethaniaan ja näytti heille Getsemanessa sen paikan, jossa Jesus, puheen mukaan, oli langennut polvillensa ja rukoillut. Meille on helppo kuvitella tunteita, jotka valtasivat nämä kolme nuorta kristittyä, kun he myöskin polvistuivat tällä samalla paikalla ja kiittivät ja ylistivät Herraa, kun rangaistus oli pantu hänen päällensä, että meillä rauha olisi. Kun he nousivat ja pitkittivät kulkuaan, ajattelivat he niin Jesuksen elämän viimeisiä tapauksia maan päällä, että puhuivat ainoastaan siitä, ja kun tulivat Marian asuntoon oli heidän ensimmäinen pyyntönsä, että hän oikein juurta jahkaen kertoisi heille jonkun näistä tapauksista, jotka hän suurimmaksi osaksi oli itse nähnyt.

Maria täytti ilolla heidän pyyntönsä ja kertoi heille kaikki mitä tapahtui viimeisinä päivinä Jesuksen eläessä maan päällä. Hän seurasi häntä, niin sanoen, askel askeleelta hänen juhlallisesta ajamisestansa Jerusalemiin, jolloin ensin osa kansasta hajoitti vaatteensa tielle ja muut karseivat palmupuun oksia ja hajoittivat tielle ja huusivat sanoen: "hosianna Davidin pojalle, siunattu olkoon se joka tulee Herran nimeen!" siihen asti kun sama kansa opettajiensa ja pappiensa kiihottamana ja eksyttämänä vei hänen teloituspaikalle, huutaen: "Ristiinnaulitse, ristiinnaulitse! Hänen verensä tulkoon meidän päällemme!" Joka ainoa rakkaan Herran sana oli syvästi painunut Marian sydämeen ja hänen silmänsä säteilivät taivaallisesta ilosta ja rakkaudesta, kun hän nuorille ystäville kertoi hänen sanojansa ristillä — hänen rukoustansa teloitajiensa edestä, hänen huolenpitoansa äidistänsä, hänen viimeistä sanaansa: "Se on täytetty!"

Väsyneenä paljosta puhumisesta vaipui Maria, kun oli lopettanut puheensa, takaisin vuoteellensa ja makasi siinä muutaman minuutin hiljaa ja liikkumatta. Hänen nuoret ystävänsä ja vanha Hanna, jotka tarkoin olivat kuunnelleet hänen sanojansa seisovat äänetöinnä hänen ympärillensä niin kauan kun hän vähän virkistyi. Hän avasi silmänsä, kohotti vähän itseänsä ja katseli kummastuneena heihin, ikäänkuin olisi unhoittanut heidän läsnäolonsa. Vähitellen näytti hän rupeavan selvästi tajuamaan lähellä olevaiset ja lempeästi hymyillen sanoi hän kohottaen kätensä heitä kohden:

"Nyt on jo myöhäinen ja te olette liian kauan viipyneet luonani, minun lapseni. Minä en tahdo teitä pidättää kauemmin; jos vielä tapaamme toisemme täällä maailmassa, niin puhumme enemmän siitä Herrasta, joka antoi henkensä lunnaksi edestämme. Antakaat minä siunaan teitä ennenkuin menette."

He lankesivat polvillensa hänen vuoteensa viereen ja kyyneleet silmissä ottivat hänen siunauksensa. Kun olivat nousseet ylös ja hellästi syleilleet vanhaa rakasta ystävänsä, kiiruhtivat he kotio. Aurinko painui Sionin vuoren taakse, kun he laskivat alas Öljymäkeä, ja oli jo melkein pimeä kun tulivat lähelle kotoansa. Kun menivät erään tiheän öljypensaston ohitse, tarttui Klaudia äkkiä Theophilon käteen ja kuiskasi hätäisesti:

"Kuule Theophilo, joku vakoaa meitä tuolla. Minä olen usean kerran kuullut astumisen ääntä takanamme, mutta kun en ketään nähnyt, niin en sanonut mitään sen vuoksi kun pelkäsin teidän pilkkaavan minua. Mutta nyt olen varma, että joku seuraa meitä. Näin äsköin mustan miehen haamun hiipivän tuolla puitten välissä."

"Mitä sinun tarvitsee pelätä, Klaudia?" kysyi Theophilo. "Kukaan ei voi meille tehdä pahaa. Me näemme jo kaupungin portit ja voimme helposti saada apua, jos joku hyökkäisi päällemme. Minä myös olen aseilla varustettu, äläkä turhaa pelkää".

"Itseni tähden en pelkääkään, mutta sinun ja Naomin. Jos Javani tietäisi käyntimme Bethaniassa ja sinun sekä Naomin uskovan Jesukseen, niin ei mitkään sukulaisuuden siteet estäisi häntä ilmoittamasta teitä niille tyranneille, jotka uskonnon varjossa harjoittavat julmuutta ja murhaa."

"Vait, Klaudia", sanoi Naomi hiljaa, "innossasi unhoitat, että näkemäsi henkilö saattaa kuulla kaikki mitä puhut. Menkäämme joutuisammin. Minua peloittaa, että isäni kysyy, missä olemme olleet, jos viivymme järin kauan."

Kun tulivat kotio, kohtasi heidän Deborahn, ja oli levottoman ja pelästyneen näköinen.

"Minkätähden tulette niin myöhään lapset?" huudahti hän. "Minä olen seisonut ja katsellut jälkeenne aina siksi kun tuli niin pimeä ettei voinut erottaa tietä Öljymäelle. Javani tuli kohta sisälle kun olitte menneet ja kyseli tarkkaan, minnepäin menitte. Minä aavistin teidän menneen Bethaniaan, mutta sitä en sanonut, vaan sanoin menneenne laaksoa kohden. Hän näytti vakavalta ja närkästyneeltä, ja vastaamatta kiiruhti hän ulos."

"Sitte", huudahti Klaudia, "ei ollut pelkoni suotta, ja se oli Javani, joka seurasi meitä. Hyvä Jumala, pelasta meitä hänen vihastansa!"

Molemmat, sekä Theophilo että Naomi, kävivät levottomaksi Deborahn kertomuksesta, sillä he olivat äskettäin kuulleet Javanin puhuvan niin äreästi natsaretilaisista, että varmasti uskoivat hänen kaikin voimin vainoovan ja koettavan hävittää niitä, jotka kantoivat sitä nimeä. Klaudia pyysi Theophiloa heti jättämään heidän, ett'ei Javani palattuansa näkisi heitä yhdessä ja tämä nuori natsaretilainen oli juuri aikomuksessa poistua, kun Javani tuli sisälle ja teeskennellyllä ystävyydellä kutsui hänen takaisin.

"Tule, Theophilo", sanoi hän, "minulla ei ole näinä päivinä ollut aikaa olla paljoa kanssasi. Olen sinulle suuressa kiitollisuuden velassa kun olet täyttänyt minun velvollisuuteni sisartani kohtaan ja häntä veljellisesti suojellut ja hoitanut. Menkäämme penkereelle vanhempieni luokse, niin siellä voit heille puhua, missä olette olleet; varmaankin olitte kävelyllä pitkän matkan tuolla puolen Hinnomin laaksoa."

Huonosti peitetty ivallisuus piileksi Javanin sanoissa, ja ne, joihin puheensa koski, ymmärsivät sen hyvin. Molemmat naiset vaalenivat kauhistuksesta, mutta Theophilo pysyi rauhallisena.

"Niin", vastasi hän, "minä luulen että tilintekoni siitä, mitä olemme kuulleet ja nähneet kävelyatkallamme, on kiinnostava kaikkein mielet, ja minä tahdon sen itse kertoa. Naomi ja Klaudia eivät saa minua keskeyttää."

Tämän sanottuansa katsahti hän molempiin naiseen silmäyksellä, joka sanoi, että hänellä oli tuuma, jota pelkäsi heidän tyhjäksi tekevän. Ulkona penkereellä eivät kuitenkaan tavanneet vanhempiansa, ja kun Javani meni heitä hakemaan, sanoi Theophilo sillä välin Naomille ja Klaudialle, että hän hyvin ymmärsi Javanin tarkoittaneen heidän kävelyänsä.

"Mutta" lisäsi hän, "luulen voivani eksyttää hänen ja saattaa teidän turvaan, kun vaan te kumpikin lupaatte olla vaiti ja annatte minun puhua yksin. Tiedätte, että minä en sano muuta kuin mikä on totta ja oikein."

"Ah niin", sanoi Klaudia, "minä jätän kaikki teille, ja vaikka Naomi mielukkaammin tahtois puolustaa itseänsä, pitää hänen nyt lupaaman olla vaiti. Minä puolestani en koskaan tahtois sanaa vaihettaa tuon villin Javanin kanssa."

"Sinä, Klaudia, ajattelet aivan pahaa veljestäni", sanoi Naomi. "Hänen luontonsa on äkkipikainen, ja hänen kiivailunsa näyttää toisinaan kostonhimoiselta, mutta hänellä on luonnollinen sydän ja minulle on hän palattuansa osoittanut suurta ystävyyttä. Ehk'ei hän sentään tuntisi kävelyämme Bethaniassa tahi ainakaan sen tarkoitusta. Ennen sain minä soitolla hänen kiivaan luontonsa rauhoittumaan; minä menen noutamaan harppuni ja koetan, vaikuttaako se vielä saman. Älä hätiköitse sanoissasi, Theophilo, ja minä lupaan olla puheesesi sekoittumatta."

Naomi puhui enemmän luottoisuudella kuin suoraan, kun hän näki Klaudian olevan säikähdyksissä ja Theophilon päättäneen ottaa tärkeän askeleen.

KAHDESTOISTA LUKU.

Samassa tuli Javani takaisin iloisen näköisenä, mikä sopi huonosti yhteen sydämessään liikkuvien mustien tunteitten kanssa, käskien odottavia seuraamaan itseänsä.

"Äitini", sanoi hän, "odottaa meitä seeterisalissa, sinne on illallinen valmistettu. Rabbi Joatferi on siellä hänen luonansa; isäni ei ole vielä tullut. Meillä tulee olemaan hauska ilta. Mutta sinä, Theophilo et näytä ollenkaan iloiselta. Varmaankin ollet väsyksissä pitkästä kävelystäsi?"

Theophilo ei vastannut tähän ilkkuiseen kysymykseen. Sanaakaan sanomatta seurasivat he Javana saliin, jossa Salome istui kalliin hopeasta takomalla tehdyn lampun ääressä ja neuloi korko-ompelusta. Joatferi istui sohvalla katetun pöydän vieressä. Melkein samassa tuli Sadok kuin nuoretkin sisälle ja sitte kun oli tehty tavallinen tervehdys istui koko perhe ruoalle. Javani kuitenkin ei nauttinut mitään syyttären pahoin vointia; mutta todellinen syy oli, että hän ei tahtonut saastuttaa itseänsä syömällä samassa pöydässä Theophilon kanssa, jonka hän arveli olevan uskonsa heittolaisen. Hiljaa ja ääneti odotti hän siksi kun ruoalta päästiin ja palvelijat menivät pois. Silloin kääntyi hän kohdastaan Theophiloon ja sanoi:

"Sinä lupasit kertoa meille hupaisen kertomuksen kävelystäsi tänä iltana. Ennen kaikkia tahtoisin tietää mihinkä veit sisareni ja Klaudian. Aikomukseni oli lähteä seuraanne, mutta kun tulin kotio olitte jo menneet ennemmin kuin tunti sitte."

Javanin käskeväinen ja halveksivainen ääni hämmästytti kaikkia, ja he rupesivat arvelemaan että jotakin erityistä piileksi sen alla. Klaudia ja Naomi pelkäsivät, mitä piti seuraaman, mutta Theophilo pysyi levollisna.

"Minä näen", vastasi hän, "sinulla olevan muita syitä kysymykseesi kuin paljaan uteliaisuuden saada tietää mihin menimme. Suorin tie on aina parain ja sen vuoksi tahdon sinulle suoraan sanoa, mitä jo olet aavistanutkin, että minä kävin erään kipeän kristityn ystävän luona; ja siihen lisään, ett'en käynyt hänen luonaan senvuoksi, että hän on vanha, kipeä ja kuolemaisillaan, vaan sentähden että hän on Herran Jesuksen Kristuksen opetuslapsi."

"Kuule häntä kunnia-arvoinen Sadok", huudahti Joatferi ja hypähti ylös sijaltansa. "Kerittäläisyyden turmiollinen henki on taas löytänyt tien perheeseesi."

"Hiljaa, Joatferi", vastasi Sadok, joka pelkäsi Joatferin kiivaudessaan ilmoittavan Javanille Naomin kääntymisen; "anna Theophilon täydellisesti selittää asiansa ennenkuin häntä tuomitsemme."

"Niin, minä tahdonkin selittää kaikki", jatkoi Theophilo tyynellä äänellä. "Minä en häpeä enkä pelkää ilmoittaa, että minulla on sama usko kuin kuolevalla ystävälläni ja samoin kuin hänkin rukoilen Jesusta Natsaretista."

"Minä tiesin sen", sanoi Javani ja silmänsä säihkyivät raivoisasta kinkusta, "ja se on hyvä, ett'et koettanut minua pettää. Sanopas myös minulle suoraan: oletko uskaltanut viedä sisareni natsaretilaisen huoneesen ja antanut hänen kuunnella kuolevan hourion hulluja loruja? Minä tunnen kysymyksessä olevan vaimon hullun uskon ja vieläkin hullumman väittämisen, estäköön Jumala kehenkään minun lähimpään sukulaiseeni tarttumasta sellaista hulluutta."

"Sinä, Javani, et tunne mitään siitä kristillisestä opista; jos sen tekisit, niin et kutsuisi sitä hulluudeksi. Sinä tiedät Klaudian olevan morsiameni — voitko siis ihmetellä, jos kaikin tavoin koen hänelle selittää sen kristinopin totuutta, jota itsekin uskon? Naomi seurasi minua, mutta rehellisesti voin vakuuttaa, etten millään tavoin ole kokenut vaikuttaa hänen uskonnollisiin tunteisiinsa."

Hän katsoi Naomiin muistuttaaksensa hänen lupaustansa olla puheesen sekaantumatta. Myös Salome katsoi häneen ja aavistaen Naomin vilkkaan ja rehellisen luontonsa tähden kiihkoittuvan tekemään avonaisen uskontunnustuksen nousi hän äkisti ylös ja käski molempien naisten seuraamaan häntä, muistuttaen Sadokille, että kenties on parain jos ainoastaan hän, rabbini ja Javani jäävät keskustelemaan Theophilon uskon hairahduksesta.

Naomi suostui vastenmielisesti äitinsä toivoon, sillä hän tunsu itsensä ulkokullatuksi ja pelokkaaksi, kun antoi serkkunsa yksin kantaa syyn Bethaniassa käynnistä. Mutta kun hän näki Salomen pelkäävän jo ajatellessaan että Javani saisi tietää Naomin uskostaan luopumisen, lupasi hän, tultuansa seuraavaan huoneesen, olla vaiti mitään virkkamatta niin kauan kun se soveltui kristityn velvollisuudelle. Myöskin Klaudia lähti vastoin tahtoansa huoneesta, sillä hän pelkäsi Javanin rajun luonnon puhkeavan Theophiloa vastaan.

Salomen kamariin kuulivat he aivan hyvin Javanin ja rabbinin kiivaat äänet ja Theophilon tyynekkäät vastaukset. Ennenkuin keskustelu oli loppunut tuli Juditha hakemaan poikaansa, ja kun hän sai tietää mitä oli tapahtunut, pelkäsi hän rakastettunsa turvallisuutta, sillä paremmin kuin kukaan perheessä tunsu hän Javanin leppymättömän vihan kristityitä vastaan. Keskusteltuansa Salomen kanssa päätti hän kiiruhtaa lähtöä ja jättää Jerusalemi ennenkuin Javani ehtisi saada kaikenmoiset tuumansa toimeen, jotka tarkoittavat serkkunsa vapautta ja henkeä. Juditha oli juuri aikeessa lähteä Amatfiahlle kertomaan, mitä oli tapahtunut, kun Theophilo astui huoneeseen.

"Minä tulen rakas täti", sanoi hän liikutuksella Salomelle, "ottamaan jäähyväisiä teiltä ja Naomilta. Sadok on kovasti kieltänyt, etten enään tämän illan perästä saa olla teidän seurassanne. Mutta jos emme enää tapaa toisiamme täällä maailmassa, niin toivon varmasti sen kerran tapahtuvan Karitsan istuimen edessä. Sinun sydämesi on jo avattu totuudelle ja rakas Naomimme on tuleva välikappaleeksi viemään sinun tykkönään totuuden tielle."

"Älä puhu siitä", sanoi Salome; "minä en saa kuunnella sanojasi tässä aineessa. Tiedän olevan paraimman, että eroamme. Javani on suuttunut; sinua ei hän ole milloinkaan suvainnut, ja nyt pelkään hänen suvaitsemattomuutensa muuttuvan vihaksi."

"Minä en häntä pelkää", sanoi Theophilo, "vaikka hän on uhannutkin. Emme kuitenkaan voi lähteä kaupungista, ennen kuin olemme saaneet Rufon luvan Klaudialle, että hän saa seurata meitä. Yksinomaisesti oman turvallisuuteni tähden en lähde täältä ilman hänettä."

"Minun tähteni älä jää tänne ja älä jätä itseäsi vaaraan", sanoi Klaudia hilpeästi. "Jos emme siksi saa isäni vastausta Amatfiahn kirjeelle, kun olette valmiit matkalle, niin seuraan äitiäsi, jos hän tahtoo ottaa minun suojelukseensa, Joppeen ja odotan siellä isäni myönnöstyistä naimiseemme. Ah, jos Naomi myöskin tulisi kanssamme Ephesoon niin kauaksi kun onnellisemmat päivät koittavat Jerusalemiin ja Javanin viha kristityitä kohtaan laimeentuu!"

Klaudia heittäytyi nuoren ystävättärensä syliin ja syleili häntä hellästi. Naomi näytti liikutetulta; hän tunsu syvästi, mitä hän oli kohta kadottava ja kuinka yksinäiseksi hän oli jäävä, mutta ajatus vanhemmistansa teki hänen tälläkin kertaa kuuroksi kaikille rukouksille, ja hän vastasi lempeästi mutta päättäväisesti, että päätöksensä jäädä Jerusalemiin oli horjahtumaton.

Javani astui äkkiä huoneeseen. Se keskeytti puheen.

"Sinun hyvästijättösi on ollut pitkällinen", sanoi hän levottomasti Theophilolle; "nyt on aika että äitini ja sisareni pelastetaan uskonheittolaisen läheisyydestä. Itketkö sinä, Naomi, sen vuoksi että sinun täytyy eritä Klaudiasta? Pakanallisen epäjumalan palvelijan päästäminen meidän perheeseemme on tuonut mukanaan kirouksen; sitä aavistinkin. Myös isäni veri on saastutettu vielä sillä, mikä on pahempi kuin romalainen epäjumalan palveleminen; natsaretilaista petturia on rukoiltu isäni katon alla. Mutta minä tahdon puhdistaa myrkyn ja pitää huolen siitä ettei se pääse leviämään. Jos sinä, Juditha, tiesit poikasi uskostansa luopumisen, olisi sinun pitänyt se ilmoittaman meille — olisipa pitänyt ilmoittamasi se neuvostolle. Mitä ovat maalliset siteet Jehovan kunnian rinnalla? Omalla kädelläni olisin pyyhkäissyt epäjumaluuden merkin perheestäni, ja ehkäpä", sanoi hän synkkämielisesti, "tuleekin se vielä jonakuna päivänä minun tehtäväkseni. Jos sinä Juditha ja Amatfiah olette suosineet poikanne jumalattomuutta, niin varotan teitä; Sadok'in veljenkään ei pidä pääsemän oikeuden kädestä. Vastaustasi ei tarvita. Minä epäilen sinua. Saamme nähdä onko epäilykseni perustettu. Jätä me nyt ja ota ottotyttäresi mukaasi. Hän ei koskaan ole ollut sopiva seurustelija juutalaiselle naiselle. Varmaankin hänestä tulee sopivampi puoliso uskonsa hylkyrille, natsaretilaiselle."

Kristillinen kärsivällisyys ja huolenpito Salomesta ja Naomista pidättivät Theophilon antamasta sellaista vastausta kuin hänen raakuutensa olisi ansainnut; sanaakaan sanomatta lähti hän äitinsä ja Klaudian kanssa. Näiden mentyä pyysivät Salome ja Naomi Javana olemaan ryhtymättä mihinkään toimii läheisiä sukulaisiansa vastaan, mutta vaikuttivat sangen vähän yltyöpäiseen juutalaiseen, joka ei käyttänyt siivompia sanoja vanhempiansa kuin Theophiloakaan kohtaan.

Seuraavana päivänä oli Javani kaupungilla melkein iltaan asti. Kun hän tuli kotiin, kertoi hän isällensä, että rikas sukulaisensa, Bethetsobin Maria, oli tullut kaupunkiin suuren palvelijajoukon kanssa ja että hän (Javani) oli hänelle luvannut asunnon isänsä huoneessa siksi kun kerkiäisi hankkimaan sopivan asunnon. Sadok kernaasti suostui siihen ja kiiruhti noutamaan häntä. Molemmat, sekä Sadok että Salome, kunnioittivat Mariaa, vaikka hänen loistoisa ja turhamainen elantotapansa oli täydellinen vastakohta sille yksinkertaisuudelle, joka vallitsi avarassa ja mukavassa asunnossa. Maria oli varsin nuorena kadottanut kuoleman kautta äitinsä ja jäi sitte hellän isänsä hoitoon, joka liiallisella lellittelemisellä pilasi hänen. Hän tuli nuorena naimiseen nuoren ja jalon miehen kanssa. Tämän johdolla olisi hän kenties muuttunut, mutta kuolema kutsui pois miehen vuotta ennen Javanin käyntiä Peraeassa. Maria jäi leskeksi. Hän oli nuori, kaunis ja omisti suuren omaisuuden.

Marian ja hänen pienen kaksivuotiaan poikansa Davidin ottivat sukulaiset sydämellisesti vastaan. Pikku David mielistyi heti Naomiin. Hänen kanssaan askaroitsi Naomikin mielellänsä. Siinä löysi hän surullensa lohdutusta. Judithan ja Klaudian tapasi hän ani harvoin, silloinkin aina äitinsä tahi Javanin läsnä ollessa. He siis eivät saaneet puhua mitään sydämensä lähimpiä tunteita.

Tähän aikaan sai Klaudia kirjeen isältänsä, Rufolta. Sen toi romalaisen kenraalin lähettiläs, joka vieläkin koetti saada juutalaisia rauhaan myöntymään. Mutta uppiniskaisella halveksimisella käskivät he lähettilään pois. Tällä sanomalla palasi lähettiläs romalaiseen leiriin. Hän myös toi Klaudialta Rufolle kirjeen. Siinä Klaudia sydämellisesti kiitti isäänsä siitä, että tämä oli hyväksynyt Amatfiahn toimet. Rufo iloitsi tyttärensä onnesta. Hän iloitsi myöskin siitä, että tyttärensä lähti Jerusalemissa. Hän tiesi Vespasianon päättäneen piirittää kaupungin, jos asujamet pitkittäisivät uppiniskaista vastustamista. Hän oli myöskin varma, että kaupunki valloitetaan joko ennemmin tahi myöhemmin. Hän tunsikin ja kunnioitti Sadok'in veljeä. Mitään uskonnollisia epäilyjä esitetyn naimisen suhteen ei hänellä ollut, vaikka tosin mieluummin olisi suonut tyttärelle mieheksi romalaisen kuin juutalaisen; mutta kun tyttärensä oli valinnut kunniallisen ja hyvän miehen, ei hän tahtonut naimista estää kansallisuuden takia. Marcello katsoi asiaa korkeammalta kannalta. Jos hän olisi tiennyt Theophilon olevan kristityn, olisi hän sydämestään iloinut. Nyt iloitsi hän vaan siitä, että sisarensa edes sai miehen, joka rukoili yht'ainoa Jumalaa. Hän katsoi sisarensa sen kautta tulevan varjelluksi epäjumaluuteen lankeamasta. Ilolla hän siis suostui isänsä esitykseen, että koettaisivat saada ylipäälliköltä luvan lähteä Joppeen viettämään Klaudian häitä. Tämän kaikki kertoi Rufo kirjeessään. Hän esitti myöskin, että Sadok ja Naomi tulisivat sukulaisiensa seurassa Joppeen. Hän lupasi lähettää heille turvavartijan Lyddaan. Hän tiesi, että Klaudia iloitsi, jos sai tähän tilaisuuteen ystävänsä luokseen. Hän myös itsekin halusi tavata vanhaa ystävänsä, saadaksensa häntä kiittää kaikesta siitä hyvydestä, mitä tämä oli osoittanut hänen tyttärelle.

Klaudia meni juosten isänsä kirjeen kanssa Sadok'in tykö, eikä rauhoittunut ennen kuin sai hänen suostumaan ehdotettuun matkaan. Sitte kiiruhti hän Salomelle ja Naomille ilmoittamaan tämän iloisen sanoman, joka synnytti monta sekalaista tunnetta näissä molemmissa. Hän (Naomi) saisi nyt monen vuoden kuluttua nähdä nuoruutensa ystävänsä, ja minkälaisena hän hänen nyt tapaa? Hän tiesi, ettei vielä ollut tykkänään unohdettu, mutta tärkeämpi oli tietää ystävänsä sielun tila. Hän tunsikin olevansa voimaton antamaan sydäntänsä ja kättänsä muulle kuin Jesuksen tunnustajalle ja opetuslapselle. Mutta kuinka niin lyhyellä ajalla, ainoastaan muutamana päivänä, saisi tilaisuuden esittää Marcelloille pyhän totuuden, että hän sen käsittäisi? Mutta tämänkin surun jätti hän luottamuksella Herran käteen ja iloitsi nyt Klaudian kanssa yhdessä heidän yhteisestä matkastansa.

Bethetsobin Maria oli jo muuttanut omaan komeaan taloonsa. Se oli lähellä Sadok'in kartanoa. Siellä eli hän ilossa ja seurassa, luontonsa taipumuksen mukaan. Hänen asuntonsa tuli kokouspaikaksi kaikille ajattelemattomille tyhjäntoimittajille, jotka eivät välittäneet kaupunkia uhkaavasta kurjuudesta ja vaaroista. Mutta nähtiin siellä eteviäkin miehiä. Näiden vuoksi kävi siellä Javanikin päivittäin, vaikka hän muutoin halveksi Marian kevytmielistä elämää. Hän koetti kaikissa tiloissa voittaa Simonille puoluelaisia. Sentähden hän tuppautti joka seuraan, missä vaan luuli jotakin toimittavansa tämän asian eduksi. Vihaansa Theophiloa vastaan ei hän ollut unhottanut. Hän mietti vaan kosta. Kaupungissa asui vielä muutamia natsaretilahkokunnan jäseniä. Niistäkin oli hän tiedon urkkinut, ja useita heistä oli hänen ilmoituksestaan vangittu. Neuvosto, johon kuului pappeja ja vanhimpia, oli kutsuttu tuomitsemaan näitä, ja Javani oli jäsen tässä neuvostossa. Hän äänesti kuolemaa, mutta pyysi tuomion täyttämistä lykkäämään tuonemmaksi, että hän ehtisi lisätä vankien lukua, ainakin — yhdellä. Sen perästä kertoi hän Theophilon uskostaan luopumisen kuin myös epäilyksensä tämän vanhemmista. Tähän asti oli hän antanut serkkunsa olla rauhassa saadaksensa tarkempia tietoja setänsä ja Judithan rikoksellisyydestä. Hän kun pelkäsi pojan kohtalon aukasevan vanhempain silmät ja varottavan heitä vaarasta. Tuomioistuimien, joka muodosti itsensä sellaiseksi, hyväksyi hänen esityksensä ja suuresti ylisti hänen harrastustansa Jehovan kunniaksi. Tämä kiitos kiihoitti vielä enempi Javia hankkimaan todistuksia Amatfiahta ja Judithaa vastaan. Vainujia otettiin ja lähetettiin joka haaralle. Myöskin kuolemalla olevan Marian luona Bethaniassa kävi sellainen. Javani saatuaan tiedon Marian tilasta päätti itse ensi tilassa mennä sinne, saadaksensa tietää mitä tämä tietäisi asiasta, jossa hänellä nyt oli niin paljon tekemistä.

Mitä lähemmäksi matkapäiväksi määrätty päivä lähenee, sitä tuskallisemmaksi kävi Klaudia; hän halusi päästä pois kaupungista. Hän rupesi pelkäämään Javia aina enempi ja enempi, ja vaikka tämä aina koetti olla ystävällinen kanssapuheessa, niin Klaudian varova silmä pian huomasi hänen viekkautensa ja teeskentelemisensä. Hänellä oli levotoin aavistus jostakin onnettomuudesta. Tätä aavistusta ei saanut Theophilokaan hänestä poistumaan, ei silläkään vaikka vakuutti, ett'ei Javia ole laisinkaan pelkääminen. Naomi nähdessään ystävänsä pelon rupesi myöskin pelkäämään, hän kun havaitsi veljellensä olevan jotakin tärkeää mielessä. Javani kyselikin Naomilta yhtä ja toista, toisinaan Amatfiahta ja Judithasta ja toisinaan taas Theophilosta; mutta Naomi, joka tiesi kysymysten tarkoituksen, koetti väistää kaikkia pauloja ja luulikin jo saaneensa hänen pois oikealta tolalta. Javani

ymmärsi kumminkin hankkia itsellensä tarpeellisia tietoja muilta haaroilta. Siinä hän onnistuikin. Hänen ei enää tarvinnut epäillä, olivatko setänsä ja tätinsä sydäimestä natsaretilaisia, vaan vielä pahempi, hän myös tiesi, että sisarellensa oli opetettu sitä kammoksuttavaa oppia.

Kaikki epäilyksensä ilmoitti hän tuomioistuimen jäsenille. Nämä määräsivät hänen menettelemään asiassa suurimmalla varovaisuudella ja salaisuudella, kun oli kysymys niin arvoisien henkilöiden kiinniottamisesta. Sadok'in valta ja vaikutus teki sellaisen varovaisuuden tarpeelliseksi, sillä verenhimoiset miehet kyllä tiesivät, ett'ei hän milloinkaan hyväksyisi julmuutta ja laittomuutta, varsinkin kun se koski läheistä sukulaista. Vanha Maria oli myöskin määrätty uhriksi, mutta hänen kiinniottamisensa jätettiin siksi kun Amatfiah perheinsä oli vangittu, koska nämä, kun usein kävivät tapaamassa vanhaa ystäväänsä, muutoin olisivat aavistaneet pahaa ja menneet turvapaikkaan.

Myöhään illalla meni Javani Bethaniaan tutkistelemaan Mariaa. Mitä hän täällä näki ja kuuli, teki häneen syvän vaikutuksen, vaikka hän kammoksuikin hänen uskontoansa. Maria makasi vuoteella, kun hän astui huoneeseen. Hanna istui vuoteen vieressä ja luki pergamenttikäärystä Mattheuksen evangeliumia. Mielen-ilmaus Marian kasvoissa oli niin hiljainen ja lempeä, kun hän makasi tarkkaavaisesti kuunnellen pyhää sanaa, että Javani seisahtui kynnykselle ja katseli häntä ihmetellen ja kunnioittaen. Hanna pysähtyi äkkiä lukemasta, kääri pergamentin kokoon ja kätki sen vaatteensa poimuun. Vasta tullut oli vieras ja kokemus oli opettanut Hannan varovaksi.

Mariakaan ei tuntenut Javania, mutta hän tervehti ystävällisesti häntä ja kysyi hänen asiaansa. Javani sanoi kuulleensa hänen olevan kipeän ja köyhän ja oli tullut hänelle apua tarjoamaan, varsinkin sen vuoksi kun hän luuli hänen kuuluvan siihen uskon lahkoon, joka oli kaikilta muilta vihattu ja halveksittu. Maria katsoi häneen epäilevästi, kun ei hän ennen ollut tuntenut tätä vierasta Kristuksen tunnustajaksi, kiitti häntä ja vakuutti, että hän ei kärsinyt mitään puutosta.

"Hyvä vanhus, älkää pelätkö tunnustaa, kun teitä käy tervehtimässä ja apua tarjoomassa kristitty ystävä", sanoi viekas Javani. "Minä tiedän sen jo, ja olen tänne tullut saadakseni voimaini mukaan olla teille avuksi. Minä olen vieras Jerusalemissa, ja te ette minua tunne, mutta uskonne ja luottamuksenne ovat minulle tutut."

"Oletko sitte kristitty?" kysyi Maria juhlallisella vakavuudella.

"Toivon saavani enemmän tietää kristinopista ennenkuin tunnustan itseni opetuslapsiksi," vastasi Javani kiertäen. "Harvat ovat niin täydelliset minulle sitä opettamaan kuin te ja etevämmät kristityt, jotka kävivät luonanne."

"Oletko sitte tuttava minun ystävieni kanssa? Keitä niistä erittäin tarkoitatte?" kysyi Maria pidätetyllä levottomuudella.

"Minä puhun Amatfiahsta ja hänen oivallisesta vaimostansa ja pojastansa, sekä hänen veljensä tyttärestä, Sadokin armahisesta tyttärestä. Hän on myöskin kääntynyt Jesuksen natsaretilaisen — uskoon eikö niin?"

"Herra Jesus Kristus antakoon teille anteeksi, jos te petätte minun ja vainootte niitä vahingoittaaksenne, jotka minulle ovat ystävyttä osoittaneet. Minä en voi kieltää, mitä jo näette tietävän, että Amatfiahn perhe tuli minulle tutuksi asuessaan tällä paikkakunnalla, ja vaikka minä olen köyhä ja yksinäinen ovat he aina olleet minulle ystäviä. Jos minä tuntisin ja tietäisin heidän uskonsa ja vakuutuksensa, niin en siitä kuitenkaan tee tiliä vieraalle. Hänen kysymyksiensä alla voisi piileksiä huonot, pahat ajatukset; mutta mitä itseeni tulee, tunnustan suoraan, että uskon Herraan Jesukseen Kristukseen ja kiitan olevani hänen opetuslapsensa."

"Te olette varsin varova", sanoi Javani. "Minkätähden epäilette minua? Luottakaa minuun pelkäämättä ja huomatkaa, että te opetuksillanne hyödytätte minun sieluani. Tuo pergamenttikääry, jonka palvelijanne piiloitti minun huoneeseen tullessani, on varmaankin jäljennös teidän pyhistä kirjoistanne. Minä olen kauan halunnut sellaista tilaisuutta, jossa tulisin enempi tuntemaan ihmeellisiä kertomuksia natsaretilaisesta Jesuksesta."

Maria oli niin kauan elänyt maailmasta erillään, että hän unhoitti epäluulon. Hänen ainoa toivonsa ja ajatuksensa oli, että Herran nimi tulisi ylennetyksi ja ylistetyksi. Hän luuli siihen saaneensa tilaisuuden nyt juuri, ja unhottaen kaiken vaaran kääntyi hän paikalla Hannaan, joka vielä oli huoneessa tarkoin kuuntelemassa kavalan Javanin puhetta.

"Anna, tyttäreni, kirja minulle", sanoi hän. "Tunkeutokoon ne totuudet, joita tämä kirja sisältää, sydämeenne, nuori mies, ja haihduttakoon sieltä kaiken levottomuuden ja epäilyksen!"

Javani otti kirjan ja oli rupeamaisillaan lukemaan kun Hanna hiljaa lähti huoneesta. Javani katseli hetkisen hänen jälkeensä ikäänkuin epäillen ja päättämättömänä.

"Anna hänen mennä", sanoi Maria; "hän on jalo ja oikein ajatteleva, mutta älkäämme ihan sokeasti luottako näinä aikoina jokaiseen. Teille olisi ehkä vahingoksi, jos tulisi tiedoksi, että täällä Bethaniassa vanhan Marian luona olette tunnustaneet olevanne kristitty."

"Kiitoksia, hyvä ystävä, huolestanne; uskokaa, minä olen yhtä varova kuin tekin. Mutta näyttäkää minulle nyt, mistä pitäisi lukemani uskoni rakennukseksi ja vahvistukseksi."

Maria näytti hänelle muutamia kohtia pyhässä kirjassa, ja Javani luki ääneen lehti lehdeksi. Maria selitti hänelle samalla luetun sisällön. Kaunis yksinkertaisuus, korkea puhtaus opissa ja ihmeellisyys tapauksissa, joista hän luki, kiinnitti koko hänen huomionsa; mutta niin lujat olivat ulkokullauksen ja harhauksen siteet, jotka vangitsivat hänen sielunsa, ett'ei pyhän sanan innottavimmatkaan kohdat voineet niitä katkaista. Kun hän istui kuolevan Marian vuoteen vieressä ja kuunteli hänen kertovan kaikki mitä Herra oli hänen edestänsä tehnyt ja näki hänen uskonsa, toivonsa ja rakkautensa, mietti hän tapaa, miten jättäisi Marian Farisealaisten ja pappien käsiin. Hän oli perkeleen palvelija, kun luuli palvelevansa Jumalaa.

KOLMASTOISTA LUKU.

Kun Hanna lähti huoneesta ei hän ajatellut niin paljon itseänsä kuin rakasta emäntäänsä. Hän aavisti, että tuntemattomalla vieraalla oli paha tarkoitus mielessä, tarkoitus vahingoittaa vanhaa Mariaa ja hänen ystäviänsä. Vaikka ilta oli kiiruhti hän kuitenkin kaupunkiin. Sen suuret portit olivat jo suljetut. Hän tiesi erään takaportin vievän suoraan Sadokin puutarhaan. Senkautta oli hän ennenkin kulkenut käydessään Marian asialla Amatfiahn ja Judithan luona. Sille portille meni hän nytkin, kolkutti ja Sadokin palvelija tuli ja lasi sisälle sekä saattoi hänen sitte Amatfiahn tykö.

Tässä perheessä oltiin iltarukouksella, kun Hanna tuli. Hänen tulonsa ei häirinnyt tätä hartauden hetkeä. Hän lankesi myös polvillensa ja yhtyi rukouksessa heidän kanssansa. Amatfiah lopetti rukouksen pyytämällä Jumalan armoa ja siunausta itsellensä ja kaikille kristityille veljille. Hän pyysi Herran kääntämään heidän vihollistensa ja vainoojainsa sydämet, antamaan niille anteeksi, jotka koettivat vahingoittaa Herran palvelijoita ja saattamaan he autuuden tielle.

Kun tämä pieni seurakunta nousi rukouksesta, huudahti Hanna:

"Tulkoon rukouksemme kuulluksi ja puhukoon rakkaan emäntäni ja teidän, jalojen hyväntekijöitteni, puolesta! Minä tulen Bethaniasta kertomaan teille, että meidän siunatun Herramme ja Mestariimme vihollisilla varmaankin on jotain paha mielessä hänen palvelijoihinsa vastaan. Viimeisinä päivinä on useita vieraita henkilöitä käynyt yksinäisessä asunnossamme. Jotkut niistä ovat ruvenneet puhumaan Marian kanssa, ja vaikk'ei hän heille ole suoraan tunnustanut olevansa kristitty, niin ovat he varmaan sen hänen puheestansa ymmärtäneet. Jotkut olen taas käskenyt pois, ennenkuin ovat tavanneet Marian. Olen kuullut kerrottavan, että muutamat veljemme, jotka ovat jääneet kaupunkiin, ovat etsityt ja vankiuteen heitettyt. Nyt tänä iltana, kun istuin ja luin Raamattua Marialle, tuli meille eräs tuntematon mies, ankaran ja vakavan näköinen. Hän koetti luulotella häntä olevansa kristitty ja haluavansa opetusta totuudessa. Minä pelkään Marian luottaneen hänen sanoihinsa, koska hän hänelle tunnusti uskovansa Jesukseen ja antoi myös Raamatun hänen käteensä. Monella tavalla koki hän urkkia häneltä, mitä hän tiesi Amatfiahsta ja hänen perheestänsä, mutta se ei hänelle onnistunut. Minä kiiruhdin tänne varoittamaan teitä, ja nyt siis tiedätte, minkätähden olen tullut".

"Oliko vieras nuori?" kysyi Klaudia pikaisesti. "Oliko hän pitkä ja vaalea, painuneilla silmillä ja mustilla, yhteen vedetyillä silmäluomilla?"

"Oli; te olette kuvanneet hänen semmoiseksi kun hän on", vastasi Hanna. "Merkkillistä oli, että kun hän hymyili, muistutti hänen kasvoinsa luonteet rakkaasta Naomista, ja se melkein aina poisti minusta kaiken epäilyksen. Mutta sisällinen aavistus sanoi minulle, että hän oli petturi sydämestänsä."

"Javani hän oli varmaankin", huudahti Klaudia. "Minä tiedän hänen tahtovan onnettomuutta päällemme. Ah, jos olisimme kaukana, ettei hän meille mitään voisi!"

"Älä anna pelkosi soaista muutoin niin selkeää ymmärrystäsi, rakas Klaudia", sanoi Theophilo. "Minä en usko Javani tahtovan vahingoittaa lähimpiä sukulaisiansa. Kyllä olen kuullut, että useampia uskoveljiämme on vangittu, mutta Javania ei koskaan ole vangitsijaksi mainittu. Hän on myös viime aikoina ollut minua kohtaan niin ystävällinen, että luulen hänen kokonaan unhottaneen riitamme."

"Sinä tuomitset kaikki oman jalon mielesi mukaan", vastasi Klaudia. "Minä tunnen Javanin paremmin kuin sinä, enkä saata silmänräpäystäkään luottaa hänen teeskenneltyyn ystävyyteensä. Parainta on, että itse otat tiedon asiasta. Saata Hanna kotiinsa, niin kenties saat tilaisuuden enemmän nähdä ja kuulla tästä salaisesta vieraasta, joka minusta varmaan on Javani."

Klaudian esitys hyväksyttiin, ja Theophilo, joka kuitenkin morsiamensa hartaasta pyynnöstä huolellisesti pukeutui valepukuun, lähti saattamaan Hannaa takaisin Bethaniaan. Perheen muut jäsenet odottivat levottomina ja huolestuneina hänen palaamistaan. Mitä hän palattuansa kertoi, ei ollut rauhoittavaa laatua. Hän oli tiellä mennessään tavannut mustaan avaraan mantteliin puetun vieraan henkilön. Tämä oli hänestä ihan serkkunsa näköinen. Marian kertomus vielä vahvisti tätä hänen luuloansa. Maria oli kehoittanut heidän kiiruhtamaan matkalle eikä enää käymään hänen luonansa. Hän oli nyt niin heikko, ettei hänen enää ollut monta päivää jäljellä. Theophilo lupasi ainakin seuraavana päivänä olla hänen luonansa käymättä, kun sai häneltä lupauksen, että lähettäisi Hannan heidän luoksensa ilmoittamaan, jos jotakin merkillistä tapahtuisi.

Päivä tämän perästä piti Bethetsobin Maria loistavat kestet uudessa asunnossaan. Sinne olivat Sadok'in ja Amatfiahn perheet kutsutut. Tämä oli kova koetus Naomille, sillä hän ei olisi tahtonut mennä juhlaan, jossa oli niin paljon maallista ja syntistä iloa. Mutta Sadok toivoi sitä ja raskaalla sydämellä totteli hän isänsä tahtoa. Amatfiah ja Juditha pysyivät anteeksi, etteivät voineet tulla, mutta Klaudia, joka kernaasti käytti tilaisuutta saada vielä kerran puhua ystävänsä kanssa, suostui pian Sadok'in kehoitukseen.

Javani myös oli pidoissa, ja koskaan hän ei ollut niin iloiselta ja hilpeältä näyttänyt kuin nyt. Hän oli aina Naomin ja Klaudian läheisyydessä, mutta illallisen perästä kutsui joku hänen ulos yksityistä puhetta varten. Nyt saivat naiset tilaisuuden hiipiä yksinäisyyteen. He menivät puutarhaan, saadaksensa keskenänsä kenenkään häiritsemättä jutella. Klaudia kertoi kaikki, mitä edellisenä iltana oli tapahtunut ja sanoi vakuutuksensa olevan, että Javanilla oli salajuonia koko perhettä, mutta erittäinkin Theophiloa vastaan. Hän pyysi Naomin kehoittamaan isäänsä kolmen päivän kuluessa jättämään kaupungin, kun hän toivoi Amatfiahn olevan valmiin matkalle. Naomi suostui siihen mielellänsä, varsinkin sen vuoksi, kun hänkin epäili Javanin tarkoituksia. Hän lupasi, jos mahdollista, pitää Javanilta salassa lähtöpäivän. Vanhan Marian tila suretti häntä, ja se teki hänelle pahaa, kun ei enää saisi tavata rakasta ystävänsä ja kuunnella hänen opetustansa.

"Ainakin vielä kerran pitää minun saada tavata hänen", sanoi hän päättävästi. "Maria ei saata enää elää monta päivää, ainakaan Hannan puheen mukaan. Mahdotonta taas on ajatellakaan, että hän saattaisi lähteä teidän kanssanne."

"Amatfiah, Juditha ja Theophilo ovat menneet hänen luoksensa nyt tänä iltana, kun tiesivät Javanin olevan täällä", vastasi Klaudia. "He tahtoivat nähdä, olisiko mahdollista muuttaa hänen Amatfiahn taloon, jossa hänellä olisi kaikin puolin hyvä ja mukava."

"Ehkä hän voidaan muuttaa, ehk'ei, yhtä hyvä — minä aion käydä hänen luonansa ylihuomenna, kun ! — Javanilla on kokous vanhimpien ja pappien kanssa. Jos hän saisikin tietää käymiseni siellä, niin en minä häntä pelkää. Kauempaa aikaa en enää saata salata häneltä uskoani ja vakuutustani; enkä sitä tahdokaan, sillä sellainen petoksen tapainen käytös minua kiusaa. Herramme tähden olen valmis uhraamaan vaikka elämäni. Ah, elämällä on hyvin vähän minulle tarjoomista, ja uhri ei olisi suuri!"

"Älä puhu niin suruisesti, rakkahin Naomi. Sinulla kyllä on ollut monta koetusta ja surua viime aikoina, mutta minun sisällinen uskoni on, että Herra on lähettävä sinulle lohdutusta ja auttaa sinua ristisi kantamisessa!"

"Niin, Klaudia, kyllä tiedän hänen niin tahtovankin. Väärin on minulta olla näin alakuloinen, mutta sille en mitään voi. En pelkää niitä koetuksia, joita Herra päälleni panee, mutta pelkään sitä hengellistä tyhjyyttä ja kolkkoutta, johonka joudun, kun uskon sisareni minun jättävät. Mutta tiedänhän Herran olevan lähellä, ja Hän on aina jäljellä! Älä kuitenkaan ihmettele, vaikka olen niin heikko ja pelkuri; sinä tiedät ett'en edes vanhemmitani voi saada sitä lohdutusta ja kehoitusta, jota niin tarvitsisin. Milloin on se päivä tuleva, jolloin saan kuulla vanhempaini kiittävän ja ylistävän sitä nimeä, joka yksistään autuaaksi tekee? Ah, Herra, minun Vapahtajani", huudahti hän tulisesti ja puristi kätensä yhteen, "kuule sydämeni rukous! Anna minun nähdä vanhempani sinun ristisi juuressa, anna minun kuulla heidän rukoilevan sinun nimeäsi, että he tulisivat pelastetuiksi ja saisivat iäisen elämän!"

"Herra kuulkoon rukouksesi, — minä kyllä luulen Hänen sen tekevänkin! Minä olen varma siitä, että vielä sinulle onnellisemmatkin päivät koittavat. Me saamme toisemme pian nähdä, silloin minun isäni ja veljeni pitävät huolta sinusta ja omaisistasi. Marcello on sydämestänsä kiintynyt sinuun — Naomi. Rakas Naomi, tahtoisitko tulla sisarekseni, jos Sadok siihen myöntyisi? Tahtoisitko ottaa Marcellon mieheksesi kun hän ei enää ole epäjumalan palvelija?"

Naomin kasvat punastuivat hetkeksi. Hän oli vähän aikaa ääneti ja vastasi sitte niin tyynesti kun hänelle oli mahdollista:

"Sinulta, Klaudia, en tahdo salata, että jos itse saisin määrätä osani, niin tahtoisin mieluummin olla Marcellon vaimona kuin osallisena keisarin kruunun kantamisessa. Minä olen aina hänestä pitänyt, aina lapsuudestani asti, ja nyt, kun hän uskoo yhtä ainoaa Jumalaa, on hän minulle vielä rakkaampi. Mutta kaikki ajatus hänen kanssansa yhdistymisestä on paljas uni, joka ei koskaan tule täytetyksi. Minun täytyy haihduttaa se mielestäni — niin olen usein ennenkin tehnyt."

"Saamme nähdä, rakas Naomi; minä toivon ja ennustan parainta", sanoi Klaudia iloisesti; "Minusta rupee kaikki nyt näyttämään valoisemmalta, ehkäpä sen vuoksi kun tunnen itseni niin onnelliseksi. Kolmen päivän kuluttua saamme jättää tämän kaupungin, ja Javani, toivon, ei tee meille tällä ajalla mitään pahaa. Tule, palatkaamme toisten luokse, ett'eivät huomaa poissa oloamme."

Kun nousivat marmoristiimelta, jolla olivat istuneet, kuului hiljainen ratina pensaista heidän takanansa ja kun äkkiä katsoivat taaksensa, näkivät he mustan varjon, joka kiiruisasti hiipi pois.

"Javani!" huudahti Klaudia äärettömästi pelästyneenä.

"Jumala varjelkoon!" sanoi Naomi syvästi huoaten. "Javani lähti isosta salista peloittavan ystävänsä, raatiherra Isakin kanssa, ja minä en luule, että hän olisi löytänyt meidän täältä. Mutta jos joku epäystävä, olkoonpa ken tahansa, on kuunnellut puheemme, niin olemme hukassa. Kiiruhtakaamme isämme luo, täällä emme enää ole turvassa."

Samassa kuului hätä-huutoja isosta rakennuksesta ja valo pilkahteli edes ja takaisin. Harppujen ja sympalien iloinen ääni oli lakannut. Joukko naisia tuli juosten portailta ja hajosivat pitkin puutarhaa. Kun Naomi ja Klaudia kiiruhtivat sinne, kohtasivat he ensin emännän usean palvelian seurassa, jotka kantoivat kulta- ja hopea-astioita, kalliita maljoja ja kankaita. Niitä he näyttivät olevan innokkaat hävityksestä pelastamaan.

"Onko valkea valloillaan?" kysyi Naomi pikaisesti.

"Ei", vastasi Maria; "pahempi on valloillaan kuin tuli. Huone on täynnä selooteja, jotka ryöstävät ja hävittävät mitä minulla on ja tappavat jokaisen ken vaan vastustaa."

"Missä on isäni ja äitini?" huudahti Naomi.

Hän juoksi rakennusta kohden, mutta pysähtyi äkkiä ja lisäsi:

"Ja missä on pieni David?"

Maria pudotti kantamansa kalliin takan.

"Ai, lapseni, lapseni!" huudahti hän; "olen hänen unhoittanut. Hän juoksi ja leikitsi eteisessä pikkuista ennen ryövärein tuloa. Etsi häntä Naomi — etsi häntä Jumalan tähden. Selootit ovat hänen kyllä jättäneet rauhaan, sillä ne tulivat ainoastaan ryöväämään."

Naomi katsoi kummastuneena hetkisen äitiin, joka kehoitti toisia etsimään lasta samalla kun haki omaa turvallisuuttansa. Klaudian seurassa kiiruhti hän eteiseen. Se oli tyhjä. Ääntä ja aseitten kalsketta kuului muista huoneista. Kun olivat muutaman askeleen käyneet, tuli Salome heitä vastaan taluttaen pientä poikaa.

"Siunattu olkoon Israelin Jumala, kun on pelastanut tyttärenteni!" huudahti Salome, nähtyänsä Naomin. "Olen sinua hakenut kaikista huoneista ja kohtasin silloin Sadok'in, joka antoi minulle tämän pienen lapsi-raukan. Se itkee ja huutaa äitiänsä, mutta hän on kadonnut, enkä tiedä minne."

Naomi otti pienen Davidin käsivarrellensa, käski äitinsä seuraamaan, ja meni puutarhaan. Siellä löysivät he Marian piiloutuneena kaatuneen puun takana. Kun hän näki poikansa, huudahti hän ilosta ja kiitollisuudesta — ja hyväili pientä poikaansa.

"Miksi menit pois ja jätit Davidin ryövärein joukkoon?" kysyi lapsi viattomasti. "Ne olisivat tappaneet hänen, jos ei Sadok olisi tullut."

Maria silmäsi kalleuksiansa ja kummasteli miten oli saattanut unhottaa ainoan lapsensa pelastaessaan sellaista romua. Hän oli aina ollut hetkellisen päähän pälkähtämisen lapsi. Nyt tunsu hän, että poikansa oli hänelle kalliimpi kuin elämänsä. Tulevassa silmänräpähäksessä saattoivat hänen ajatuksensa jo pyöriä toisaalla.

"Minkä vien sinun rakas poikani?" huudahti hän. "Minä pakenen johonkin vuoren luolaan piiloittaakseni sinun. Jos ryövärit tulevat sinne olemme hukassa. Salome, pelasta minä, ja äläkä anna

tappaa ainoaa lastani silmäini edessä!"

Meteli alkoi kuulua selvemmin. Se todisti, että taistelijat lähenivät puutarhaa.

Pelästyneet naiset eivät tietäneet, minkä mennä. Mutta juuri silloin yksi palvelija muisti takaportin puutarhan muurissa. Sen kautta pääsi kapealle kujalle. Tämä portti avattiin ja pakolaiset olivat pelastetut. Naomi asettui ensimmäiseksi ja vei heidän sille takaportille, joka johti Sadok'in kartanolle; muutamia minuttia sen perästä olivat kaikki turvassa Sadok'in huoneessa.

Heti kun Amatfiah ja Theophilo saivat tietää tapauksen, kiiruhtivat he varustamaan itsensä aseilla ja sitte niin joutuin, kun oli mahdollista, tulivat muutamain palvelijain kanssa tappelu paikalle auttaaksensa ystäviään mahdollisimman mukaan. Tällä ajalla oli Naomilla ja Klaudialla tilaisuus kenenkään häiritsemättä puhua Judithan kanssa, joka kertoi heille Marian Bethaniasta päättäneen muuttaa Amatfiahn kartanoon, mutta että hän ei tahdo tätä muuttamista ennen kuin illalla päivää ennen heidän matkalle lähtönsä.

"Sinä, Naomi, tulet kanssamme, kun sinä iltana menemme Marian luokse", sanoi Juditha. "Amatfiah on jättänyt kartanonsa perään katsannon ystävä Benjamille, joka tosin ei ole kristitty, mutta luotettava ja meihin mieltynyt. Hän kohtaa meidän kantotuolin kanssa, jolla Marian kuljetamme. Vaikka Javanikin saisi tietää sinun käyneen ottamassa jäähyvästet Marialta, ei hän sitä ihmettelisi eikä erittäin epäilisiäkään, kun hänkin tietää Marian olevan kuolemaisillaan."

Naomi kiitti Judithaa hyväntahtoisesta toimellisuudesta ja kertoi juuri Klaudialle sanoneensa, että hän toivoi sinä päivänä saavansa käydä Marian luona. Hän kertoi myös puheensa muun sisällön Klaudian kanssa, kuitenkin ohi mennen kohdan mikä koski Marcelloa. Heidän puheensa keskeytyi, kun Salome tuli ja kutsui Naomia, jonka isä oli palannut.

Sadok ja hänen ystävänsä olivat päässeet haavatta tappelusta, vaikka usea niiden ystävä oli kaatunut, ennen kuin saivat selootit pois ajetuksi. Kuormitettuna ryöstösaaliilla täytyi selootien vihdoin jättää kartano, joka oli niin revitty, että tarvitsi perinpohjaisen korjauksen, ennenkuin siinä saattoi asua. Sadok tarjosi taas Marialle asunnon. Hänen tarjouksensa otettiin vastaan ilolla ja kiitollisuudella. Mutta vieraat palasivat niin vähittäin kotiinsa, että hiljaisuus ja rauha näytti taas kaupunkiin palanneen. Mutta mikä hiljaisuus ja turvallisuus saattoi olla tässä onnettomassa kaupungissa, jossa tapaukset sellaiset kuin juuri kerrottu olivat päiväiset! Siellä riehui keskinäinen sota hirvittävimällä tavalla. Kaupungin muurien sisällä oli monta taistelevaa puoluetta, uhkuen kuolettavinta vihaa toisillensa. Murhat ja ryövykset olivat jokapäiväiset tapaukset. Uhrieläimen veri juoksi samalle alttarille, joka vielä oli saastainen ihmisen verestä, mikä oli vuotanut hurjissa taisteluissa temppelein sisällä. Kukaan ei uskaltanut kulkea kadulla aseettomana, ja varallisemmilla oli aina mukana luja vartio, kun kulkivat ulkona iltasilla. Mutta kaiken tämän kurjuuden keskellä, jota keskinäinen sota tuotti, kuului rikasten asunnoista laulua, soittoa ja naurua todistaen sitä elämää ja ajattelematointa iloisuutta sekä hurjaa nautinnon himoa, joka valitsi onnettomassa kaupungissa. Oli kuin olisivat olleet tuttavat vaaran kanssa ja välittivät siitä vähän, kun olivat joka päivä sen suussa.

Javani tuli vitkalleen kotiinsa puolen yön aikana. Hän mietiskeli kuinka voisi hyvin pian päästää Simonin kaupunkiin, jonka avulla hän toivoi saavansa nykyään vallitsevan epäjärjestyksen loppumaan. Nämä hänen ajatuksensa häiritsi raatiherra Isak, joka tuli häntä vastaan erään palvelijan pukuun puetetun miehen seurassa.

"Javani", sanoi raatiherra hiljaisesti, "tällä miehellä on jotakin ilmoitettavaa, joka läheisesti liikuttaa teitä. Kerittiläisyyden happamuus on jo levinnyt enemmän ja syvemmin kuin luulittenkaan, ja tehokkaiisiin toimiin on ryhtyminen, että kerrassaan juurinensa saataisiin poistettua kaikki paha. Teidän oman sisarene suusta on tämä uskollinen ja innokas mies kuullut tarpeeksi, ollaksensa luotettava vierasmies. Tämä on saanut hänen suustansa kuulla, että sekä hän että Amatfiah vaimonensa ja poikanensa kuin myös se romalainen nainen ovat innokkaimmat natsaretilaiset."

"Haa! Onko todellakin niin?" huudahti Javani. "Sitä arvelinkin. Sillä ajalla, kun olin kaupungista pois, on Naomi ihan muuttunut. Tuo kirottu kerittiläisyys on siihen syyllinen. Mutta sano puhujan nimi. Kuka on kuullut sisareni tunnustuksen?"

"Puhujan nimi on Rubeni. Hän on Bethetsobin Marian palvelija. Tänä iltana kulki hän puiston kautta. Silloin istuivat siellä molemmat naiset ja puhelivat vilkkaasti keskenänsä. Uteliaisuudesta hiipi hän heidän luoksensa ja kenenkään älyämättä kuunteli heidän puhettansa. Kerro, Rubeni, nyt Javanille kaikki, mitä jo olet kertonut minulle."

Petollinen palvelija teki kuin käskettiin, ja Javani tarkoin kuunteli hänen kertomustansa. Tähän asti oli hän ainoastaan aavistellut ja pelännyt Naomin luopuneen uskostansa. Mutta nyt oli hän siitä varma. Se loukkasi häntä, ja syvällisesti. Hänen vihansa nousi korkeimmalleen, kun Rubeni kertoi sen osan

puheesta, joka todisti Naomin rakastavan Marcelloa ja toivovan sitä miehekseen. Töin tuskin voi hän hillitä kiihvautensa, mutta hän päätti kuitenkin olla niin tyyri, ett'ei Rubeni huomaisi hänen sisällistä liikutustansa. Sitte kun kertoja oli lopettanut puheensa, heitti hän rahakukkaronsa hänelle ja käski hänen henkensä menettämisen uhalla pitämään suunsa kiinni siitä mitä oli kuullut.

Rubeni meni pois ja iloitsi palkinnosta. Javani meni kotio. Siellä keskusteli hän Isakin kanssa, mitä olisi tehtävänä. Kaikkein ensin päätettiin vanhan, turvattoman Marian kohtalo. Sinä iltana, kun Amatfiah aikoi muuttaa kartanoonsa, päätettiin täyttää hirveä tuuma. He päättivät ylipapistolta pyytää vahvan vartion ja sillä piirittää Marian asunto, kun hänen ystävänsä olivat siellä koolla. He päättivät, että kun kerran nämä kaikki joutuvat heidän käsiinsä, ei mikään voi niitä pelastaa. Javani luuli ettei isänsä tiedä oman veljensä luopuneen uskostansa. Sen vuoksi olikin hän varma, että ensimmäinen kertomus siitä, joutuneena isänsä korviin, katkaisisi kaikki siteet isänsä Sadokin ja setänsä Amatfiahn väliltä.

Pitkän keskustelun perästä erosivat kummatkin ystävät, kun olivat päättäneet, että neuvosto on kutsuttava kokoon jo seuraavana iltana, vuorokautta ennemmin kun oli aikomus. Tänä iltana laskeusi Javani tyytyväisenä levolle, kun tiesi setänsä ja serkkunsa niin pian käsiinsä joutuvan. Varsinkin häntä huvitti viimeksi mainitun kukistaminen. Sen kautta hän kun sai tyydyttää koston himonsa sekä estää hänen naimasta pakanallisen tytön, joka, Javanin mielestä, oli koko su'ulle alentavaista. Mitään keinoa, vaikkapa kuinka julmaakin, tarkoituksen saavuttamiseksi ei Javani ainoastaan pitänyt anteeksi annettavana, mutta myös ansiollisena.

NELJÄSTOISTA LUKU.

Kokouksessa seuraavana iltana esitteli Javani suurella kaunopuheliaisuudella tarpeellisuudesta kutsua Simonin lukuisine joukkoineen kaupunkiin, jotka voisivat suojella asukkaat Giskalan Johanin tyranniudelta. Hänen esityksensä vaikutti moneen kuulijaan ja Isak erittäin puolusti sitä. Hän oli ainakin ollut taipuvainen päästämään Simonin kaupunkiin, mutta toivoi nyt erittäinkin häntä kostoksi selooteille niistä vahingoista, mitä nämä olivat tehneet kauniille Marialle.

Marian kauneus ja kenties enempi hänen rikkautensa oli hurmonnut raatiherran, joka usein oleskeli hänen huoneessansa ja viimeisinä aikoina oli tullut päätökseen tarjota hänelle kätensä. Ei siis ihmettä, että Javani hänestä sai innokkaan puolustajan, eikä kauan viipynytkään, kun neuvosto yksimielisesti päätti kutsua Simonin pelastamaan kaupunkia selooteista. Sen perästä ilmoitti Javani että useampia jäseniä hänen tähän asti saastuttamattomasta perheestänsä oli ottanut natsaretilaisten uskonnon, ja vimmaiset raatiherrat, jotka harrastivat Moseksen lain ja vanhimpain asetuksien pyhänä pitämistä, riemuitsivat nyt ilosta, kun saavat kiini ottaa ja ankarasti rangaista niin arvokkaita uskonsa heittäjöitä. Javani kumminkaan ei tahtonut setänsä ja sen perheen kuolemaan tuomitsemista, ja hankki virkaveljiltään lupauksen, että ennen ankarimpiin keinoihin ryhtymistä kaikin voimin koetettaisiin heitä kääntää takaisin oikeaan uskoon. Myös yhdeksi ehdoksi esitti hän, ettei sisartansa vangittaisi. Hän toivoi sisarensa kääntyvän takaisin isäinsä uskoon, nähtyänsä sukulaisiensa onnettomuuteen joutumisen. Mutta hän ei tuntenut sisarensa sielunvoimaa, tahi kristinuskon väkevyyttä vahvistamaan heikomman sydämen pilkkaa, kärsimistä ja kuolemaa vastaan kuin sisarellansa oli.

Kokous loppui sen perästä. Isak saattoi Javanin kotiin. Kaikki Sadok'in huoneessa näyttivät olevan iloisia ja tyytyväisiä, sillä Naomi ei ollut sanallakaan maininnut pelostansa, ja itse hän koetti olla iloinen, ettei kukaan älyäisi hänen levottomuuttansa. Hän leikitsi pienen Davidin kanssa ja juoksenteli hänen kanssaan huoneesta huoneeseen. Näytti kuin hän ei olisi ajatellut muuta maailmassa kuin tuon pienen lemmytyisen iloa. Tämä vaikutti niin Isak'iinkin että hän salaisesti kehoitti Jvania pitämään, jos vaan mahdollista on, vanhemmiltaan salassa Naomin uskon asian siksi kun hän koettaisi häntä erekseydestänsä palauttaa.

Ennen pois lähtöänsä puhui raatiherra Marialle toivonsa ja sai häneltä sopivaisen vastauksen. Maria halusi arvoa ja kunniaa. Sen vuoksi myöntyi hän menemään Isak'ille puolisoiksi. Hän toivoi siten kunniahimonsa tulevan tyydytetyksi. Hän lupasi sitte antaa kätensä Isak'ille, kun kaikki omaisuutensa Peraeassa oli laillisesti tunnustettu poikansa omaisuudeksi, jos hän kuolisi ennen poikaansa. Tämä sopimus ilmoitettiin Sadok'ille ja hänen perheellensä. Heillä ei ollut mitään asiaan sanomista, vaikk'ei heistä kukaan paitsi Javani ollut kosiaan mieltynyt. Hän iloitsi tästä aiotusta avioliitosta, kun hän tiesi Isak'in vielä enempi sen kautta liittyvän hänen puolueesensa ja rikkaudellaan antavan sille pontta.

Seuraavan päivän aamupuolella puuhailtiin aivottua matkaa varten. Sadok oli suostunut veljensä

esitykseen, kiiruhtamiseen matkalle, vaikk'ei hänen mielestään ollut mitään pelkäämistä. Sadok'illa oli jalo luonne. Hän ei tahtonut kuin poikansa kristittyin julmaa vainoamista, ja varsinkaan läheisimpiä sukulaisiansa vastaan. Hänen tulinen vihansa, joka ilmaantui silloin kun hän huomasi tyttärensä hylänneen isänsä uskon, oli jo kokolailla laimeentunut ja muuttunut lempeämmäksi surun tunteeksi pettyneestä toivosta ja rakkaudesta. Naomin lempeä ja rakastettava luonne, hänen hiljainen ja kärsiväinen suvaitsevaisuutensa oli voittanut isän sydämen ja haihduttanut monta hänen valeluuloansa natsaretilaisista. Naomin tähden tahtoi Sadok, niin paljon kuin hänen voimassaan oli, suojella kaikkia Naomin ystäviä ja erittäinkin hänen sukulaisiansa. Hän oli iloinen, kun veljensä lähti Jerusalemissa, sillä hän toivoi Naomin jäätyään yksinäisyyteen heittävänsä uskon, jonka äskettäin oli omakseen omistanut.

Muulit olivat satuloitettuja, hevospaarit kuntoon laitettuja ja suuri joukko palvelijoita, sekä Sadok'in että Amatfiahn, olivat aseilla varustettuja varjelijoiksi matkalla. Sana myöskin oli Rufolle Joppeen laitettu pyynnöllä, että hän lähettäisi lupaamansa määrän sotilaita Lyddaan. Matkatarpeet olivat matkastiioihin pannut ja kaikki muuton kuntoon järjestetyt. Jällellä vaan oli jäähyväisten ottaminen Marialta ja hänen jättämisenä Benjamin huostaan.

Juditha kertoi Sadok'ille aikomuksensa olevan vielä samana iltana käydä vanhan ystävän luona Bethaniassa ja pyysi häneltä lupaa Naomille saada myöskin seurata sinne. Hän esitti, että se olisi viimeinen kerta kun hänen nuori sukulaisensa kävisi tämän pyhän naisen luona, jonka siunaus ei mitenkään voisi hänelle tuottaa onnettomuutta. Hän myöskin huomautti Sadokia ajattelemaan, minkä surun hän saattaisi tyttärelleensä, jos hän kieltäisi hänen — kenties viimeisen kerran — ottamasta jäähyväisiä ystävältänsä Marialta. Sadok'ia milt'ei värästi ajatus, että hänen lastansa siunaisi uskonsa heittolainen; mutta hänen hellyytensä Naomia kohtaan oli niin suuri, että hän ei saattanut nähdä häntä suruisena ja alakuloisena, ja sen vuoksi suostui hän, vaikka vastenmielisesti, pyyntöön, kuitenkin ehdolla, ettei Naomi, tultuansa Joppeen, enää koskaan kävisi Marian luona.

Javani oli ollut poissa melkein koko päivän suureksi iloksi ja kevennykseksi Naomille, joka päivän laskussa lähti Bethaniaan setänsä ja hänen perheensä seurassa.

Amatfiah oli ottanut seuraansa muutamia aseellisia palvelijoita ja molemmat, hän sekä Theophilo, olivat varustettuja miekalla ja väkipuukoilla, jos joku vaara uhkaisi. Marian huoneen ulkopuolelle jättivät he vartijat kun menivät sisälle. Ensin katsoivat he vuoteeseen, jonka vieressä Hanna oli polvillansa ja luulivat Marian jo kuolleen, hän kun makasi siinä ihan liikkumattomana ja kyyneleet valuivat pitkin uskollisen palvelijan poskia. Mutta mentyänsä lähemmäksi näkivät syällisestä ja raskaasta hengenvedosta sekä vienosta huulien liikunnosta, ettei henki vielä ollut ruumista jättänyt. Samassa aukasi hän silmänsäkin, ja huomattuansa ympärillään ne, joita oli niin hartaasti odottanut, kuiskutti hän hiljaa mutta kuultavasti:

"Herra, nyt annat sinä palvelijas mennä rauhaan! Rakkaat lapseni Kristuksessa, tämä on ilo, jota tuskin uskalsin toivoa. Päivä on minulle ollut niin pitkä, kun tiesin etten saisi teitä nähdä ennen iltaa ja melkein pelkäsin kuolevani ennen. Mutta Herra on vahvistanut voimiani ja kuullut rukoukseni. Tulkaat lähemmäksi, että saan teitä kaikkia siunata!"

He kaikki menivät lähemmäksi ja lankesivat hänen vuoteensa ympäri polvillensa. Maria kohotti kätensä ja siunasi heitä.

"Herra minun Vapahtajani", sanoi hän, "sinä joka kärsit kuoleman tuskat puhdistaksesi synnistä ne, jotka uskovat sinuun, näiden sinun palvelijoidesi edessä tahdon minä todistaa voimaasi voittamaan viimeinen vihollinen ja tekemään kuolemanvarjojen laakso valoisaksi ja kunniarikkaaksi läsnäolollasi. Älä jätä minua, autuuteni Ruhtinas ja todistakoon viimeiset sanani sinun rakkauttasi. Siunaa rikkaimmalla siunauksellasi näitä lapsiasi, joita olet kutsunut tuntemaan nimeäsi. Suuresta armostasi pidät heitä iankaikkisen elämän tiellä. Tulkoon elämänsä täällä maan päällä onnelliseksi, jos se on heidän sielullensa hyödyksi. Mutta jos näet surujen ja koettelemuksien olevan tarpeellisen, niin vahvista ja kannata heitä ja auta heitä voittamaan jokainen kiusaus ja hengellinen vihollinen. Ja kun heidän maallinen elämänsä on loppunut ja kuolemattomuuden kruunu heille annetaan, anna silloin ilolla tavata toisemme istuimesi ympärillä ja iäisesti laulaa kiitoksesi, että sinä, Jumala, olet meidän verelläsi lunastanut!"

"Amen!" sanoivat polvillaan olijat yhdellä sydämellä ja suulla. Heidän päänsä olivat painuneet, ja kyyneleet valuivat jokaisesta silmästä — mutta ne eivät olleet surun kyyneliä.

Samassa kuului melua ja meteliä ulkona. Kuului kuin aseelliset miehet olisivat väkisin tahtoneet avata ovea ja toiset estää sitä. Marian lävitse kävi väristys ja hän katseli ympärillensä sanomatoimittajien levottomuus sammuvissa silmissä. Amatfiah ja Theophilo juoksivat vastustamaan ryntääviä paljastetuilla miekoilla. Ovi avattiin ja useita aseellisia miehiä tuli huoneeseen, mutta seisahtuivat kerrassaan liikkumattomiksi nähdessään kuolevan vanhan vaimon.

"Katsokaat," sanoi Amatfiah, "tuossa on uhri, jota tulitte hakemaan; häntä ei enää voi ihmisten julmuus vahingoittaa. Hänen sielunsa astuu nyt Herran, kaikki näkevän tuomarin, eteen todistamaan niitä vastaan, jotka ovat häirinneet hänen viimeisiä hetkiänsä maan päällä."

"Älä sano niin", sanoi Maria hiljaa, "minä menen Herran eteen rukoilemaan heidän edestänsä niin kuin hänen Poikansa on meille opettanut: Isä, anna heille anteeksi, sillä he ei tiedä mitä he tekevät!"

Hänen kasvoillansa näkyi hymyily sisällisestä rakkaudesta ja autuaasta ilosta, joka seuraavassa silmänräpäyksessä poistui kuin laskevan auringon viimeiset säteet lumitantereelta. Kaikki olivat hiljaa. Ystävät ja vihamiehet unhottivat hetkeksi kaikki muut tunteet nähdessänsä tämän kamalan muutoksen. Kuolema oli laskenut kätensä hänen sydämellensä, ja hänen hengenvetonsa olivat hiljaiset kuin lapsen.

"Hän ei ole kuollut, hän makaa", sanoi Amatfiah juhlallisesti. "Suotakoon kuoltaksemme hurskaan kuolema ja viimeiset hetkemme olkoon hänen kaltaisensa!"

Viholliset, jotka näkivät Marian kuoleman, olivat hetkisen olleet hämmästyksen masentamina ja hiljaa. Mutta pian tekivät he itsensä vapaaksi tuosta vastenmielisestä tunteesta, ja tarttuen aseisinsa kääntyivät kahta naamioittua miestä kohden, jotka juuri tulivat huoneeseen ja näyttivät heidän päälliköiltänsä. Toinen näistä oli kuullut Marian viimeiset sanat ja vavistus näytti käyvän läpi hänen ruumiinsa. Näytti kuin olisi hän tahtonut äkkiä lähteä pois, mutta toinnuttua pian kumppaninsa huudosta, nosti hän miekkansa ja juoksi Theophilon päälle. Klaudia näki tämän karkauksen. Hän tiesi ettei kukaan muu kuin Javani voisi tuolla tavalla uhata hänen sulhonsa henkeä. Unhottaen kaiken vaaran juoksi hän päällekkarkaaajan eteen ja huusi:

"Jos, Javani, janoot verta, niin vuodata minun; minä olen romalaisnainen, sinun kansasi katkerimpien vihollisten sukulainen. Älä tapa maanmiestäsi, sukulaistasi, perheesi kaunistusta!"

Vieras seisahtui hetkisen, mutta sanaakaan sanomatta, ettei häntä äänestä tunnettaisi, tarttui hän Klaudian käteen ja työnsi hänen syrjään. Kun Theophilo otti Klaudian syliinsä estääksensä häntä lankeamasta, sai hän samalla väkipuukon iskun hartioihinsa. Veri virtasi Klaudian vaatteille, joka vaikutti häneen niin, että hän meni tainnoksiin. Theophilo jätti hänen Naomin käsiin ja koetti päältänsä torjua ryntäävää vihollista, mutta heikontuneena veren vuodatukselta ja avutta ystäviltänsä, sillä jokaisella heistä oli eri vihollisen kanssa tekemistä, uupui hän. Javani ystävinensä kiiruhtivat sitomaan häntä lujalla köydellä, ja koettivat viedä huoneesta ulos, mutta Naomi huomasi tarkoituksen ja huusi korkealla äänellä Amatfiahta kiiruhtamaan pojallensa apuun. Amatfiah tarttuikin kumpaankin ryöväriin ja pakotti heidät pysähtymään; mutta kun useoita heidän miehiänsä kiiruhti heille apuun ja kun Amatfiahn palvelijoista ainoastaan pari voi auttaa isäntäänsä, onnistui Javanille päästä ulos saaliinensa, jonka perästä kaikki hänen palvelijansa viittauksen saatuaan hajosivat eri haaroille jättäen onnettoman perheen yksin kuolleen Marian ja tunnettoman Klaudian kanssa.

Amatfiahn ensi ajatus oli kiiruhtaa kaupunkiin ja koettaa, niin paljon kuin hänelle mahdollista on, saada Sadokin ja hänen mahtavan puolueensa kautta pojallensa vapaus. Mutta kuinka jättäisi hän Klaudian tähän auttamattomaan tilaan? Heidän täytyi koettaa jollakin laitoksella viedä hänen kanssansa. Kun sitä puuhailivat virkosi Klaudia ja ensimmäinen sanansa oli kysymys Theophilosta.

Kaikki olivat vaiti ja katselivat synkästi toisiinsa.

"Ah, muistanhan minä!" huudahti hän. "Se ei olekaan hirveä uni, vaan täysi tosi. Javani on haavoittanut hänen ja vienyt pois. Eikö niin? Hän tahtoo surmata hänet. Minä tunsin aina että hän on musertava sydämeni, ja nyt on hän sen tehnyt."

Kyöneleet virtasivat hänen silmistänsä. Hän hyppäsi ylös ja huudahti:

"Mutta miksi viivymme täällä kauemmin? Tule Naomi, kiiruhtakaamme kaupunkiin, heittäykäämme Javanin jalkojen eteen kerjäämään ja rukoilemaan siksi että hänen kivinen sydämensä sulaa. Älkäämme viipykö kauemmin — tässä on kysymys elämästä ja kuolemasta!"

Klaudian tulinen päättäväisyys pani eloa ja virkeyttä toisiinkin, ja sitte kun Amatfiah oli antanut Hannalle muutamia määräyksiä koskevia Marian hautaamista, jonka piti tapahtuman, jos mahdollista, vielä samana yönä, käskenyt hänen sitte tulemaan Jerusalemiin heidän luoksensa ja pysähtymään siellä toistaiseksi, jätti onnetoin perhe Bethanian ja lähti paluumatkalle kotiinsa. He eivät ehtineet pitkälle, kun kohtasivat Benjamin palvelijain kanssa, joka tuli hakemaan Mariaa. Hänen apuansa ei enään tarvittu siihen tarkoitukseen, mutta sitä sai sen sijaan nauttia Klaudia, joka rupesi väsymään. Hän sai sen vuoksi nousta Benjamin mukana olevalle paarille ja kuljetettiin sillä kaupunkiin. Kun tulivat sille kapealle kujalle, jota heidän oli kuljettava ennen kuin tulivat Sadokin talolle, näkivät kamalan, ryysyisen henkilön kiiruhtain tulevan vastaansa. Hän oli Ananian poika, tuo kummallinen olento, joka ei väsynyt yötä päivää kuleksia kaupungin katuja ja huutaa onnettomuutta sen asujamille. Hän meni parien luokse, ja katsoen hurjalla katseellaan Klaudiaan huusi hän: "Huuto idästä, huuto lännestä, huuto

kaikesta neljästä tuulesta, huuto Jerusalemissa ja temppeleistä! Ruskia valitus yljän ja morsiamen ylitse — huuto kaiken kansan ylitse!"

Sen perästä meni hän kiiruhtain pois, mutta hänen huutonsa kuului pian. Se kaikui kamalasti Klaudian sydämessä, ja kun hän luonnostaan oli taipuvainen taikauskaisuuteen, luuli hän tämän hurjan ennustajan sanoissa kuulleen kuolema tuomion kaikille maallisille toivoilleensa.

Kun tulivat kotio ja kaikki kohta kiiruhtivat Sadokin huoneeseen, jossa Sadok perheineensä tavallisesti oleskeli, löysivät siellä myös suureksi ihmeeksensä Javaninkin tavallisessa työpukimessa ja innokkaasti kääntämässä muutamaa osaa pyhästä Talmudista. Sadok, Salome ja heidän vieraansa, Bethetsobin kaunis Maria, olivat myöskin tavallisessa työssään, ja kaikki näyttivät yhtä kummastuneelta sukulaisten odottamattomasta tulosta ja huolellisesta näöstä.

Javani oli ensimmäinen, joka täydellistä tietämättömyyttä osoittavalla äänellä kysyi syytä heidän huoleensa, ja sitä tehdessään hän teeskenteli semmoista osanottoa, että jo alkoivat epäillä oliko hän se mies, jonka vast'ikään olivat nähneet. Naomi ja Klaudia tarkastelivat häntä, samassa kun Amatfiah Sadok'ille kertoi, mitä oli tapahtunut, mutta he eivät hänen kasvoissansa voineet lukea mitään vahvistusta epäluuloihinsa hänen syyllisyydestään. Javani ei ollut huomaavinaan heidän tutkistelevia silmäyksiänsä ja jonkun aikaa jatkettuaan teeskentelemistään jätti hän huoneen, sanoen tahtovansa hankkia lähempiä tietoja Theophilosta ja luvaten palata niin pian kuin hän hänestä oli saanut jotakin tietää. Hänen mentyä, selitti Klaudia olevansa lujasti vakuutetun, että Javani oli syypää onnettomuuden tapaukseen ja että hän valepu'ussa oli ollut tilaisuudessa läsnä.

"Hänellä oli toveri, joka myös meiltä salasi kasvonsa", lisäsi hän, "mutta minusta on aivan kuin usein olisin kuullut hänen äänensä."

Mariaa säälien ei hän suorastaan tahtonut sanoa, että Javanin seuralainen hänen luulonsa mukaan oli raatiherra Isak.

Sekä Sadok että Salome vastustivat alussa kiihkeästi Klaudian syytöstä Javanaia vastaan, mutta kun pitemmälle kuulivat sukulaistensa kertomusta ja liittivät tapahtumat toisiinsa, alkoivat he olla yhtä mieltä heidän kanssansa. He lupasivat käyttäen koko vaikutusvoimansa taivuttaaksensa hänen hyvittämään sen pahan minkä hän oli tehnyt ja Maria, joka oli suuresti mieltynyt Klaudiaan, koetti lohduttaa häntä vakuutuksella, ett'ei hän säästäisi aikaa eikä rahoja saadaksensa Theophilo vapautetuksi. Klaudia toivoi enemmän hyötyä hänen vaikutuksestaan Isak'iin kuin hänen rikkauksistaan ja alkoi taas tuntea mielensä tyvenemmäksi ja turvallisemmaksi kuin ennen.

Javani palasi myöhään ja sanoi viipymisensä syyksi vaikeuden saada tietoja Theophilosta.

"Vihdoin", lisäsi hän, "olen saanut tiedon hänestä, mutta ikäväkseni täytyy minun kertoa ett'eivät häntä ole vieneet selootit tai edumeit, joiden käsistä olisi hänet ollut mahdollinen lunastaa rahalla, vaan että hän on vangittu raatimme käskystä, syystä, niinkuin sanotaan, että hän on luopunut oikeasta uskosta. Minä surkuttelen hänen kohtaloansa, mutta juuri tämmöistä pelkäsinkin hänen mielettömyydestään seuraavan."

"Javani", huudahti Klaudia, "sinä juuri olet se, joka hänen on pettänyt. Paitsi sinua ja rabbini Joatferia ei kukaan tuntenut hänen uskonnollisia mielipiteitään ja rabbini on valalla luvannut Sadok'ille ett'ei hän niitä kellenkään ilmaise. Sinä olet tuottanut tämän onnettomuuden huoneellesi ja nyt koet saada julmuutesi teeskennellyn surun peitteeseen."

"Hiljaa Klaudia", sanoi Javani kiivaasti, "muista että vaikka minä ylenkatseella torjun päältäni hullut syytöksesi, on minulla kuitenkin voima ja mahti, jota sinun olisi parempi taivuttaa puolellesi nöyryydellä ja alammaisuudella. Minua johtavat korkeammat kehoittimet kuin personallinen kauna tai viha ja minä aion kulkea tietä, jonka katson todellisesti hyödyttävän serkkuan ja sukuni kunniaa antamatta pakanallisen tytön mielettömän puheen itseeni vaikuttaa."

Klaudia vapisi siitä hurjasta päättäväisestä silmäyksestä, joka seurasi Javanin sanoja. Hän pelkäsi varomattomalla lauseellansa vaan ärsyttäneensä häntä Theophiloa vastaan ja päätti toisten hillitää tunteensa ja koettaa peittää sen kammon ja vastenmielisyyden, joka hänellä aina hänestä oli ollut. Hän ei vastannut mitään; sitä hän ei voinut, sillä sydämensä oli niin täysi, mutta Naomi lähestyi Javanaia ja koetti lempeästi vedota hänen parempiin tunteisiinsa.

"Veljeni", sanoi hän, "älä puhu niin ankarasti Klaudialle. Hän on surun musertama, eikä tiedä mitä hän sanoo. Sinun pitäisi pikemmin säälimän kuin moittiman häntä. Etkö tahdo käyttää vaikutusvoimaasi onnettoman serkkusi pelastukseksi? Hän on aina ollut vanhempainsa ja Klaudia-raukan ilo ja onni. Mitä pahaa sinulle on siitä, että hänellä on toinen usko kuin sinulla? O, Javani, älä yhdisty hänen vihollisiinsa, vaan takaisin tuo hän niille, joitten elämä riippuu hänen elämästään; älä anna hänen vanhempainsa mennä surulla hautaan!"

Naomi lasi kätensä hänen olallensa ja katsoi häneen rukoilevasti. Javani palkitsi tätä katsetta vihaisella silmäyksellä, ja pudistaen pois Naomin käden, huusi hän:

"Kernaasti saat sinä antautua uskostansa luopuneen elämän ja vapauden eduksi, sillä samaan pakanalliseen uskoon, joka iankaikkisesti on saastuttanut hänen nimensä, olet sinäkin kääntynyt. Minä tiedän Naomi; petollisuutesi, ulkokullaisuutesi, kaikki on selvillä. Ja täällä vanhempaini läheisyydessä ilmoitan, että sinä olet natsaretilainen. Älä luule, että sinut jättäisin neuvostolle; en, mutta minä toivon isämme Jumalan voimallansa vaikuttavan sinuun ja kääntävän sydämesi, ja siihen asti kun se tapahtuu en tunnusta sinua sisarekseni. Nyt jätän sinun isällesi, kunnia-arvoiselle, oikeasti ajattelevalle Sadok'ille. Hän ryhtyköön sellaisiin, että tämä häpeä pilkku tulee pestyksi huoneestamme."

Javani katsoi kummastuneena Sadok'iin ja Salomeen. Hän luuli saavansa nähdä hämmästyksen ja kauhun kuvautuvan heidän kasvoissansa kuullessaan tämän kertomuksen, mutta suru sekoitettuna sääliväisyyteen oli ainoa, mitä hän niissä luki.

Naomi aikoi vastata veli, mutta Sadok ennätti hänen.

"Javani", sanoi hän tyynellä vakavuudella, "hairahduksen, johonka sisaresi onnettomuudeksi on joutunut, olemme molemmat sekä minä että hänen äitinsä kauan tienneet. Se on ollut surun lähde meille, ja miksi olisimme tehneet sinun yhtä murheelliseksi! Tunsimme sinun innokkaan rakkautesi Herraan ja tiesimme että siitä seurauksena olisi ollut vielä suurempi suru Naomin lankeemuksen tähden. Sen vuoksi olemme sen salanneet sinulta ja kaikilta, ja isänäsi käsken sinua, Javani, että et kenellekään ilmoita tätä onnetointa salaisuutta. Minulle on mahdotointa ajatella Naomia kovasydämisten, uskonvimmaisten veljieni käsissä. Hän on kuitenkin lapseni, ja vaikka sydämeni tuomitseekin hänen, on hän sentään aina luonani löytävä turvapaikan, josta häntä ei mikään vaino voi riistää."

Ajatus tytärtänsä uhkaavasta vaarasta saattoi hänen miltei vastoin tahtoansa tunnustamaan sisällisen rakkautensa häneen. Naomi hämmästyti ja tuli liikutetuksi tästä, että hän lankesi polvillensa hänen eteensä ja olisi suudellut hänen vaatteensa liepeitä, jos ei isänsä olisi häntä nostanut ylös ja hellästi häntä syleillyt. Myöskin Javani näytti liikutetulta ja Amatfiah käytti tilaisuutta vedota hänen sääliväisyyteensä.

"Katsos, Javani", sanoi hän, "mikä rakkaus sentään isällä on lapseensa! Poikamme on meille yhtä rakas kuin sisaresi isällesi. Tuomitse siis mimmoiset tunteet meillä on, kun tiedämme Theophilon olevan vihollistemme käsissä, jotka eivät epäile vuodattaa hänen vertansa. Sinun vaikutusvoimasi on suuri; kuule siis perheesi rukouksia ja pelasta poikamme."

"Amatfiah", vastasi Javani, "en ole tunnotoin luonnon ja ihmisyyden tunteille, ja jos saattaisin kuunnella rukouksianne loukkaamatta omatuntoani, niin sen mielelläni tekisin. Mutta isäni usko on minulle kalliimpi kaikkia sukulaisuuden siteitä. Poikanne on isänsä uskosta langennut, sen vuoksi on hän myös ulossyösty perheestänsä ja kansastansa. Pitäisikö sitte minun, Aronin pojan, pelastaman hänen ansaitusta rangaistuksesta? Ei; Jumalan alttarin kautta vannon minä, että niin kauan kuin hän pysyy kerittiläisyydessänsä, en voi enkä tahdo mitään pelastukseksensa tehdä. Ja minä neuvon teitä, Amatfiah, ajattelemaan omaa turvallisuuttanne; luopukaa kerittiläisyydestänne taikka paetkaa kaupungista! Juditha ja Klaudia tunnetaan natsaretilaisiksi ja Naomia epäillään. Häntä voin vielä suojella, mutta sekään ei taida kauan onnistua. Teitä saatan ainoastaan varoittaa, mutta älkää varoitustani halpana pitäkö, se on viimeinen neuvoni."

Javani lähti äkisti huoneesta. Hänen sanansa olivat herättäneet säikähdyttä ja pelkoa kaikissa. Sadok koetti puhutella sukulaisiansa, että taivuttaisivat Theophilon uskostansa luopumaan. Mutta Amatfiah sanoi heti, että ennen tahtoi nähdä pojastansa revittävä jäsenen toisensa perästä kuin kuulla hänen heittävä Herran ja Jumalan, joka hänen edestänsä on ristillä kuollut. Kukaan muu läsnäolevista ei uskaltanut sanallakaan vastustaa näitä sanoja, murheellisen mutta pelkäämättömän isän suusta lähteneitä. Raskaalla sydämellä erosivat kaikki etsimään sitä lepoa, jota väsymys kenties lahjoittaisi kullenkkin.

VIIDESTOISTA LUKU.

Aurinko nousi seuraavana päivänä kirkkaana ja kauniina, päivänä, jota Klaudia oli niin hartaasti odottanut, joka piti hänelle oleman viimeinen Jerusalemissa. Mutta toivo oli hänen pettänyt, pettänyt näin kauheasti!

Yöllä oli Amatfiah lupauksensa mukaan ollut Marian hautaamisessa, ja aamulla tuli hänen kotiinsa vanha Hanna, tuoden mukanaan kaikellaisia kuolleen pieniä omaisuuksia, niiden joukossa myös sen perkamenttikäärn, joka sisälsi jäljennöksen Mattheuksen evankeliumista. Maria oli toivonut, että Naomi saisi sen muistoksi häneltä ja syvästi liikuttettuna otti Naomi vastaan tämän rakkaan lahjan, jonka hän huolellisesti kätki jokaiselta sivulliselta silmältä. Hänen ja sukulaisiensa matkasta ei enään ajateltukaan. Amatfiah perheenensä päätti jäädä Jerusalemiin niin kauaksi kun Theophilo on vankeudessa, eikä mikään pelko omasta hengestänsä saanut heitä muuttamaan päätöstänsä.

Päivä kului monissa ja erilaisissa koetuksissa saada ylimmäisien pappien puolustamaan onnetointa Theophiloa. Myöskin Sadok, hartain, nuhteeton pappi, rukoili nuoren natsaretilaisen edestä, mutt'ei voittanut muuta, kuin lupauksen, ettei hänen henkeänsä vastaan mitään tehdä ennen kuin häntä on tutkisteltu ja jos hän silloin tunnustaa erhetyksensä ja vannoo siitä luopuvansa, niin kunnioituksesta setäänsä kohtaan säästettäisiin hänen henkensä ja rangaistaisiin maanpaolla. Bethetsobin Mariakin koki kohdaltansa vaikuttaa Isak'iin, joka oli puheenjohtaja itsemuodostuneessa tuomiokunnassa ja siis omasi suuren vaikutusvoiman. Tämä verenjanoinen ja kunniahimoinen raatiherra, jolla ei ollut muuta elämän tarkoitusta kun rikkauksien kokoaminen, vallan ja arvon saaminen, ei tahtonut loukata rikasta Mariaa ja antoi sen vuoksi runsaita lupauksia ja vakuutuksia sääliväisyydestänsä Theophiloa kohtaan. Maria uskoi niitä ja kiiruhti ilmoittamaan Klaudialle toivojansa, joka niistä taas sai rohkeutta. Uppomaisillaan oleva ottaa pelästymisen toivossa mielellään kiinni mihin tahansa, vaikkapa olkikorteenkin.

Ensimmäinen tutkisteluksen päivä oli tullut, ja korkean papillisen arvonsa vuoksi ei voitu Sadok'ia kieltää olemasta siinä läsnä. Myös Javani oli sinne tullut, mutta, näyttääksensä puolueettomalta, ei hän istunut tuomarein joukkoon, muka syystä että oli sukulaisuuden kautta jäävi. Levottomuudella odotettiin Sadok'ia takaisin, ja kun vihdoinkin hänen äänensä kuului porstuassa, kiiruhtivat kaikki häntä vastaan lukeaksensa hänen kasvoistansa tutkisteluksen päätöstä. Sadok'in vastaukset olivat kiertävät.

"Theophiloa ei laskettu vapaaksi", sanoi hän, "muttei häntä tuomittukaan. Hänelle annettiin määrätty aika muuttaaksensa mielipiteensä, ja nyt on meidän koettaminen taivuttaa häntä siihen tahi hellyttää hänen tuomarejansa. Uskokaa minua, mitä hänen edestään voipi tehdä, se tehdään."

Näissä sanoissa ei ollut paljon toivoa. Kaikki läsnäolijat ymmärsivät, että Sadok niin varovasti kuin mahdollista tahtoi heitä valmistaa tulevaan onnettomuuteen. Myös Klaudia näki rakastettunsa olevan kadotetun, jos hänen pelastumisensa ei riipu muusta kuin valalla uskostaan luopumisesta, jota hän ei koskaan täytä. Hän oli kovasti murheellinen ja surunsa oli sydäntä särkevä, muttei hän eikä Theophilon vanhemmatkaan tahtoneet hinnalla, jota ehdoteltiin, ostaa pojan vapautta, ja surussakin lohdutti heitä hänen luja ja vapaa tunnustuksensa Herrasta.

Javani ei tullut isänsä kanssa kotiin. Hän pelkäsi Klaudian ja muitten nuhteita, ja kun tiesi sukulaisiensa häntä enemmän kuin epäilevän osallisuudesta serkkunsa vangitsemisessa, tunsikin olevansa, kuten todella olikin, heidän vastenmielisyytensä esineenä. Hän myös toivoi pääsevänsä näkemästä heidän suruansa, ett'ei mielipiteissään rupeisi horjumaan, sillä hänen mielestään, sitä piti hän omatuntonsa asiana, ei natsaretilaista ollut vähintäkään sääliminen, jollei vannomalla luopuisi uskostansa. Hän olisi ollut iloinen, jos Theophilo olisi saatu julkisesti luopumaan tunnustuksestansa, mutta hän näki ettei siinä suhteessa ollut toivoa, sillä tämän nuoren miehen koko olennossa ja käytöksessä tuomioistuimen edessä oli jotain, joka sanoi, hänen ennemmin tahtovan kuolla kuin kieltää Herransa.

Maria tiedusteli tarkasti Sadok'ilta, mitä puoluetta Isak kannatti ja jos hän oli pitänyt lupauksensa puolustaa Theophiloa. Sadok'in vastaukset eivät häntä tyydyttäneet, ja kun raatiherra kävi hänen luonansa seuraavana päivänä, nuhteli hän häntä tulisesti, ett'ei ollut käyttäinnyt jyrkemmästi ja päättäväisemmästi. Hän sanoi hänelle suoraan, päättäneensä tehdä mitä voi Theophilon eduksi, ja jos ei Isak lupaisi hankkia tälle nuorelle miehelle vapautta, jonka hän tiesi hänen kyllä voivan, niin olisi tästä hetkestä kaikki tuttavuus heidän kesken tykkönään loppunut. Kauniin lesken vakava puhe pelästytti Isak'in; hän tiesi hänen täyttävän uhkauksensa, jos ei hän täyttäisi hänen toivoansa. Hän mietti kuinka suuri tappio hänelle siitä olisi. Huomattuaan sen suuruuden, vannoi hän juhlallisesti olevansa nauttimatta mitään lepoa ennen kun Theophilo on vapaa.

Marian luota meni Isak suoraan Javaniin tykö ja kertoi hänelle missä pulassa oli. Hän luuli varmaan ystävänsä kohta auttavan häntä, kun olisi hänelle itsellensä sekä aikeillensa hyötyä. Ja sitä ei hän epäillytkään. Hän oli arvostellut Javania itsensä mukaan, ja sen vuoksi oli hän erehtynyt. Javani oli innokas farisealainen ja hurja ylitiö, mutta aina häntä johti mielipiteet, joita hän nimitti uskonnollisiksi. Oma etu sai olla syrjässä; painavin hänelle oli, kuten hän luuli, Jumalan kunnian ylentäminen. Hän sanoi ja vakuutti Isakille, puolustavansa Theophiloa, jos tämä palaantuu erhetyksestänsä, mutt'ei muuton; ainoa keino olisi koettaa saada hänen luopumaan uskostansa.

Tämä oli kuolinisku Isak'in toivoille, mutta kaikki hänen rukouksensa ja koetuksensa taivuttaa Javana olivat turhat. Hän koetti sitte paremmin vaikuttaa toisiin tuomareihin saadaksensa tuomioa langettaessa enimmästön puolellensa. Muutamat ainoastaan sai hän taipumaan, mutta enimmäkseen olivat kiukkuiset natsaretilaisia vastaan, ettei heillä ollut halua Isakin tähden luopua julmasta päätöksestään.

Päivät kuluivat pian. Oli jo sen päivän aattoilta, jona Theophilon kohtalo piti ratkaistaman. Sadok oli usein ollut veljensäpojan luona koettamassa luovuttaa häntä uskostansa, mutta turhaan. Amatfiah ja Juditha olivat jo kauan sitte lakanneet toivomasta apua keltään ihmiseltä, sillä he tunsivat poikansa lujan päätöksen pysyvä Herrassansa, mutta sydämessään uskoivat he avun tulevan samalta Herralta, ainakin avun heille raskaan kuorman kantamisessa kun se päällensä lankee. Klaudiaa sitä vastaan heittelivät taistelevat tunteet sinne ja tänne, ja hänen uskonsa ja lohdutuksensa oli monesti lankeamaisillaan. Hän ei uskaltanut ilmoittaa ajatuksiansa Naomille, hän tiesi jo edeltäpäin kuinka ne olisivat ja tulisivat tuomituiksi, mutta sydämensä aukasi hän Salomelle ja esitti kirjeen lähettämistä Theophilolle Sadokin kautta.

Salome suostui mielellään esitykseen ja kehoitti Klaudiaa kaikin tavoin vaikuttamaan Theophiloon ja saattamaan hänen päätöksestensä luopumaan. Nämä kehoitukset sisälsivät samaa kuin hänen omatkin ajatuksensa ja hän kuunteli mielellään äidillisen ystävän neuvoja. Tunteiltansa soaistuna lainasi hän itsensä välikappaleeksi valheen isälle ja sen sijaan, että vahvistaisi Theophiloa päätöksessään, käytti hän kaikkia kehoitavia sanoja mitä löysi vietellöksensä häntä lankeamaan ja uskoansa kieltämään. Kauan istui hän ja kirjoitti, ja vihdoinkin oli kirje valmisna. Hän oli tyytyväinen siihen, sen oli hän kirjoittanut sydämeästensä, mutta kun hän jätti sen Sadok'ille, nuhteli omatuntonsa häntä siitä. Hän oli kahden vaiheella ja kun hän siinä seisoi hämmästyksissä sekä päättämättömänä, lähti Sadok äkkiä, ja nyt oli epiminen myöhäistä. Mutta sitte tuli hän tuskaan ja epäilykseen; hänen silmänsä avautuivat ja hän näki, että oli enemmän kuunnellut oman pahan sydämensä viittauksia kuin Jumalan ääntä sanassa ja omatunnossa. Hän kiiruhti hakemaan Naomia, ainoa joka voi häntä ymmärtää ja lohduttaa. Hänen löysi hän Judithan luona polvillansa tämän kanssa rukoilemassa Herraa Theophilon avuksi. O, tämän rukouksen loppusanat polttivat kuin tuliset kekäleet Klaudia-raukan sydäntä! Juuri kun astui huoneeseen kuuli hän Naomin sanovan:

"Herra, me rukoilemme sinua olemaan lähellä rakasta, kärsivää veljeämme ja vahvistamaan häntä kaikkia kiusauksia vastaan, jotka häntä tässä koetuksessa kohtaavat. Älköön kuoleman pelko, tahi mitkään ajatukset maallisista siteistä muuttako hänen pyhää päätöstensä eli horjahduttako hänen uskoansa sinuun, Herra Jesus. Sinä olet vetänyt hänen luoksesi; tukea häntä oikealla kädelläsi ettei hän kompastuisi ja lankeaisi; kiittäköön hän Sinua ja tunnustakoon olevansa Sinun elämässä ja kuolemassa, että me, jos hyväksi näet ottaa hänen luotamme täältä alhaalta, näkisimme hänen pyhän istuimesi edessä sellaisena, joka on tunnustanut Sinun ihmisille ja jonka sinä tunnustat Isällesi taivaassa."

"Amen, amen", sanoi Juditha palavasti ja kyyneleet juoksivat pitkin poskiansa.

Klaudia seiso kalpeana ja liikkumattomana siksi kun Naomi ja Juditha nousivat ylös. Silloin juoksi hän ja heittäytyi Judithan syliin, ja huudahti:

"O, äiti, äiti, minä olen kieltänyt ja hyljännyt Vapahtajani. Minusta on tullut kavaltaja häntä vastaan ja hän ei tahdo enää kauemmin minua auttaa!"

"Lapseni", sanoi Juditha, "suru on pimittänyt ymmärryksesi. Kuinka saatatkaan puhua noin hirveitä sanoja? Kuinka olisit hyljännyt Herran, jota aina ennen mielelläsi palvelit?"

"Rauhoitu rakkahin Klaudia", sanoi Naomi ja lähestyi onnetointa tyttöä, joka väristen vetäysi takaisin ikäänkuin olisi sitä hyväntahtoisuutta ansaitsematoim, jota hänelle osoitettiin. "Sinä olet jonkun äkinäisen mielenliikutuksen uhri. Miksi aamulla jätin sinun, enkä vienyt sinua takaisin Judithalle!"

"Niin, miksi jätit minut?" huudahti Klaudia; "ehken olisi tehnytään tätä rikosta. Antakaat puhuakseni kaikki, sillä sydämeni ilman tunnustuksetta halkeaa. Olen kirjoittanut Theophilolle ja rukoillut häntä minun tähteni kieltämään Vapahtajan ja minun tähteni kääntymään takaisin isäinsä uskoon; sanoin hänen tulevan murhaajakseni, jos hän huomenna puhuisi sanoja, mitkä vahvistaisivat hänen kuolema-tuomionsa. Älköön hän kuulko hullumaista puhettani. Hän on pyhä antaaksensa saastuttaa itsensä sellaisella katalamaisuudella, mutta hän halveksii ja kammoaa minua ja Herra Jesus hylkää minun, hylkää sellaisen, joka on koettanut yhtä Hänen palvelijaansa vietellä lankeemukseen."

Juditha ja Naomi hämmästyivät kuullessaan Klaudian tunnustuksen. Vaikk'eivät pelänneet hänen kirjeensä saavan Theophiloa päätöksessään horjumaan, niin tiesivät kumminkin ettei mikään olisi hänelle kuolemassa niin katkeraa kuin tieto Klaudian häilyväisyydestä ja epävakaisuudesta uskossansa. Näkivät kyllä Klaudian todellisesti katuvan, mutta millä keinoin siitä ilmoittaisivat Theophilolle? Kun olivat saaneet epäilevän Klaudian rauhoittumaan, oli heillä ainoana ajatuksena saada puhua Theophilon kanssa tahi jotenkin hänelle kirjeen lähetettyä. Sadokilla oli lupa käydä veljensä pojan luona

kehoittamassa häntä pelastamaan henkensä. Ketään muita ei laskettu sisälle, ja Sadok oli jo mennyt pois. Ainoa, joka voi tehdä palveluksen, oli Javani, mutta oliko varmaa, että hän tahtoisu tässä tapauksessa täyttää heidän toivonsa? Naomi päätti kuitenkin koettaa hankkia luvan saadaksensa käydä seuraavana päivänä, ennen tutkintojen alkamista, oikeudessa Theophilon luona.

Kun tästä puhuivat, tuli Amatfiah sisälle. Hän oli ollut poissa useampia tunteja hakemassa apua pojallensa muutamien rikasten ja mahtavien ystäviensä luona. Niin oli hän tehnyt joka päivä, ja kun hän lähti syttyi toivo Judithan rinnassa, mutta kun hän palasi sammui se taas, sillä hänen miehensä ei ollut mitään iloisia uutisia kerrottavana. Myöskin nyt näytti hän alakuloiselta ja väsyneeltä, mutta hän koetti olla tyynen ja lohduttavaisen näköinen, kun hän näki vaimonsa silmäykset, ja hellällä sydämellisyydellä vastasi hän hänen kysymyksiinsä.

"Minua on paljonkin lohduttanut ystäviemme syvälinen osanotto murheeseemme, ja moni on luvannut voimainsa mukaan auttaa meitä. Emme kuitenkaan saa aivan paljon toivoa näihin lupauksiin. Tuomareina istuu kireitä, hurjapäisiä miehiä, jotka eivät anna sydämessään sijaa sääliväisyydelle; ainoa puolellamme olija on Isak. Marian tähden tekee hän mitä voi, mutta Javani on kuuro hänen rukouksillensa ja toisillakaan tuomareilla ei ole erinomaista halua kuunnella hänen sanojansa. Älkäämme sentään varsin epäilkö; muistakaamme Herran olevan läsnä ja kun kaikki ihmisellinen apu on ohitse, on Hän mahtava tekemään ihmeitä. Turvatkaamme siihen, että mitä hän tekee, on hyvin tehty, vaikkapa tuntuisikin raskaalta ja kärsimättömältä lihalle ja verelle."

"Ah, ystäväni, sanasi lohduttavat minua surussa", sanoi Juditha hellästi. "Niin Herra on auttava ja saattava kaikki minun epäilykseni ja pelkoni häpeään."

"Ah, nämä sanat minua vieläkin enempi masentavat ja nöyryyttävät!" huudahti Klaudia. "Puhu, Juditha Amatfiahille minun syntini ja katumukseni ja pyydä hänen suomaan minulle anteeksi niinkuin tekin olette tehneet."

Klaudian onnetoin historia oli tuotapikaa kerrottu Amatfiahille joka hellällä ja ystävällisellä puheella rohkaisi häntä. Hän kehoitti Naomia koettamaan tavata Theophiloa, että saisi hänestä poistumaan Klaudian kirjeen vaikuttaman surullisen tunteen. Naomi kiiruhti myös kohta hakemaan Javania, jonka hän tapasikin tulemassa Sadokin kanssa etuhuoneeseen. Hän kuunteli Naomin pyyntöä synkällä ja epäilevällä katsannolla ja kysyi syytä, minkätähden hän tahtoisu tavata vankia.

"Viedäkseni hänelle viimeisen tervehdyksen onnettomalta Klaudialta ja antaakseni hänelle vanhempainsa siunauksen", vastasi Naomi. He tahtoisivat niin mielellään antaa hänen tietää ajatuksensa ja tunteensa, ennenkuin hän asetetaan viimeisen kerran tuomioistuimen eteen".

"Hän tuntee ne jo", vastasi Javani tulisesti.

"Olkoonpa niinkin", lisäsi Naomi, "mutta sinä tiedät hyvin mikä lohdutus olisi hänelle vielä kerran saada tervehdys rakkailtansa. O, veljeni, älä kiellä pyyntöäni! Suo Theophilolle tämä ilo, joka sinulle ei maksa mitään. Jos voisin toivoa, että helpommin myöntyisit, niin polvillani rukoilisin sinulta tätä suosioa".

"Hyvä", vastasi Javani, "jos tahdot vanna minulle, ettet aio auttaa häntä pakenemaan, niin annan sinun tavata hänen".

"Minun käymiselläni hänen luonansa ei ole muuta tarkoitusta kun viedä hänelle terveisiä Klaudialta ja hänen vanhemmiltansa; sen vannon minä elävän Jumalan kautta."

"Mene sitte ja laita itsesi reilaan. Vielä tällä hetkellä täytyy meidän lähteä, sillä jos viivymme kauemmin, suljetaan vankila ja avataan vasta vähä ennen päivän nousua."

Javani poikistui ja Naomikin aikoi kiiruhtaa huoneesensa, mutta isänsä kutsui häntä takaisin.

"Kas tässä lapseni", sanoi hän, "ota tämä kirje ja vie takaisin Klaudialle. Sano hänelle, että Theophilo aikoi vastata siihen, jos hän olisi voinut. Hän pyysi minun vakuuttamaan hänelle sydämellisestä rakkaudestansa; hän tahtoi vielä kuolevanakin siunata häntä ja unhoittaa sen karvouden, minkä kirje oli hänessä vaikuttanut. Koskaan en ole nähnyt niin lujaa päättäväisyyttä ja vahvaa uskonrohkeutta; mutta kohta saat itse kohdata hänen ja omasta suustansa kuulla, mitä hänellä on enempi Klaudialle sanottavaa."

Naomi otti kirjeen ja kiiruhti Klaudian luokse. Tämä kuunteli hartaasti Theophilon tervehdystä ja otti vastaan onnetoman kirjeensä, ja heitti sen kauhulla pois.

"O, Naomi", nyhkytti hän, "anna minulle anteeksi, mutta minä näen hänen halveksivan minua. Sano hänelle, että sydämeni halkeaa ja että hänen kunnioituksensa kadottaminen oli viimeinen kohta, joka

musersi minun."

"Ei, Klaudia, sitä en sano", sanoi Naomi, "mutta minä sanon hänelle, että sinä kovasti kadut kirjoitustasi ja pyydät Jumalalta anteeksi, minä sanon hänelle, että ennemmin tahtoisit nähdä hänen kärsivän kuoleman kuin kieltävän uskonsa ja että varmuudella toivot näkeväsi hänen taivaassa, jos ette enää kohtaa toisianne maan päällä. Hyvästi nyt hetkeksi. Theophilo kyllä saapi lepoa ja iloa, kun hän kuulee mitä minulla on hänelle sanottavaa. Ole siitä varma."

KUDESTOISTA LUKU.

Theophilo istui yksin suruisena kolkossa vankikomerossaan. Kuolemalla ei ollut voimaa masentamaan häntä, mutta pelko siitä, ettei Klaudia pysyisi lujana uskossaan, täytti hänen sydämensä surulla. Hän surkutteli nyt kahdenkertaisesti onnetointa kohtaloansa, kun niin pian täytyi erotaksensa hänestä ja kenties jättää hänen uhriksi epätoivolle ja epäilykselle. Tässä hädässä ja murheessa oli rukous ainoa turvansa. Hän rukoili Klaudian edestä, että Herra johtaisi häntä viisaudessa ja vahvistaisi totuudessa, vaikkapa se tapahtuisikin suuren surun kautta. Hänen näin rukoillessaan pilkahti tulen valo mustan vankikomeran sisälle ja ovi kääntyi naristen saranoillaan. Suureksi kummaksensa näki hän Naomin astuvaa sisälle.

Ovi työnnettiin kohta hänen perässensä kiini ja hän astui vangin tykö. Näiden molempain serkkujen tervehdys oli hiljainen ja surullinen, sillä kaikki tunteet, joita tähän asti olivat salassa pidättäneet, valtasivat nyt heidän sanomattomalla voimalla. Mutta myöskin molemmin puoliselä ilolla kohtasivat he toisensa, sillä paljon oli Naomilla puhuttavaa ja paljon oli Theophilolla kysyttävää. Kun tervehdyksen perästä vähän tointuivat, ei Theophilo väsynyt kuulemasta kertomusta vanhemmistansa ja Klaudiasta. Syvimmällä liikutuksella kuunteli hän Naomin kertomusta Klaudian katumuksesta ja hätäisestä kirjeestä, ja hänelle tuntui kuin olisi saanut vastauksen rukouksestansa Herralle, kun Naomi vakuutti Klaudian ainoan toivon olevan, että hän *pysyisi uskossaan vahvana kuolemaan asti*.

"O, jospa kerta saisin nähdä hänen", huudahti hän, "saadakseni sanoa, kuinka sydämestäni annan hänelle anteeksi! Naomi, sano se hänelle; sano hänelle kaikki olevan unhotetun; johdata ja neuvo häntä, ett'ei hän siitä uskosta lankeaisi, joka maailman voittaa!"

"Minä en enää epäile hänen vakavuuttansa", vastasi Naomi. "Se oli ainoastaan sinun elämäsi pelastamisen toivo, joka pimitti hänen sielunsa niin. Nyt ovat silmänsä avatut; nyt hän tuntee paremmaksi kadottaa sinun täällä ja jälleen nähdä taivaassa, kuin omia sinun täällä, mutta turmella sielusi."

"Minulle on iloista kuulla hänestä puhuttavan, mutta sinun täytyy lopettaa, sillä muutoin tulee minulle raskaaksi kuolla. Rukoile kanssani, Naomi, ja auta minua saamaan samaa lepoa ja rohkeutta kuin minulla oli ennen Klaudian kirjettä. Vahva uskosi ja luottamuksesi Herraan on monta kertaa ennenkin minua kehoittanut ja vahvistanut, ja nyt olet tullut kuin Herran lähettiläs tuomaan rauhaa levottomaan sydämeeni. Langetkaamme polvillemme ja rukoilkaamme yhdessä."

Vaikeudella sai Naomi hillityksi liikutuksensa, kun hän totteli käskyä. He rukoilivat palavalla rakkaudella ja ylös noustuaan tunsivat he, että lepo ja rauha oli sydämiinsä palannut. Ainoastaan muutamia sanoja puhuttiin enään, ja kun vankilan ovi suljettiin Naomin jälestä, tiesi hän käyntinsä olleen todellisen lohdutuksen ja ilon Theophilolle.

Vankityrmän ulkopuolella odotti häntä isänsä. Tämä oli ottanut mukaansa muutamia aseellisia palvelijoita, sillä tila kaupungissa oli sellainen, ett'ei turvassa saattanut yksin kulkea kaduilla, varsinkaan pimeään tultua. Nojaten isänsä käsivarteen kävi Naomi vankilasta kaupunkiin vievää jyrkkää, kapeaa katuja. Kaupunki näytti nyt uneen vaipuneelta. Niin hiljaista ja rauhaista oli kaduilla. Naomi ei saattanut olla surulla ajattelemaan kaikkia niitä ihmisiä, jotka makasivat varmaa synnin-unta, sokeita sekä hengelliselle että ajalliselle vaaralle, joka heitä uhkasi. Näistä synkistä ajatuksistaan havauhti hänen äkkiä kamala, tunnettu ääni, joka huusi onnettomuutta kaupungille, ja kuun valossa hän näki Ananianpojan lähestyvän tietä joutuisilla askelilla. Naomi vetäytyi sivulle aikoen vetää isänsä kanssaan pimeään patsaskäytävän varjoon, mutta profeeta oli heidän jo huomannut ja tuli suoraan heitä vastaan.

"Voi sinuas, sinä Aroninpoika!" huudahti hän. "Voi koko huonettasi, ja voi myös sinuas, Sionin kaunis neito! Sinun tähtesi on laskeva, mutta se on nouseva jälleen!"

Hän kääntyi ja oli aikeessa poikistua, kun Sadok otti kiinni hänen ryysyisestä pu'ustansa ja

ystävällisesti sanoi:

"Tule kanssani kotiini, Ananianpoika ja anna minun antaa sinulle vaatteita ja ruokaa. Sinä huudat yhtenä onnettomuutta kaupungillemme ja perheillemme, mutta minä tahdon palkita kirouksesi siunauksella, sillä minulle tekee paha nähdä kanssaihmistä noin yksinäisenä ja onnettomana. Tule kanssani ja lakkaa peloittelemasta naisia ja lapsia ja riistämästä heidän untansa kamalalla huudollasi."

Profeeta katsoi Sadok'iin ja vivahdus ihmisellistä ymmärrystä loisti hänen muutoin tylsistyneistä kasvoistansa; mutta se haihtui taas samassa ja tavallisella villiydellään huusi hän:

"Älä minua estele; minulla on vielä monta onnettomuuden huutoa huudettavana. Minun täytyy huutaa jokaisen Sionin asujamen korvaan, että, onnettomuus on tulossa. Minä näen keräytyvät pilvet, minä kuulen Jehovan vihan ukkosen jylinänä, ja minun täytyy varoittaa maamiehiäni tulevasta myrskystä. Pelastakaat itsenne — ah, jos olisitte viisaita! Mutta se onkin jo myöhäistä, tuomio tulee täytettäväksi! Minä kuulen sen nyt — huuto idästä, huuto lännestä, huuto kaikista neljästä tuulesta, huutaen: voi, voi Jerusalem!"

Mielipuolen voimalla riisti hän itsensä irti Sadokin kädestä ja kiiti eteenpäin huutaen kamalaa huutoansa. Sadok ja Naomi kiiruhtivat kotiinsa. Heitä väristytti tämä kohtaaminen, sillä se tuntui heille niin onnettomuutta aavistavalta. Vasta sitte, kun Naomi oli tavannut Klaudian ja vienyt hänelle Theophilon ystävällisen tervehdyksen, haihtui hänestä synkkämielisyys nähdessään rakkaan ystävänsä ilon ja kiitollisuuden.

Seuraavana päivänä aikaseen meni Sadok Javanin ja Isakin kanssa kuulemaan tutkintoa oikeuteen, jolla oli istuntonsa vankilan suuressa salissa, mutta sinne tuloansa hän melkein katui, sillä nähdessään jalon veljensä pojan valtasi hänen sekä sääli että ihmetteleminen. Isak kysyi vangilta, oliko tuomioistuimen ajatusaika saattanut häntä päätöstänsä muuttamaan, oliko hän nyt valmis vannomaan erehtyneensä ja julkisesti tunnustamaan, että Jesus Natsaretista oli petturi, joka oli kärsinyt ansaitun rangaistuksen vääristä ja kapinallisista opeistansa.

Pyhä suuttumus loisti nuoren natsaretilaisen silmistä, mutta ainoastaan silmänräpäyksen ajan. Sen perästä vastasi hän tyyneesti ja sellaisella arvollisuudella, että vaikutti verenhimoisiin tuomareihinsakin.

"Suokoon Jumala sinulle ja virkaveljillesi anteeksi ne häväistyksen sanat, jotka olet uskaltanut lausua. Hänen armostansa tunnustan minä, että Jesus Natsaretista on kaikkivaltiaan Jumalan ainoa poika, odotettu Messias ja maailman Pelastaja. Hänen kuolemansa oli Isä, ennenkuin maailman perustus laskettiin, määrännyt sovittamaan koko maailman synnit. Hän tuli oman kansansa luokse, mutta tämä kansa tappoi ja ristiinnaulitsi hänen. Hänelle, joka on kuollut minun edestäni, olen itseni antanut, saadakseni hänen armostansa anteeksi, tullakseni pelastetuksi ja autuaaksi. Pitäisikö kuoleman nyt peloittaman minun hänestä? Ei; Hänen rakkautensa on minua lähellä, ja kalliimpi on minulle tämä rakkaus kuin kaikki mitä maailma voi antaa."

"Onko tämä viimeinen sanasi, Theophilo?" kysyi Javani ja katsantonsa osoitti levottomuutta. "Oletko päättänyt kadottaa sekä ruumiisi että sielusi ja tulla iankaikkisesti ulossuljetuksi Israelin perinnöstä?"

"O, Javani", vastasi vanki, "sinulle tahdon vastata: oletko vieläkin niin paatunut totuutta vastaan ja päättänyt ylönkatsoa Herran pelastavan armon? Hukkuva, joka on saanut kiinni väkevästä, pelastavasta kädestä, ei päästä sitä kevytmielisesti, ja minä olen löytänyt kaikkivoivan käden, joka varjelee minun iankaikkisesta kuolemasta. Pitäisikö minun nyt päästämisen sen ja putoamani takaisin syvyyteen, josta olen ylösnostettu? Ei, Javani. Taivas on minun edessäni ja minä en tahdo katsoa taakseni. Viimeinen askel maksaa lihaa ja verta, mutta Herra on auttava minua. Sydäimestä suon minä teille kaikille anteeksi ja hyvästijättöni teille on rukous, että myös te, kuoleman kutsuessa, saisitte armon kohdata luottamuksella sitä, joka johtaa ja antaa minulle voimaa ja voiton."

Hälinä nousi tuomioistuimen jäsenten joukossa ja muutamien äänien kuultiin lausuvan sääliä ja ihmettelemistä nuoresta, innokkaasta vangista. Sadok puolusti hartaasti hänen vapaaksi päästämistänsä, samoin myös teki Isak, mutta he eivät voineet vaikuttaa mitään enimmäkseen tuomareissa, ja myöskin vangin oma vilkas esittely langetti tuomion, kun siitä näkivät, mikä vaarallinen natsaretilainen heillä oli käsissänsä. Samassa kun tuomarit kiivaasti väittelivät keskenänsä ja Theophilo seisoi tyyneenä ja kuunteli, lyötiin ovet kerrassaan auki ja aseella varustetun joukon palvelijoita ja ystäviä ensimmäisenä hyökkäsi Amatfiah huoneeseen, juoksi poikansa luokse, pusersi hänet syliinsä huutaen:

"Minä tahdon pelastaa sinun tahi kuolla, poikani!"

Meteli ja hämmenki tuli suureksi. Sitä kokivat enentää kaiken voimin myös Sadok ja Isak toivossa, että vanki huomaamatta saataisiin vietää pois ja näyttipä jo se kerran onnistuvankin, mutta kerrassaan muuttui kaikki.

Ennenkuin Javani tänä aamuna lähti kotoa oli Rubeni, Marian petollinen palvelija, joka kerran ennen oli vakoomisestaan saanut runsaan palkan, hänelle salaisesti kertonut Amatfiahn aikomuksen väkivallalla pelastaa poikansa. Javani oli senvuoksi ryhtynyt tarpeellisiin varokeinoin päällekkarkausta vastaan ja antanut ympäri vankihuonetta asettaa vahvan aseellisen vartiajoukon; ja annettuansa merkin Rubenille, kiiruhti tämä kutsumaan sitä. Amatfiahn luuli jo melkein olevansa voitolla kun hän äkkiä näki tulleen joukkoneen piiritetyksi lukuisemmalta viholliselta. Epäilemättä olisi Amatfiah paikalla tapettu tahi ainakin vangittu, jos ei pelko Sadokista olisi lannistanut raatiherrojen kiukkua. Mutta ne vihasta hehkuvat silmäykset, jotka seurasivat häntä, kun Sadok hänen talutti huoneesta, selvästi osoittivat, että he jo olivat hänen kuolemansa vannoneet. Theophilo vietiin takaisin vankiuteen. Vartijoita asetettiin ympäri joka paikkaan varaksi, ettei uudestaan keskeytettäisi tuomioistuimen keskusteluja. Isakin kehoituksesta, joka nyt teeskennyllä innolla tahtoi haihduttaa päällensä langenneen epäluulon, että hän olisi ollut osallinen päällekkarkauksessa, kutsuttiin kaikki toiset natsaretilaiset, kaikkiansa kahdeksan, tutkittavaksi ja tuomittavaksi. Kaikki olivat lujasti päättäneet pysyä vahvana tunnustuksessansa Herraan Jesukseen, ja kun ei mikään voinut heitä siitä luovuttaa, tuomittiin kaikki vankihuoneessa mestattaviksi. Theophilollekin langetettiin sama tuomio, joka piti täytettämän seuraavana aamuna päivän hämärtäessä. Javanin vaatimuksesta lisättiin, että heidän ruumiinsa ensin ripustettaisiin vankilan muurille ja sitte vietäisiin Hinnomin laaksoon, sekä siellä heitettäisiin niihin yhtämittaa palaviin valkeisiin, joilla poltettiin kaikki kaupungista tuleva lika ja tunkio.

Itse raatiherrojen mielestä oli se tarpeeton julmuus, mutta Janani väitti sitä varsin tarpeelliseksi syystä, että siten estettäisiin kuolemaan tuomittuun sukulaisten ottamasta ruumiita ja hautaamasta niitä tavallisella pakanallisella tavalla. Hän saikin tahtonsa myönnytyksi ja käski sen perästä viemään kaikki vangit takaisin tyrmiinsä. Heti kun tämä oli tapahtunut nousi Javani ylös ja teki kanteen Isakia vastaan syyttäen häntä kavaltamisesta uskontoansa ja puolueettansa vastaan sekä kertoi sen perästä kaikki mitä Rubeni oli hänelle ilmoittanut. Isak koki puolustaa itseänsä, mutta toiset saivat hänen pian vaikenemaan, ja raivoisena tappiostansa lähti hän pikaa huoneesta ja kiiruhti kotiinsa. Täällä istui hän huoneesensa, lukittujen ovien taakse ja kirjoitti kirjeen, jonka antoi uskollisemmalle palvelijallensa käskyllä viedä se Bethetsobin Marialle. Sen perästä varusti hän itsensä aseilla ja lähti niiden palvelijain seurassa, jotka eivät tahtoneet jättää herraansa, temppeliin, joka vielä oli selootien ja idumealaisten vallassa, ja pyysi puhua Giskalan Johanin kanssa. Hänen pyyntöönsä myönnyttiin kohta ja kun hän pyysi päästä heidän ystävyhteensä ja liittolaisekseen, otettiin tarjous ilolla vastaan, sillä hän oli tunnettu mahtavana miehenä, ja hänen eroamisensa kansanpuolueesta, kuten sitä kutsuttiin, katsottiin olevan suuresta painosta ja merkityksestä, varsinkin kun hän oli sangen rikas.

Kohta kun Javani ja hänen virkaveljensä saivat tiedon Isakin menosta selootien puolelle julistettiin hän petturiksi ja hänen tavaransa otettiin takavarikkoon; arvollisin osa siitä tosin oli jo viety varmaan talletuspaikkaan. Kirjeessään Marialle rukoili hän lämpimästi häntä seuraamaan kanssaan temppeliin ja siellä tulemaan hänen avioksensa, Marian tähden hän kun oli joutunut tällaisiin seikkailuihin. Hän kirjoitti, että, jos Maria suostuisi tähän tuumaan, ei hän epäilisi laisinkaan mahdottomaksi päästä pakenemaan Jerusalemissa etsimään muualla turvallisempaa asuinpaikkaa.

Maria ei kuunnellut tällaista pyyntöä, kun hänen rakkautensa Isak'iin ei ollut koskaan ollut erinomaisen palava. Hän vastasi siis kieltävästi selittäen pysyvänsä päätöksessään, ettei milloinkaan suvaitse häntä silmänsä edessä, kun hän ei täyttänyt lupaustansa hankkia Theophilolle vapaus. Maria tunsu mielensä keveämmäksi, kun tiesi Isak'in olevan selootien joukossa eikä siis enää palaavan edelliseen puolueeseen. Mutta niin ei ollut Javanin laita. Hän ymmärsi raatiherran ilmoittavan Giskalan Johanille hänen tuumansa Simonin kanssa seloteja vastaan. Hän päätti sen vuoksi niin pian kuin mahdollista kutsua Simonin kaupunkiin, mutta ennen tämän tuloa tahtoi hän nähdä setänsä lähtevän Jerusalemissa, jonka henkeä Simonin valta vielä enemmän uhkaisi. Hän tahtoi säästää perheeltänsä surun näkemästä Amatfiahn vietävän tähän julmaan kuolemaan. Mitkä vastakkaisuudet ja mikä kummallinen sekoitus hyvästä ja pahasta oli Javanin luonteessa!

Sadok onnettoman veljensä kanssa oli palannut kotio kun koetus pelastaa vankia oli huonosti onnistunut. Vankihuoneen ulkopuolelle oli kokoontunut suuri ihmispaljous, kun melua ja meteliä kuului sen sisältä. Pian oli huhu kansalle ilmoittanut melun ja metelin syntyneen siitä, että äkkinäisellä päällekkarkauksella oli tahdottu pelastaa eräs syytetty henkilö. Se saattoi kansan vihaan ja raivoon. Natsaretilaisia kansa yleisesti halveksi ja työ sellainen, kun mainittu, pidettiin enemmän kuin mikään muu ansaitsevan rangaistuksen. Ainoastaan Sadokin arvollisuus ja häntä kunnioittaminen pidatti joukon käymästä käsin kiini, mutta aina Sadok'in huoneelle seurasivat he onnetointa Amatfiahta parjaamalla ja ivalla ja vielä sittenkin, kun eivät häntä enään nähneet, seisivat portilla ja melusivat.

Kukaan niistä, jotka levottomuudella odottivat Amatfiahn palaamista, ei edes uskaltanut toivoa rohkean yrityksen onnellista menestymistä, mutta kuitenkin vaikutti kertomus, jonka hän toi kotiinsa, heihin niin, että kadottivat rohkeutensa ja voimansa. Klaudia tuli sellaiseen epätoivoon, että Naomin täytyi kantaa hänet huoneesensa. Kun nämä olivat menneet, koki Sadok johtaa omia ja muiden synkkiä ajatuksia muulle suunnalle, vaatimalla Amatfiahta heti lähtemään kaupungista. Hän kun oli nyt itse

nähty, miten oli vainottu ja vihattu sekä ylhäisemmiltä että alhaisemmilta kansaluokilta, ja tietämätöntä oli kuinka kauvan häntä voisi Sadok vaikutuksellaan suojella. Amatfiah ei näyttänyt olevan kuuro sanoille, mutta Juditha ei tahtonut kuulla sanaakaan sellaisesta puheesta.

"Ei", parkasi hän, "mikään ei voi minua riistää täältä, ennenkuin tiedän poikani kuolleeksi. Vaikka vaarakin uhkaisi, niin pysähdyn siksi kun hän on vapaa kaikesta kivusta ja vaarasta. Sitte on minun aika seurata miestäni ja etsiä jonkin nurkan, jossa olemme turvassa ihmisten julmuuksilta."

"Minä ymmärrän tunteesi Juditha", sanoi Sadok, "ja ainoastaan ajatus pelastuksestanne on saattanut minun kiiruhtamaan lähtöänne. Mutta jos tahdotte joksikuksi ajaksi vielä jäädä tänne, niin varjelen teitä, vaikkapa olisi henkenikin vaarassa, ja kun lähdette, tulen teitä saattamaan Joppeen asti."

"Hyvä", vastasi Juditha, "olkoon sitte päätetty, että matkustamme huomen illalla; sitte sen perästä ei meillä enää ole täällä mitään tehtävää."

Siihen päätökseen tultiinkin, mutta kun Klaudialle ilmoitettiin aikomus matkustaa seuraavana päivänä, ei hän tahtonut sitä. Kauan koetti Naomi vakuuttaa hänelle, kuinka hullumaista ja väärin oli niskotella vastaan ja jäädä paikkaan, jossa heidän henkeänsä uhattiin; vasta sitte kun hän näytti Judithan, joka siten olisi lapsetoin, tarvitsevan apua ja lohdutusta matkalla ja kun hän myöskin lupasi isänsä suostumuksella saattaa heitä Joppeen asti, myöntyi Klaudia ja suostui lähtemään kaupungista.

SEITSEMÄSTOISTA LUKU.

Seuraava päivä tuli. Oli puolen päivän aika. Hurja ilon huuto kuului aina Sadok'in huoneeseen. Se soi siellä kaikkien korviin kuoliniskuna heidän toivoillensa. Silloin riipustettiin yhdeksän teloitettun natsaretilaisen ruumista vankilan muurille, ja kansajoukko, joka nurinalla otti vastaan ilmoituksen vankien teloittamisesta vankilan sisällä, riemuitsi nyt nähdessään murhattuin ruumiit. Sadok lähetti salaisesti yhden palvelijansa hankkimaan tietoa teloittamisesta. Mies oli tuntenut Theophilon hyvin, ja kun hän palasi kotiin, vapisi hän kauhusta kertoessaan sitä Sadok'ille. Murhattuin päitä ei oltu näytetty, mutta hän oli ruumiin tuntenut vaatteista ja erittäin eräästä nutusta, jonka Klaudia oli kirjaellut, ja joka oli hänellä sinä iltana päällään, kun hän vangittiin. Kun palvelija oli lopettanut kertomuksensa, meni Sadok perheensä luo.

"Herra antoi ja Herra otti; kiitetty olkoon Herran nimi", sanoi hän juhlallisesti astuessaan huoneeseen.

Syvä epäilyksen huokaus oli vastaus, jonka hän sai. Kuoleman hiljaisuus seurasi hetkeksi. Sen keskeytti Amatfiah, joka nousi ylös ja lankesi polvillensa. Kaikki seurasivat hänen esimerkkiään. Korkealla äänellä ja levollisuudella, joka hämmästytti Sadok'ia ja Salomea, kiitti hän Herraa, että hänen poikansa oli taistellut hyvän taistelun ja ollut luja uskossaan loppuun asti. Korkealla äänellä lausuttu "Amen!" kaikilta hänen ympärillään olevilta lopetti rukouksen. Kun hän nousi ylös, vei hän veljensä sivulle ja puhui hänelle eräästä asiasta, joka painoi raskaana sydämellensä. Hänelle oli kerrottu, että onnettomien ruumiit oli aikomus polttaa laaksossa, ja nyt pyysi hän Sadok'ia koettamaan taivuttaa Javana antamaan Theophilon ruumiin onnettomille vanhemmille. Sadok lupasi täyttää tämän rukouksen ja lähti kohta Javana hakemaan, joka ei ollut käynyt kotonansa sitte kun tuomio oli julistettu eilispäivän illalla. Hän tapasi Javanin erään virkaveljensä huoneessa.

"Javani", sanoi hän äänellä, joka ilmoitti hänen liikutuksensa, "kauhea näytelmä on loppunut ja minä en siis enää rukoile serkkusi elämän edestä. Mutta minä tulen pyytämään suosioasi itselleni, sinun isällesi. Minä pyydän, ettei hänen ruumistansa häväistäisi polttamalla Hinnomin laaksossa. Sinä esittelit tämän julman teon, ja epäilemättä voit sen estääkin jos et kaikkia teloitettuja, niin kumminkin tätä yhtä."

"Isäni", vastasi Javani, "minä näen myös sinun tekevän minulle väärin, kun syytät minua kevytmielisestä julmuudesta, joka ei kuulu minun luontooni. Minä en toivonut serkkuni kuolemaa, vaan täytin ainoastaan velvollisuuteni poistamalla Israelin leiristä sen mikä saastainen oli, säälimättä omaa lihaa ja verta, kun Jehovan kunnia vaati uhria. Odotin sinun, isäni, hyväksyvän harrastukseni ja tukevan minua eteen ottamisessani, mutta kun et sitä tee, niin on minun yksin seisominen ja omatuntoni todistaa oikein tehneeni. Mitä pyyntöäsi serkkuni ruumiista tulee, niin täytyy ilmoittaakseni, että sitä en voi täyttää, vaikka kylläkin sydäntäni karvastelee; minun vallassani kun ei ole tuomion muuttaminen. Sen on tuomioistuin vahvistanut, ja kysymyksenkään ei tule, että se minun pyynnöstäni muutettaisiin."

Sadok'in kasvot synkistyivät. Hän oli alentunut pyytämään poikansa suosioa käskemisen sijasta, joka

olisi ollut juutalaisten tapain mukaista. Mutta Javani oli jo aikoja sitten ravistanut päältänsä kuuliaisuuden pakon isällensä ja tunsi saaneensa voiton isältänsä, joka luonnollisen lempeytensä ja pehmeytensä kautta erosi ankarasta lahkostansa. Javani taas piti kunnianansa olla ankarin ankarista. Sadok tiesi, että vaikutuksensa poikaansa oli sama kuin ei mitään, ja ymmärsi heti että saman pyynnön uudistaminen olisi hyödytön. Klaudian tähden teki hän sitte toisen pyynnön. pyysi sitä nuttua, joka Theophilolla oli päällä teloitettaessa ja siihen pyyntöön suostui Javani kohta sekä lähetti palvelijan sitä hakemaan. Klaudia ei tietänyt, minkätähden Sadok oli lähtenyt kotoa, ja kiitti sen vuoksi kyyneleet silmissä hänen hyväntahtoista helleyttänsä, kuu Sadok jätti hänelle tämän kalliin muiston rakastetultansa.

Javani ei tullut sinä päivänä kotiin. Rubenilta sai hän kuulla kaikki mitä tapahtui Sadokin huoneessa, mutta tämän uskottoman palvelijan kummastukseksi ei Javani ryhtynyt mihinkään toimiin estääksensä setänsä matkustamista ja jättääksensä vielä yhden uhrin tyrannisuudelle ja yltiöpäisyydelle. Jos ei Rubeni olisi pelännyt Javanin vihaa, olisi hän kiiruhtanut jollekin raatiherralle ilmoittamaan Amatfiahn lähtöä, jotka hartaasti odottivat sopivaa tilaisuutta saadaksensa lopettaa sen vihatun miehen. Tämän tiesi Javani aivan hyvin, mutta kun hän oli päättänyt pelastaa setänsä, valvoi hän tarkasti kaikkia Rubenin askelia koko päivän eikä antanut hänelle tilaisuutta puhua kenenkään kanssa, jonka uskollisuus oli epäiltävä.

Amatfiahn oli siis tietämättänsä kiittäminen itsensä ja perheensä turvallisuudesta samaa Jvania, joka heille äskettäin oli niin paljon surua ja murhetta tuottanut; hänen ansionsa oli sekin, että he auringon laskiessa vaaratta saivat kulkea Vesiportin kautta ja pitkin Josaphatin laakson tietä myöten Ramaan ja Emaukseen. Samassa kuu lähtivät Sadokin huoneesta, kuului etäämmällä Hinnomin laaksoon vievältä tieltä ratiseva ratasten pyöräin ääni. Sadok ja Amatfiah katsoivat äkisti sinnepäin ja näkivät kaksi suurta aseellisten miehen saattamaa vaunua, joita seurasi suuri kansan joukko. Matkan pituus ja hämärä estivät heidän eroittamasta mitä vaunuissa kuljetettiin, mutta he tiesivät jo edeltäpäin, että ne sisälsivät jalojen, korkeasti rakastettujen uskontunnustajien ruumiit, ja heitä pöyristytti ajatus kohtalosta, joka oli niille määrätty.

Hinnomin laakso oli kaupungin eteläpuolella, Salomonin lammikon ja savenvalajan pellon välillä. Noro, joka sittemmin yhdistyi Kidronin ojaan, juoksi sen lävitse, ja kuuma, löyhkävä höyry ainaisesti palavista tulista täytti laakson. Se oli tänne, kun raskaat vaunut ohjasivat kulkunsa ja, kuu ne tulivat tulien luokse, pysähtyivät. Javani, joka Rubenin seurassa oli sinne jo ennemmin mennyt, piti oikeuden palvelijoita silmällä, niiden heittäessä ruumiita roviolle ja katsoi, että uhrien luku oli oikea. Näytti kuin olisi hän ollut halukas toteuttamaan siitä itsensä ja muita, vaikka silloin, kun tuli kulutti viimeisen kuolleista ruumiista, häneltä pääsi juuri kuin kevennyksen huokaus. Kansajoukko oli hajonnut ja oli melkein jo tyhjä ja autio Hinnomin laaksossa, mutta vielä seiso Javani paikoillaan hiljaisena ja liikkumattomana. Silloin tuli useita miehiä ja naisia sammuvien rovioiden tykö, jotka juuri äsken olivat kuluttaneet yhdeksän marttyrin ruumista; he pöyhivät tuhkaa ja kokosivat siitä rakkaitten ystäviensä ja sukulaistensa luut ja laskivat ne mukanaan olevaan arkkuun. Sen tehtyään lähtivät ääneti ja hiljaa kulkemaan kaupunkiin takaisin.

"Seuraanko heidän perässän?" kuiskahti Rubeni.

Javani säpsähti kuultuansa hänen äänensä juuri kuin olisi hän vastenmielisesti herätetty unennäöstä.

"Seuraanko heitä?" uudisti palvelija uudestaan. "Vaikeaa ei ole nuuskia, missä yön piilevät ja huomenaamulla aikaseen voimme heidät vangita. Siten saamme heille pian samallaisen päivän kuin tämä."

"Vaiti katala!" kiljasi Javani kammolla. "Seuraa minua kaupunkiin, niin saat huomenna palkan ansioistasi. Kun sitte heitä tarvitsen, kutsun sinua. Mutta muista, ettet koeta minua pettää, jos henkesi on sinulle rakas."

Seuraavana aamuna sai Javani Deborahilta tietää, että Amatfiah perheenensä oli lähtenyt kaupungista Sadok'in ja Naomin seurassa, myös Hanna ja kaikki muut palvelijat, joita epäiltiin uskostansa luopuneiksi, olivat tehneet heille seuraa. Ketään siis ei ollut jäljellä, jota olisi voitu ruveta uskon tähden vainoamaan. Tämä kertomus saattoi Javanin iloiseksi. Hän kävi myös pikimältään äitinsä luona, mutta tämä oli heille molemmille sekä äidillensä että hänelle tuskallinen. Sitte antautui hän tykkönään valtiollisiin tuumiinsa.

Tällä ajalla olivat matkustajat onnellisesti kulkeneet Raman kautta Emaukseen. Sinne seisahtuivat he levähtämään. Sieltä jatkettiin matkaa Lyddaan, jonne tulivat seuraavana päivänä aikaseen. Siellä kerrottiin heille, että eräs joukko romalaisia sotamiehiä oli viime aikoina joka päivä käynyt siellä Joppe'sta ja tarkoin kyselleet, eikö muutamia matkustavia Jerusalemissa ole tullut, mutta joka ilta nähtävällä mielihahalla palanneet Joppeen takaisin. Amatfiahlta oli liiaksi uskallettu lähteä perheineensä edemmäksi niin heikolla vartijolla kun heillä nyt oli. He olivat juuri aikeessa lähteä Judeasta Samariaan,

joka melkein tykkänään oli romalaisten käsissä janiitten erityisettä suojeluksetta joutuisivat ehkä seikkailuihin ja vaaroihin. Mutta tietämätöntä oli, lähettäisikö Rufo enää uudestaan miehiään heitä vastaan ottamaan, mahdollista myöskin oli, että Rufo oli jo palannut armeijan luokse Caesareaan luulossa, että Klaudian lähdön Jerusalemissa oli joku este estänyt. Kaikki tämä teki sen, että Amatfiah päätti onnen kaupalla heti jatkaa matkaa Joppeen. Ennen kuin olivat ehtineet puolitiehenkään sinne, näkivät jo etäällä erään ratsastaja-joukon tulevan heitä vastaan ja sotilaiden uljaasta ryhdistä ja loistavista aseista huomasivat kohta edessään olevan osan romalaista sotaväkeä.

Joukon etunenässä ajoi nuori mies, joka tuskin oli älynnyt tulijat, kun jo kannusti hevoistaan ja ajoi heitä vastaan. Tämä oli Marcello, ja vaikka monta vuotta oli kulunut siitä kun viimeksi näkivät hänen, tunsivat Sadok ja Amatfiah Klaudian veljen heti hänen jalosta, uljaasta ryhdistään ja kasvojensa juonteista. Hänen silmissään loisti sisällinen ilo, kun hän tervehtiessään antoi heille kättä. Se todisti, ettei pitkällinen eron aika ollut haihduttanut muistoa entisestä ystävytydestä.

"Missä on rakas sisareni?" kysyi hän hilpeästi. "En myös näe Theophiloa, mutta hän olleekin Klaudian läheisyydessä. Hän on onnellinen, hän; toivon omat tulevaisuuteni toiveet olevan yhtä loistavat!"

Amatfiah käänsi päänsä tämän kuullessaan ja Sadok otti Marcelloa kädestä, joka nyt vasta huomasi, ett'ei kaikki olleet niin onnelliset kuin hän luuli.

"Mutta mikä nyt on?" kysyi hän tulisesti. "Onko Naomi kipeä?"

"Ei, poikani", vastasi Sadok, "hän ei tarvitse sinun lempeää osanottavaisuuttasi, mutta meidän Klaudia-raukka on tarpeessa lempeän lohdutuksesi."

"Mitä on tapahtunut omalle kalliille sisarelleni?" kysyi Marcello äkkiä, vaikka vähän keveämmällä tunteella, kun kuuli pelkonsa Naomin suhteen olleen perättömän.

"Kaikki hänen toivonsa ja koko hänen onnensa ovat tyhjiin rauenneet. Theophiloa ei ole enää, ja Klaudian sydän on muserrettu!"

"Herra armahtakoon häntä!" huudahti Marcello. "Mikä tauti on hänen niin äkkiä korjannut? Mutta minä tahdon mennä sisareni luokse, niin sisar-raukkani. Hänellä kuitenkin on veli jäljellä ja tahtoo hänen kanssaan itkeä, mitä hän on kadottanut."

Hän astui alas hevosen selästä ja lähestyi paaria, jolla Naomia ja Klaudiaa kannettiin. Nämä olivat jo tunteneet hänen ja ennen kuin hän ehti niitten luokse olivat he vetäneet esiriipun sivulle ja Klaudia juoksi häntä vastaan ja heittäysi itkein hänen syliinsä. Kaikki mitä veljellinen helpeys saattoi ajatella niinkuin lohdutusta ja rauhoittamista, kuiskutti hän hänelle, ja sitte kun hiljaa oli nostanut hänen jälleen parille, tervehti hän liikutetulla äänellä Naomia. Tämä nuori tyttö oli päättänyt olla vakava heidän ensi yhteentulossaan, mutta tunteensa voittivat hänen ja salaisesti iloiten näki Marcello hänen hämille tulonsa ja punastumisensa. Kauan hän kuitenkin ei viipynyt naisten luona, vaan kiiruhti tervehtimään Judithaa ja lausumaan sisällistä osanottavaisuuttansa hänen syvään suruunsa.

Kun tulivat Joppeen, otti Rufo heidän sydämellisesti vastaan. Hänen tunteensa eivät olleet yhtä vilkkaat kuin poikansa, mutta kuitenkin otti hän osaa tyttärensä suruun ja koetti lohduttaa häntä niin hyvin kuin osasi ja sanoi muun muassa hänen kyllä omista maanmiehistänsä löytävän hyvän ja jalon miehen.

Nämä sanat sekä Rufon toivo, että hän seuraisi häntä leiriin, saattoivat hänen milt'ei epäilykseen, ja hän kiiruhti Judithan luo ja rukoili häntä koettamaan Rufoa päätöksensä muuttamiseen. Tähän pyyntöön suostui Juditha vielä siitäkään syystä kernaammin, kun hän tunsivat, ettei voisi ilman Klaudiaa olla. Rufo suostuikin Judithan pyyntöön ja myönsi, että tyttärensä saisi ystäviänsä seurata Ephesoon ja pysähtyä sinne kun hän voisi hänen kuljettaa taas Romaan. Klaudia oli tästä myönnötyksestä sydämellisesti kiitollinen isällensä. Hän myös koki kaikin tavoin käytöksessään näyttää se hänelle ja kätkeä, niin paljon kun voi, surun, joka sydäntänsä kalvoi. Mutta Marcellon ja Naomin seurassa ei hän voinut hillitä tunteitansa ja hänelle oli suurin ilo saada puhua rakkaan vainajan hyvistä ominaisuuksista ja lujasta uskosta.

Sellaisessa tilaisuudessa sai Marcello ensin tietää, millä tavoin ystävänsä kuoli.

"O, Marcello", sanoi Klaudia, "miten olisit kunnioittanut ja rakastanut häntä, jos Herra olisi antanut teidän nähdä toisenne! Mutta sinä et olisi voinut arvostella häntä ansioittensa mukaan, sillä juuri se järkähtämätöin usko, joka vei hänen kuolemaan, olisi sinun silmissäsi ollut hulluus ja mielettömyys."

"Mitä tarkoitat Klaudia?" kysyi Marcello hämmästyneenä. "Eikö Theophilo kuollut luonnollisella kuolemalla? Minä en ole tästä sen tarkemmin kuullut, kun ei minulla ole ollut tilaisuutta puhua Sadokin kanssa kahden kesken."

"Sinä et sitte ole kuullut, että hän kuoli marttyrina Natsaretin Jesuksen pyhän nimen tähden ja sinä et myös tiedä, että sinun onnetoin sisaresi on häneltä oppinut autuuden tien ja nyt löytää kaiken lohdutuksensa ja toivonsa tässä uskossa?"

"Minun rakas sisareni", huudahti Marcello ja syleili häntä osottain mitä elävintä iloa ja helleyttä, "uutinen sellainen, jota en koskaan ole uskaltanut toivoa. Sitte olemme yhdistetyt vielä lujemmalla ja pyhemmällä siteellä kuin sukulaisuus. Minä myöskin kiitän itseäni olevani kristitty ja sillä tavoin suren kahdenkertaisesti ystäväni kuolemaa, koska yhdistys hänen kanssaan olisi vahvistanut sinua uskossasi. Minä toivon, antakoon Jumala loppuun asti pysyä sen sinun tunnustuksenasasi."

Kyyneleet ilosta ja hämmästyksestä täyttivät Naomin silmät, ja kun Marcello kääntyi, huomasi hän hänen liikutuksensa. Hän ei enää saattanut epäillä, ett'ei hänen sisälliset rukouksensa ja toivonsa olleet täytetyt.

"Naomi", sanoi hän, "saanko jäädä toivoon, että myös sinäkin otat osaa sisareni tunteisoin ja mielipiteisin? Minulle olisi sanomaton autuus kuulla huuliltasi siunatun Jesus-nimityksen."

"Siunattu olkoon tämä nimi iankaikkisesti", sanoi Naomi innolla. "Minä tiedän, ett'ei löydy toista nimeä taivaan alla, josta voisimme autuaat olla."

"Kuinka Herra on ollut meille armollinen", sanoi Klaudia, "kun hän sillälaila ja eri teitä on johtanut meitä samaan uskoon, uskomaan hänen pyhää nimeänsä. Milloin kuulit puhuttavan Jesuksesta, rakas veli, ja keneltä sait evankeliumin rikkauksia?"

Marcello kertoi tarkoille kuulijattareille kaikki kohdat kääntymisestänsä Romassa ja kuunteli sitte ilolla heidän kertomuksiansa. Nyt oli kerrassaan pelkonsa sisarensa ja Naomin tähden haihtunut; hän näki ja huomasi Herran tehneen ihmeitä heissä, ja hänen ilonsa oli vielä sitä suurempi kun hän ei koskaan ollut uskaltanut täydellisesti toivoa tätä onnea. Kauan ei myös viipynyt, kun hän huomasi että mieltymisensä Naomiin oli vastattu, ja ilman vaikeuksia sai hän häneltä lupauksen saada hänen vaimoksensa, jos kummankin vanhemmat antavat siihen suostumuksensa. Niin kauvan kun sota kesti ei yhdistämistensä käynyt toivomineenkaan, sillä Naomi ei millään ehdolla tahtonut jättää vanhempiansa, kaikkein vähimmän äitiänsä joka viime aikoina oli käynyt heikoksi raihnaisiksi. Marcello kiiruhti yksityisesti puhuttelemaan Sadok'ia ja pyysi häneltä Naomin kättä. Hänen pyyntönsä ei ollut varsin odottamaton Sadok'ille, sillä hän oli kauan aavistanut tyttärensä taipumuksen; koski kyllä se häneen, että tyttärensä oli kiintynyt romalaiseen, kansansa viholliseen, mutta monessa suhteessa oli Sadokin entiset mielipiteet muuttuneet, ja kun hän tiesi ett'ei Naomi milloinkaan antaisi kättänsä juutalaiselle, suostui hän, vielä sitä mieluummin, kun ei voinut kieltää, että jalo, oikea tuntoinen Marcello tulisi olemaan luotettavin maallinen turva hänen rakkaalle tyttärelleensä. Iloisena kiiruhti Marcello ilmoittamaan Naomille isän suostumuksen, ja onneen, joka niin odottamattomasti olivat saavuttaneet, otti todellisella ilolla osaa niin Klaudia kuin Juditha ja Amatfiah'kin.

Kahdeksan päivää oli kulunut matkustajain tulosta Joppeen, ja laiva, joka sieltä tuli lähtemään Ephesoon, oli ottanut lastinsa. Amatfiahn käskettiin toimittamaan kaikki tavaransa laivaan, kun ankkuri piti nostettaman seuraavana aamuna aikaseen. Se oli vaikea ja raskas hyvästi jättö, jonka ystävät nyt ottivat toisiltansa, ja se olisi ollut vielä vaikeampi jos ei Sadok olisi kiiruhtanut selittämällä, että hän oli saanut semmoisia sanomia Javanilta, mitkä pakoittivat hänen kiiruimmiten rientämään takaisin Jerusalemiin. Heti kun Amatfiah perheineensä oli astunut laivaan, palasivat Sadok tyttärensä Lyddaan Rufon ja Marcellon seuraamana. Tässä erosi heidän tiensä, ja suhteet olivat nyt ihan toiset, kun seuraavan kerran toisiansa tavatessa.

KAHDEKSASTOISTA LUKU.

Kotio tultuaan hämmästyivät Sadok ja Naomi, kun näkivät, miten turmiollisesti suru oli vaikuttanut Salomen sekä näköön että muuten ruumiin ryhtiin. Hän oli aina ollut heikko ja terveydeltänsä huono ja äskeiset surulliset tapaukset olivat murtaneet hänen voimansa ja lannistaneet hänen sielunsa lujisuuden. Naomi koetti kaikin tavoin lohduttaa ja elähyttää häntä, mutta turhaan. Hänen sielunsa oli täytetty synkillä aavistuksilla tulevista onnettomuuksista, ja vaikka hän aina oli yhtä herttainen ja lempeä kuin ennen, oli kuitenkin hänen äänessään ja silmäyksissään uneksivainen suruisuus, mikä vaikutti Naomin sydämessä surullisen pelon tunteen.

Bethetsobin Maria oli uudestaan muuttanut omaan taloonsa ja ottanut pienen poikansa kanssaan, mutta tämä oli niin kiintynyt Salomeen ja Naomiin, että hän mielukkaammin vietti suuren osan päivää

heidän luonansa ja viattomilla leikeillään ja iloisilla joruillaan auttoi Naomia haihduttamaan äidin surullisuutta. Ajattelematon ja kevytmielinen Maria oli uudestaan jättänyt huvituksiin ja hekumalliseen elämään ja pian unhotti kaikki, mitkä häntä olivat mielyttäneet asuessaan Sadok'in talossa.

Sadok itse oli nyt harvoin kotona, sillä hänen neuvojansa ja ansioitansa käytettiin nyt yhtenä kaupungin hyväksi. Hän oli innolla ottanut osaa Javanin ehdotukseen, että Simoni otettaisiin ylimmäiseksi päälliköksi kaupungissa. Kun tätä asia varten kaikki tarpeelliset valmistukset olivat tehdyt, lähetettiin Javani kutsumaan Simonia ja hänen joukkojansa pelastamaan kaupunki tyrannisien seloottien käsistä.

Kohta sen perästä kun hän Jerusalemissa oli lähtenyt, hämmästyttiin sen asujamia huhulla, että Vespasiano joukkoinensa oli tulossa kaupunkiin. Levottomana seisoivat kansa kaupungin valleilla odottamassa Simonia, jota nyt pitivät ainoana pelastajanansa. Häntä odottaessaan näkivät eräänä päivänä lukuisan romalaisen ratsujoukon tulevan kaupunkia kohden. Pelko valtasi kaupungin asujamat tämän nähdessään, mutta haihtui pian kun ratsastajat muutaman päivän perästä lähtivät pois, kun olivat tulleet vakuutetuiksi onnettomasta tilasta kaupungissa, jossa eri puolueet kokivat toisiaan repiä ja masentaa ja siten itse kevensivät romalaisten tulevaa työtä.

Romalaiset päälliköt olivat tällä aikaa rynnänneet Idumeaan ja valloittaneet siellä kaupungit yhden toisensa perästä, jolla ajalla Simeonin oli täytynyt joukkonensa olla Massadassa alallaan. Mutta tuskin olivat romalaiset lähteneet pois, kun Simoni Javanin kanssa, joka oli tullut hänen luoksensa Massadassa, lähti liikkeelle ja hävittäin sekä ryöstäen kulki Jerusalemissa kohden, jossa hän luuli asujainten ilolla avaavan hänelle portit. Mutta siinä hän kuitenkin pettyi. Sen perästä, kun romalainen ratsujoukko oli lähtenyt, oli puolue, joka vastusti Simonin päästämistä kaupunkiin, päässyt voitolle ja piti portit suljettuna hurjalle ryöväripäällikölle, joka julmistuneena tästä ereyksestensä, antoi tappaa jokaisen kaupungin asukkaan, joka uskalsi muurien ulkopuolelle. Muurien sisällä taas vallitsi ryöväys, murhat ja väkivalta, joita teki Giskalan Johanin laista väliä pitämättömät joukot, jotka puettuna kalliisiin vaatteisiin kulkivat pitkin katuja ja houkuttelivat kansaa yhteen joukkoon saadaksensa sitte hyökätä sen päälle ja tappaa turvattomia ja mitään pahaa aavistamattomia ihmisiä. Ei siis kumma, jos turvaton kansa etsi turvaa ja myös monta valistuneimmistakin toivoi Simonin tulevan kaupunkiin. Mutta Johan oli voimakas, ja jos hänen puolueensa vaan olisi pysynyt yksimielisenä, niin varmaan ei Simoni milloinkaan olisi saanut kaupunkia haltuunsa.

Tosin ei kauan kulunut, ennen kun eripuraisuus pääsi valtaan idumealaisten ja seloottien välillä ja viimeksimainittuun päälle hyökättiin eräässä palatsissa lähellä temppeliä, jonne Johan oli koonnut kaikki ryöväytyt aarteensa. Johan'in täytyi mitä kiireimmiten paeta temppeliin. Idumealaiset rupesivat nyt ryöstämään rikasta ja hyvin varustettua aarrehuonetta, jonka olivat saaneet haltuunsa, mutta kun olivat parhaillaan ryöstämässä, karkasi heidän päällensä selootit, joilla nyt oli ylivoima puolellaan. Idumealaiset pitivät neuvottelun, jossa tulivat päätökseen, että ainoa pelastuminen heille oli kutsua Simoni kaupunkiin. Ylimmäinen pappi Mathias, jolla oli suuri vaikutus kansaan ja nyt virkaveljiensä kanssa oli kutsuttu neuvotteluun, puolusti kaikin voimin ehdotusta ja tarjoutui itse menemään Simonin luokse ja kutsumaan häntä kaupunkiin. Hän tekikin niin ja harhateille johdetun kansan ilohuutojen raikuessa tuli Simoni väkensä kaupunkiin ja otti haltuunsa sen kukkulaiset paikat.

Niin oli Simoni saanut Jerusalemin allensa kansan ja ylimmäisten pappien omasta tahdosta; ja tästä puhuessaan sanoo Josepho historian kirjoittaja:

"Jumala johti heidän tahtonsa tähän turmiolliseen työhön. Sillä Herra teki heidän sokeiksi, kun he eivät totelleet hänen ääntänsä ja niin olivat he itse turmionsa tekijät."

Kun Johan ja selootit huomasivat olevansa saaretut temppeliin alkoivat he peljätä henkeänsä ja omaisuuttaan ja uusi hallitsia ryhtyikin kohta, koko kansan avulla, ahdistamaan heitä. Vimmainen taistelu alkoi, jossa selootit kumminkin pitivät puolensa, kun korkean asemansa puolesta voivat vastustajilleen tehdä suurta vahinkoa. He rakensivat vielä eri paikoille neljä tornia, joista sinkoivat heittokeihäitä, väkipuukkoja ja kiviä hyökkäviä vastaan ja pakoittivat heidän peräytymään suurilla tappioilla. Mutta kun tappelu loppui tänään niin se alkoi huomenna ja kansa raateli siten itseään ulkomaisten vihollisten yhä lähestyessä.

Siihen aikaan kun Vespasiano vielä veteleiksi Caesareassa tuli tiedoksi että Vitellio oli anastanut Roman keisari-istuimen. Tämä seikka herätti semmoista närkästystä Vespasianon sotureissa että he kielsivät tottelevansa julmaa, nautinnon himoista Vitellioa ja huusivat oman päällikkönsä keisariksi. Vespasiano epäili, vaan kun sotamiehensä ympäröivät häntä, paljaat miekat käsissä, uhkasivat tappaa hänen jos hän heidän pyyntöönsä ei suostuisi, päätti hän myöntyä. Keisariksi valittuna hän ensityökseen päästi Josephon vankeudesta ja tästä, joka oli hänelle ennustanut kunniaa, tuli nyt hänelle ystävä ja neuvonantaja. Uuden keisarin huomio kääntyi nyt muutamaksi kuukaudeksi pois Palestinan sodasta ja Jerusalemi sai vastaiseksi olla rauhassa, vaan, kun Vitellio oli voitettu ja tapettu, Vespasiano lähetti

poikansa Titon suurella sotajoukolla (alussa v. 70 j.Kr.) päättämään Palestinan valloittamista pääkaupungin kukistamalla.

Jerusalemien asukkaat kuulivat kauhulla että Tito oli joutunut sotajoukon päälliköksi. He tunsivat hänen rivakkaan, sotaisan luontonsa ja että koko sotaväki ihmetellen häntä rakasti; he päättivät syystä että häntä semmoisten sotajoukkojen etunenässä oli mahdoin karkoittaa kaupungin muureilta, joiden sisäpuolella kolme eri puoluetta raivosi keskenään.

Eleatsar, joka aluksi oli ruvennut selootien päälliköksi ja miehittänyt temppelin, huomasi närkästyksellä että Giskalan Johan oli anastanut itselleen suuren vallan. Hän oli pyhästi närkästyvinään verisistä tuhoista, joita hänen kilpailijansa päivittäin sai toimeen ja siten onnistui hänelle vähitellen vetää puoleensa voimakkaimmat ja mahtavimmat Johanin puoluealaiset. Näiden ja heidän kumppaniensa kanssa erkani hän julkisesti entisistä tovereistaan, jotka pysyivät Johanille uskollisina ja anasti temppelin ensimmäisen osan, jossa nämä jumalattomat veitikat ripustivat veriset aseensa kaikkein pyhimmän oville. Täällä, pyhyiden sisimmäisissä, kaikui nyt muurit villoista lauluista ja raa'asta pilkkapuheesta ja alttarin portailla vierä kuolevia soturia, jotka olivat saaneet haavansa omilta kansalaisilta. Suuri paljous uhrieläimiä ja muita ruoka-varoja oli joutunut Eleatsar'in käsiin ja hänellä väkineen ei ruo'an puolesta ollut mitään hätää; mutta he eivät rohjenneet karata muiden selootien päälle ollen heitä voimissa paljoa heikommat. Toiselta puolen kärsi Johan suuria tappioita ahdistessaan Eleatsarin vahvaa asemaa, vaan hurjassa vimmassaan ei hän katsonut väen menekkiin ympärillensä, kun hän vaan sai tehdyksi viholliselleen vähänkin vahinkoa.

Tällä välin oli Simoni ottanut valtaansa koko ylisen osan kaupunkia ja osan alemmasta, josta hän alinomaan hätyytti Johania. Mutta tällä oli sama etu ylhäisestä asemasta, kuin Eleatsarilla häntä vastaan ja Simonin täytyi tappiolla peräytyä. Tie temppeliin oli jyrkkä ja Simonin sotaväen päälle satoi selootien heittokeihäitä ja kiviä, jotka matkaan saattoivat suuren turmion hyökkääville.

Simoni ei siis voinut saada muuta toimeen kuin häiritä ja väsyttää vastustajaansa, mutta tämä alituinen sotiminen häiritsi enimmäin rauhallisia ja hiljaisia asukkaita, jotka eivät päiväksikään saaneet rauhaa. Salaisesti toivoivat he sentähden, että romalaiset tulisivat pikemmin, sillä muutoin ei heidän mielestään rauhaa voitu palauttaa. Näitä toivojaan eivät he kumminkaan rohjenneet julkisesti ilmaista, sillä vihassa romalaisia vastaan vetivät kaikki puolueet yhtä ja vainosivat kaikkia, joita epäiltiin toivovan heidän aseillensa menetystä. Kauheata oli nähdä kansan kurjuutta, mutta vieläkin kauheampaa oli huomata miten julman kovasydämisiksi alituinen vaara ja hätä oli tehnyt ihmiset toisiansa kohtaan.

Luonnon hellimmät siteet olivat irtautuneet, läheisimmät sukulaiset jätettiin ja kun kuolema teki lopun heidän kärsimisistään, heitettiin ruumiit kadulle sotamiesten poltettaviksi ja koirien revittäviksi.

Javani oli palannut kaupunkiin Simonin kanssa ja oli tämän suuressa suosiossa sekä sai tietää kaikki hänen aikeensa. Kaupungin tuttuus Javanille sekä tämän älykkäisyys ja pelottomuus olivat Simonille suureksi hyödyksi ja hurjistunut juutalainen uskoi vieläkin, että Gioras'in poika oli Jehovan valitsema välikappale kansan pelastukseksi, jonka vuoksi hän halukkaasti uhraisi hänelle kaikki toimensa. Kauhulla näki hän temppelin saastuttamisen ja hänen innokas rakkautensa esi-isien uskoon täytti hänen palavalla halulla kostaa niille, jotka siten polkivat pyhydet jaloillansa. Tämä viha tarkoitti etenkin Isakia, entistä ystävää, joka nyt tyyten oli luonut päältänsä tekopyhyden ja useammin kuin kerran temppelin muureilta oli Javanin jalkoihin heittänyt ihmisen verellä täytetyitä pyhiä uhri astioita, samalla pilkallisesti sadatellen viholliselleen, jonka kiukkuja ja uhkauksia hän nauroi luottaen tukevaan asemaansa. Kuitenkin oli ehkä kohtakin Javanin vuoro riemuita.

Eräänä iltana palasi tämä alla päin isänsä huoneeseen. Palattuansa Simonin seurassa kaupunkiin oli hän harvoin käynyt kotonansa, ei edes öilläkään. Hän tunsu tukalan pakollisuuden painavan itseään perheensä keskuudessa, etenkin Naomin läsnäollessa ja hänestä oli vaikka missä muualla raittiimpi kuin lapsuutensa kodissa. Nyt tuli hän isänsä kanssa neuvottelemaan aikeista, joita hänellä ja Simonilla oli mielessä. Jättäkäämme heidän keskenään innokkaisuun mietteisiinsä käydäksemme Salomea ja Naomia katsomassa.

Salome oli yhä alakuloinen ja suruissaan, jonka tähden Naomi harvoin voi heittää hänet yksikseen. Naomikin tunsu nyt yksinäisyydessään tarpeellisemmaksi uskoutua äitillensä ja panna hänelle kaikki alttiiksi. Äiti, jolle rakkaan tyttären onnellisuus oli mieluisa, käänsi usein puheen pois oleviin ystäviin ja todellisella ilolla puhui hän Marcellostakin tulevastakin vävypojastaan. Tämä luonnollisesti ilahutti Naomia ja veti häntä äitiänsä likeisemmäksi.

Vaan tämä seikka ei ollut ainoa, joka hänen mielensä piti vireillä, häneen vaikutti toinenkin, joka hänestä oli suuremmasta arvosta. Pitkät, ikävät päivät vietti Naomi lukemalla Bethanian Marian lahjoittamaa kallista käsikirjoitusta ja ilolla huomasi hän, että äitinsä aina halukkaammin kuunteli lukemista ja keskusteli luetusta. Salome oli ennen karttanut puhua kristitystä opista osaksi tehdäkseen miehellensä mieliksi osaksi syystä että hän ei itse halunnut tulla vakuutetuksi sen totuudesta, jota

kokonaan oli halveksinut ja epäillyt. Kumminkin oli Amatfiahn ja hänen tyttärensä keskustelut näissä asioissa tehneet häneen vaikutuksen, joka ei koskaan hänestä luopunut. Theophilon jalo kestäväisyys oli myöskin syvästi liikuttanut häntä ja kun nyt ruumiillinen kivuloisuus ja heikkous teki hänen vieläkin tunnollisemmaksi ja halukkaammaksi oppimaan totuutta ei hän paheksinut, kun Naomi, Joppesta palattuun, alkoi lukea hänelle Mattheon evankeliumista. Ja kuta enemmän hän kuuli Natsarethin Jesuksesta, sitä enemmän rupesi hän uskomaan kertomusta tämän rakkaudesta kadotettuun ihmissukuun. Ne pitkät kuukaudet, jotka hän sen jälkeen eli kauhun ja pelon alla ja joina Sadok, askareittensa puuhassa, usein oli poissa kotoa ja Salome yksinään Naomin seurassa, oli hänellä vieläkin enemmän aikaa miettiä mitä hän oli lukenut ja kuullut siitä ihmeellisestä Jesuksesta, joka lupasi rauhan kaikille, jotka tekivät työtä ja olivat raskautetut, kunhan vaan tahtoivat tulla hänen luoksensa. Jumalan henki oli alkanut vaikuttaa hänen sydämässään ja hän salli sen; Naomi huomasi sen ilolla ja kiitti hiljaisuudessa Herraa, joka salli itsensä kutsuttua Ihmeelliseksi ja joka ihmeellisiä sai toimeen.

Tänä iltana istuivat myöskin äiti ja tytär keskustellen miten Herra neuvoo ja johdattaa ihmisiä; muistellessaan Theophiloa olivat he joutuneet tähän aineeseen ja vaikka Bethetsobin Maria pienene poikaneen oli tullut heitä tervehtimään pitkittivät he kumminkin alettua keskusteluaan. Maria nousi hetkisen kuluttua ja meni toiseen huoneeseen, vaan hänen pieni poikansa David juoksi ilakoiden lattialla silloin tällöin pysähtyen kuuntelemaan rakkaiden ystävänsä puhetta. Kauan ei hän kuitenkaan malttanut leikeistään luopua ja oli juuri parhaillaan iloisessa naurussa kun hän yhtäkkiä taukosi ja säikähtäen katsoa tuijotti ovea kohti, josta Javani ja Sadok juuri astuivat sisään.

Pojan äkkinäisen vaikenemisen ja säikähtyneen katsannon huomasi Javani kohta ja hän tunsi itsensä siitä hellästi liikutetuksi.

Olenko minä kaikkein mielestä niin inhoittava, kaikkein vihan ja kauhun alainen? hän ajatteli. Säikähtävätkö lapsetkin minua?

Hän kumartui alas ja nosti hiljaa pienen syliinsä kysyen häneltä lempeästi:

"Minkätähden sinä pelkää minua, David?"

"Sentähden, että hoitajani sanoo sinun tappaneen Theophilo-raukan", poika vastasi vapisevalla äänellä.

Javani laski hänen lattialle ja synkkiä pilviä nousi hänen muodolleen.

"Pidetäänkö minua murhamiehenä", hän jupisi; "ei, ei, se ei saa tapahtua!"

Hän meni äitinsä ja Naomin luokse, jotka, vaikka kokivatkin häntä tervehtiä sydämellisellä hellyydellä, eivät voineet käytöksestään poistaa pakollisuutta, josta hän selvästi huomasi mitenkä surkeasti hänen läsnä olonsa muistutti Theophilosta ja kuinka todenmukaisesti lapsi oli ilmaissut heidän ajatuksensa serkkunsa kuolemasta. Javani oli väsynyt viimeisten aikain tapahtumiin joissa hän oli niin monen murhan ja verenvuodatuksen todistajana ollut. — Hänen intonsa edistää Simonin asiata ei ollut heikontunut eikä myöskään hänen päätöksensä että tarvittaessa vaikka uhrata henkensä rauhan saattamiseksi onnettomaan kaupunkiin, mutta kun päivä oli lopussa ja tappelon meteli herjennyt, oli hän usein toivonut voivansa palata kotiin ja siellä sydämellisesti tervehdittävän. Hän halusi saada perheensä helmassa nauttia lepoa kaikista häiriöistä ja toimista, jotka häntä ahdistivat, vaan se että häntä epäiltiin serkkunsa murhasta, teki kodin hänelle tukalaksi ja hän olisi tahtonut antaa paljon, jos olisi voinut entisen tilansa kotonansa ansaita.

Sillä aikaa, kun hän oli vaipunut näihin ajatuksiin, oli Naomi Davidin hartaasta pyynnöstä seurannut häntä puutarhaan ja satoi siellä hänelle kukkaköynnöstä. Javani meni perässä ja seisoi hiljaa hänen vieressään siksi kun hän oli työnsä lopettanut. Pikku David juoksi nyt riemuisena äitinsä ja Salomen luokse näyttämään kaunista köynnöstänsä, ja Javani otti sisarensa käden kainaloonsa ja vei hänen kauaksi puutarhaan.

Kauan kulkivat he siellä edes ja takaisin, vielä sittenkin, kun muut perheen jäsenet jo olivat lähteneet puutarhan penkereeltä. Kun vihdoinkin tulivat sisään, hämmästyivät kaikki siitä erinomaisesta iloisuudesta ja tyytyväisyydestä, joka loisti heidän kasvoillansa, ja jota ei kukaan heistä osannut selittää.

Juuri kun astuivat huoneeseen, kuultiin Javanin sanovan:

"Kuusi kuukautta, Naomi, muista että juhlallisesti olet minulle luvannut sen!"

"En sitä unhota, Javani", vastasi sisar, "vaikka oletkin saanut minun vaikeaan koettelemukseen."

Illallinen syötiin tavattoman iloisella jopa leikkilliselläkin mielellä, sillä Naomi, perheen elo ja ilo, oli muuttunut melkein entiselleen ja hänen vanhempansa olivat iloiset nähdessään hänen niin

muuttuneena, vaikk'eivät tienneet siihen syytä.

YHDEKSÄSTOISTA LUKU.

Jerusalemien asujamet olivat olleet tuskallisessa odottamisessa sen ajan, mikä kului Titon tulosta Caesareaan ja romalaisen joukon lähdöstä sieltä, mutta pian toivat pakolaisten joukot sanoman, että pelätty vihollinen lähestyi, ja muutamia päiviä sen perästä asettivat romalaiset leirinsä lähelle Gabath-Saul nimistä kylää, noin puolen penikulman matka Jerusalemissa.

Eräänä iltana, kun vielä säikäyttyneet asujamet muureilta ja tornista väjyivät pelätyn vihollisen tuloa, näkyi yksityinen ratsastaja Josaphatin laaksosta tulevan pitäen kädessään valkeaa lippua, merkiksi rauhallisista aikeistaan. Hän ajoi Vesiportille, jossa hän hebrean kielellä kysyi vahdilta päällikköä ja pyysi silmänräpäyksen ajan puhua vartijan kanssa. Upsieri suostui siihen ja kun portit varovasti avattiin, näki hän edessään nuoren jalon näköisen miehen, joka kohteliaasti tervehti ja pyysi hänen perille, päällekirjoituksen mukaan, toimittamaan pienen mytyn, jonka antoi hänelle sekä kultarahan annettavaksi sille palkkioksi, joka mytyn kuljettaisi. Sen perästä kumarsi hän mielyttävästi upseerille ja ajoi täyttä laukkaa pois. Hän hyvin ymmärsi olevansa vaarassa, hurjain vihollisten ympäröimänä kun oli.

Lukija varmaan on jo arvannut, että nuori romalainen oli Marcello ja että mytty oli Naomille menevä. Myöhään samana iltana sai hän sen, ja kun hän aukasi sinetin, oli siinä hänelle kaksi kirjettä, toinen Marcelloilta ja toinen Klaudialta. Marcello lausui siinä hellän levottomuutensa Naomin tähden, koska nyt romalaiset olivat Jerusalemin piirittäneet ja Tito lujasti päättänyt pysyä siellä siksi, kun kaupunki on hänen vallassaan. Kaikella sillä sulopuheliaisuudella, joka lemmellä täytetty sydämensä hänelle lahjoitti, rukoili hän Naomia koettamaan saada vanhemmiltansa lupaa lähteä kaupungista ja tulla hänen isänsä turviin. Hän lisäsi vielä, että jos Naomi Deborahn kanssa jollain tavalla voisi hiipiä Josaphatin laaksoon olisi hän siellä Rufon kanssa vastassa. He veisivät hänen sitte leiriin, jossa Tito itse oli luvannut antaa hänelle suojelusvartijan ja viedä hänen Caesareaan yhden ystävänsä luo. Marcello lausui vielä sisällisen toivonsa, että Salome voitaisiin kehoittaa seuraamaan tytärtänsä, vaikka hän pelkäsi, ettei mikään saa häntä luopumaan Sadokista, ja tämä taas tahtoi sata kertaa ennen kuolla kuin jättää paikkansa. Hän määräsi hänelle tarkoin kohtauspaikan, jossa toivoi tapaavansa hänen Sadokin puutarhassa, Kidronin ojan varrella, missä hän isänensä joka ilta odottaisi nopsilla hevosilla kuljettaaksensa hänen ja Deborahn turvaan. Hän pyysi häntä pian ryhtymään tähän yritykseen, kun romalaiset kohta aikoivat ryhtyä sellaisiin toimiin, ettei kukaan pääsisi ulos kaupungista.

Marcellon helleys saattoi Naomin kyyneliä vuodattamaan. Hän myös tiesi Marcellolla olevan syytä pelkoon. Mutta jättää vanhempiansa, varsinkin äitiänsä, jonka terveys oli heikko ja nyt juuri, kun taivaallinen valo alkoi tunkeutua hänen sieluunsa, ja hän enempi kuin ennen tyttärensä hoitoa tarvitsi, tuntui vaikealta. Sen vuoksi päätti hän olla lähtemättä. Hän myös päätti, ettei vanhemmilleen virkkaisi sanaakaan Marcellon esityksestä, syystä, ett'ei tekisi heitä levottomaksi ja kenties myöskin saattaisi heitä vaatimaan hänen lähtemistensä Jerusalemissa.

Klaudia kirjotti:

"Rakas Naomini ymmärtää kyllä, millä ilolla käytän tätä tilaisuutta kirjoittaakseni, ja minä myös puolestani ymmärrän hyvin, kuinka iloiseksi hän tulee saadessaan kuulla minulta jotakin. Eräs Amatfiahn ystävä viepi kirjeeni romalaiseen leiriin ja Marcello kyllä sen sinulle lähettää. Jospa itse saisin tulla sinne, sillä sydämeni on Jerusalemiin haudattu, ja minä olen onnettoman maanpakolaisen kaltainen, kun olen niin kaukana paikasta, jossa olen elänyt elämäni iloisimmat ja surullisimmat päivät! Nyt on minulle tämä elämä vähästä arvosta, sillä kaikki, mikä teki sen minulle rakkaaksi, on minulta otettu, ja olisin ollut iloinen, jos Herra olisi antanut minun lopettaa päiväni Jerusalemin porttien sisällä. Mutta se on väärin ja kiittämättömästi minulta puhua näin. Suo anteeksi suruni, ja äläkä usko minun mutisevan Jumalan tahtoa vastaan, vaikka olen masennettu hänen kurittavalta kädeltänsä. Minä suutelen sitä kättä, joka minua rankaisee, sillä ymmärrän, minkätähden hän katsoi sen välttämättömäksi. Nyt näen tehneeni Theophilon epäjumalakseni, ja pikaisuus, jolla taivuin uskomaan Jesukseen, oli suurimmaksi osaksi seuraus mielihalustani saada nauttia hänen opetustansa ja toivoni olla hänelle mieliksi. Sydämeni oli enemmän kiintynyt häneen kuin Herraan, ja sentähden täytyi Herran ottaa hänen pois. Nyt uskallan sanoa, että suuremmin ja jakamattomimmin kuulun Herraan kuin ennen. Tehköön Hän armossaan minua nöyräksi ja totuutta isovaiseksi. Anna anteeksi, Naomi, kun kirjoitan niin paljon tunteistani, mutta minulle on suuri ilo saada puhua mitä tunnen sisässäni. Judithan läheisyydessä koetan aina peittää suruani ja lohduttaa häntä, joka on minulle enemmän kuin äiti. Sekä hän että Amatfiah ovat väsymättömän hellät minulle, ja minä en saata sanoa että elämäni on minulle

arvotoin, kun ajattelen sitä rakkautta, jota minulle, arvottomalle osoittavat.

"Täällä olen usein uskonsisareini kanssa yhdessä ja otan osaa heidän Jumalan palvelukseensa ja rakkauden aterioihinsa. Minä olen myös usein tavannut evangelista Johanneksen. Minä olen saanut katsoa niihin kasvoihin, joista säteilee rakkaus, puhtaus ja hartaus; saanut kuulla hänen sanojansa, kun kansa seisoi hänen ympärillensä niin hiljaa, ettei hengenvetoakaan kuulunut, ja kuunteli hänen nyt jo heikkoa ääntänsä. Minä olen saanut vastaan ottaa hänen siunauksensa ja tuntenut hänen arvoisat kätensä hellästi koskevan pääni lakea. Minä olen toivonut, että sinäkin, Naomi, saisit kanssani jakaa sen autuaallisen ilon, jonka olen joka kerta tuntenut, kun hän on edessäni seisonut. Minä en osaa kertomalla selittää häntä sinulle; ainoastaan tahdon sanoa, että, kun näen hänen, en ollenkaan kummastele, minkä tähden Jesus häntä rakasti enemmän kuin muita opetuslapsiansa. Suloista on nähdä häntä, nojautuneena pitkään sauvaansa. Hänellä on valkoiset hiukset ja parta. Hiuksensa riippuvat olkapäille asti ja partansa peittää rinnan. Silmänsä loistavat nuoruuden elämää ja huulensa valuvat kaunopuheliaisuudesta, jonka täytyy tunkeutua kaikkiin sydämiin. Niitten luku, jotka ovat hänen sanojensa vaikutuksesta seurakuntaan liittyneet, on suuri, ja kuuluisa Dianakuva on kadottanut monta rukoilijaansa. Minä punastun tunnustaessani, että minäkin kerran olen kuulunut siihen taitamattomaan joukkoon, joka luulee sen kuvan tulleen taivaasta ja olevan lahjoitetun jumalallisella voimalla. Se on asetettu temppeleihin, jonka komeudessa ainoastaan voittaa teidän oma uljas temppeleinne Jerusalemissa. Ah, jos sekin olisi pyhitetty ainoan, totisen Jumalan palvelukseen ja että molemmat olisivat samalla tavalla pyhitetyt hänen ainoalle Pojallensa!

"Uskollinen Hannamme on terve ja onnellinen. Hän on suureksi hyödyksi ja iloksi meille kaikille ja koettaa rivakkuudella ja innollaan palkita setäsi ja tätisi hänelle osoittaman ystävyyden. Hän lähettää sinulle sydämellisiä terveisiä. Juditha ja Amatfiahn tervehtivät sinua sydämestänsä ja yhdistyivät kanssani lämpimään rukoukseen edestänne sekä täällä ajassa että iankaikkisuudessa. Älä unhotta, rakas Naomi, luopumatonta ystävääsi Klaudiaa."

Tämä kirje antoi Naomille surua sekä iloa. Häntä suretti ne vaikeat koetukset, joita Klaudia oli saanut kokea ja vielä tuli kokemaan, mutta hän iloitsi hänen uskonsa lisääntymisestä, mikä nyt niin selvästi näkyi, Hän olisi nyt niin mielellään tahtonut olla hänen luonaan, lohduttamassa, vahvistamassa ja kehoittamassa!

Hänen lähin surunsa oli löytää keino, millä saisi Marcellolle lähetetyksi vastauksen, joka lopettaisi toivon saada kuljettaa hänen kaupungista. Hän päätti Deborahn tehdä uskolliseksensa, ja jo seuraavana aamuna kertoi hän hänelle Marcellon ehdotuksen ja oman päätöksensä, pitää asia vanhemmiltaan salassa ja antaa Marcellolle kieltävä vastaus. Deborah hyväksyi tämän ja esitti Rubenia taitavammaksi ja luotettavimmaksi sananviejäksi, minkä tiesi. Tämä viekas palvelija oli näet koettanut päästä Deborahn suosioon saadaksensa hänen kauttaan vakoilla Naomia, ja olikin onnistunut siinä niin hyvin, että vanha Deborah silmittömästi häneen luotti. Mutta niin ei ollut Naomin laita. Hän inhosi Rubenia; mutta antoi kuitenkin vanhan palvelijansa jättää Rubenille mytyn Marcellolle lähetettäväksi.

Tuskin oli hän saanut mytyn käteensä, kun jo sen kanssa kiiruhti Simoniin. Tämä oli juuri keskustelussa Javanin ja muiden vaikuttavien miesten kanssa, kun sai ilmoituksen, että muuan tuntematon toivoi saada puhua hänen kanssansa. Simon, kun tiesi itsellään olevan monta vihollista, jotka vainosivat hänen henkeänsä, epäili hetken, mutta nousi sitten äkkiä ylös, meni ensimmäiseen huoneeseen ja käski tuoda miehen sisälle. Vähän ajan kuluttua tulikin Ruben, ja yhdellä silmäyksellä huomasi Simon edessään olevan miehen, joka enemmän himosi hänen rahaansa kuin henkeänsä.

"Mikä on tuonut sinun tänne?" kysyi Simon ja katsoi häneen läpitukevasti samalla kun kätensä koski ikäänkuin vastenmielisesti väkipuukon päähän.

"Herra, tulin teille tekemään palveluksen", vastasi Ruben. "Tässä on kirje, joka teille sanoo, kuinka voitte pelastaa Jerusalemin ainakin yhdestä sen vaarallisemmasta vihollisesta."

Hän laski Naomin mytyn pöydälle Simonin eteen ja vetäysi sitte takasin huoneen toiseen päähän, ikään kuin olisi toivonut, että hänen ja sen pelätyn ruhtinan väliä olisi niin pitkältä kuin mahdollista.

Simon otti mytyn ja leikkasi väkipuukollansa silkkinauhan poikki ja alkoi lukea Naomin kirjoitusta. Jota enemmän hän luki, sitä selkeämmäksi kävi hänelle, ettei Ruben ollut häntä pettänyt. Kun hän oli lakannut lukemasta, käski hän vartijan viedä palvelijan pois, kohtelemaan häntä hyvin, mutt'ei antaa hänen seurustella kenenkään kanssa. Ruben alkoi nyt katua petostansa, mikä näytti hänelle tulevan kalliiksi ja koki väittää poisviemistänsä vastaan; mutta Simon antoi merkin ja ensi silmänräpäyksessä oli Ruben viety.

Simon oli kahden vaiheella, ilmoittaisiko Javanille kirjeen sisällön ja neuvottelisiko hänen kanssaan paraimmasta keinosta saada kiinni mitään pahaan aavistamaton romalainen ja hänen isänsä. Javan oli äskettäin muutamissa tilauksissa osoittainnut vähemmän opinraivoisalta ja innokkaalta kuin Simon olisi

toivonut, mutta tässä tapauksessa ei hän sentään voinut epäillä, ettei tämä mielellään antaisi apuansa, varsinkin sen vuoksi — jonka tämä viisas päällikkö muutamista lauseista kyllä ymmärsi, vaikka kirje oli allekirjoittamaton — että sen oli kirjoittanut Javanin sisar, ja siis romalaiseen rakastunut. Tämä suhde saattoi hänen kutsumaan Javanin luoksensa, ja heti tämän tultua antoi hän kirjeen hänelle.

Javani tunsikin sisarensa käsialan. Viha leimusi hänessä, kun hän kirjettä luki. Hänen muotonsa muuttui, huulensa puristuivat yhteen ja silmäluomensa supistuivat. Näistä Simon huomasi, millaisen sielun liikutuksen uhrina nuori juutalainen nyt oli.

"Ystäväni", sanoi hän, "tämä juutalaisen naisen tunnustus rakkaudestansa romalaiseen nostaa vihaasi. Se on hyvä. Sitä mieluummin olet apunani neuvoilla ja työllä rankaisemassa tuota rohkeaa romalaista ja ilmi hankkimisessa, ken tuo Sionin tytär on, joka niin huonosti muistaa kunnian ja velvollisuuden. Etkös näe, että hän myöskin on yksi niistä, joka uskoo natsaretilaista petturia."

"Simoni, näen ja ymmärrän kaikki. Tämä nainen on minun sisareni Naomi, joka kerran on ollut ylpeyteni ja perheen ilo sekä toivo. Kauan olen tiennyt hänen sielunsa olleen saastutetun natsaretilaisten kelvottomilla opeilla, mutta koskaan en osannut edes uneksiakaan hänen rakkaudestaan romalaiseen ja että tämä romalainen mies kuuluu kristittyjen puolueeseen. Hyvä, hän on ollut olevinaan kristitty ja hänen pitää kuoleman kristityn kuolemalla. Isäni pitää saaman tietää nämä asiat, ja hän kyllä tietää keskeyttää kirjeenvaihdon sisareni ja romalaisen välillä, jos hän tänä iltana käsistämme pääsisikin. Mutta mitään pahaa ei saa Naomille tapahtua. Hän on sisareni ja häntä pitää säästettämän."

"Vähät minä hänestä, hupsupäisestä työstä", vastasi Simon, "kun vaan saan nuoren romalaisen ja hänen isänsä käsiini. Rufosta olen kuullut kerrottavan, enkä ollenkaan epäile, ettei hänen poikansa olisi isänsä kaltainen. Sen vuoksi on parastamme koettaminen pelastaaksemme kansamme näistä kahdesta vaarallisesta vihollisesta."

Auringon laskussa samana päivänä menivät Simon ja Javani muutamien valittujen sotamiehien kanssa Kidronin ojan varrella oleviin puutarhoihin. Täällä määrättyssä paikassa piiloutuivat he puitten taakse ja sitte kun oli suostuttu merkistä, jonka Javanin piti antaman hyökkäykseen ryhdyttyä, palasi Simon kaupunkiin jättäen pahanteon ystävänsä tehtäväksi.

Kun Simon taas kulki kaupungin katuja, vallitsi yön pimeys ja hiljaisuus. Hiljaisuutta ainoastaan silloin tällöin häiritsi ryöväri joukkojen hurjat huudot, jotka kuljekselivat pitkin katuja pitäen asujamit alituisessa pelossa päälle karkaamisesta. Tultuansa asuntonsa luo pysähtyi Simoni hetkeksi, katseli ympärillensä ja oli juuri avaamaisillaan portin, kun kamala Ananian pojan olento tuli esiin erään porttiholvin varjosta. Hän meni suoraan kohden Simonia ja huusi soinnutointa onnettomuushuutoansa kaupungille. Kun proheeta näki Simonin, pysähtyi hän ja kiinnitti kamalan silmäyksensä häneen ja huudahti sitte:

"Voi sinuakin Simon, voi sitä suurta ryöväriä, voi, voi!"

Simon oli monasti ennen kuullut hänen äänensä ja oli kerran hirveästi häntä suomituttanutkin saadaksensa hänen vaikenemaan, vaikka turhaan. Mutta koskaan ennen ei hänelle ollut tämä voihuuto tuntunut niin ilkeälle kuin nyt, ja hän päätti ainaiseksi vaiettaa sen.

"Kirouksesi lankee oman pääsi päälle, väärä proheeta", sanoi hän. "Ota tämä — minä lähetän sinun pimeyden ruhtinaan tykö, jonka sanansaattaja sinä olet. Sano hänelle, että Sioni kiusoittelee häntä ja kaikkia sitä voimaa, jonka hän lähettää vastaamme; sotajoukkojen Jumala on kanssamme."

Puhuessaan tätä rohkeaa ja perusteetonta kerskausta heitti hän keihään proheettaa kohden, joka seisoikin liikkumattomana, tyynesti kuunnellen hänen äreitä sanojansa. Ase lensi proheetan ohitse. Näytti kun ei ase häneen pystyisikään. Simon veti miekkansa ja ryntäsi häntä kohden. Ananian poika pakeni niin joutuin, että Simonin oli mahdolloin häntä saavuttaa, huutaen vielä paetessaankin: "Voi, voi sitä suurta murhaajaa!"

Hengästyneenä ja vihan kuohussa kääntyi Simoni ympäri ja antoi heti käskyn, että seuraavana päivänä on proheeta etsittävä ja kiinni otettava.

"Minä teen lopun hänen onnettomuutta ennustavasta raakunnastansa", sanoi hän. "Hän ei enään saa kulkea ympäri vähentämässä kansan luottamusta tulevasta pelastuksesta, joka varmuudella on ennustettu."

KAHDESKYMMENES LUKU.

Samaan aikaan kun tämä tapahtui, jätti Marcello seuraneen leirin ja lähti Josaphatin laaksoon. Ilta oli pimeä ja taivas pilvessä, kun tulivat määrätylle kohtaupaikalle. Marcello luuli huomanneensa joukon ihmisiä tuuheiden puiden alla. Ne otaksui hän olevan Naomin seuraa ja kiirehti niitä kohden huutaen:

"Oletko siellä Naomi? Kiirehdi, kiirehdi, anna että viemme sinun turvaan!"

"Naomi ei ole täällä, hurjapäinen romalainen", vastasi Javanin ääni. "Hän on turvassa kaupungin muurien sisäpuolella. Sinne toivon kohta vieväni sinunkin ansaituksi rangaistukseksi viekkaasta koetuksestasi vietellä häntä pois isänsä huoneesta ja isäinsä uskosta."

Sanoessaan näitä sanoja heittäysi Javani Marcellon päälle ja väkensä alkoi tuiman tappelun Rufon ja hänen väkensä kanssa. Juutalaisilla oli ylivoima puolellaan mieslu'un puolesta, mutta romalaiset olivat paremmilla aseilla varustetut ja tappelivat uljaasti upseeriensa pelastaaksensa. Näytti että romalaiset kohta ovat voittajat, kun useat Javanin väestä olivat jo kaatuneet. Mutta nämä saivat äkkiä apua kaupungin porttien vahdistolta. Kuitenkin ennen kun apu ehti paikalle oli yksi romalainen sotamies kiirehtinyt noutamaan upseeriensa hevoset, ja kun olivat hypänneet niille, tekivät niin tuiman ryntäyksen vihollisiansa vastaan, että niiden täytyi peräytyä. Toiset romalaiset sotilaat kiiruhtivat nyt hevostensa selkään, ja samassa silmänräpäyksessä kun apu Javanille ehti käski Rufo väkensä pakosalle ja vähässä ajassa katosivat he vihollisen näkyvistä.

Javanin viha oli rajatoin onnistumattomasta päällekkarkauksesta. Hän palasi heti kaupunkiin ja meni vielä samana iltana Simonin tykö onnettomuudesta kertomaan. Simon vihastui siitä yhtä paljon kuin Javanikin, mutta asiaa ei enää käynyt auttaminen. Nyt tuli heidän tämä Naomilta salata. Ruben käskettiin sisälle ja määrättiin, että hän seuraavana päivänä menisi Deborahille kertomaan, että hän on kirjeen vienyt perille ja itse nähnyt Marcellon sekä puhunut hänen kanssaan, ja että Marcello muuttui suruisen näköiseksi Naomin kirjeen luettuana.

Ruben teki tämän toimen niin todennäköisesti, että Deborah täydellisesti pettyi. Hän antoi Rubenille luvatus palkan ja kiiruhti sitte Naomille kertomaan, että Marcello oli kirjeen saanut. Naomi tunsu itsensä iloiseksi, kun tämä vaikea askel oli otettu. Kyllä hänelle kävi sääliksi, että oli Marcellolle laittanut katkeran surun, mutta kun hän taas katsoi äitinsä kelmeitä kasvoja ja heikontunutta vartaloa, kiitti hän Jumalaa, että oli kieltäinyt äitiänsä jättämästä. Salome pelkäisi romalaisten hyökkäystä ja kauhistui ajatellessaan rakkaan tyttärensä turvallisuutta ja elämää, kun pakanat kerran voittajina kaupunkiin pääsevät. Hän ei voinut pelkoansa Naomiltakaan salata. Tämä taas koetti rauhoittaa äitiänsä vakuuttamalla, ettei hiuskarvaakaan hänen päästään putoa ilman sen Herran tahtoa, jolle hän oli sydämensä antanut, ja sen johdosta hän puhuikin rauhasta ja turvallisuudesta, jonka Herra niille lupaa, jotka turvaa hänen siipeinsä varjon alla etsivät.

"Naomi, rakas lapsi", sanoi Salome kasvoistansa sanomattoman levottoman näköisenä, "sentähden, että liian paljon olen kuunnellut puhettasi, olen entisen sieluni levon kadottanut. Ennen olin tyyni ja tyytyväinen, kun täytin kaikki lain määräykset ja luotin uhrein sovittamaan voimaan; mutta nyt olen tullut huomaamaan, ettei niiden veri voi monia syntejäni pestä ja minun sieluni heitetään sinne ja tänne pelosta ja epäilyksestä. Minä en saata ristiinnaulittuun Jesukseen niin täydellisesti luottaa kuin tahtoisin. Minä en voi itseäni ja syntejäni hänen päällensä heittää, sillä minun uskoni on heikko. Jos varmuudella tietäisin hänen todellakin olevan luvatus Mesiaksen!"

"Rakas äitini", sanoi Naomi, "minä ylistän Herraa sanoistasi. Hän on alkanut työnsä sielussasi ja myös on sen täyttävä. Vielä olet kiinni omassa hurskaudessa, kun tahdot uskon, johonka voisit olla tyytyväinen; mutta vissiin tiedän kohta näkeväni sinun niiden opetuslasten joukossa, jotka eivät kiitä itseään muusta kuin heikkoudestaan, että olisi heille kaikki kaikessa."

"Jumala sen suokoon", sanoi Salome suruisesti, "mutta sinä et tunne paha sydäntäni. Se on niin kauan Herraa vastaan ollut kylmäkiskoinen, että Hänen täytyy sille olla kylmäkiskoinen."

"O, älä niin sano; sinulla on enemmän luottamusta Vapahtajaan kuin itsekään tiedät, ja parain todistus siitä on, että et kuitenkaan saata olla ilman häntä. Hän ei kenellenkään ole kylmäkiskoinen, vaan ottaa kaikki vastaan, jotka tulevat Hänen luoksensa, sillä Hän on sanonut: 'Joka minua etsii, häntä en minä hylkää'."

"Kun kuulen sinun puhuvan Hänen rakkaudestansa syntisiä kohtaan, tunnen itseni lohdutetuksi, mutta kun olen yksinäni ja ajattelen kelvottomuuttani, niin epäilen armon ulettumisesta minullekin. Kauan olen tuntenut Herran puoleensa vetävän käden, mutta olen sille ollut vastahakoinen miestäni miellyttääkseni, jota rakastan enemmän kuin Jumalaa. Naomi, sentähden olen paljon kärsinyt, mutta siitä on itseäni syyttäminen. Mutta olen myöskin aina selvemmin ymmärtämään tullut, että minulle on

vaikeaa potkia tutkainta vastaan. Jos vaan pääsisin huolesta ja pelosta vapaaksi!"

"Myöskin niistä siteistä on Herra Jesus sinun päästävä, kun tulet tyyneksi hänen sanallensa ja tunnustat oikeaksi mitä hän sanoo. Äiti, uskallathan sinä hänen voimaansa ja tunnet sen, koska sanot, ettet saata potkia tutkainta vastaan. Opi tuntemaan hänen rakkautensa ja uskomaan siihen, niin saat kokea Hänen rauhaansa, joka käypi kaiken ymmärryksen yli."

"Kyllä, kyllä uskon Jesuksen rakastavan minua, syntis-kurjaa; uskon Hänen kaikki syntini anteeksi antavan; mutta Naomi, rukoile edestäni, ettei uskoni tyhjään raukeaisi, rukoile että tulisin lohdutetuksi viimeisellä hetkelläni, joka mahtanee pian tulla."

Naomi kääntyi, kätkeäksensä kyyneleet, jotka nousivat hänen silmiinsä äitinsä puhuessa. Hän ei voinut kieltää äitinsä sanojen olevan totta. Hän oli koetellut tottua ajatukseen kohta tapahtuvasta eronhetkestä, mutta hänen sydäntänsä vihlaasi joka kerta, kun hän tuli muistamaan tulevata tappiota.

Hän oli hetkisen ääneti, saadaksensa entisen levollisuuden ja sanoi sitte:

"Jos Herra tahtoo ottaa sinun luoksensa, vahvistaa hän uskosi ja antaa sinulle voiton kaiken pelon ja kiusauksen ylitse. Luota Häneen ja Hän sinun turvaan viepi. Hänen sauvansa lohduttaa sinua ja kun sinä Häntä huudat ei hän jalkojesi kompastua anna."

"Jumala sinua lapseni siunatkoon", sanoi Salome hellästi; "minkä lohdutuksen ja ilon Jumala minulle on sinusta antanut. Mikään ei ole minulle niin lujasti vakuuttanut tunnustamasi opin voimasta ja pyhydestä, kuin muutos, minkä se sinussa on vaikuttanut. Kun kerran tapaaamme toisemme Jumalan istuimen edessä, kiitän sinua silloin paremmin kuin nyt osaan."

"Vaiti, vaiti, rakas äitini, älä niin syntisesti puhu. Herralle yksin kunnia tulee, eikä niille kehoille välikappaleille, joita hän käyttää. Minä en mitään voi — en edes isääni enkä Javaniin. Äiti, rakas äiti, etkö sinä tahtoisit heitä kadotuksen tieltä kääntää?"

"En uskalla heille tästä aineesta puhua. En, minä pian vaikenemaan saataisiin, sillä minä olen heikko sekä ruumiin että sielun puolesta voidakseni heidän muistutuksiansa vastustaa. Ehkä nekin saisivat heikon uskoni horjumaan. Mutta minä rukoilen heidän edestänsä niinkuin sinä olet minun edestäni rukoillut. Herra antakoon minun rukoukselleni saman siunauksen!"

Naomi ei tässä tapauksessa tahtonut kiistellä äitinsä kanssa, sillä hän näki hänen todellisen heikkoutensa. Tämä keskusteleminen oli häntä väsyttänyt ja Naomi sen vuoksi esitteli ulos penkereelle menemistä, missä aina hänelle oli lepopaikka. Salome teki niin. Naomi toi harppunsa ja lauloi hänelle siksi kun väsymys painoi hänen suloiseen uneen.

Kun hän heräsi, istui Naomi vielä hänen vieressään. Salomen kasvoilla loisti sellainen rauhaisa ja suloinen ilo, että Naomi kummastellen kysyi, oliko hän nähnyt hyvän unen.

"Olen", vastasi Salome, "minä olen uneksinut entisistä onnellisista päivistä, kun Javani ja Theophilo, Klaudia ja Marcello olivat meillä. Olin näkevinäni heidän askaroimassa lapsellisissa leikeissä kukkien keskellä täällä penkereellä. Silloin tuli enkeli ja huusi Theophilon luoksensa. Mieluisasti kuuli poika kutsumusta ja meni pois! Sitte kutsuttiin sinä, sitte Marcello ja Klaudia, ja kaikki menivät niin mielellään. Minä katsoin ympärilleni nähdäkseni eikö Javani olisi joukossanne, mutta hän seisoi syrjässä, ja vaikka sama suloinen ääni kutsui häntäkin, pysyi hän liikahtamatta. Enkeli kääntyi sitte pois hänestä suruisella katsannolla ja kutsui minua. Minä epäilin ja viivyin, mutta menin vihdoinkin ja asetettiin teidän sivullemme. O, mikä joukko taivaallisia olennoita ympärillämme, valkeissa vaatteissa, palmut käsissä, laulaen Herralle kiitosta! Minä katsoin Javania ja Sadokia pyytääkseni heitä luoksemme tulemaan, mutta heitä en nähnyt. Penkere ja kaikki täällä alhaalla olivat kadonneet. Samassa heräsin ja tunsin rauhan, jommoista en koskaan ennen ollut tuntenut. O, Naomi, luulen uneni kohta toteentuvan ja minä tulen onnelliseksi. Mutta Sadok ja erehtynyt Javani-raukkani! Ah, minkä synnin hän on tehnyt. Hän on syntiä tehnyt Herraa vastaan, kun hänen nimessään vainosi Theophiloa ja antoi hänen kuolemaan viedä!"

"Mutta, rakas äitini, hän ei ollut niin julma Theophilolle kuin luulet. Olen varma, että hän kummeksi sitä kestäväisyyttä, jota Theophilo osoitti, ja olisi kernaasti suonut, ettei koskaan olisi ollut avullinen Theophilon vangitsemisessa."

"Mutta miks'ei hän sitte hänen henkeänsä pelastanut, Naomi?"

"Ah, ylpeys ja uskonvimma kielsivät hänen katumistaan julki tunnustamasta, vaikkapa uskonraivoiset virkaveljensäkin olisivat antaneet hänen heihinsä vaikuttaa. Mutta puhukaa hänen kanssaan tästä ja kuulkaa hänen mielipiteitänsä. Hän näkyy juuri tänne tulevan. Olen varma, että sitte olet enempi

säälivä häntä kuin nyt."

Javani todellakin tuli samassa penkereelle ja hänen kasvonsa olivat kovin suruisen näköiset. Isä oli juuri kertonut hänelle huolensa Salomen terveyden tilasta, ja Javaniin, joka rakasti äitiänsä, vaikutti tämä uutinen ankarasti. Viimeisinä päivinä oli hänellä ollut niin paljon toimittamista, ettei ollut kerinnyt kotona olemaan. Kaikkein enin koski häneen isänsä mainitsema luulo, että suru ja murhe oli syynä äidin heikkouteen. Javani tiesi hänen Theophilosta paljon pitäneen ja kuinka oma käyttöksensä serkkuansa kohtaan oli häntä murhetuttanut. Hän lähestyi nyt hänen vuodettansa nöyrällä ja katuvaisella mielellä, ja kun Naomi näki hänen liikutuksensa nousi hän ylös ja jätti heidän kahden kesken.

Kauan puhuivat he keskenänsä, ja kun Naomi palasi, oli äiti niin tyytyväisen ja iloisen näköinen, ettei tytär häntä ollut semmoisena kaukaan aikaan nähnyt. Naomi ei kysynyt mitään, mutta kiitti hiljaisuudella Jumalan lempeyttä ja laupeutta.

YHDESKOLMATTAA LUKU.

Romalainen leiri orjantappurain laaksossa ulkopuolella Jerusalemia oli jo sillä lailla järestetty kuin tavallista oli. Se oli säännöllinen neliö, ympäröity 12 jalkaa korkealla multavallilla, jonka harja oli varustettu melkein läpipääsemättömällä paalutuksella. Vallin ympäri ulkopuolelle oli kaivettu kaksitoista jalkaa leveä ja syvä hauta. Tämän työn kaikki olivat sotamiehet tehneet, jotka olivat yhtä taitavat lapion ja kirveen kuin miekan ja keihäänkin käyttämisessä. Varustuksen sisälle oli jätetty kaksisataa jalkaa leveä avonainen paikka, johon raskaat heittokoneet olivat asetettu rivittäin ja suorat kadut jätetty rivien väliin. Titon telttä oli keskellä, jota koristi romalainen kotka. Luja torni oli rakennettu vallin jokaiseen kulmaan, joitten läpi neljä leveää porttia johtivat leiriin.

Leirissä vallitsi ankarin kuri. Rummun levolle kutsuva ääni oli juuri vaiennut kun Rufo ja Marcello palasivat matkalta, jossa olivat vähällä onnettomuuden kitaan joutua. Titon luvalla tämä retki tehtiin, Marcello kun oli hänen suuressa suosiossaan. Marcello kiiruhti nyt heti Titolle kertomaan tapahtuneesta onnettomuudesta.

Tullessaan Titon telttaan istui tämä pöydän ääressä suuri joukko Jerusalemin ja ympäristö-seudun karttoja edessä. Niitä tutki hän tehdäkseen ohjelman hyökkäykseen tätä kapinallista kaupunkia vastaan. Hän otti nuoren upseerin ystävällisesti vastaan ja mielihalulla kuunteli hänen kertomustaan. Ainoa lohdutus, mitä hän saattoi antaa, oli lupaus, että Marcello pian saisi kostaa petokselliselle Javanille, kun kaupunki, Titon luulon mukaan, oli kohta lankeava Romalaisien käsiin. Marcellolla ei ollut sama ajatus kaupungin antaumisesta, sillä hän tunsu juutalaisten itsepäisen päätöksen olevan puolustaa kaupunkia viimeiseen asti. Mutta hän oli vaiti. Sisässään kätki hän levottomuutensa Naomin suhteen, joka nykyään oli alttiina kaikille vaaroille, uhattuna sekä sisällisiltä että ulkonaisilta vihollisilta. Marcello palasi telttansa ja ainoa mikä häntä huvitti, oli tieto siitä, että hän saa kohta työskennellä, kun Tito vähän ajan perästä aikoi alkaa varsinaisen piirityksen.

Siinä ei hän erehtynytäkään, sillä muutama päivä tämän perästä sai hän käskyn olla tunnin kuluttua reilassa lähtemään hänen kanssaan tiedustusretkelle. Määrätyllä ajalla ratsastivat he leiristä, vahvan ratsastajajoukon seuraamana. He kulkivat kaupunkia kohden ja olivat pian kaupungin ympäristöllä olevain kukkuloiden harjalla. Eessänsä, melkeinpä jalkojensa juuressa, Jerusalemin kaupunki. Suureksi kummastukseksensa ei näkynyt ainoatakaan miestä muureilla, ei merkkiäkään vastarinnan tekoon ollut huomattavana, näyttipä portitkin olevan heitetty vartiotta. Tito antoi joukkonsa tehdä käänteeseen oikealle ja kun hän oli ratsastanut kaupungin muurin itäisen kulman ohitse, jota puolustettiin niin sanotusta naisten tornista, kääntyi hän vielä kerran ja lähti menemään Psephinan tornia kohden länsipuolelta kaupunkia. Äkkiä avattiin portit hänen takanansa ja lukematon joukko sotamiehiä ryntäsi ulos. Toiset kiiruhtivat katkaisemaan romalaisilta palausmatkan ja toiset hyökkäsivät heitä vastaan. Tito, Marcello ja muutamat miehistä näkivät kerrassaan olevansa muusta joukosta eroitettut. Heille oli mahdotoin päästä eteenpäin, sillä maa oli sangen sopimatointa ratsastukselle, jota joka taholta esti pensasaidat, puut ja pensaas. Yhtä mahdottomalta niinkään näytti tienraivaaminen lukuisan vihollisjoukon lävitse, joka tuli vastaan takaapäin. Mutta Tito näki, ett'ei muuta tietä ollut ja käski miehiensä yhtymään hyvin lähelle toisiaan ja sitte häntä seuraamaan. Nyt kannusti hän hevostaan ja ryntäsi Marcello sivullaan päällekkärajain päälle. Lukematon joukko nuolia ja heittokeihäitä lähetettiin heitä vastaan, kun he miekka kädessä raivasivat tietä vihollisen lävitse, mutta oli kuin romalaiset olisivat olleet lumotut nuolta kestävämmän, ja vähäisellä tappiolla, kahden miehen menettämällä, onnistui heille taas yhdistettyinä muun joukon kanssa päästä leiriin. Niin vähäpätöinen kuin tämä kahakka olikin tuotti se kuitenkin tärkeitä seurauksia. Titon, ylpeän, voittamattoman Titon oli täytyntä paeta, ja huhu siitä levisi

pian ympäri kaupungin ja saattoi sellaisen riemun, joka ei tahtonut loppuakaan. Toivonsa kadottaneet saivat rohkeutensa takaisin ja rohkeista tuli ylpeitä, ja kaikki suostuivat viimeiseen asti taistella romalaisia vastaan ja suojella kaupunkia, kun Herra Sebaot tällä tapahtumalla oli siihen selvän osviitan ja kehoituksen antanut. Javani otti ihastukseen osaa ja isänsä kanssa antoi hän Israelin Jumalalle kunnian voitetusta voitosta. Myöskin Simon yhdistyi siihen, vaikka hän kyllä enemmän luotti omaan vahvaan joukkoonsa kuin Jehovan apuun; mutta kun hän näki olevan viisaasti pitää sotilaissa yllä uskonnollista intoa, puhui hän usein ja kuultavasti Herran Sebaotin erinomaisesta avusta, mikä ei koskaan ennen ollut näyttänyt niin ihmeellisesti kuin nyt.

Siten kiiruhti kansa sokeudessaan yhä pikemmin turmioon; sen jonka Herra heille lähetti varoitukseksi otaksuivat he kehoitukseksi vieläkin jatkamaan itsepintaisuuden ja paadutuksen tietä.

Tänä iltana palasi Sadok kotia täynnänsä toivoa, jota hän kiiruhti Salomelle ja Naomille ilmoittamaan. Mutt'ei kumpikaan ottanut hänen uutistaan erinomaisella ilolla vastaan. Naomi oli sydämessään varmasti tositettu rangaistuksen päivän tulemisesta sekä kansalle että kaupungille, kuten Herra oli ennustanut ja Salome oli häneltä oppinut uskomaan ettei ainoakaan piirto pidä Herran sanasta hukkuman. Kun Sadok lopetti kertomuksensa päivän tapahtumista ja lausui toivonsa kunniarikkaiden päivien alkamisesta hänen veljillensä, käänsi Salome kasvonsa pois ja itki. Sadok hämmästyi, mutta piti sen hänen heikkoutensa syynä ja nuhteli lempeästi Naomia, ettei paremmin kokenut huvittaa ja miellyttää äitiänsä. Hänellä ei ollut vähääkään aavistusta niistä puheista mitä äiti ja tytär keskenänsä puhuivat; päinvastoin oli hän siinä suhteessa aivan rauhallinen, sillä hän oli käskenyt rabbi Joatferin olemaan Salomen sekä ruumiillinen että hengellinen lääkäri, kun hän itse oli paljolta puuhaamiselta estetty, ja rabbinin valppauteen hän täydellisesti luotti. Mutta Sadokilla ei ollut käsitystä näkymättömästä lääkäristä, joka käypi ympäri etsimässä raadeltuja sieluja saadaksensa niitä parantaa. Hänellä ei ollut vähintäkään tietoa Jesuksen voimasta vaikuttaa hiljaisesti heikoilla välikappaleilla, ja kun hän luuli välttäneensä kaiken vaaran ja ryhtyneensä kaikkiin varokeinoihin suojellakseen Salomen sielua kerettiläisyyden saastutuksesta, oli tämä jo sydämensä Herralle antanut.

Tito oli tullut leiriin takaisin kiukkuisena odottamattomasta päällekkarkauksesta. Hän päätti piämmiten käydä uppiniskaisen kaupungin kimppuun. Hän kutsui heti luokseen Emaukseen jättämänsä legionat ja antoi vielä samana ehtona käskyn, että armeijan seuraavana aamuna pitää oleman sotakunnossa. Kohta kun aurinko nousi otettiin teltat alas ja asetettiin tavaravaunuihin samoin kuin muukin raskaampi tavara. Ensimmäisen rummun äänen kuuluessa ottivat kaikki sotamiehet, täydessä sotavarustuksessa ja kevyellä takalla, sijansa riveissä, rummun äänen toisen kerran jyristessä sytytettiin leirissä kaikki helposti palavat aineet palamaan ja kolmannella kerralla korotti sota-airut Titon vieressä äänensä ja kysyi, ovatko joukot valmiit sotaan. Yksi ääninen myönnötyshuuto kaikui vastaukseksi; ja sitte kun kysymys ja vastaus kahdesti oli uudistettu, annettiin merkki ja koko armeija lähti liikkeelle.

Komeata oli katsella uljaiden romalaisten soturien kulkua huolellisemmassa järjestyksessä. Heidän loistavat aseensa välkkyivät auringon paisteessa. Ihan kaupungin muurin juurella pysähdyttiin ja uusi leiri perustettiin samanmuotoinen ja laatuinen kuin ennemmin olemme kertoneet. Jerusalemin olivat nyt viholliset sulkeneet ja kuuluisa piiritys alkoi, joka oli loppuva uhkarohkean kaupungin täydellisellä hävityksellä ja juutalaisen kansan hajottamisella ympäri kaiken maailman.

Kolme kilpailevan puolueen johtajaa kaupungissa, Eleatsar, Johan ja Simon, oli, jokainen puoleltansa, nähnyt romalaisten tulevan kaupunkia kohden ja asettavan leirinsä kaupungin muurin juurelle. Ensikerran he älysivät, että ainoastaan yhdistetyillä voimilla voidaan ajaa vihollinen, ja sitte kun olivat siitä keskustelleet, päättivät tehdä yhteisen hyökkäyksen romalaisia vastaan. Javani ja hänen isänsä näkivät tässä päätöksessä uuden merkin, että Herra oli heidän puolellansa ja ilolla varusteli edellinen osaa ottamaan yleiseen päällekkarkaukseen romalaisia vastaan.

Niin tapahtuikin kohta tämän perästä ja kaupungin itäisen portin kautta meni koko juutalainen sotavoima ulos ja hyökkäsi kymmenettä legionaa vastaan, joka parillaan asetti leiriään kuntoon. Useat romalaiset olivat aseettomat ja tapettiin, ennenkuin kerkesivät saada aseet käsiinsä. Päällekkarkaus tapahtuikin niin äkkiä ja odottamatta, että romalaiset pian joutuivat epäjärjestykseen, ja kaupungin portista yhä tuli uusia joukkoja. Tottuneet järjestyksessä tappelemaan, näkivät he tässä olevansa hajallisina, josta seurasi että olipa melkein vähältä ett'eivät ruvenneet pakosalle otattamaan, mutta Tito, joka oli vaarasta tiedon saanut, kiiruhti sinne ja palautti järjestyksen. Legiona koottiin nyt ja juutalaisten kimppuun käytiin oikein tosisteolla, mutta ne saivat verestä väkeä kaupungista ja pitkittivät sotaa urhollisuudella. Romalaiset ajettiin takaisin ja Tito näki taas olevansa vihollisten kiertämänä, joita vastaan hänen oma pieni joukkonsa oli heikko vastarintaa tekemään. Hän seisoi erään kukkulan rintemellä ja hänen oli sen puolesta huojis torjua vihollista päältänsä, mutta taistelu kuitenkin oli liian epätasaista antamaan mitään toivoa pelastumisesta, jos ei apua pian tulisi.

Yksi juutalaisista sotilaista, joka osoitti erinomaista urhollisuutta, huomasi ja tunsu Titon. Hän työnsi

tieltänsä pois edessään olevat maanmiehensä ja tuota pikaa seiso i hän romalaisen sotaherran edessä ja nosti miekkansa häntä lyödäksensä. Niin hurja ja odottamaton oli tämä ryntäys, ett'ei Tito ehtinyt sitä torjua, ja epäilemättä olisi häneen lyönti osannut, jos ei Marcello juuri siksi olisi siihen kerinnyt ja miekallansa sen estänyt. Juutalaisen sotilaan silmät säihkyivät hirmuisella vihalla sitä vastaan, joka oli estänyt hänen tappamasta Titon ja siten häneltä voittoriemun vienyt, ja Marcello tunsi hänessä Naomin veljen. Kosto, tavallansa tauti, oli ja varttui Javanin sydämen syvimässä, ja nyt se puhkesi täyteen liekkiin nuorta romalaista vastaan. Kirous huulilla tähtäsi hän seuraavan lyönnin Marcelloa vastaan, mutta tässä kohtasi hän vertaisensa. Jokaisen lyönnin väisti romalainen taitavasti, ja selvään näkyi hän tahtovan säästää vihollisensa henkeä ja ainoastaan varjelevan omaansa. Epävarmaa kuitenkin on kuinka taistelu olisi päättynyt, kun nähtävästi Javanin päätös oli voittaa tahi kuolla, jos ei heitä pian olisi eroittanut päälle ryntäävät ystävät ja viholliset.

Kun romalaiset sotamiehet näkivät rakastetun päällikkönsä olevan vaarassa, sai heissä viha voiton ja häveten omaa käytöstänsä ryntäsivät he vastustamattomalla tulisuudella juutalaisia vastaan, heittivät heidän alas kukkulalta ja ajoivat kaupunkiin. Ainoastaan askel askeleelta pakenivat juutalaiset niin kauvan kun tultiin tasaiselle, mutta siellä romalaiset oikein järjestyivät ja uudella hyökkäyksellä pakoittivat juutalaiset joutuisasti hakemaan turvaa kaupungin porttien sisäpuolella. Tämän perästä asetti Tito vahvat vartiat ja vetäyi leiriin takasin, antaaksensa väsyneille sotilaille aikaa sangen tarpeelliseen lepoon.

KAHDESKOLMATTI LUKU.

Nyt oli pääsiäinen. Suuri paljous maalaisia oli tullut, vaaroista huolimatta, Jerusalemiin saadaksensa temppeleissä tätä suurta juhlapäivää viettää. Heidän lukunsa ei nyt kuitenkaan ollut niin suuri kuin edellisenä vuonna. Romalaiset eivät estäneet ketään kaupunkiin menemästä, mutt'eivät antaneet kenenkään sieltä ulos tulla, ja siten lisäsivät vaan kurjuutta piiritetyssä kaupungissa, kun jokainen uusi kaupunkiin tullut henkilö vähensi ruokavaroja.

Tämä juhla myös antoi syyn sen rauhan rikkomiseen, jonka kummankin puolueen päälliköt olivat keskenänsä tehneet. Suuri uhripäivä oli tullut. Eleatsar oli antanut käskyn sisimmäisen temppelein porttien avaamisesta, jossa hänellä vielä oli tyys-sija, Jumalanpalvelusta harjoitettavia varten, ja papit seisoivat jo paikoillaan, kun joukko Johanin puoluealaisia, jotka miekat päällysvaatetusten alla olivat väkijoukon muassa kulkeneet ja kaikkein pyhimpään tunkeutuneet, äkkiä heittivät kaapunsa pois ja avonaisilla miekoilla ryntäsivät aseettoman kansan päälle. Eleatsarin miehet peläten yleistä petosta vetäyivät maanalaisiin huoneisiin temppelein alla ja laittoivat itsensä siten turvaan. Johanin hurjat puoluealaiset hävittivät ja rosvoivat, mitä vaan saivat. Muutamia temppeleissä kävijöitä poljettiin kuoliaaksi, toisia tapettiin julmuudesta tahi yksityisestä koston himosta, ja alttarein ympäriltä, joiden luo onnettomat olivat kokoontuneet, virtasi veri laattialle pitkin. Sitte vasta, kun murhaajat olivat tarpeensa saaneet verestä ja rosvoamisesta, rupesivat Eleatsarin miesten kanssa rauhaa hieromaan, joiden antoivat tulla piilostansa ylös ja ottaa aseensa ja nimeksi olla Eleatsarin käskyn alaisina vaikka hänen vaikutuksensa itse asiassa nyt oli loppunut ja kolme entistä puoluetta niin muodoin oli muutettu kahdeksi: Johan'in ja Simon'in.

Tällä ajalla oli Tito vitkalleen, mutta varovasti lähestynyt kaupunkia vieläkin lähemmäksi. Koko sen suuren kedon leirin ja Herodes'en haudan välillä oli hän antanut perata; kaikki puut, pensaat ja aidat olivat pois otetut, ja leveää tasaista tietä tehtiin leiristä aina kaupungin ulkomuurille. Simon puoleltaan ei myöskään jouten ollut ja kun hän ei voinut vihollistansa vastustella avonaisessa tappelussa, koetti hän sotapetosta, jonka hän antoi Javanin toimitettavaksi.

Eräänä päivänä hämmästyivät romalaiset joukosta juutalaisia, jotka tulivat kaupungin portista lähellä naisten tornia, juuri kuin olisivat kaupungista ulos ajetut. Tässä luulossaan vahvistuivat he vielä enemmän, kun näkivät miehiä muurilla käsillään merkkiä antavan ja niitä ojentelevan ikäänkuin pyytäen romalaisia kaupunkiin tulemaan, ja osan ulosajettuja kokoontuvan yhteen muurin juurelle, juuri kuin olisivat vihollisia sekä kaupungin sisältä että ulkoa pelänneet. Ensinmainitut näyttivätkin näiden päälle heittelevän kiviä ja keihäitä. Romalaiset tahtoivat sinne joukossa rientää, mutta Tito esti, sillä hän pelkäsi väjymystä. Kuitenkin antoi hän vähemmälle osastolle Rufon johdannolla käskyn mennä, tosin suurimmalla varovaisuudella, tutkimaan asian todellista laitaa. Rufo tottelikin paikalla käskyä ja kiiruhti väkinensä perille. Romalaisten tullessa juutalaiset kauhistuneena pakenivat, ja Rufo ajoi heitä takaa, siksi kun Javani väkinensä kerrassaan kääntyi ympäri ja, saaden myös apua kaupungista, kävi romalaisten kimppuun, jotka kärsivät sangen suuren tappion, ennenkuin onnistuivat turvaan päästä. Mieshukka koski Rufoon syvästi, mutta vielä katkerammalta tuntui, kun juutalaiset muurilta romalaisia

pilkkasivat ja ivasivat että niin helposti antoivat itsensä pettää, ja sisässään lupasi hän sopivassa tilaisuudessa kostaa Javanille, joka nyt toisen kerran oli hänen ansaan vieteltyt.

Jerusalemi oli siihen aikaan eri osiin jaettu, joita melkein saattoi kaupungiksi kutakin kutsua, sillä jokainen oli omalla erityisellä muurilla varustettu. Ympäri kaupungin sitä paitsi oli suuri ulkomuuri, varustettu niin vahvoilla ja lujilla torneilla, että niiden luuli kestävän mitä ryntäyksiä hyvänsä. Ensimmäinen eli ulommainen muuri oli pohjoisen osan ympäri, jota Betsetaksi kutsuttiin. Sen oli rakennuttanut kuningas Agrippa ensimmäinen suurista kivistä ja oli alkuansa seitsemäntoista jalkaa korkea sekä leveä. Sittemmin oli se koroitettu viidenneljättä jalan korkuiseksi, ja rintavarustuksella varustettu. Mutta tämä koroitus ei ollut niin vahva ja luja kuin alimmainen osa.

Toisen muurin sisällä oli kaupungin alaosa ja yhdistyi luoteisessa kulmassa vahvaan Antonian linnan varustukseen. Tämä oli rakennettu korkealle kalliolle, jonka Betsetasta syvä hauta erotti ja oli ynnä temppele erittäin tärkeä osa kaupungista. Vanhin osa muurista oli Sionin ja kaupungin vanhimman osan ja n.s. Davidin kaupungin ympärillä. Se ulottui pitkin Hinnomin laakson reunaa pohjoista kohden temppelein itäiseen porttiin.

Ulommaiselle muurille ylt'ympäri oli sata neljäseitsemättä tornia rakennettu, ja kun väli kunkin tornin välillä oli noin kolmesataa viisikymmentä jalkaa, oli niin muodoin muurin koko pituus enemmän kuin puolentoista penikulmaa.

Tito koetti juutalaisia luopumaan kaikesta vastaisesta puolustamistuumasta, mutta kaikki hänen ehdotuksensa siinä asiassa hyljättiin. Eräänä päivänä oli hän ulkona ratsastamassa uskollisimpainsa seurassa, niiden joukossa myöskin Josepho, historian kirjoittaja, ja tämä pyysi saada vielä kerran koettaa eikö hänen maanmiehensä hyväntahtoisesti tahtoisi romalaisille antautua. Erään romalaisen sadanpäämiehen kanssa hän läheni niin lähelle muuria, että äänensä sinne hyvin kuului ja kaunopuheliaisuudella pyysi heitä, etteivät uppiniskaisen yksipäisyytensä tähden syöksyisi turmioon; hän kertoi heille romalaisten voimasta ja urhollisuudesta ja kiitti Titon lempeyttä. Hänen vielä puhuessa sieppasi eräs juutalainen sotamies jousen ja ampui Josephon rintaa kohden, ja nimitti häntä petturiksi. Nuoli ei koskenut Josephoon, mutta sadanpäämiehen käden haavoitti pahasti. Titon kärsivällisyys oli nyt loppunut, ja hän antoi heti käskyn, että etukaupungit ovat hävitettävät ja kaikki kelvollinen tavara niistä pois vietävä. Samassa käski hän, että ensimmäinen ryntäys on sitä ulommaista muuria vastaan tehtävä, joka ympäröi Betsetaa, yhdestä kohden lähellä ylimmäisen papin Johanin hautaa.

Kun kaupungin asujamet näkivät romalaisten piiritystyöt valmistuneeksi ja että päivä, jona ensimmäinen ryntääminen tapahtuu, oli tullut, alkoivat ne, jotka aina olivat riidassa keskenänsä olleet, enemmän huomaamaan ulkopuolista vihollista, ja rauhalliset kaupungin asujamet saivat tilapäisen levon ja rauhan. Simonin päällikkyyden alla oleva sotavoima teki 10,000 miestä hänen omaa väkeänsä ja 5,000 idumealaista; Giskalan Johanilla oli 6,000 miestä ja Eleatsarilla 2,400. Simon oli rivakkaassa toimeliaisuudessa etevämpi toisia, eikä suonut itsellensä eikä väellensä mitään lepoa. Koko joukko vanhoja sotakoneita kuntoon laitettiin ja muurille asetettiin, mutta kun juutalaiset olivat taitamattomat niitä käyttämään, saivat he niillä hyvin vähän romalaisille vahinkoa. Mutta romalaiset sen sijaan lingoittivat heittokoneillaan suuria kiviä yli muurin ja tekivät siten paljon turmioa kaupungissa. Vaikka piiritetyt ankarasti ponnistelivat, onnistui sentään romalaisille kolmessa kohden saada muuriin rikon, ja se hirveä pauke, joka syntyi kun heittokoneiden kivet lensivät muuriin sai rohkeimmatkin pelkäämään. Simon näki ettei pelastuksesta ollut toivoakaan, jos ei yksimielisyys vallitsisi puolueitten välillä ja antoi julistaa anteeksiannon kaikille Johanin puolueelaisille, jotka tahtoivat hänen kanssaan yhdistyä kaupunkia puolustamaan. Vaikkei Johan itse uskaltanut kilpailijaansa luottaa, ei hän kuitenkaan estänyt väkeänsä kehoitusta kuulemasta, ja molemmat puolueet tekivät pian yhteisesti ponnistuksia estääksensä romalaisia pitkittävästä muuria vastaan ryntäämistä.

Suurimmalle näistä piirityskoneista oli juutalaiset antaneet nimen "Nike" eli "Voitto", kun ei mikään näyttänyt voivan sen voimaa kestää. Useoita kertoja olivat piiritetyt hyökänneet ulos ja olivat joskus romalaisille suuren vahingon tehneetkin, mutta Tito oli valppaudessa väsymätöin ja joka paikassa, missä hän näyttäikse, lyötiin ryntääjät takaisin. Päivät ja yöt jyskytti Nike muuria vastaan ja kun se vihdoon rupesi horjumaan ja kun romalaiset olivat tehneet korkean siirrettävän tornin, josta ampuivat nuolia oikein satamalla muurilla seisovien juutalaisten päälle, päättivät nämä jättää sijansa. He olivat kovasta vartijatoimesta väsyneet ja pelkäsivät myös tulewansa estetyksi palaamasta toisen muurin sisälle, jossa heidän huoneensa ja kotonsa olivat, ja sen vuoksi jättivät he Betsetan vihollisien käsiin ja vetäyisivät takaisin toisen muurin sisään.

Kaikki tässä kaupungin osassa vielä asuvaset asukkaat muuttivat turvallisimpiin paikkoihin kaupungissa, mutta sen kautta myöskin lisääntyi hätä ja häirinki, joka jo ilmankin oli hyvin suuri onnettomissa asukkaissa. Ainoastaan jotkut pakolaiset saattoivat mukanaan tuoda ruokavaroja, suurimman osan täytyi sukulaisiltaan ja tutuiltaan pyytää sekä huonetta että ruokaa. Itsekkäisyys ja omanvoiton pyyntö oli kuitenkin suuressa määrässä voitolle päässyt ja harvat antoivat huoneensa niille

raukoille, joilla ei kattoa pään päällä ollut. Sadok oli tosin esimerkkinä muille. Hän otti huoneesensa vastaan niin monta, kun suinkin saattoi ja käski tyttärensä heitä kestitsemään niin runsaasti, kuin talon tavarat myöten antoivat.

Niin pian kun romalaiset kotkat olivat sioitetut ensimmäiselle muurille ja romalaiset ottaneet koko auton kaupunginosan valtaansa, antoi Tito käskyn ryntäämiseen toista muuria vastaan. Sekä Johan että Simon torjuivat ensimmäisen rynnistyksen suurella urhollisuudella ja rohkea uloshyökkäys tehtiin; mutta romalaiset eivät sallineet itseänsä niin helposti karkoittaa, vaan pitivät sen aseman, jonka olivat ottaneet. Heidän pääryntäyksensä johdettiin toisen muurin keskinäistä tornia vastaan ja tänne tuotiin peljätty Nikekin. Simon oli uskonut tämän tornin puolustuksen Javanille ja asettanut valitun vartiajoukon hänen johtonsa alle. Mutta romalaisten jousimiehet korkeissa liikkuvissa torneissaan olivat tehneet suurta miestuhaa piiritettyjen joukossa ja pian ei Javanilla ollut enemmän kuin kymmenen miestä jäljellä koko joukostansa. Hän halveksi pakoa ja turvasi eränsen sotasukkeluuteen, josta hän toivoi saavansa hiukan etua. Hän käski miestensä kyyristymään maahan ja peittämään itseänsä vihollisen silmiltä niin paljon kuin mahdollista; itse astui hän esiin rintavarustukselle, otti rukoilevaisen asennon ja huusi korkealla äänellä Titoa. Romalainen sotapäällikkö, joka kuuli hänen äänensä antoi heti käskyn taistelun lakkauttamisesta ja kuulusteli Javanilta, mitä hän tahtoi. Viekas juutalainen vastasi vilpittömän aikomuksensa olevan antautua ehdottomasti Titolle, ja että hän oli koettanut kehoittaa miehiänsäkin siihen. Samassa tulivatkin hänen kymmenen miestänsä juosten esiin ja viisi heistä menivät mukiin Javanin kanssa, kun toiset viisi selittivät ennen tahtovansa kuolla, kuin joutua romalaisien orjiksi. Sanasodasta syntyi käsikahakka ja juutalaiset näyttivät olevan taistelussa tornin ylätasangolla, jolloin ne mitkä eivät tahtoneet antautua vangiksi romalaisille yht'aikaa juoksivat esille rintavarustuksen luo, työnsivät väkipuukon rintaansa ja kaatuivat kuolleina maahan. Nyt ei enää ollut epäilemistä juutalaisten vilpittömyydestä, ja Tito käski Josephoa menemään tornin luo puhumaan jälellä olevien kanssa. Mutta Josepho, joka tunsu kansalaistensa petollisuuden, ei mennyt ja hänen sijastansa astui sinne muuan karkulainen Aeneas seurattuna muutamilta sotamiehiltä. Mutta kun he olivat aivan tornin juurella, viskasi Javani ales suuren kiven, joka pahasti haavoitti yhtä sotamiestä. Nyt ymmärsi Tito että kaikki olikin viekkautta ja suuttuneena käski hän taaskin heti alkaa taistelua. Javani antoi silloin sytyttää tornin tuleen, ja kun se parhaallansa paloi syöksi hän ja hänen miehensä liekin keskelle, niin että romalaiset luulivat heidän urhollisesti uhranneen henkensä. Mutta tämäkin oli viekkautta, sillä erään salaisen tien kautta, joka maan alitse vei kaupungin sisään, pelastivat he kaikki itsensä ja kehuivat sitten, että he niin kauvan olivat vastustelleet vihollista ja lopuksi pettäneet hänet.

Viidentenä päivänä sen jälkeen, kun Tito oli saanut valtaansa ulkopuoleisimman muurin, joutui toinenkin hänen haltuunsa, ja juutalaisten oli tästä peräytyminen. Joukko romalaista sotaväkeä tunki valloitetuun osaan kaupunkia, jossa parhaastansa asui käsityöläisiä ja jossa ahtaat kadut kävivät ristiin rastiin päättyen muuriin. Toivoen voittavansa asujamet puolellensa, oli Tito antanut käskyn ettei yhtään huonetta saisi sytyttää tuleen eikä ketään aseetointa loukata. Asujamet luulivat tätä heikkouden merkiksi ja karkasivat romalaisten kimppuun, kun nämät kulkivat ohi, heittäen katoilta heidän päällensä keihäitä ja nuolia ja hyökkäsivät siellä täällä poikkikaduilta heidän niskaansa. Joll'ei Tito tyyneydellä ja maltilla olisi vienyt väkeänsä takasin, olisi heidän häviönsä tullut suunnattomaksi; nyt onnistui hänelle pelastaa väkensä, mutta muurin, joka niin suurella mieshukalla äsken oli valloitettu, menettivät romalaiset jälleen.

Tämä menestys herätti taaskin rohkeutta ja toivoa piirityksissä, jotka nyt varmaan luulivat ett'ei romalaiset koskaan tulisi saamaan varmaa jalan siaa kaupungissa. Mutta he tykkänänsä unhottivat toisen vihollisen, mikä askel askeleelta läheni heitä ja jota ei voitu karkoittaa, nimittäin nälän. Tähän saakka olivat villityt sotamiehet eläneet yltykyläisyydessä siitä, mitä kansalta olivat rosvonneet ja ryöstäneet, mutta heidän kokoamat varansa alkoivat vähetä ja ryöstetyillä oli jo hätä suuri. Toisen muurin vartiaväestö kesti vielä neljä päivää, mutta koska se ei voinut saada tarpeellista apua ja tuli romalaisilta kovin ahdistetuksi, vetäysi se takaperin ja romalaiset ottivat sen jälkeen muurin valtaansa, jonka Tito osaksi antoi repiä ales.

Vielä oli romalaisten valloitettava Antonia-linna ja temppeli, sekä linnoitukset Sionilla ja Davidin kaupungissa, ja vartiaväki näissä paikoissa pitkitti kovapintaisesti niiden puolustamista. Antaaksensa piiritykselle hiukan mietintöaikaa ja myöskin vaikuttaaksensa heidän mieliinsä piti Tito neljänä päivänä kaikkein joukkojensa katselmusta niin lähellä kaupunkia, että asujamet varsin hyvin voivat nähdä joukkojen liikenneet. Kaikki sellaiset paikat, mitkä tarjosivat avaramman näköalan liikennekentän yli, olivat täynnä kaupungin asujamija, jotka hämmästyivät romalaisen sotajoukon voimakkuudesta ja komeasta asusta. Mutta ei kukaan tahtonut, eikä uskaltanut puhua kaupungin antaumisesta, ja kun Tito huomasi kokeensa turhaksi, käski hän taaskin alkamaan piiritystä. Hänen ensimmäinen toimensa oli korkeiden maavallien rakentaminen Antonia-linnan vastapäätä kun myöskin sitä kolmannen muurin osaa vastaan, jota Simon puolusti. Juutalaiset olivat nyt oppineet paremmalla taidolla käyttämään heittokoneitansa ja tekivät romalaisille sangen suuria häiriöitä sillä aikaa, kun ne olivat valmistavien piiritystöiden puuhassa. Mutta alakuloisuus oli kansassa suuri, ja monet olivat alkaneet kallistaa

korvansa niille varoituksille, joita Tito heille oli antanut. Sitä ankarammin leimahti selotein viha ja raivo, koska huomasivat, minkä vaikutuksen nämät kehoitukset antautumaan moneen oli tehnyt. Heidän kostonhimosensa ei tiennyt mikään rajoja, ja hirmuisesti raivosivat he kansaparkaa vastaan. Moni myi silloin omaisuutensa ja hiipi romalaisten puolelle; toiset nielivät koristuksensa ja kalliit kivensä ja ottivat sitten pakonsa romalaisten leiriin, jossa heitä otettiin ystävällisesti vastaan ja sallittiin mennä mihin tahtoivat. Heidän menestyksensä kehoitti muita seuraamaan esimerkkiä, ja Johanin ja Simonin kokeet monien karkaamisien estämiseksi olivat turhat. Näiden miehet vartioivat tarkasti kaikkia teitä ja polkuja, jotka johtivat kaupungista ja hakkasivat armotta kuoliaaksi kaikki, jotka luultiin aikovan paeta, jolloin myöskin moni, jonka rikkaudet kiihoittivat voiton himoa surmattiin; mutta sittekin onnistui monelle hiipiä ulos kaupungista ja pelastaa itsensä siitä turmiosta, joka lähenemistensä lähenei komeata Jerusalema.

KOLMASKOLMATTI LUKU.

Ananian poikaa ei enään näkynyt Jerusalemin kaduilla jatkamassa varoittavaa, profetallista huutoansa. Ei kukaan ollut nähnyt, eikä kuullut, häntä siitä päivästä saakka, kun piiritys alkoi. Se onnettomuus, jota hän niin kauvan ja itsepintaisesti oli ennustanut, oli tullut koko hirvittävässä muodossansa. Nälkä kaikkine kauhistuksinensa teki itsensä tuntuvaan koko kaupungissa, ja kapinallisten hillitöin menettely paisui yleisen kurjuuden rinnalla. Torilla ei enään ollut viljaa ostettavana, ja jos villityt sotilaat huomasivat että muonaa oli säilytetty huoneissa, hyökkäsivät he niihin ja panivat ne heti puhtaiksi. Jos eivät löytäneet, mitä etsivät, räökkäsivät ja vaivasivat he kaikilla suinkin ajateltavilla keinoilla, onnettomia asujamia pakottaaksensa heitä ilmaisemaan kätköjensä. Ihmisellistä tunnetta kauhistaa lukiessa näiden hirviöiden ra'asta menettelöstä ja heidän uhriensa kärsimisistä, jotka vielä lisääntyivät siitä että heidän täytyi nähdä kiusaajainsa elävän ylöllisyydessä sillä välin, kun he itse kärsivät kovinta puutetta. Kaikki jalot tunteet olivat tukahtuneet siitä hirveästä nälästä, joka raivosi jokaisessa säätyluokassa. Hellimmät ja vahvimmat siteet olivat ratkenneet, ja ne jotka onnenpäivinä olisivat mielellään panneet alttiiksi henkensä vaimojen, miesten, lasten ja sukulaisten edestä, tempasivat nyt viimeisenkin ruokapalan heidän kuolevista käsistensä ja nielivät sen ahnaasti heidän silmäinsä alla. Ei vanhuuden harmaat hiukset, eikä lapsuuden turvattomuus herättänyt mitään sääliä; kaikki uhrattiin julmalle itsekkäisyydelle, joka riemuiten piti valtaa tässä rikoksien ja kauhistusten kodissa.

Muutamia perheitä oli kuitenkin, joissa toinen henki vallitsi ja näiden joukossa oli Sadokinkin huone. Javanin vaikutusmahti Simonin sotamiesten yli oli suojellut hänen perhettänsä ryöstäjien tervehtimisistä, ja jos joku yksityinen näistä veitikoista koki tunkea Sadokin huoneeseen, tapasivat he sen hyvästi suojeltuna ja tulivat sieltä voimakkaasti torjutuiksi pois. Tähän saakka ei nälän seuraukset ollutkaan tuntuneet niin raskailta täällä, kuin muualla, sillä Sadok oli aavistanut mitä tulossa oli, koska riitaiset puolueet kaupungissa näin huolimattomasti olivat menettelleet muonavarujen kanssa piirityksen edellä ja hän oli sentähden ollut kyllin varovainen kokoamaan sangen suuren varaston viljaa ja muuta muonaa. Kapinalliset eivät tietäneet sitä, muutoin olisi Simoninkin suojelus ollut riittämätöin, ja varat pian tullut ryöstetyiksi. Mutta Sadok ei pitänyt itsensä ja perheensä varalta näitä aarteita, vaan jakoi hyväntahtoisesti niillekin jotka hänen huoneessansa olivat löytäneet pakopaikan tahi salaisesti tulivat sinne samaan apua. Hän itse ja kaikki hänen perheensä jäsenet eivät saaneet enempää, kuin mitä tarvittiin hengen ylläpitämiseksi ja heidän vaalea, rauennut muotonsa todisti kyllyiksi, etteivät he eläneet ylöllisyydessä, samalla kun se poisti kaiken epäluulon, että heillä vielä olisi tallella runsaampia ruokavaroja.

Mutta päivät kuluivat yksi toisensa perään ja Sadokin aitta alkoi käydä tyhjäksi. Kirvelevällä sydämmellä täytyi hänen ruveta rajoittamaan anteliaisuuttansa ja kieltää kaiken vastaisen avunannon niiltä, jotka eivät olleet hänen perhettänsä. Hänen vieraansa täytyivät lähteä pois toiselta haaralta etsimään apua, ja Naomi vuodatti katkeria kyneleitä sen kurjuuden tähden, jonka hän näki, mutta ei enään voinut lievittää. Itse oli hän vaan varjo siitä mitä hän muinoin oli ollut ja hänen ainoa ilonsa oli äitiänsä hellästi hoitaminen, joka päivä päivältä kävi yhä heikommaksi ruumiillisten voimainsa suhteen, mutta näytti vahvistuvan uskon voimassa. Sadok näki sydämen surulla kuinka hänen vaimonsa lähenei lähenemistensä maallisten kärsimysten loppumista, mutta keskellä tätä surua hän riemuitsi hänen pois pääsöstänsä. Hän ei ollut vielä hyljännyt toivoa, että Herra itse vihdoin tulisi vapahtamaan kansaansa; mutta hän näki, että odotuksen ajalla oli kurjuus ja hätä niin suuri, että heikko Salome ei voisi sitä kestää, ja ymmärsi, ettei hän koskaan enään voittaisi terveytensä takaisin.

Mitä Salomeen itseensä tulee, hän sekä toivoi kuolemata ja kauhistui sitä. Hänen toivonsa ijankaikkisesta autuudesta oli tullut vakavammaksi ja varmemmaksi ja hellimmällä luottamuksella

nojasi hän Vapahtajaansa, joka oli voittanut kuoleman ja kaiken helvetin voiman, mutta vaellus kolkon kuolonlaakson läpi saattoi häntä vapisemaan. Monta harrasta rukousta lähetti Naomi Herralle, että hän irroittaisi rakastetun äidin tästä, sekä kaikista muistakin siteistä, ja väsymättä koki hän vahvistaa hänen sieluansa huomauttamalla Herran lupauksesta olla läsnä omiansa kuoleman hetkellä. Ajaksi näytti hänen sanansa vaikuttavan rauhoittavasti ja Salome sai levon sydämessänsä, mutta ennen pitkää saavutti häntä taaskin epäily ja pelko. Hän huusi silloin Naomia luoksensa ja sillä aikaa, kuin tämä istui hänen vieressään ja puhui lohdutuksen sanoja, oli kaikki taaskin hyvin, mutta niin pian kuin tämä meni pois, vajosi taaskin hänen rohkeutensa ja ahdistus tuli sijaan. Niin kiusasi perkele hänen sydäntänsä ja väijyi sitä väliin yhdeltä väliin toiselta haaralta tulisilla nuolillaan ja vasamoillansa; mutta Hän, joka oli hänen puolellansa, oli suurempi, kuin se, joka oli häntä vastaan ja antoi Naomille armon rauhoittaa äitinsä pelkoa ja karkoittaa hänen epäilyksensä. Joka päivän vietti siis Naomi hellässä huolenpidossa äidistään ja hänen ponnistuksensa tarkoittivat äidin sekä sielun että ruumiin vahvistamista hengellisellä ja ruumiillisella ravinnolla. Mutta mitä ruumiilliseen ravintoon tulee, oli se nyt varsin niukka ja ilman sitä sopimaton sairaalle. Eikö siis Naomi voinut saattaa hänen polttaville huulillensa mitään viileyttä koettamalla hankkia joitakuuta noista mehevistä hedelmistä, joita vielä oli jällellä Sadokin puutarhassa muurin ulkopuolella ja jotka niin hyvin näkyivät penkerykselle heidän huoneensa edustalla? Se oli vaarallinen yritys, mutta Naomi päätti uskaltaa sen virkkamatta kuitenkaan äidillensä mitään päätöksestään.

Uskollisen Deborahn seuraamana kiiruhti hän horjuvin askelein Sadokin huoneesta johtavan takaportin kautta ja meni ulos kaupungin muurin luo. Vahti oli asetettu tälle portille, jota jo monta kertaa on mainittu tässä lyhyessä kertomuksessa, ja Naomi pelkäsi hänelle olevan mahdollista päästä ulos. Mutta vahti oli eräs hänen isänsä palvelijoita ja vaikka hän ensiksi eväsi avata porttia, taipui hän kumminkin vihdoinkin tämän hartaista pyynnöistä, koska hän myöskin lupasi joutuin tulla takasin. Hänen henkensä olisi menetetty, jos joku saisi tietää, että hän on rikkonut tuota kovaa käskyä vastaan ettei päästää ketään ulos portista, mutta hän ei tätä ajatellutkaan nähdessänsä isäntänsä tyttären niin innossansa päästä ulos.

Sadokin puutarha oli vallan suuri ja osa siitä ulottui melkein muuriin saakka ja oli säilynyt siltä hävitykseltä, joka oli kohdannut kaikkia muita puutarhoja kaupungin ulkopuolella. Monta puuta seisoi siinä täynnä hedelmiä ja Naomi kiiruhti kokoamaan niitä niin paljon kuin hän ja Deborah voivat poimia ales. Nopeilla askeleilla palasivat molemmat vaimot portin luokse, joka heidän huudostansa taaskin avattiin, ja he luulivat jo olevansa turvassa kaikesta vaarasta, kun joukko Simonin sotamiehiä lähenei ohjaten askeleensa suoraan heitä kohti. Naomin valtasi pelästys ja hän alkoi juosta, seurattuna Deborahalta, mutta villit sotamiehet saavuttivat ja ympäröivät heidät pian. Naomi vaipui alas polvilleen ja peitti hameensa poimuihin kasvonsa, jolloin hedelmät, mitkä niin suurella vaivalla olivat ko'otut putosivat kadulle. Hänen rukouksensa armosta ja säälistä ei näyttänyt tekevän mitään vaikutusta hänen pyöveleihinsä, jotka ilkkuen olivat ympäröineet häntä. Mutta samassa tapasi hänen korviinsa Javanin ääni, ja kun hän katsoi ylös, kohtasi hänen silmäyksensä Javanin silmiä, jotka olivat kiinnitettyt häneen osottaen kummastusta ja tyytymättömyyttä. Lujalla äänellä käski hän sotamiehiä peräytymään ja sallia neidon mennä pois; he tottelivat vastahakoisesti ja jos he eivät olisi peljänneet rangaistusta, eivät olisi välittäneet käskystä. Javani ei huolinut heidän nurinastansa, ja Deborah meni kokoomaan kadulle vierineet hedelmät; mutta nostettuansa ylös sisarensa ja kuultuansa tältä hänen rohkeasta yrityksestään äidin hyväksi, ei hän voinut olla kiittämättä Naomin rohkeutta. Hän käski tätä kiiruusti menemään kotia sanoen tämän ei enään kauemmin olevan turvassa, koska hänen nyt täytyi lähteä pois tärkeälle asialle, ja Naomi ei viipynyt totella kehoitusta.

Sitten kun hän oli kadonnut näkyvistä, palasi Javani sotamiesten luokse, jotka vielä seisivat samalla paikalla. Heidän vihansa ei vielä ollut lauhtunut ja laimentaaksensa sitä antoi hän heille luvan sammuttaa verenjanoansa onnettomalla vartialla, joka säälien isäntänsä tytärtä, oli rikkonut annetun käskyn. Silmänräpäyksessä hyökättiin hänen päällensä, hän hakattiin ales ja runneltiin, jonka jälkeen hänen ruumiinsa asetettiin Sadokin portille varotukseksi Naomille, ettei enää heittäisi itseänsä ja omiansa vaaraan.

Salome oli kannettu penkerykselle ja hän lepäsi siinä, kun Naomi palasi, tavallisella vuoteellansa entistä vaaleampana ja kovasti liikutettuna, mutta hilpeän ilon kuvaus kasvoillansa.

"Missä olet ollut, lapseni?" sanoi Salome. "Olet viipynyt kauan poissa. Oletko käynyt Marian luona ja tuonut nämät ihanat hedelmät hänen puutarhastansa?"

"Ei, äitini, Marian puutarha on aikaa sitten ryöstetty kaikesta mitä siellä oli. Nämät viinarypäleet olen poiminut meidän puutarhastamme."

"Mitä tarkoitat? Oletko rohjennut mennä muurin ulkopuolelle? Ethän lienekään ollut niin vallatoin?"

"Minä näin sinun kuivat huulesi ja kuumeentapaisen janosi; enkö olisi koettanut hankkia sinulle lievitystä vaivoissasi?"

"Jumala sinua siunatkoon, lapseni, mutta vaara oli kovin suuri, etkä sinä saa tehdä sitä uudestaan."

"Oi, ei; sitä en enää tahtoisi tehdä," vastasi Naomi huokauksella. "Näetkös, äitini, meidän puutarha pannaan puhtaaksi ja autioksi; sen kauniita puita ja viinaköynnöksiä ei ole enään. Meidän omat maanmiehemme hävittävät, mitä vihollinen on jättänyt koskematta."

Naomilla oli oikein. Huolimatta Javanin varoituksista riensivät sotamiehet puutarhaan, riistivät hedelmät puista ja hakkasivat niitä sitten maahan niin monta, kuin taisivat. Tämä hävittämisen näky oli nyt Naomin silmään edessä.

Hän käänsi päänsä toisaalle, ettei hänen kauemmin tarvitseisi nähdä tätä. Hänen huomiotansa veti onneksi puoleensa pieni David, joka juosten tuli hänen luoksensa. Hän oli tottunut joka päivä tulemaan Sadokin huoneeseen saamaan ruokaa ja Naomi oli aina säästänyt pienelle suosikillensa jonkun herkkupalan, jota hän itse ei hennonut maistaa. Nyt tarjosi hän tälle viinarypäletertun ja pieni poika poimi muutamia rypäleitä, jotka hän ahnaasti söi. Mutta äkkiä hän hillitsi itsensä ja huudahti:

"Minä tahdon viedä ne kotiin äidilleni; hän sanoi äsken olevansa kovin nälissään ja hän näytti kalpealta, kun tänne lähtiessään häntä suutelin. Näitä rypäleitä tulee hän halulla nauttimaan."

"Sinun täytyy ottaa vähän enemmän mukaasi" sanoi Salome; "minä pelkään että hän kärsii puutetta. Suokoon Jumala että minä voisin auttaa häntä!"

Kiitollinen lapsi otti vastaan lahjan ilolla ja kiiruhti kotia äitinsä luo seurattuna vaalialtansa. Maria oli todellakin joutunut puutteeseen, joka tuntui hänestä, verrattuna hänen entiseen ylölliseen elämäänsä kovin tukalalta. Hän istui synkkämielisenä ja ajatuksiinsa vaipuneena huoneessansa, kun David tuli juosten sisään ja ojensi hänelle hedelmät lapsellisella ilolla. Maria tempasi ne itsellensä ja söi ne kiiruusti. Hän ei näyttänyt niin iloiselta, kuin hänen pieni poikansa toivoi; oudoilla silmäyksillä tuijotti hän tämän päälle ja rupesi itkemään.

"Miksi itket, äitini?" sanoi lapsi. "Minä ajattelin, että sinä hymyileisit ja kiittäisit minua, niinkuin minä kiitän hyvää Salomea."

"Minä itken sentähden että minun sydämeni on murheellinen," vastasi Maria. "Minusta on tullut keppikerjäläinen ja minun lapseni elää toisten anteliaisuudesta. Kaikki mitä minulla oli, on riistetty ja ryövätty, minun ystäväni on hyljänneet minut, minun palvelijani ovat juosseet tiehensä, ja minä olen yksinäni ja kurja."

Tämä oli liiankin totta. Maria oli elänyt hyvästi ja ne, jotka mielellänsä olivat käyneet hänen kotonansa, kun siellä oli kaikellinen ylönpalttisuus, hylkäsivät hänet, kun hän ei enää voinut kestittää heitä. Hän oli ollut välinpitämätöin Sadokista ja hänen perheestänsä, ja vaikka hänen poikansa usein meni sinne, ei hän itse ollut astunut heidän kynnyksensä yli sen koomin, kun hän oli sieltä muuttanut. Nyt kun hän oli puutteessa, kielsi ylpeys häntä hakemasta ylös entisiä ystäviänsä ja milt'ei suuttumuksella oli hän ottanut vastaan heidän antimiansa, ainoat, mistä hän nyt voi elää. Kostonhimoinen Isak ja petollinen Ruben olivat auttaneet toisiaan häntä perinpohjin ryöstämisessä. Hän oli umpisilmin luottanut Rubenin rehellisyyteen ja tämä, joka siten sai tietää, missä hänen kalliin omaisuutensa oli talletettu, kiiruhti antamaan asian ilmi Isakille. Eipä viipynytäkään kauan, kunnes joukko julmia seloteja mursivat hänen huoneesensa, ryöstivät, hävittivät ja veivät pois kaikki, mikä oli jostakin arvosta, erittäinkin ruokatavarat, ja menivät vasta sitten tiehensä, kun turhaan olivat nuuskineet koko huoneen löytääksensä sen omistajankin ja viedäksensä hänetkin Isakin luokse.

Mutta ei Maria yksistäänsä kärsinyt tällaista puutetta; kurjuus oli yleinen ja ei rikkaammatkaan asujamet olleet säästetyt nälän kauhistsilta. Mitta jauhoja punnittiin painollansa kultaa ja oli tuskin mistään saatavissa; keuhnoimmat perkeet ostettiin mahdollisiin hintoihin ja pidettiin herkullisena ravintona. Kaikki nurmi ja kasvit, joita kaupungista voitiin koota käytettiin ruuaksi ja monta oli niitäkin, jotka öisin rohkenivat mennä muurien ulkopuolelle koettamaan hankkia itsellensä jotakin syötävää. Mutta romalaisten vimma kaupungin vastustamisesta oli nyt tukahduttanut kaikki heidän ihmiselliset tunteensa ja harvoin pääsi joku noista onnettomista pakoan kaupunkiin. Ne otettiin kiinni ja ristiin-
naulittiin armotta heti muurien ulkopuolella ja niin monta ristipuuta oli lyhyen ajan sisään pystytetty, että ei enää ollut useampiin tarpeellisia puuaineita saatavana. Tätä petomaista julmuutta Titon puolelta ei voi millään tavalla puollustaa; hän oli luullut tällä ankaruudellaan voivansa peloittaa asujamia antautumaan, mutta hän erehtyi. Selotit kiihtyivät vielä ankarampaan raivoon sekä romalaisia, että niiden vielä hengissä olevia heimolaisia vastaan, jotka olivat joutuneet uhriksi rohkeudellensa koettaa hankkia itsellensä ruokavaroja muurien ulkopuolella. Antautumisen ajatusten sijaan keksi Giskalan Johan sotapetoksen, jonka kautta romalaisille tapahtui suuri vaurio, mutta jolla tuon onnettoman kaupungin hirveätä perikatoa joudutettiin.

Johan antoi nimittäin kaivaa miinoja sille paikalle, johon romalaiset olivat asettaneet raskaimmat

heitto- ja murtokoneensa, ja viedä sinne joukon palavia aineita, näiden joukossa pikiä ja tulikiveä. Kun kaikki koneet olivat paikallansa ja piti pantaman käymään, antoi hän sytyttää kootut tuliaineet ja pian syöksyivät raskaat koneet palavaan syvyyteen. Romalaisen sotajoukon rohkeus masentui tästä onnettomuudesta, mutta Tito antoi kutsua kokoon sotaneuvoston, jossa päätettiin, että kaupunkia piti mitä ankarimmin piiritettävän ja asukkaat näljällä pakotettaman antautumaan. Päätös pantiinkin heti toimeen ja kolmen päivän perästä oli kaupunki ympäröity haudalla ja multavallilla. Naomi saattoi hyvin nähdä tätä työtä tehtävän ja hänen mieleensä johtui välttämättömästi Jesuksen sanat: "Sillä päivät tulevat sinulle, että vihollises saartavat sinun valkeilla ja ympäripiirittävät sinun ja ahdistavat sinun joka kulmalta" (Luuk. 19: 43) Tämä osa Jesuksen ennustuksesta alkoi nyt toteutua; ja sitten varmaan toteutuisi jatkokin: "Ja maahan tasoittavat sinun ja sinun lapses, jotka sinussa ovat, eikä jätä sinussa kiveä kiven päälle; ettes etsikkos aikaa tuntenut." (Luuk. 19: 44.)

NELJÄSKOLMATTA LUKU.

Tämän ankaran piirityksen lähin seuraus oli, että nälkä kiihtyi hirvittävämpään määrään. Koko perhekuntia makasi kuolleina huoneissa ja joka haaralla nähtiin kaduilla kuolleita ja kuolevia. Ei kukaan heitä itkenyt, ei kukaan heitä haudannut. Ei mitään huutoa tahi ääntä kuulunut sillä noilla onnettomilla ei edes ollut enään voimia valittamiseenkaan; ainoa ääni, mikä häiritsi kuollon hiljaisuutta kaupungissa, oli ympäri kiertelevien rosvojen jyrinä, jotka mursivat auki huoneita ja etseivät ruokavaroja.

Sotamiehet yrittivät joku aika haudata kuolleita, koska pelkäsivät näiden maan päällä mätänemisen vaikuttavan ruttoa, mutta pian nousi kuolleiden luku liian suureksi ja he tyytyivät heittämään ruumiit muurien yli hautoihin ulkopuolella. Mutta tätäkään varovaisuutta ei kauan noudatettu ja koko kaupungin saastutti löyhkä mätänevistä ruumiista. Tie muureille oli nimenomaan täynnä kuolleita ihmisiä, mutta Johanin ja Simonin sotilaat eivät kamoksuneet tavata ruumiita kiiruhtaessansa epätoivon rohkeudella ja tylsämielisellä välinpitämättömyydellä määräpaikallensa.

Tähän aikaan tapahtui vielä rikos, mikä lisäsi Sionin syntein kauheata luetteloa. Ylimmäinen pappi Matthias murhattiin sen tekosyyän nojassa, että hän olisi pitänyt petollista kirjevaihtoa romalaisten kanssa ja tämän murhan julmuutta lisäsi se seikka, että kolme hänen poikaansa tapettiin isän silmien alla. Tämä hirvittävä ilkityö herätti kansassa sellaisen vimman, että se päätti heittää pois niskoiltansa ikeen, jonka alla se niin kauan oli hiljaisuudessa huokaellut. Eräs mies Judas nimeltä pani toimeen kapinan, jolla tarkoitettiin yhden tornin antamista vihollisten valtaan. He tarjosivatkin sitä romalaisille, mutta ne olivat oppineet epäilemään sellaisia tarjomuksia ja eivät tahtoneet taipua niihin. Sillä aikaa ilmoitettiin kapinallisista Simonille, joka heti antoi ottaa kiini ja teloittaa Judaksen ja hänen kapinatoverinsa. Kansa saatiin täten luopumaan sellaisista yrityksistä, mutta tämän sijaan alkoivat taaskin ne monet karkaamiset kaupungista, joita ennenkin oli tapahtunut. Nälkä pakoitti heitä ylönkatsomaan jokaista vaaraa ja nämät eivät todellakaan olleet vähäisiä. Monet, jotka olivat ehtineet romalaiseen leiriin ja tulleet siellä Titon käskystä ystävällisesti vastaanotetuiksi, ahmasivat niin kiivaasti ruokaa, jota heille tarjottiin, että he siitä kuolivat, mutta useampain päälle karkasivat siellä täällä romalaiset sotamiehet, jotka elävänä halkasivat noiden onnettomain vatsan saadaksensa ne rahat ja kalliit kivet, joita heidän luultiin nielleen, ennenkuin lähtivät kaupungista.

Kun Tito sai tämän kuulla, antoi hän ankarasti kurittaa julmia sotamiehiänsä ja jyrkästi kieltää sellaisia ilkitöitä, mutta ylipäällikön silmät eivät ulottuneet kaikkialle, ja monta juutalaista tapettiin sittenkin hirveästi romalaisilta. Kurjuus Jerusalemissa eneni enenemistänsä. Muurein sisäpuolella raivosivat puolueet toisiansa vastaan, sitten kun eivät enään tarvinneet yhtyä romalaisia vastaan, jotka eivät nyt tehneet mitään hyökkäystä kaupunkiin, ja muurein ulkopuolella oli romalainen piirityslinja ja sotajoukko, joka piti kaupungin lujasti suljettuna. Ylhäisten Juutalaisten suviasunnot ja puutarhat olivat pannut maan tasalle ja niin oli hävitys kohdannut kaupungin koko ympäristöä, ettei enää voinut tuntea paikkoja, missä muinoin iloisia parvia oli ollut huvikävelyllä puiden siimeksessä. Jokapäiväiset uhrin olivat jo aikoja lakanneet, sillä uhrieläimiä ei enään ollut saatavissa. Koirat ja korppikotkat mässäsivät kaduilla ruumiista; joka haaralla näkyi autioita, puoleksi poltettuja huoneita, joidenka ovet ja akkunat olivat auki tahi viedyt pois, laipiotkin olivat pudonneet sisään ja suuria rakoja näkyi seinissä. Varjojen kaltaisina hiipivät hengissä olevat ympäri vaaleina ja riutuneina, sisään painuneilla kolkosti tujottavilla silmillä hakien kehoita ruokaa nälän sammuttamiseksi; kauheita rikoksia harjoitettiin ja ihmishengestä ei pidetty väliä, jos oli kysymys ryöstää itsellensä jotakin syötävää. Mutta kuinka syvälle vajonneita hengellisessä suhteessa olivatkin, tapahtui tähän aikaan seikka, joka kauhisti kaikkia.

Sekä Simonin että Johanin puolella oli vakoja lähetettynä ympäri, joiden tuli tiedustella niitä ruokavaroja, joita mahdollisesti jossain vielä voisi löytyä, ja eräänä päivänä tuli petollinen Ruben Isakin

luokse ja ilmaisi, että hän, käydessänsä Marian luona, jossa hän tätä nykyä harvoin oleskeli, oli tuntenut käryn ruoasta aivan kuin jos lihaa olisi paistettu. Isak otti moniaan miehen mukaansa ja kiiruhti sinne Rubenin seuraamana. Portti oli salvassa sisältäpäin, mutta antoi perään ryövärein lujista ponnistuksista ja he syöksivät kaikki huoneeseen, missä Marialla hyvän vointinsa aikana oli tapana koota ympärilleen ystävänsä ja tuttavansa.

Se oli nyt tykkänensä ryöstetty kaikista kalliista huonekaluista ja koristuksista jotka olivat viedyt pois tahi hävitetyt ryöstäviltä laumoilta, mutta permannolla keskellä suurta huonetta istui Maria itse. Kuinka hän nyt oli muuttunut! Hänen suloinen vartalonsa oli muuttunut eläväksi luurangoksi, hänen kauniit kasvosensa olivat kuihtuneet ja julman näljän kalvistamat; outo tuli säihkyi hänen silmistänsä ja poskilla hehkui punainen leimuava pilkku, osottaen kuumetautia ja hulluutta.

Kun Isak astui sisään, istui hän nojaten käsivartensa polviensa vasten ja peittäen kasvojansa käsillään. Hän ei ollut kuullut, tahi huomannut sitä jyrinätä, jota kutsumattomat vieraat olivat aikaansaaneet ja ei liikahtanut ennenkuin heidän askeleensa kuului kovalla marmorilaattialla. Silloin katsoi hän tuimasti ylös ja huomattuansa Isakin nousi hän äkkiä ylös ja huusi särkyneellä, kumealla äänellä:

"Ah, Isak, minun sulhaseni, tuletko vihdoinkin noutamaan morsiantasi? Minä olin kauniimpi entisinä onnellisimpina aikoina, koska ensin näit minun kaikessa loistossani ja rikkaudessa. Mutta nälkä ja surulliset mietteet ovat runnelleet kauneuden, jota ennen niin kovin ihantelit."

Isak ei vastannut mitään. Muisto toisista näyistä heräsi hänessä ja hänkin tuli liikutetuksi nähdessänsä sitä haaksirikkoa jonka Marian sekä sielu että ruumis oli kärsinyt.

"Sinä näet, Isak, etteivät huoneeni ole koristetut häitä varten," jatkoi Maria, seuraten omituista ajatuksenjuoksuansa; "kaikki minun kalliit huonekaluni ovat viedyt pois. Mutta", lisäsi hän kuiskaten ja laski kätensä hänen käsivarrellensa, "minä olen varustanut aterian, hää-aterian. Älä mainitse siitä tovereillesi, sillä se ei riitä kaikille. Minä olen syönyt ja kylläinen, mutta olen säästänyt lopun sinulle. Käyppä katsomaan!"

Hän veti tämän kanssansa vuoteen luokse huoneen nurkkaan ja kohotti yhtä kulmaa uutimista. Siinä makasi vuoteella pienen lapsen runneltu ruumis, joka oli paistettu valkealla; osa lihasta oli poisleikattu ja syöty.

Veren himoinen julma Isak otti inhon huudahduksella askeleen takaperin ja väristys kävi hänen voimakkaan ruumiinsa läpi sill'aikaa, kun veri hyytyi hänen seuralaistensa suonissa, jotka, halukkaat päästä osallisiksi luvattuun ateriaan, olivat seuranneet johtajansa perässä.

"Miksi sinä väriset?" huusi Maria tuimasti. "Onhan hänen äitinsäkin syönyt ja sinä et tahdo syödä? Väitätkö että olen murhannut kauniin, rakkaan poikani? Näitkö minun viimeisen kerran syleilevän häntä ja huomasi, kuinka hänen siniset silmänsä hymyilivät minulle kyynelten alta? Minä pidin häntä puristettuna murtuvaan sydämeeni, mutta minussa asuva hornan henki kuristi hänet — minä sitä en tehnyt. Voi älä katso minuun tuollaisella inholla, perkelehän, joka niin kauan sieluani on vallinnut ja nälkä se oli, joka houkutteli minua, Isak. Parempi, että hänen äitinsä käsi otti hänestä hengen, kuin että hänen silmänsä näkisi hänen kiusaantuvan ja kuolevan nälkään!"

"Päästä minut, luonnoton peto ihmishaamussa," huusi Isak, riivaisten itsensä irti hänen kouristansa. "Päästä minut, taikka työnän väkipuukon sydämeesi", jatkoi hän, kun Maria hullun voimalla riippui kiinni hänessä.

"Ooi, sehän olisikin suurin hyvän teko, jonka minulle voit osoittaa", vastasi onnetoin äiti. "Jumala ja ihmiset ovat ylönantaneet minut ja perkeleet ovat vallanneet saaliinsa. Kas tässä, työnä vaan ja tee loppu kurjuudesta, jota en kauemmin enää voi kantaa."

Hän vajosi Isakin jalkain juureen, väsyneenä liikutuksesta. Isak kiiruhti menemään pois, mutta tultuansa ovelle, kääntyi hän takasin ja näki että kuolema jo oli satuttanut kätensä tuohon onnettomaan, joka hengetönnä makasi pitkänensä lattialla.

Kahtena päivänä oli Naomi turhaan odottanut suosikkiansa ja säästänyt häntä varten ne vähät ruokavarat, joita tämä joka päivä oli tottunut saamaan hänen kädestänsä. Mutta Davidia ei kuulunut ja koska hän oli poissa kolmannenkin päivän, rukoili tämä isäänsä menemään häntä katsomaan. Sadok oli jo saanut kuulla tuosta Marian huoneesta tapahtuneesta hirveästä tapauksesta, josta tieto pian oli levinnyt ympäri koko kaupunkia ja jokaisessa herättänyt kauhistusta, oli kuitenkin olevinansa tästä tietämätöin ja lupasi mennä Marian luokse katsomaan, kuinka hänen ja hänen poikansa laita oli. Takasin palattuansa ilmoitti hän tyttärellensä, että molemmat olivat kuolleet; mutta jotakin Sadokin äänessä ja muodossa sanoi Naomille, että kamala salaisuus lepäisi kaiken tämän alla, ja hän ei päästänyt isäänsä ennen, kuin tämä oli kertonut kaikki tietonsa noiden onnettomain kuolemasta.

Naomin valtasi syvin suru ja kammo kuullessansa kertomusta; hän ei voinut muuta, kuin vuodattaa katkerimpia kyyneleitä säälistä onnetonta äitiä kohtaan, jota nälkä oli pakoittanut tähän hirveään tekoon, josta ihmiset eivät voineet häneltä tiliä vaatia, ja polvillansa rukoili Naomi Herraa, ettei hän sallisi hänen saada nähdä niin kamalata tapausta, kuin sitä, että joku hänen heimolaisistansa hänen silmänsä alla kuolisi nälkään.

Olemme maininneet, että romalaiset toistaiseksi olivat luopuneet kaikista yrityksistä rynnätä muureille, mutta viimeisinä aikoina olivat he kaivaneet miinoja muurin alle yhdelle kohtaan ja, huolimatta juutalaisten vastustamisesta, asettaneet tänne muutamia murtokoneita, jotka hellittämättä tekivät työtä. Samana yönä, kun yllä mainittu seikka tapahtui, murtui suuri kappale muuria kovalla jyryillä ales ja romalaiset hyökkäsivät heti aukkoon tunkeuksensa sen läpi kaupunkiin. Mutta Giskalan Johan, joka tässä paikassa johti puolustusta, ei ollut toimetoinna; edeltäkäsinkin aavistaen mitä tapahtuman piti, oli hän teettänyt toisen muurin alesmurtuneen sisäpuolelle, ja tämä tukkesi nyt tien romalaisilta. Tito kiihoitti miehiänsä voittamaan tämänkin esteen ja eräs syrialainen Sabino nimeltä rupesi johtajaksi joukolle rohkeita sotureja, jotka kilpiensä suojassa hyökkäsivät aukkoon ja ylös toiselle muurille huolimatta siitä keihäs-, nuoli- ja kivisateesta, joka heitä kohtasi. Sabinollekin onnistui päästä muurille, mutta samassa hän kompastui ja kaatui ja putosi suin päin raivoisten vihollistensa sekaan, jotka ensi silmänräpäyksessä heittivät itsensä hänen päällensä ja tappoivat hänet. Hänen miehensä vetäisivät nyt takasin ja romalaiset jättivät tällä kertaa yrityksensä päästä tunkemaan tätä tietä kaupunkiin.

Mutta siitä aikomuksesta ei kumminkaan luovuttu ja pari päivää sen perästä päätti Marcello pimeänä yönä koettaa uudestaan. Hänen sydäntänsä kirveli nähdessänsä kaiken kurjuuden ja hän oli langeta epätoivoon ajatellessansa Naomia ja hänen tilaansa, vieläkö hän edes olisi elossakaan. Ainoa mahdollisuus pelastaa häntä oli että kaupunki niin pian kuin mahdollista joutuisi romalaisten valtaan ja sen tähden tahtoi hän koettaa parastansa tässä suhteessa. Kaksikymmentä valittua sotamiestä liittyi häneen ja seurattuna näiltä sekä urholliselta isältänsä onnistui hänelle hiipiä kaupunkiin aukon kautta, hyökätä vahdin päälle toisella muurilla ja sijoittaa sinne romalainen sotalippu. Marcello käski sitten torven soittajaa puhaltamaan merkin ja kun muut vahdit valleilla siitä huomasivat, että viholliset olivat heitä likellä, pakenivat he suin päin sieltä, ei aavistaen romalaisen joukon olevan niin pienen, kuin se todellakin oli.

Kun Tito kuuli torven äänen, ymmärsi hän että päälle karkaus oli onnistunut ja vahvalla joukolla kiiruhti hän heti paikalle sill'aikaa kuin yhä useampia romalaisia samosi sinne aina sitä mukaan kuin ennättivät järjestää itseänsä. Marcello ilmoitti Titolle juutalaisten paenneen ja että olisi syytä heti karata Antonia-linnaa vastaan, ennenkuin he olisivat toipuneet säikähdyksestänsä. Tito havaitsi esityksen viisaaksi ja antoi käskyn, että linnan päälle hyökättäisiin. Hämmästyksensä huomasivat romalaiset sen olevan milt'ei tyhjän puolustajista ja melkein mitäkään tappiota oli tämä tärkeä paikka pian heidän vallassansa. Mutta Tito ei suonut miehilleen mitään lepoa; juutalaiset sotamiehet olivat menneet temppeleihin ja nyt oli kysymys saada sitäkin valtaansa. Täällä kohtasi romalaisia kumminkin innokas vastarinta ja kun kahakka oli kestänyt kymmenen tuntia suurella miestuholla kummaltakin puolelta, käski Tito sotamiehiänsä vetäytymään takasin Antonia-linnaan. Hän oli tyytyväinen saatuansa tämän varustuksen valtaansa ja kutsutti heti Marcellon luoksensa. Hän kiitti tätä hänen loistavasta urhoteostansa ja antoi hänelle luvan anoa joku palkinto sen edestä. Marcello anoi heti että Sadokin huone säästettäisiin, kun kaupunki lopullisesti oli valloitettu ja että kaikki jotka asuivat siinä, jätettäisiin rauhaan. Tito myönsi heti hänen pyyntönsä ja ankarin käsky annettiin koko romalaiselle sotajoukolle, ettei kukaan saisi tehdä väkivaltaa Sadokin perhettä tahin huonetta vastaan, jonka asema tarkoin selitettiin.

Se oli alkupuoli heinäkuuta, jolloin Antonia-linna joutui romalaisten käsiin. Tito tahtoi vielä kerran tehdä koetuksen saadaksensa juutalaiset antautumaan, sillä hän tahtoi säästää temppeleitä, missä he nyt olivat suljetut. Hän käski Josephoa puhumaan heidän kanssansa ja tämä teki tehtävänsä niin hyvin, että hänen vakuuttavat sanansa vaikuttivat moneen. Mutta, kun Johan näki tämän, joutui hän vimmaan ja selitti, etteivät romalaiset ikäänänsä saisi temppeleitä valtaansa, sillä Herra Sebaoth olisi itse suojeleva sitä ja hukuttava kansansa viholliset. Samassa antoi hän käskyn ottaa kiinni Josephon ja joukko rohkeita juutalaisia kiiruhtivatkin ulos täyttämään käskyä; mutta Josepho onnistui pääsemään heidän käsistänsä ja pelastaa itsensä romalaisen etuvartialinjan taakse.

Kun Tito havaitsi, ett'ei hän laisinkaan voinut vaikuttaa kovapintaisiin juutalaisiin, antoi hän käskyn hajoittaa maan tasalle suurin osa valloitetusta linnasta ja tehdä leveä tie sen kautta, niin että koko romalainen sotajoukko voisi astua sitä myöten kukkulalle, missä linna oli. Tämä tapahtuikin heti ja seitsemän päivän perästä oli tie valmis, jonka jälkeen valleja tehtiin neljään erikohtaan ulkopuolisen temppeleihin vastapäätä.

Kaikille olisi nyt pitänyt olla selvä, että temppelein häviö oli välttämätöin, mutta vielä oli muutamia, jotka tästä epäilivät ja odottivat Herralta apua ja näiden joukossa oli sekä Sadok että Javanikin. Kumpikin viettivät he aikansa temppelein muurein sisäpuolella, esimerkillänsä kehoittaen sotilaita

rohkeasti kehtämään viimeiseen asti. Öiksi palasi Sadok kotiansa hoitamaan sairasta vaimoansa ja silloin koetti hän aina lohduttaa ja ilahuttaa häntä voiton toiveilla, jonka Herra pian antaisi kansallensa heidän vihollisistansa. Mutta Salomen kanssa oli tällä ajalla suuri muutos tapahtunut. Hänen ruumiinsa voimat olivat yhäti vähenneet, mutta hänen sielunsa oli vähitellen irtautunut kaikista siteistä. Kuolemanpelko oli kadonnut ja hän odotti ilolla ja toivolla sitä päivää, jona Herra, jolle hän oli antanut koko sydämensä, päästäisi hänet vapaaksi tomumajastansa. Suurin ilo oli Naomille kuitenkin äitinsä vakaasta päätöksestä ensimmäisessä sopivassa tilaisuudessa tunnustaa uskonsa Jesukseen. Monta kertaa oli Naomia vaivannut ja peljästyttänyt, että äitinsä oli näyttänyt araksi ja epäileväiseksi tässä kohdassa ja hän oli huutanut Herralle, että hän antaisi Salomelle rohkeutta julkisesti tunnustamaan hänen nimeänsä, ennenkuin tätä kutsuttaisiin hänen tuomioistuimensa eteen. Naomin rukous oli kuultu ja hänen ilonsa sanomatoim.

Eräänä iltana kun Sadok tuli kotia ja, istuen Salomen vuoteen vieressä, kertoi hänelle toivojansa kaupungin pelastuksesta, silmäili tämä häntä surullisilla katsannoilla.

"Oi, Sadok", sanoi hän, "älä puhu minulle pelastuksesta. Meillä ei ole muu, kuin perikato odotettavana ja muutaman päivän ylösyökkäys ei merkitse mitään. Sitä ennen toivon kumminkin olevani muuttanut siihen maahan, jossa ei enää ole surua, ei itkua, eikä kuolemata."

"Nyt täydyn minä pyytää sinua, ettet siitä puhuisi. En voi kehtää ajatusta, että me eroaisimme, vaikka minä näen eron lähestyvän ja en suinkaan kadehdi sinulta vapautusta siitä tuskasta ja kurjuudesta, joka meitä tätä nykyä painaa, mutta joka pian on muuttuva voittoriemuksi."

"Ei, Sadok, siihen kuluu kauan, sillä nyt on Israelin hädän ja hajoamisen aika, josta kaikki meidän pyhät profetat ovat ennustaneet."

"Kuka sinua on saattanut niin ajattelemaan, Salome? Pelkäämpä, että Naomin typerät haaveksimiset ja toivomiset ovat tarttuneet sinunkin. Sinulla oli ennen tapana myöntää minulla olevan oikein, kun puhelin sinulle tulevasta Messiaksesta ja kaikki merkit viittaavat, että hän nyt on tuleva. Meidän maamme on poljettu muukalaisilta, ja meidän kansamme on vajonnut syvimpään kurjuuteen. Nyt, nyt juuri, on aika tullut, että ylimmäisen enkelin torvi on soiva pilvissä ja ilmoittava, että se joka hallitsee korkeudessa, tulee auttamaan ja vapauttamaan kansaansa. Salome, minä odotan häntä joka päivä ja yöllä kuultelen minä joka ääntä ja katselen synkkiin pilviin, nähdäkseni ensimmäisen säteen siitä suuresta valkeudesta joka ilmaisee hänen tuloansa."

"O, Sadok, jos mielestäsi voisit karkoittaa nämät uneksemiset ja että sinun silmäsi avaantuisi näkemään meidän kansamme todellista tilaa! Me olemme todellakin rikokselliset. Raskas syntivelka painaa Abrahamin jälkeläisiä. Sadok, minä kauhistun itsekin sanojani, mutta totuus on julkaistava. Minä tiedän, että ei muu, kuin Kristuksen veri voi puhdistaa sitä kansaa joka sokeudessaan huusi: 'Hänen verensä tulkoon meidän ja meidän lastemme päälle'."

"Salome", huudahti Sadok ja säpsähti, "olenko voinut kuulla oikein? Mitä tarkoitatkaan?"

"Älä katso niin ankarasti minuun Sadok-kulta", vastasi Salome vavisten. Älä kiroa kuolevata vaimoasi, vaikka hän tunnustaa sinulle, että koko hänen toivonsa nojautuu ainoastaan Nazarethiläisen Jesuksen ansioon ja kuolemaan. Hänen sovittavassa veressä on minulla syntein anteeksi saaminen ja hänen haltuunsa tahdon minä käskää sieluni, sillä hän on minun lunastanut."

"Ja minä elän kuullakseni tämän selityksen omalta vaimoltani!" huusi Sadok kiivaasti. "Oi minun isäni Jumala, minun surujeni mitta on nyt täytetty. Salome, Salome! tämäkö sinulta, sinulta joka aina olet kulkenut rinnallani ja et koskaan tähän asti ole pettänyt toivojani. Minä luulin, isä Abrahamin puhtaan uskon olevan turvasi näillä viimeisillä päivilläsi maan päällä, ja että me kerran samassa uskossa kohdattaisiin hänen helmassansa. Missä on nyt toivoni? Sinä olet hyljännyt Herran, kumartaaksesi ihmistä ja kiinnittänyt vanhan uskosi ristiinnaulittuun petturiin."

Salome vapisi ankarasti. Hän oli odottanut, että Sadok kiivastuisi kuultuaan hänen tunnustuksensa, että hän uskoi Jesukseen ja sen vuoksi oli hän viivytännyt sitä päivä päivältä, mutta hän ei voinut kuvitella sellaista suruun puhkeamista ja se riisti häneltä melkein kaiken rohkeuden jatkamaan. Hän katseli miehensä levottomia kasvoja ja rukoili hiljaa voimaa tässä tukalassa silmänräpäkässä. Hänen rukouksensa tuli kuulluksi ja ottaen Sadokia kädestä sellaisella voimalla, kuin jos hän olisi peljännyt tämän menevän luotansa, lausui hän:

"Sadok, minä olen rakastanut sinua niin palavalla rakkaudella, kuin sinun sanomatoim helleytesi minua kohtaan kyllä on ansainnut. Elämäni määränä olen pitänyt olla sinulle mieliksi ja minä pelkään, että minä monta kertaa olen enemmän ajatellut olla sinulle mielinen, kuin Herralle. Voitko siis uskoa minun kevytmielisesti omistaneen mietteitä, jotka sotivat sinun uskoasi vastaan? Minä olen kauan

taistellut sitä vakutusta vastaan, joka jo kuukausia on tunkenut päälleni; mutta Herra on minua voimakkaampi.

"Hän ei suvainnut minun kauemmin harhailta erehdyksissä ja uskottomuudessa vaan vähitellen hälvensi hän ne epäuskon pilvet, jotka sieluani pimittivät ja osoitti minulle pelastuksen tien poikansa Jesuksen Kristuksen kautta. Minä en voinut sulkea silmiäni evankeliumin kirkkaalta valolta, jonka Jumalan henki minulle ilmaisi. Yhtä helposti olisin voinut katsella kirkasta taivasta puoli päivällä, näkemättä aurinkoa, kuin kuulla ja lukea Jesuksen historiaa, eikä huomata hänen olleen Jumalan pojan, Davidin luvatus siemenen."

Sadok ei vastannut; häntä kamoksutti näyttää tunteitansa ja hän salli Salomen jatkaa:

"Se oli Jumalan sana, kirjoitettu palvelijoiltansa ja annettu hänen lapsillensa kaikista ikäkausista vakuutukseksi ja lohdutukseksi, joka vaikutti tämän muutoksen minun sielussani. Ja nyt, Sadok, kuuntele rukoustani; se on viimeinen täällä maailmassa, jonka enään lausun sinulle; älä anna sen tulla ensimmäiseksi, jonka koskaan vielä olet kieltänyt. Herran meidän Jumalamme nimessä pyydän sinua lukemaan evankeliumia, kuuntelemaan kaikkia, mitä Naomi on minulle kertonut ja ennen kaikkia rukoilemaan Jumalata, että hän armollisesti tahtois valaista sinun järkesi käsittämään ja vastaan ottamaan totuutta. Silloin tiedän minä, että sinä Jesuksessa Nazarethista tulet näkemään luvatus Messiaksen, joka oli kasvava niinkuin juuri ja vesa kuivasta maasta, ja sinä tulet huomaamaan propheta Elian tarkoittaneen juuri häntä, kuvaellensa tätä kaikilta ylöns-katsotuksi ja hyljätiksi, täynänsä kipua ja vaivaa. Oi, jos vaan voisit uskoa, että hän tuli lyödyksi meidän synteimme tähden ja hosutuksi meidän pahain tekemme tähden, niin löytäisit levon sielullesi ja sinä täytettäisiin ilolla. Lupaa minulle täyttäväsi rukoukseni! Minä olen liian heikko puhumaan sinulle niin, kuin minä toivoisin."

Sadok tuli liikutetuksi hänen yksivakaisuudestansa ja kävi hämillensä siitä rohkeudesta ja voimasta, joka häntä elähytti.

"Mikä se on sitten tässä uudessa opissa", sanoi hän, "joka niin hurmaavalla voimalla valtaa tunnustajiansa? Naomi on aina ollut reipas, innostunut tyttö, mutta minä luulin, että sinulla, Salome, olisi tyynempi luonto. Miksi et kääntynyt minun puoleeni, kun nämät epäilykset ensiksi alkoivat ahdistaa sinua. Minä olisin kumonnut ne ja saattanut sinut takasin entiseen luottamukseesi ja uskoosi meidän pyhään oppiimme?"

"Minä pelkäsin sinun vihaasi, Sadok, sillä minä tiesin mininkä määrään sinä moitit evankeliumin oppia. Mutta minä tiedustelin lakia ja prophetoita ja tutkin kirjoituksia hartaasti rukoillen ja kaikkialla huomasin minä, että ne kaikki puhuivat kärsivästä Messiaksesta. Ja tämä Messias on tullut Jesuksessa. Hän kutsui kaikkia luoksensa ollessansa vielä maan päällä; nyt kutsuu hän heitä pyhän sanansa kautta. Etkö tahdo tulla? Etkö tahdo lukea ja kuulla hänen pyhää sanaansa, rakas Sadokini?"

"Älkäämme puhuko nyt pitemmältä", vastasi hän hellästi. "Sinä olet niin väsynyt ja heikko, että tarvitset lepoa. Minä lupaan sinulle lukevani sitä, mitä sinä nimität ilmoitetuksi sanaksi, minä tiedän Naomilla olevan jäljennöksen siitä ja minä tulen tarkasti lukemaan sen, en tullakseni vakutetuksi sen sisälläpidon totuudesta, vaan voidakseni paremmin paljastaa sen viat ja vaillinaisuudet."

"Kiitoksia, rakas Sadok lupauksestasi. Lue sitä vaan, niin on selvä järkesi ja terävä älysi pian huomaava sen totuuden. Tunnen itseni onnellisemmaksi kuin pitkään aikaan olen ollut, sillä nyt olen saanut lausua sinulle sieluni sisimmät tunteet ja minulla on kipene toivoa, että sinä vihdoinkin käsität ja suostut niihin."

Sadok lähti huoneesta ja meni heti tyttärensä luokse, jonka tapasi lukemassa pyhää kirjaa. Hän pani sen säikähtyneenä syrjään isänsä tullessa, mutta suuresti hän riemastui, kun tämä kertoi keskustelunsa äidin kanssa ja sinne tulemisensa tarkoituksen. Naomi sai tosin nuhteita siitä osasta, kuin hänellä oli ollut äitinsä uskonmuuttamiseen, mutta nämät otti hän vastaan nöyryydellä ja hiljaisella ilolla. Hän pyysi Sadokilta anteeksi, että tässä ainoassa suhteessa ehdollisesti oli ollut tottelematon, mutta hän rohkeni samalla kertaa muistuttaa velvollisuudestansa enemmän totella Herran sanaa, kuin ihmisten.

Sadok ei vihastunut hänen rohkeudestansa, eikä kieltänytkään häntä vast'edes puhumasta äitinsä kanssa tästä asiasta. Hän huomasi molempienkin uskon olevan lujan ja järkähtämättömän, ja luontonsa ei ollut sellainen, että hänellä olisi ollut huvia ankarasta menettelemisestä. Hän otti perkamenttikäärin ja Naomi näki ilolla että hän ennen poismenoansa kätki sen vaatteensa laskokseen. Hän kiiruhti äitinsä luokse tämän kanssa riemuitsemaan siitä onnellisesta päätöksestä, jonka tämä kauan peljätty keskustelu oli saanut ja rukoilemaan että Herra siunaisi kalliin sanansa vaikuttamaan isänkin sydämeen.

VIIDESKOLMATTI LUKU.

Romalaiset olivat nyt tykkänensä saaneet valtaansa Antonia-linnan ja he omistivat koko paikan linnan ja temppelin välillä. Komea, ylläkennetty katto-käytävä yhdisti kumminkin rakennuksen ja teki jonkunmoisen sillan niiden välillä, jonka juutalaiset päättivät hävittää, ettei vihollinen voisi käyttää sitä hyväksensä näiden turmioksi. He sytyttivät sentähden tämän tuleen ja vähän perästä oli koko kaunis pylväskäytävä savuavana rauniona. Temppelin muureilta katselivat juutalaiset tyynesti tätä hävitystä ja toivoivat nyt olevansa romalaisia vastaan turvassa vahvan temppelipihan sisäpuolella. Mutta ylt'ympäri läntisen muurin sisäpuolta, joka näytti olevan vihollisilta enemmästi uhattu johti myöskin katollinen käytävä, jonka katto oli kallellansa ulomman temppelipihan puoleen. Tässä päätti Johan valmistaa romalaisille kuolemata ja turmiota, jos he uskalsivat muurilta ales katolle tullaksensa sieltä pihaan. Hän antoi täyttää aukon pylväskäytävän orsikerran ja ullakon välillä kuivilla puilla, sekä muilla palavilla aineilla, jonka perästä hän käski miehensä vetäytymään takaperin muurista, ikäänkuin he, väsyneinä sodasta, ei kauemmin olisi voineet tehdä vastarintaa. Romalaiset näkivät heidän pakenevan ja joukko rohkeita sotilaita toivat heti esille tikapuita, kiipesivät muuria myöten ylös ja juoksisivat ales katolle huolimatta tovereinsa ja päälliköidensä varoittavista kielloista.

Niin pian kun Johan älysi viekkautensa onnistuneen, käski hän että palavat aineet katon alla useammasta kohdasta sytytettäisiin ja äkkiä näkivät romalaiset itsensä ympäröityksi liekeiltä ja savulta. Epätoivon vallassa kiiruhti monet muurille takasin ja hyökkäsivät tikapuita myöten ylös, jotka katkesivat painon alla, ja jolloin ne, jotka olivat kokeneet pelastaa itseänsä tätä tietä, musertuivat kivikadulla muurin juuressa. Toiset heittivät itsensä ales pihalle mutta juutalaiset, jotka nyt olivat kokoontuneet tähän paikkaan kävivät heidän päällensä ja tappoivat heidät heti. Tito näki soturinsa perikadon, mutta ei voinut pelastaa heitä ja vihamielisenä hurjia juutalaisia kohtaan käski hän kiiruhtamaan piiritystyötä mitä suurimmalla innolla.

Elokuun kahdeksantena päivänä oli sotajoukot saaneet valmiiksi multavallit ja Tito antoi heti asettaa muurinmurtajat temppelin pohjaispuolista kalteria vastaan. Kuusi päivää työskentelivät he alinomaan, mutta muurien vahvuus teki kaikki yritykset turhaksi. Koetus tehdä miinoja pohjoispuolisen portin alle ei myöskään onnistunut, eikä muuta keinoa ollut jäljellä, kuin pystyttää tikapuut ja koettaa hyökkäämällä valloittaa muureja. Juutalaiset olivat hiljaa kunnes päällekkäät olivat ennättäneet muurien korkeammalle harjalle, jolloin he hyökkäsivät esille miehissä ja heittivät ales tikapuut, jotka kaatuessansa musersivat romalaiset sotamiehet. Se oli verinen päivä sekä päälle karkaaville, että ahdistetuille, mutta viime mainitut saivat kumminkin voiton ja kun muurit olivat puhdistetut vihollisista, päättivät he etsiä hetkeksi lepoa tuon väsyttävän työn perästä, joka seuraavana aamuna taasen oli alkava.

Tämä päivä oli Naomillekin ollut raskas ja surullinen. Tullessansa aamusella äitinsä huoneeseen, luuli hän näkevänsä huomattavan muutoksen tämän kasvoissa ja Deborah vahvisti hänen luuloansa, ettei Salomella enään ollut monta päivää, kentiesi ei monta tuntiakaan eletävänä. Sadok oli hänen luonansa siihen asti, kunnes Javani lähetti kutsumaan häntä nopeasti tulemaan temppeliin ja vastahakoisesti jätti hän paikkansa Salomen rinnalla. Naomi jäi hiljaa istumaan ja, huomasi ahdistetulla sydämellä, kuinka joka ryske ja huuto, joka taistelevien puolelta tunki äidin korviin, saattoi hänen heikkoa ruumistansa vavahtelemaan sill'aikaa, kun hänen kätensä oli tuskallisesti yhteenväännettyinä ja hänen silmänsä käännetyt ylöspäin, ikäänkuin olisi hän sieltä etsinyt voimaa ja lohdutusta.

Puolen päivän aikana palasivat Sadok ja Javani kuulustamaan, miten sairas voi, mutta he eivät saattaneet kauan olla hänen luonansa ja Naomi oli taaskin yksin äitinsä luona. Nämät oli puhuneet päivän pitkään vaan vähäsen; kauhea kuumuus, jota ei tuulen puuskakaan laimentanut uuvutti häntä ja pusersi hien hänen kalpeilta ohimoisiltansa. Mutta iltasella auringon jo lasketessa, ja kun elähdyttävä tuuli puhalsi kaupungin halki, näytti hän saavan taaskin voimia ja suloisella hymyllä kääntyi hän Naomin puoleen.

"Näetkös, ehtoo joutuu", lausui hän hiljaa, "ja Herralle olkoon ylistys, että minunkin elonpäiväni loppu lähestyy. Minä saan mennä kotia sen luokse, joka ei heitä ulos ketään, jotka hänen luoksensa tulevat. Älä itke, Naomi, minä olen niin sanomattoman onnellinen. Ainoa, mikä minua nyt surettaa, on ajatus kuinka sinulle sitten käynee, ja huoli isäsi ja veljesi sieluntilasta. Mutta nämätkin huolet tahdon heittää sen päälle, joka pitää murheen meistä. Minä toivon ja luulen, että hän on kuullut rukoukseni; hän tulee myöskin antamaan minulle armon loppuun asti olla hänelle uskollinen luottamuksessa ja uskoni tunnustuksessa".

"Niin niin, hän kyllä tekee", lausui Naomi vakutuksella. "Ja jos epäilyksesi tulivatkin takasin, niin muista, ettei meidän toivomme autuudesta riipu uskomme lujuudesta, vaan siitä, mitä Jesus on meille, ja mitä hän on tehnyt edestämme. Jumala on hurskas ja oikea, eikä voi rikkoa lupaustansa; ei

kenenkään niistä, jotka tulevat hänen luoksensa ainoan Pojan nimessä, pidä hukkuman".

"Minä tiedän sen ja tähän lupaukseen minä luotan. Minä olen halpa syntinen, mutta Herra Jesus on pessyt minut puhtaaksi veressänsä ja kuka silloin on se, joka tahtoi kantaa päälleni ja tuomita. Oi että Sadok ja Javanikin olisivat löytäneet tämän varman jalansian, kun kaikki tässä maailmassa hukkuu!"

"Herra antakoon sen! Suokoon hän armon aikaa näille meidän rakkaillemme, että he voisivat miettiä mitä heidän rauhaansa sopii. Minä vapisen joka hetki heidän henkensä puolesta niin kauan kun tämä verinen piiritys kestää; kuinka helposti voisi tapahtua, että he äkillisesti kutsutaan pois tekemään tiliä ennenkun vielä ovat oppineet Herraa tuntemaan!"

"Niin se on hirveä ajatus. Ja mikä on oleva heidän osansa, kun romalaiset saavat käsiinsä kaupungin? Ehkä lyödään he maahan, ehkä viedään he orjina pois maahan, jossa Herran nimi vielä ei ole tunnettu. Oi, minun täytyy karkottaa nämät kauheat ajatukset, sillä ne vihloivat minun sydäntäni. Ota harppusi, Naomi, ja laula minulle. Minä olen kovin väsyksissä ja tämä päivä on ollut niin pitkä, niin pitkä.

"Ihmettelempä, miksi ei isäsi vielä ole palannut; sodan melske näyttää lakanneen sillaikaa kun me olemme puhelleet."

Salomella oli oikein. Sota oli lakannut, mutta muu seikka estikin Sadokin palajamista. Kun hän ja Javani olivat aikeissa jättää temppele palataksensa kotiinsa, kiinnittyi heidän huomionsa eräasen kirkkaaseen tuli patsaaseen, joka kohosi ylös siltä haaralta kaupunkia, missä suuri vankihuone oli. He pysähtyivät silmänräpäyksessä ja saivat pian sen vakutuksen että tuli raivosi vankihuoneessa, johon sen luultavasti oli syyttäneet jotkut kapinallisista. Javani keräsi äkkiä miehiänsä ja pyysi isäänsä palajamaan kotia ilman hänettä.

"Minun täytyy joutua vankihuoneelle", sanoi hän; "siellä on eräs, joka ei saa hukkaa".

"Kestä puhut, Javani? Ovathan jo meidän jaloimmat miehemme viety sieltä kuolemaan? Mutta olkootpa kuka tahansa; minä seuraan sinua koettamaan pelastaa häntä kauheasta kuolemasta."

"Käydään sitten isäni; älkäämme viivytelkö vähäistäkään aikaa, niin tulet näkemään jonkun, jota et enään luullut tapaavasi maan päällä. Theophilo on salvattu tuonne ja me tahdomme pelastaa hänet!"

"Theophilo elää! Oi kiiruhtakaamme!" huusi Sadok innossansa. He kiiruhtivat katujen kautta seurattuina miehiltänsä ja pääsivät pian vankihuoneen luokse, jonka selotit olivat syyttäneet tuleen sittenkuin turhaan olivat koettaneet murtaa portit ja pelastaa moniaita toveriansa, jotka Simonin käskystä olivat tänne suljetut. Alohalla kadulla oli ankara taistelu Johanin ja Simonin puoluelaiisten välillä, joista edelliset tahtoivat auttaa ulos ystäviänsä sillä välin kun toiset kokivat estää sitä tapahtumasta.

Savu ja ryske palavasta rakennuksesta, hurjat kuoleman huudot niiltä onnettomilta, jotka olivat palamaisillansa sisällä ja ottelu kadulla, missä tuota mieletöntä sotaa taisteltiin, kaikki yhdistyi matkaan saattamaan huomattavaa meteliä ja hämmennystä.

Javani oli suuresti rohkea ja päätöksissäänsä pikainen. Keräten miehensä ympärilleen hyökkäsi hän taistelevien keskelle, raivasi tieltään kaikki, kutka teki hänelle vastarintaa ja onnistui päästä pienenlantiselle portille, joka oli vankihuoneen muurissa. Sadokin ihmeeksi otti hän lakkaristansa avaimen, aukasi portin ja kiiruhti sitten pihan yli vankihuoneeseen huolimatta tulesta ja savusta, mikä tuprusi häntä vastaan. Sadok seurasi häntä pelkäämättä ja he pysähtyivät pian kammion ovelle, jonka Javani myöskin aukasi. Sisällä makasi Theophilo olkivuoteella kätet vastakkain ja tyyni levollisuus kalpeilla kasvoillansa. Kun ovi avattiin, loi hän katseensa sinnepäin ja samassa silmänräpäyksessä, kun hän kummaksensa oli tuntenut Sadokin, makasi hän likistettynä tämän syliin.

"Tule, isäni," sanoi Javani maltittomasti, "täällä ei ole aikaa helleyden osoituksiin eikä selityksiin. Tuli lähenee ja meidän täytyy kiiruhtaa, ettei paluumatka meiltä sulkeentuisi."

Sadokin avulla nousi Theophilo ylös ja kaikki kolme jättivät kammion. Juuri kun olivat päässeet ulos pihalle, kaatuivat vankihuoneen portit suurella rytinällä ja koko joukko syöksi kadulta vankihuoneeseen. Siinä sekamelskassa, joka nyt syntyi onnistui ystävillemme kenenkään huomaamatta hiipiä sieltä pois ja niin sukkelaan kuin Theophilo jaksoi astua, kiiruhtivat he eteenpäin kaduilla ennättääksensä Sadokin kotia.

Siellä oli Theophilolla tilaisuus nähdä, minkä hävityksen piiritys oli matkaansaattanut kaupungissa. Javani oli käydessään häntä vankihuoneessa tervehtimässä kertonut sodan vaiheista, mutta ei Theophilo koskaan ollut ajatuksissansa voinut kuvitella, mitä hän nyt todellisuudessa näki. Innolla kysyi hän Salomesta ja Naomista ja sai suureksi murheeksensa kuulla että tuon edellisen elonhetket pian olivat lasketut. Sadok ei ollut arvannut vielä että Salomella samoin kuin Naomillakin oli tieto Theophilon

salaisesta pelastuksesta, jonka Javani oli pannut toimeen palauttaaksensa, jos mahdollista, serkkuaansa hänen erehdyksistensä. Nyt sai hän tietää tämän kuin myöskin, että Javani oli pukenut Theophilon vaatteet erään surmatun marttiran päälle, joten sekä hänen pyövelinsä, että sukulaisensa huomio johdatettiin väärälle suunnalle. Javani oli sitten käynyt tervehtimässä häntä miltei joka päivä vankihuoneessa, vienyt hänelle ruokaa ja koettanut vaikuttaa hänen uskontoonsa, mutta siinä oli kaikki hänen kokeensa mennyt turhaan ja vaikka se oli häntä suututtanut ei hän kuitenkaan voinut olla ihmettelemättä serkkunsa järkähtämättömyyttä. Vaikka Javanilla viime aikoina oli ollut paljon puuhaa, oli hän kuitenkin pitänyt huolta ettei Theophilo kärsisi puutetta vankihuoneessa ja usein oli hän itse ollut syömättä voidaksensa säästetyllä ruo'alla yllä pitää Theophilon henkeä. Yhä toivoi hän vielä että tämä luopuisi uskostansa ja hän ei suonut tämän kuolevan hyljättynä petturina isäinsä uskolle. Kun Theophilo seuraajinensa oli ennättynyt Sadokin huoneeseen ja päässyt ovesta sisään, kohtasi heitä ensiksi vanha Deborah, joka luuli ensin näkevänsä aaveen, eikä voinut toipua säikähdyksestensä ennen kuin Theophilo ystävällisesti oli puhutellut häntä. Hänen säikähdyksensä muuttui nyt yhtä kiihkoiseksi riemuksi ja Javanilla oli täysi tekeminen saada sen innokkaita osoituksia hillityksi.

Hiljaa astui Theophilo sitten huoneeseen, jossa Salome makasi ja jossa viimeiset säveleet Naomin laulusta vielä värähtelivät. Hän meni sairaan vuoteen viereen ja syvästi liikuttuna nähdessänsä, mitkä jäljet tauti ja kärsimiset olivat jättäneet hänen kasvoiltaan, laski hän vuoteen viereen polvillensa. Salome katseli häntä silmänräpäyksen ikäänkuin ihmetellen, kuka tämä olisi, mutta kerrassansa valkeni hänen katsantonsa ja hän tunsikin Javanin. Sanomattomalla ilolla ojensi hän tälle kätensä ja kuunteli tarkastuksella Sadokin kertomusta päivän viimeisistä tapauksista. Hän tuli suuresti liikuttetuksi Javanin alttiiksi antavasta huolen pidosta serkustansa ja silmäyksellä, joka ilmaisi puhtainta iloa katsahti hän poikaansa. Mutta hetken perästä antoi hän merkin, että hän tahtoi levätä, ja kaikki erkanivat hänen luotansa paitsi Sadok, joka jäi hiljaa istumaan hänen vuoteensa viereen.

Theophilolla ja Naomilla oli paljon keskusteltavaa. Theophiloa ilahutti kuulla Klaudian hurskaasta nöyryydestä ja vahvasta uskosta. Hän näki nyt että Herra oli johdattanut kaikki parhain päin ja kääntänyt onnettomuudenkin onneksi, koska Theophilon luultu kuolema oli vaan pakoittanut Klaudiata lähemmäksi Herraa. Heidän tästä vielä puhellessa tuli sana, joka vaati heitä Salomen luokse ja he kiiruhtivat noudattamaan sitä. He tapasivat Sadokin ja Javanin hänen luonansa ja ensi katsannolla sairaaseen kävi selväksi, että kuolema jo oli laskenut kätensä hänen päällensä.

"Minä olen kutsuttanut teitä kaikkia", sanoi hän heikolla äänellä, "sanoakseni teille jäähyväissan. Sinua Theophilo minä kiitan sen edestä, että esimerkilläsi ohjasit ja vahvistit minua siinä uskossa, jossa nyt kuolen autuaana. Siunatkoon sinua Herra taivaassansa ja täällä maan päällä. Tässä Jumalan ja niiden läsnä ollessa, jotka ovat minulle kaikista kalliimmat, tunnustan minä että Jesus Natzarethista on se luvattu Messias ja minun sekä kaikkein ihmisten vapahtaja. Oi minun rakas puolisoni ja sinä minun poikani, kääntykää hänen puoleensa. Hän tulee pelastamaan ja vapahtamaan teitä nyt kun pahat päivät ovat tulleet kaupunkimme yli."

"Äiti", huudahti Javani, joka ei kauemmin voinut vajjeta; "lakkaa, äläkä anna viimeisen sanasi olla sadatus. Älä puhu Nazarenilaisesta, tahi salli minun mennä, ennenkuin unohdan rakkauteni ja nöyryyteni sinuun Jumalan kunnian puolustamisen tähden."

"Javani, Javani oletko niin juurtunut vale-luuloihin? Niin kauan kun hengin, en saata olla puhumatta mitä Jesus on tehnyt sinun ja minun edestäni; suokoon Jumala, että ääneni voisi tunkea sydämmesi sisimpään. Etkö tahdo viipyä kuulemaan todistustani? Hyvästi poikani, olkoon se vapahtaja, jota ylönkatsot sinulle armollinen ja johtakoon sinua mietiskelemään."

Javani tarttui käteen, jonka äitinsä hänelle ojensi ja suuteli helleydellä hänen poskeansa, jonka perästä hän riensi ulos.

"Hän on poissa ja Herra häntä auttakoon" lausui Salome huoaten. "Sinä, Sadok, olet vähemmän ankara. Minä näen, että mielesi alkaa pehmitä. Älä väitä sitä; älä riistä minulta toivoa, joka tekee minut niin iloiseksi. Kun olen kuollut, tulet muistamaan, mitä minä olen sinulle sanonut ja tunnustamaan, että se oli totta." Taaskin vaikenä hän hetkeksi, saadaksensa voimia. Sitten jatkoi hän heikommalla äänellä:

"Naomi, lapseni, tule tänne vastaanottamaan siunaukseni!"

Naomi lankesi polvillensa ja nojaten päätänsä äidin vuoteeseen koki hän pidättää itkuansa, kun Salome laski kätensä hänen päänsä päälle ja sanoi:

"Isämme Abrahamin, Isakin ja Jakobin Jumala siunatkoon sinua, Naomini, ja varjelkoon sinua kaikilla teilläsi. Palkitkoon hän satakertaisesti sen mitä olet minulle tehnyt. Tehköön hän sinut välikappaleeksi isäsikin sielun pelastamiseen niinkuin sinä olet ollut minunkin. Ja kun sinut kutsutaan pois tästä elämästä; sallittakoon minun silloin taaskin tavata sinua Jumalan kunnia-istuimen edessä, jossa yhdessä saamme veisata hänen ja karitsan kiitokseksi."

Naomi painoi äitinsä kättä huulihinsa ja kasteli sitä kyynleillensä voimatta lausua sanaakaan. Sadok ja Theophilo vajosivat polvillensa hänen rinnallansa.

"Rukoile minun puolestani Sadok", lausui Salome. "Kuolon varjot laskeuvat ympärilleni ja minä soisin että sinun äänesi olisi maailmassa viimeisin, mitä kuulen."

Sadok rukoili ja hänen huulensa ilmaisivat koko hänen sielunsa tilan. Hän lopetti rukouksensa toivolla, että, jollei hän vielä tunne totuutta, se tulisi hänelle ilmoitetuksi.

Salome oli ummistanut silmänsä ja makasi liikkumatta sillä välin kun Sadok rukoili. Kun tämä oli lopettanut, vilkasi hän äkkiä ylös ja riemu loisti hänen silmistänsä.

"Jumalan siunaus sinulle näistä sanoista, rakastettuni", lausui hän vilkkaasti. "Nyt minä erkanen täältä rauhassa ja riemulla, sillä minä luotan Vapahtajani sanaan, että se ken etsii, hän löytää, ja se ken anoo, hänelle annetaan! Oi, sieluni ja kaikki, mitä minussa on, ylistää hänen pyhää nimeänsä!"

Hän puristi Sadokin kättä omaansa ja vajosi taaskin hiljaiseen horrokseen. Niin makasi hän moniaan hetken, jonka perästä hän jälleen avasi silmänsä ja sopersi:

"Kuolema, kussa on sinun otas, hauta, kussa on sinun voittos?"

"Sano meille, rakas Salome, onko kaikki hyvin ja onnellisesti?" lausui Theophilo kumartuen hellästi hänen puoleensa.

"Riemua, riemua, kaikki on hyvin, kaikki on onnellisesti," kuiskasi hän.

"Eikö mikään epäily, mikään pelko, mikään pimeys vaivaa sinua?" jatkoi Theophilo innollisna saada huomaamaan kuinka vahvaksi Salomen usko hänet teki.

"Oi, ei", kuiskasi hän hiljaa, mutta kuultavasti. "Kuolonlaakso on nyt aivan valoisa. Sen yli näen minä taivaan avoinna ja kaikki pyhät, kultaiset harput kädessä; mitään pimeyttä ei ole, sillä karitsa itse on aurinkona siellä!"

Nämät olivat hänen viimeiset sanansa. Niin hiljaa ja vaivatta veti hän viimeisen huokauksensa, ettei kukaan huomannut, koska tämä tapahtui. Sadok tunsi hänen kätensä heltyvän omastansa, ja samalla valaisi uuden päivän säteet huonetta, joka nyt oli muuttunut ruumishuoneeksi.

Ne onnettomat suhteet, jotka kaupungissa vallitsi, matkaansaattoivat ettei mitään juhlallisempia peijaisia voitu pitää, joissa tavalliset hautajaismenot olisi noudatettu. Sadok ei myöskään tahtonut että Salomen ruumis vietäisiin kauaksi ja hän käski sen vuoksi että hauta kaivettaisiin puutarhaan. Vielä samana päivänä laskettiin hänen tomunsa viimeiseen leposijaansa ja sekä Sadok että Naomi saattoivat kesken surujansakin sydämestänsä kiittää Herraa, siitä että hän oli pelastanut tuon rakastetun kaikesta hädästä ja kärsimisestä.

KUODESKOLMATTI LUKU.

Tuskin oli Salomen hauta suljettu niin tuli sana Johanilta, joka kutsui Javana temppeeliin, jossa kaikki puolustusvoimat nyt olivat tarpeen kun Tito oli sytyttänyt valkean porttien edustalle. Javani kiiruhti sinne ja huomasi asian laidan todellakin olevan sellaisen. Hopealevyt, joilla nämät olivat varustetut mutkistuivat kuumuudesta ja pian heittäytyi tuli muurin ohitse ales pylväskäytävään, joka siellä täällä syttyi tuleen. Javani ja Simon kokivat kehoittaa miehiänsä sammuttamaan tulta, mutta heitä näytti valloittaneen äkkinäinen arkuus ja äänettöminä sekä välin pitämättöminä katselivat he liekkiä jotka joka haaralta ympäröivät heitä ja vireästi toimittivat hävitystyötänsä. Koko päivän raivosi tuli ankarasti ja illan tullessa olivat kaikki nuot komeat pylväskäytävät raunioina. Sadok palasi kotia Naomin luokse sille aikaa kun Javani jäi jällelle lujasti päättäneenä ennen ei lähteä temppeelistä, kun sen kohtalo oli ratkaistu.

Kun päivä koitti valmisti Sadok itseänsä taaskin jättämään kotinsa ja palaamaan temppeeliin. Naomin valtasi synkkä aavistus kun isä tuli ottamaan jäähyväisiä häneltä; tuntui kuin olisi joku sanonut hänelle, ettei hän enää saisi nähdä isäänsä hengissä ja hän ei malttanut olla sitä sanomatta ja rukoilematta isäänsä pysymään kotona.

"Älä heitä itseäsi sellaisten ajatusten valtaan," sanoi Sadok ystävällisesti. "Kaikki ei ole vielä hukassa

ja vaikka minun toivoni voitosta ja vapautuksesta ovat menneet, voimme me vielä niinkin vastustaa vihollisia, että hänen täytyy myöntää meille kohtuulliset ehdot. Jos ankarampi vaara uhkaa kaupunkia, palajan minä heti luoksesi; Theophilo jää nyt tänne olemaan sinulle avuksi. Pyhä velvollisuus kutsuu minua temppeleihin ja elävän Jumalan palvelijana en saa pettää hänen pyhyyttänsä. Hyvästi, Naomi. Jumalan siunaus tulkoon sinulle!"

Hän meni pois ja Naomi katseli hänen jälkeensä kunnes pihan portit suljettiin hänen jälestänsä. Theophilo ei tahtonut jättää orpanatansa yksin; hän tiesi ettei hänen läsnä olonsa voisi estää temppelein häviämistä, ja sen vuoksi jäi hän Naomin luokse lohduttamaan ja, jos niin tarvittaisiin, puolustamaan häntä.

Nyt oli elokuun 10 päivä, päivä joka jo oli osoittanut itsensä niin onnettomaksi Jerusalemlle, koska babylonilaiset silloin hävittivät Salomonin temppelin. Tito näki raivoisan tulen, joka uhkasi hävittää Jehovan toisenkin temppelin ja hänet valtasi sääliväisyyden tunne ajatellessansa, että niin paljon komeutta ja loistoa katoaisi. Hän kutsui kokoon sotaneuvostonsa ja huolimatta monen vastustuksista, jotka väittivät, että temppelele ei olisi pidettävä pyhyytensä vaan linnana, jota ei tulisi säästää, päätettiin että romalaiset itse olisivat avullisina tulen sammuttamisessa.

Mutta korkeampi voima, kuin Titon oli päättänyt että temppelele oli hävitettävä ja romalaisen sotapäällikön legiionat eivät voineet estää Jumalan vihan miekkaa iskemästä. Kun romalaiset työskentelivät tulen sammuttamisessa, tekivät juutalaiset, jotka nyt olivat saaneet rohkeutta Simonin ja Javanin johdon alla raivoisan päällehyökkäyksen itäisen portin kautta. Romalaiset kokoontuivat ja vastaan ottivat hyökkäyksen suljetuissa riveissä ja kun Tito itse tuli apujoukon kanssa, ajoivat he päällekkäin takasin temppeleihin. Tito läksi tämän jälkeen pois aikoen seuraavana päivänä tehdä yleisen rynnistyksen temppeleitä vastaan. Mutta kohta hänen poismenonsa jälkeen tekivät juutalaiset uuden hyökkäyksen. Silloinkin ajettiin he takasin ja kiivastuneet romalaiset vainosivat heitä aina temppelein portille saakka. Muuan sotilas kiipesi toverinsa hartioille, tempasi tulisoiton käteensä ja viskasi sen onnettomuutta tuottavalla tarkkuudella erään pienemmän portin kautta itse temppeleihin. Yhtäkkiä leimahti ilmituli sen sisällä ja vimmastuneina tästä temppeleitä häpäisevästä teosta kohottivat juutalaiset hirmuisen huudon, tarttuivat miekkaansa ja hyökkäsivät romalaisten päälle. Tito oli jo makuulla kun Marcello tuli ilmoittamaan hänelle että temppelele paloi. Hän kiiruhti sinne ja koetti hillitä sotamiehiänsä, mutta turhaan.

Romalaiset soturit puolestansa vimmastuneina juutalaisten kovapintaisesta vastarinnasta tunkivat eteenpäin; moni heitti tulisoittoja sisimmäiseen temppeleipihaan ja tarttuivat miekkoihinsa alkaaksensa teurastamista. Tuhansittain juutalaisia kaatui jo ensimmäisessä kahakassa ja pitkin temppelein portaita virtasi veri ales, vaikka Tito teki kaikki, minkä voi, estääksensä veren vuodatusta. Vielä eivät liekit olleet päässeet pyhyiden sisimpään osaan ja romalainen päällikkö toivoi voivansa säilyttää tämän osan rakennuksesta kun muuan hänen sotilaistansa vei tulisoiton temppelein esirippuihin, jotka silmänräpäyksessä syttyivät. Titon täytyi silloin vetäytyä takasi ja koko tuo komea rakennus hukkuu tuleen ja liekkeihin. Osa toisensa perästä syöksin kokoon suurella rytinällä; tornia ja huippuja kohosi tulipatsaiden välissä, seisovat huojuen muutaman minutin ja kaatuivat sitten, levittäen kaatuessaan yltäympäri tulisateen kipinäistä ja liekeistä.

Tässä kauheassa tilaisuudessa ilmestyi Ananian poika vielä kerran. Aaveen kaltaisena hiipi hän temppeleipihan yli, kiipesi horjuvalle muurille ja katseli sitä hävitystä, jota hän niin prophetallisesti oli ennustanut. Äkkiä huusi hän korkealla äänellä: "Voi minuakin" ja samassa tapasi häntä kivi heittokoneesta ja hän kaatui takaperin suitsuaviin raunioihin.

Emme yritäkään kertoa niitä kauheita näkyjä jotka nyt seurasi kun tuli ja romalaisten miekat olivat toisillensa avullisina surmaamassa kaikki, jotka olivat temppelein muurien sisäpuolella. Tämän häiriön ajalla onnistui kuitenkin Giskalan Johanin murtaa itsensä lävitse seurattuna joukolta selotteja ja hakea turvapaikkaa ylimmäisessä osassa kaupunkia, johon sitten useampia pakolaisia kiiruhti saamaan satunnaisen pelastuksen.

Ryöstönhimoisia laumojia romalaisista sotateista etseivät joka haaralta rikkauksia joita tiesivät temppeleissä säilytetyksi ja sanomaton olikin saalis, jonka onnistuivat temmata pois tulen vallasta. Mutta toisella pienellä joukolla romalaisia Marcellon johdon alla oli etsiessänsä toinen tarkoitus; he hakivat pappia, Sadokia, pelastaaksensa häntä jos mahdollista, ja viimein löysivätkin he hänet, mutta maaten kuolleen sen alttarin juurella, jossa hän oli tottunut toimittamaan virkaansa. Kun Marcello nosti kuolleen ruumiin ylös laattialta löysi hän tämän vaatteiden sisällä otteen Mattheuksen evankeliumista. Marcello kävi hämille; kuinka tämän asian laita olikaan? Voisiko olla mahdollista että Sadok uskoi Jesusta Nasarethistä? Vaijeten pisti hän tuon kallisarvoisen kirjoituksen talteen ja seurajiensa avulla kantoi hän Sadokin ruumiin siihen osaan temppeleitä, jossa tuli enimmästi riehui ja heitti sen liekkien keskelle, ettei kuollut ruumis joutuisi alttiiksi ryöstäjien ivalle ja pilkanteolle.

Johdattaen miehiänsä kiiruhti Marcello sitten hyvin tunnetuita teitä myöten Sadokin huoneeseen

pelastamaan Naomia. Yö oli valoisa kuin päivä, sillä loiste palavasta temppelistä levisi lavealta ylt'ympäri; mutta Marcello ei tarvinnut tätä valoa löytääksensä tietä. Kuinka hän vapisi levottomuudesta päästyänsä Sadokin huoneen portille! Se oli suljettu mutta antoi pian jälkeen romalaisten sotamiesten iskuille. Marcello asetti useammat miehistänsä portille estämään ryöstäviä pääsemästä sisään. Itse kiiruhti hän huoneukseen ja etsei kaikki huoneet läpi, mutta ne olivat tyhjä. Hän juoksi ulos penkeristölle, mutta sieltäkään ei hän löytänyt ketään. Silloin huomasi hän puutarhassa kolme henkeä: nuoren tytön joka oli polvillansa maassa, yhden miehen hänen vieressään, joka näytti olevan valmis suojelemaan häntä viimeiseen asti ja erään vanhan vaimon, joka seisoi nuoren miehen rinnalla. Hän tunsu heti keitä ne olivat, mutta ne eivät tunteneet häntä. Kun Deborah huomasi hänet tulevan penkeristölle, huusi hän:

"Tapa Naomi, Theophilo; työnnä miekkasi hänen rintaansa. Parempi on nähdä hänet kuolleena äitinsä haudalla, kuin villittyjen romalaisten viemänä pois vankeuteen."

Theophilo luotti kuitenkin Herran apuun, missä ei ihmisellinen silmä huomannut mitään apua; hän otti Naomin syliinsä ja odotti tyynenä vihollisensa tuloa.

Marcello kiiruhti portaita ylöspäin.

"Naomi, oma Naomini", huudahti hän; "sinulla ei ole mitään pelkäämistä; Marcellohan on tulemassa."

Naomi, joka oli pyörtynyt ei kuullut hänen sanojansa. Marcello juoksi esiin ja sulki hänet syliinsä; kyöneleet vuotivat Marcellon silmistä kun hän katseli hänen kuihtuneita, kalpeita kasvojansa.

"Katso ylös, Naomini", lausui hän; "katso ylös niin saat nähdä Marcellon olevan luonasi. En ole koko tämän verenvuodatuksen ajalla ajatellut muuta kuin sitä hetkeä, jolloin jälleen saisin sinua nähdä. Tulenko kadottamaan sinut samassa kun taaskin olen sinun saanut?"

Viipyi tuokion aikaa ennenkun Naomi jälleen toipui, mutta vihdoinkin aukasi hän silmänsä ja katseli oudosti ympärillensä. Hän oli odottanut näkevänsä viholliset ympärillensä! Kuinka selittääkään hänen iloansa nähdessänsä Marcellon ja kuullessansa tämän riemuhuudon! Deborah ja Theophilo olivat hänen luonansa ja heidän kasvonsa loisti onnesta, mutta näitä Naomi tuskin huomasi, sillä olihan Marcellokin hänen luonansa ja mitä puuttui häneltä silloin?

Vaan tämä itsekäs ajatus valtasi häntä ainoastaan hänen onnellisuutensa ensimmäisessä silmänräpäyksessä. Hän ei nähnytäkään isäänsä ja kysyi heti Marcellolta eikö tämä ollut nähnyt häntä. Marcello antoi väistävän vastauksen; hän ei tahtonut yhdellä kertaa ilmaista Naomille sitä surullista asiaa, joka hänellä oli tälle julkaistavana. Mutta Naomi älysi heti miten asian laita oli.

"Minä arvaan kaikki", lausui hän nopeasti. "Minun isäni on kuollut, eikö niin?"

"Niin on", vastasi Marcello. "Hän kaatui alttarin juurella, jota hän niin miehekkäästi puolusti viimeiseen hengen vetoon asti. Ja näetkö, Naomi", lisäsi hän ottaen esille tuon tunnetun perkamenttikäärin, "tämä pyhä kirja lepäsi hänen sydämellensä; emmekö saattaisi toivoa että hän tunsu sen pyhät totuudet ja uskoi ne?"

"Jumala suokoon sen! Hän oli herennyt ylönkatsomasta niitä, mutta Herra yksin tietää, kuinka runsaassa määrässä hän oli omistanut niitä itsellensä. Hän oli uskollinen ja vilpittömän Herran palvelija ja minä toivon että hän nyt on mennyt Herran rauhaan".

"Entä äitisi, Naomi, onko hänkin mennyt pois?"

"Sitten eileispäivän lepää hän tämän turpeen alla; mutta minun ei sovi surra, sillä hän kuoli uskossa meidän Herraamme Jesukseen Kristukseen ja hänen viimeiset hetkensä olivat täynnä siunausta".

"Herra olkoon ylistetty!" sanoi Marcello. "Sinä olet vanhemmitta, Naomi, mutta minun isäni tulee olemaan sinunkin isäsi, ja Jumalan avulla on kirkas aamu seuraava tätä murheen yötä, jonka sinun on täytynyt elää. Tulkaat nyt, käykäämme huoneeseen. Meidän on pitäminen huolta teidän turvallisuudestanne ja minä haluan kuulla sinun merkillisiä onnen vaiheitasi, Theophilo. Minä olen surrut sinua niin' kuin kuollutta ja olen löytänyt sinut elävänä jälleen".

Theophilo kertoi lyhykäisestään ystävällensä, mitä hänelle viimeisinä aikoina oli tapahtunut ja sai tältä tervetulleita tietoja Klaudiasta. Mutta aika ei myöntänyt pitempiä keskusteluja. Koko viimeimmäksi valloitettu osa kaupunkia oli sytytetty tuleen ja liekit lähenivät jo Sadokin huonetta. Romalaiset sotamiehet kuljeskelivat ryöstäen ja murhaten pitkin katuja ja töin tuskin oli tähän asti vahdille onnistunut pidättää heitä Naomin kodista. Marcello huomasi, ettei Naomi enään olisi turvassa siellä.

Hän teetti pikaisesti parit Naomia ja Deboraha varten ja käski miehiänsä saattamaan heidät roomalaiseen leiriin. Itse seurasi hän ja Theophilo suojeluvartijoina ja monien vaarojen perästä ennättivät he vihdoinkin leiriin, jossa Naomi ja Deborah sijoitettiin Rufon majaan ja Theophilo jäi heidän luoksensa sillä välin kun Marcello kiiruhti takasi kaupunkiin.

Koko roomalainen sotajoukko oli tänä päivänä ottanut asemansa kukkulalle missä temppeli seiso ja roomalaiset sota liput olivat istutetut savuaviin raunioihin. Suuri uhri oli toimitettu heidän epäjumalillensa ja raikkaat riemu huudot ilmaisivat Titon voittoa. Saalis oli niin mahdolloman suuri että sotamiehet eivät pitäneet kultaa kuparia kalliimpana ja heidän tyydytty saaliin himonsa enensi heidän iloansa. Kesken kaikkea iloa kiintyi heidän huomionsa pieneen juutalais-joukkoon jotka olivat ottaneet pakonsa jällellovalle osalle temppeli muuria. Roomalaiset eivät huolineet hyökätä näiden päälle ja viisi päivää kestivät nämät paikallansa, kunnes nälkä vihdoinkin pakotti heidät tulemaan ulos. He pyysivät Titolta armoa ja yksi heistä oli Isak, joka niin kammoittavalla nöyryydellä kerjasi henkensä edestä, että roomalaiset tunsivat vihan ja ylenkatseen syytyvän itsessän. Tito oli taipumaton ja hänen käskystänsä mestattiin ne kaikki.

Kuten jo mainitsimme oli joukko seloteja Johanin johtamina pelastaneet itsensä temppelin palosta ja ottaneet pakonsa ylimpään osaan kaupunkia. Täällä uudistettiin taaskin piirityksen kaikki kauhistukset ja syyskuun seitsemänten päivään asti puolustivat juutalaiset itseänsä kovapintaisesti vihollisiansa vastaan. Kun roomalaiset vihdoinkin olivat saaneet tämänkin kaupungin osan valtaansa, antoi Tito käskyn, että sekin hajotettaisiin maan tasalle ja ainoastansa kolme tornia jätettiin pystyyn muistoksi roomalaisten voitosta.

Sotavankia saatiin sellainen paljous että siitä syntyi voittajallekin hankaluuksia ja sittenkun ne voimakkaammat ja pulskimmat heistä olivat valitut kaunistamaan Titon kunnia-retkeä Roomassa, tapettiin heikot ja sairaat kuin myöskin vaimot, lapset ja vanhukset. Muista sotavangeista lähetettiin monta tuhatta vuorikaivantoihin roomalaisen valtakunnan eri osissa, taikka vietiin maakuntiin miekkailijoina tekemään palvelusta kansanhuviksi.

Sotavankien luku nousi yhdeksänkymmeneen seitsemään tuhanteen. Asujanten luku, jotka nälkä tahi miekka surmasi, arveltiin nousevan ei vähempään kuin miljoonaan yhteensataantuhanteen.

Vielä etseivät roomalaiset kapinan johtajia voimatta löytää heitä. Sekä Giskalan Johani että Simon näyttivät olevan peräti kadonneet. Edellinen oli paennut maanalaisiin kuoppiin, jossa hän sekä useat hänen seuralaisistansa pitivät itseänsä piilossa. Vihdoinkin löysivät roomalaiset kumminkin muutaman kuopan suun, mutta kun he aikoivat tunkea näihin sisään, kohtasi heitä niin inhottava löyhyä mädänneistä ruumiista, että heidän oli vetäytyminen takasin ja he otaksuivat, ettei ketään elävää olentoa olisi kuopissa. Niin ei kuitenkaan ollut laita, mutta vihdoinkin kävi niissä olemisen Johanillekin ja hänen miehilleen mahdollomaksi ja heidän täytyi heittää itsensä voittajan valtaan, ehdoilla että heidän henkensä säästettäisiin. Tämä lupaus annettiin ja täytettiinkin, mutta Johani, samaten kun muutkin, tuomittiin elinkautiseen vankeuteen.

Simonin luultiin kuolleen johonkin kuoppaan ja häntä lakattiin kokonansa etsimästä. Tito valmistihe lähtemään autiosta kaupungista, ja Marcello oli iloinen tietäen nyt saavansa viedä Naomin pois paikasta, jossa kaikki muistutti hänelle entisten päivien onnesta ja nykyisistä katkerista kärsimyksistä. Veljensä kohtalo raskautti suuresti Naomin mieltä; ei ollut toivoakaan hänen enään olevan elossa, mutta kaikki Marcellon hankkeet löytää hänen ruumistansa olivat turhat ja Naomin täytyi jättää kaupunki tietämättömänä jos hän oli saanut surmansa, vai viety sotavankina johonkin maakuntaan. Rufon kohtelemana ikäänkuin olisi hän tämän tytär, seurasi hän Deborahin kanssa sotajoukkoa Kaisareaan meren rannalla. Siellä pyysi Marcello virkavapautta itsellensä ja isällensä saattaaksensa Naomia Ephesoon. Hänen pyyntöön suostuttiin, ja kun muuan laiva sattumasta oli satamassa valmiina purjehtimaan Ephesoon, astuivat he kaikki laivaan ja jättivät hävitetyn Judean ohjaten retkensä tuohon kuuluisaan kaupunkiin, missä Theophilo toivoi saavansa jälleen tavata rakkaita heimolaisiansa.

Heidän pois lähtönsä jälkeen tuli sanoma Jerusalemissa Kaisareaan että Simon sekä yksi hänen upseereistansa olivat joutuneet vangiksi. Joukko roomalaisia sotamiehiä, joita oli jätetty hävitettyyn kaupunkiin olivat eräänä päivänä hämmästyneet nähdessän miehen savuavien temppeliraunioiden keskellä. Puettuna loistavaan purppura pukuun valkeiden vaatteiden yllä oli hän äkkiä ilmestynyt heidän joukkoonsa ikäänkuin olisi hän noussut ylös maan alta. Ensi silmänräpäyksessä olivat he säikähtäneet, mutta sitten kun he toipuivat ja kysyivät kuka hän oli, oli hän vastannut: "Simon, Gioran poika." Hän otettiin seuraajansa keralla, joka ei ollut kukaan muu kuin Javani, heti kiini, ja he kertoivat silloin aikomuksensa olleen hämmästyttää vartijoita, sekä paeta koska eivät enää voineet kestää siinä maanalaisessa kuopassa, missä tähän saakka olivat olleet piilossa. Tämä ilmoitus oli tervetullut Titolle, joka heti käski tuoda molemmat vangit hänen luoksensa olemaan läsnä hänen kunnia-retkessän.

* * * * *

Dianatemppelein kupulat ja torni huiput loistivat kuin tuli laskevan auringon säteissä, jolloin suuri ihmisjoukko kokoontui Epheson laivasillalle ottamaan vastaan alusta, jonka tulemisella satamaan vahtitornista juuri annettiin merkki. Tämän tiedettiin olevan erään kauppalaivan Syyriasta, ja kaikki olivat uteljaita saada tietää uutisia sodasta Judeassa. Niiden joukossa, jotka maltittomuudella odotti laivaa, olivat myöskin Judith ja Amafiah jonka käsivarteen heidän ottotyttärensä Klaudia nojasi itseänsä.

Vihdoinkin laski laiva sillalle ja astuinpalkit pantiin ulos. Mutta siinä suuressa väen paljouudessa, joka liikkui kannella oli Klaudia luullut nähneensä henkilön, jota hän jo aikaa sitten piti kuolleena. Hän puristi ikäänkuin kouristuksen tapaamana Amafiahn käsivartta ja osoitti äkillisesti laivaa kohti, sillä välin kun hänen suuret siniset silmänsä tuijotti sinnepäin sanomattomalla hämmästyksen ja pelästyksen katseella. Judith ja Amafiah loivat turhaan silmänsä samaan suuntaan voimatta huomata mitään omituista. Oleno olikin kadonnut kannelta. Klaudian käsi vaipui hervotonna ales, jolloin hän huoaten kuiskasi:

"Oi, se oli ihana, mutta hirveä erehdys!"

"Mitä se oli, lapseni?" kysyi Judith. Luulitko nähneesi jonkun, joka muistutti meidän ystävästämme Judeassa?"

"Niin äitini; minä näin samat kasvonjuonteet, joita minä yöllä näen unissani ja päivällä pilveissä. Ne olivat kumminkin enemmän elävän olennon kaltaiset, kuin ne enkelin kasvot, joita minä nukkuen ja valvoen näen unelmissani. Vaan katso, tuossa on hän taaskin! Katso, äiti, katso! Ja tuolla on toinenkin. Oi, Herra, älä anna minun soaistun järkeni kauemmin pilkata minua sellaisilla unikuivituksilla! Mutta he tulevat, he astuvat maalle; he eivät olekaan aave-olentoja! Menkäämme heitä vastaan, että saisin tietää, miten asian laita todellakin on, tahi kuolla!"

Klaudia ei ollut erehtynyt; ensi silmänräpäyksessä oli hän, Amafiah ja Judith Naomin ja Theophilon syleiltävinä. Kuka voi selittää tämän niin äkki-odottamattoman kohtaamisen riemuja! Molempien puolisen ilon ensi hetkenä ei Marcelloa, eikä Rufoa huomattukaan; mutta pian saivat hekin osansa sydämmellisestä tervetulemis-toivotuksesta ja kaikki menivät yhdessä Amafiahin asuntoon, jossa ei kukaan näyttänyt kyllästyvän kysymisiin tahi kuulemiseen niitä kertomuksia, joita toinen toisillensa tehtiin seikoista mitä viimeisinä aikoina oli tapahtunut.

Muuan viikko oli kulunut laivan tulosta Ephesoon, ja Naomin surulliset tunteet olivat vähän haihtuneet, kun Rufo lausui täytyvänsä matkustaa Romaan, mihin Tito voittajana pitäisi kunniaretken. Marcello oli saanut päälliköltänsä luvan jättää romalainen sotajoukko, ja hänen päätöksensä oli asettautua Ephesoon, mihin Theophilokin aikoi ottaa asuntonsa. Ennen Rufon lähtöä vihittiin molemmat nuoret miehet morsiamiinsa ja piispa Epheson kristillisessä seurakunnassa yhdisti heidät. Monilukuiset todistajat tähän toimeen olivat enimmästi tämän kristityn seurakunnan jäseniä ja uskovaisia pakolaisia Palestinasta, jotka kaikki hellimmästi ottivat osaa nuorten morsianten onneen, koska nämät niin monien ja kovien koettelemuksien perästä, joita he vakavuudella olivat kestäneet, nyt tunsivat itsensä palkituiksi niin suurella autuudella, kuin he koskaan voivat toivoa löytävänsä maan päällä.

Rufo otti jäähyvästit lapsiltansa ja palasi Romaan lupauksella tulla heitä tervehtimään niin pian, kun mahdollista. Tätä lupausta ei hän kumminkaan voinut täyttää ennenkun seuraavana kevänä, mutta silloin ei hän tullutkaan yksin. Häntä seurasi mies, jolla, vaikka ollen vielä nuori ijältänsä, oli kalpealla otsallansa syviä uurtoja kärsimisistä ja hillitsemättömistä himoista. Mutta hänen silmänsä katseet olivat vähemmin ylpeät ja rohkeat, kuin ennen, sillä vankeus ja petetyt toiveet olivat nöyryttäneet hänen sydämmensä, joka kerran hehkui kunnian- ja kostonhimosta. Ilon ja helleyden kyyneleitä vierähti hänen poskipäillensä sulkiessansa Naomia syliinsä ja ojentaessansa kätensä hänen miehellensä sekä Theophilolle. Se oli Javani. Rufo oli löytänyt hänet orjuudesta Roomassa ja jalomielisyydellä, joka sopii kristitylle, oli tämä unohtanut kaikki kärsimänsä vääryydet ja ostanut vapaaksi nuoren, ylpeän fariseuksen.

Herran kuritus ei ollut jäänyt kokonansa vaikuttamatta Javaniin. Hän ei milloinkaan unohtanut isänmaatansa, eikä koskaan lakannut suremasta sen häviötä, mutta tämä ei tapahtunut samalla kiukkuisella katkeruudella kun ennen, sillä hän oli tottunut pitämään ne vitsaukset, jotka kansaansa olivat kohdanneet, ansaittuna kurituksena heidän synteinsä tähden ja toivomaan sen loistosaa uudestaan rakentamista, kun se Jesus, jonka nimeä hän niin usein oli pilkannut, palajaa taivaan pilvissä kaikkein pyhien enkeleiden kanssa istumaan isänsä Davidin valta-istuimella ja hallitsemaan kansaansa ijankaikkisesti.

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by

U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase "Project Gutenberg" associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than "Plain Vanilla ASCII" or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR

NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it

takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.